శ్రీమద్వేదాగమోభయవేదాంత్తశిఖాంత్తసర్వశ్రుతి సహజసమన్వయద్వై
తాద్వైతమతప్రకాశకశ్రౌతపీఠశైవరహస్యప్రభావ విలసిత

తైత్తిరీయోపనిషదర్థప్రకాశకభాష్యం.

శ్రీపండితారాధ్యుల మల్లికార్జున శాస్త్రులుగారిచే
లేఖప్రమాదాదిదోషరహితంగా పరిష్కరింపబడిన
యీభాష్యం

శ్రీత్రిలోకగురు చన్నమల్లికార్జున పండితారాధ్య
వంశోద్భవులైన చన్నబసవయ్యగారి
ద్వితీయపుత్రులైన

గంగాధరయ్యగారు

శైవపండితమనోల్లాసకరంబుగా

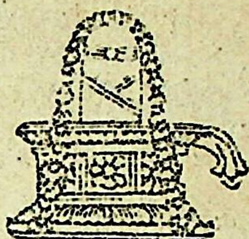
—o—

పి. శి. విశ్వేశ్వరరావు మొదల్యారిగారి
స్వకీయముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపంబడియె.

సికంద్రాబాదు.

౧౮౯౭.

(౨౦)

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

నారాయణోపనిషన్నామక కూచిరుద్రప్రారంభః

శ్రీమచ్చంద్రకళాధరం భవహరం శ్రీశాధిపం శంకరం । వేదాంతోభయవేద్యమవ్యయమజం వేదాదివిశ్వాత్మకం ॥ మాయాతీతమనాదిబోధమమృతం మృత్యుంజయం సర్వగం ॥ గంగాలోలమనన్తవైభవయుతం గౌరీధవం సౌమ్యవ్యహం ॥ వామే హైమసుతాశిలాద తనయస్త్వగ్రే మహేంద్రాదయః ॥ పశ్చాద్విష్ణువిరించిముఖ్యదివిజాః ॥ ప్రాగాదికోష్ఠాదిషు । శ్రీవిఘ్నేశ్వరవీరభద్రగుహశాస్త్రృభృంగిచండాదయో ॥ మధ్యేచంద్రశతప్రభామయతనుం శంభుం భజే శాశ్వతం ॥ సర్వవేదాంత సిద్ధాంతద్వైతాద్వైతమతాధిపం ॥ భవభక్తి నిధిం భవ్యం భజే శ్రీపతిపండితం ॥

మూలం ॥ అంభస్యపారే భువనస్యమధ్యే నాకస్య పృష్ఠే మహతో మహీయాన్ ॥ శుక్రేణజ్యోతీగ్ంషి । సమనుప్రవిష్టః ॥ ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భే అన్తః ॥ * ॥

భాష్యం ॥ సర్వవేదవేదాన్తప్రతిపాద్యస్య । సర్వాధిష్ఠానస్య । సర్వాత్మకస్యపరశివస్యబ్రహ్మణో ॥ మహాదేవస్య । పారమ్యం । నారాయణనామక పంచమాధ్యాయే ప్రతిపాద్యతే । నారాయణఋషిప్రోక్తత్వాత్ । శివభక్తాగ్రగణ్యనారాయణహృదయే పరమేశ్వరోపాసనాప్రతిపాదనాద్వానారయణోపనిషదితిసంజ్ఞాసమంజసంభవతి ॥ అంభస్యపారేత్యాదినా ॥ అపారేఅంభసి । సముద్రే ॥ స్థితః ఇతి శేషః ॥ యోరుద్రో అగ్నౌయఅప్సుయఓషధీషు యోరుద్రోభువనానావివేశతస్మైరుద్రాయనమో అస్త్వితిశ్రుతౌ ఏతద్వాక్యార్థస్పష్టముపదిశ్యతే । అతోనవిష్ణుపరమస్యోపక్రమవాక్యస్యసిధ్యతి । భువనస్యమధ్యే । లోకమధ్యే । నాకస్య

పృష్ఠే । స్వర్గోర్ధ్వభాగే । ఆకాశాదిభ్యోప్యుపరీత్యర్థః । శుక్రేణ । స్వతేజసా । జ్యోతీగ్ంషి । సూర్యాది జ్యోతీంషి । అనుప్రవిష్టః । అంతర్యామిత్వేన స్థిత్వా ప్రకాశయతీతి భావః ॥ తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి ॥ తచ్ఛుభ్రం జ్యోతిషాం జ్యోతిస్తద్యదాత్మవిదో విదురిత్యాదిశ్రుతిషు తథా శ్రూయతే । ప్రజాపతిశ్చతుర్ముఖః ॥ గర్భే అన్తః । గర్భమధ్యే । చరతి । సంచరతి । సర్వజీవాంతర సృష్టికారణభూతచతుర్ముఖస్య । పరమేశ్వరగర్భచారవ్యపదేశాత్తస్య ॥ స్థావరజంగమాత్మకసర్వప్రపంచాధిష్ఠానత్వం ॥ సముద్రాది సర్వస్థలస్థితివ్యపదేశేన సర్వాత్మకత్వసర్వాంతర్యామిత్వం చోపదిష్టం భవతి ॥ తథా శ్వేతాశ్వతరే ॥ సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః ॥ సర్వవ్యాపీ చ భగవాన్తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇతి శ్రూయతే । పూర్ణమదః పూర్ణమిదం పూర్ణాత్పూర్ణముదచ్యతే ॥ పూర్ణస్య పూర్ణమాదాయ పూర్ణమేవావశిష్యత ఇతి శ్రుత్యంతరే ॥ తథా శ్రూయతే ॥ ఉత ॥ అపారేంభసి ॥ మహాప్రళయే ॥ శ్లో ॥ ప్రళయే వటరూపేణ నిషణ్ణశ్శశిశేఖరః ॥ స్వశాఖాగ్రస్థితే పర్ణే మహాఽంధత్తే కృపానిధిరితి శైవ పురాణవచనరీత్యా తత్ర వట రూపేణ స్థిత ఇత్యర్థః ॥ భువనస్య మధ్యే అన్తరిక్షే సూర్యాత్మనా వర్తత ఇత్యర్థః ॥ తథా శతరుద్రీయే ॥ అసౌ యో౽వసర్పతి నీలగ్రీవో విలోహితః ॥ ఉతైనం గోపా అదృశన్నదృశన్నుదహార్య ఇతి ॥ స్పష్టముక్తం । నాకస్య పృష్ఠే ॥ స్వర్గాదూర్ధ్వభాగే । ఇదం వైకుంఠాదీనాముపలక్షణం ॥ మహాకైలాస ఇత్యర్థః పరాత్పరతరం బ్రహ్మ తత్పరాత్పరతో హరిః ॥ యత్పరాత్పరతో ఈశస్తన్మే మనశ్శివసంకల్పమస్త్వితి శ్రుత్యంతరే ॥ శివస్య సర్వదేవతాధికత్వవ్యపదేశాతన్నివాసభూతమహాకైలాసస్య సర్వోర్ధ్వభాగస్థితిరనవద్యేతి భావః ॥ తథా భగవతా వ్యాసేన స్కాందలైంగ్యాదిషు బహుధా ప్రపంచితం ॥ గ్రంథవిస్తరభయాన్న లిఖ్యతే ॥ మహతో మహీయాన్ ॥ సర్వదేవతాధిక బ్రహ్మవిష్ణుమహేంద్రాదీనామధిప ఇత్యర్థః ॥ తథా శ్వేతాశ్వతరే ॥ తమీశ్వరాణాం పరమం మహేశ్వరం ॥ తం దేవతానాం । పరమం చ దైవతం ॥ పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాత్ । విదామ దేవం భువనేశమీడ్యం ॥ న తస్య కార్యం కరణం చ విద్యతే ॥ న తత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యత ఇతి శ్రూయతే ॥ అహమేకః ప్రథమమాసం వర్తామి చ భవిష్యామి చేతి అథర్వశిరసి తథా శ్రూయతే ॥ శుక్రేణేతి ॥ స్వతేజసా సూర్యాదిజ్యోతీంషి ప్రకాశయతీత్యర్థః ॥

ప్రజాపతిరితి ॥ చతుర్ముఖస్యాపి జనక ఇత్యర్థః ॥ తథా శ్వేతాశ్వతరే ॥ యో దేవానాం ప్రభవశ్చోద్భవశ్చ ॥ విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః ॥ హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానగ్ంస నో దేవ శ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు ॥ నారాయణేచ । యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధి యో రుద్రో మహర్షిః ॥ హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానగ్ంస నో దేవ శ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు ॥ ఇతి స్పష్టముపదిష్టం ॥ ఇతి ప్రథమానువాకప్రథమవాక్యభాష్యం సమాప్తం ॥ * ॥

మూలం ॥ యస్మిన్నిదగ్ం సఞ్చ విచైతి సర్వం ॥ యస్మిన్దేవా అధివిశ్వేనిషేదుః ॥ తదేవ భూతం తదుభవ్యమా ఇదం తదక్షరే పరమే వ్యోమన్ ॥ ౨ ॥ యేనావృతం ఖం చ దివం మహీం చ । యేనాదిత్యస్తపతి తేజసా భ్రాజసా చ ॥ యమన్తస్సముద్రే కవయో వయన్తి తదక్షరే పరమే ప్రజాః ॥ ౩ ॥ యతః ప్రసూతా జగతః ప్రసూతీ తోయేన జీవాన్వ్యససర్జ భూమ్యాం ॥ యదోషధీభిః ॥ పురుషాన్పశూగ్ంశ్చ వివేశ భూతాని చరాచరాణి ॥ ౪ ॥ తః అపరం నాన్యదణీయసగ్ం హి పరాత్పరం యన్మహతో మహాన్తం ॥ యదేకమవ్యక్తమనన్తరూపం ॥ విశ్వం పురాణం తమసః పరస్తాత్ ॥ ౫ ॥

భాష్యం ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్పరమశివే । ఇదం ॥ చరాచరాత్మకం విశ్వం ॥ సఞ్చ ॥ ప్రళయే సమేతి ॥ సమిత్యేకాకారే । నామరూపవిభాగానర్హతయా తస్మిన్లీనం భవతీతి భావః । విచైతి । సృష్టికాలే । నామరూపవిభాగార్హతయా స్థూలావస్థాం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ పటవచ్చేతి సూత్రే । ప్రళయేపి పటస్య ॥ పటసంకోచవత్సంకుచితత్వం । తద్వత్సృష్టౌ విస్మృతత్వం చ పరమేశ్వరేణ క్రియత ఇత్యుక్తం । యస్మింశ్చ ॥ యస్మిన్పరమశివే । దేవాః । విష్ణుబ్రహ్మాదయః । అధినిషేదుః ॥ స్థితాః । ఆశ్రితా ఇత్యర్థః । శివగీతాసు విశ్వరూపాధ్యాయే బహుధా ప్రపంచితమేతత్ ॥ తదేవ । పరశివ ఏవ । భూతం తత్ ఉ ॥ తదు । తదేవ ॥ భవ్యం । అ ఇదం । ఇదం పరిదృశ్యమానం । ఆ । తదేవేత్యర్థః । సర్వం పరమాత్మభూతమిత్యర్థః । ఇదమిత్యత్ర । అతత్త్వాస్యస్మరణార్థత్వాన్నిపాత కాజనాజితి ప్రగృహ్యత్వాత్ప్రకృతిత్వం । తథాశ్రుతిః । విశ్వం భూతం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ । సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో అస్త్వితి ॥ ప్రత్యుక్తరీత్యా

సర్వాత్మభూతః పరశివఏవ ॥ తత్ । పరశివః । అక్షరే ॥ నాశప్రతియోగిని । నాశరహితేత్యర్థః ॥ పరమేవ్యోమన్ । స్వాభావికచిచ్ఛక్త్యాత్మకపరమాకాశే వర్తత ఇత్యర్థః ॥ అగ్నికాకస్థాత్తద్వ్యపదేశాదితి బ్రహ్మసూత్రే భగవతా బాదరాయణేన సర్వవ్యాపకస్య పరమేశ్వరస్య భక్తోపాసనార్థం పరమాకాశేస్థితిరుపదిష్టా ॥ ఇతిద్వితీయవాక్యభాష్యం సమాప్తం ॥ శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

3 ॥ భాష్యం ॥ యేనావృతమితి ॥ యేన ॥ శివేన ॥ లోకాశ్చ ద్యౌశ్చమహీచ , ఆవ్రియతే । విభక్తివ్యత్యయశ్ఛాందసః । కైవల్యే ॥ ఖంవాయుర్జ్యోతిరాపః పృథివీవిశ్వస్యధారిణీ ॥ యత్పరం బ్రహ్మ సర్వాత్మావిశ్వస్యాయతనంమహదితిశ్రూయతే । యేనచ ॥ భ్రాజసా జ్యోత్స్నేన । తేజసా ॥ ప్రకాశేనచ ॥ ఆదిత్యస్తపతి ॥ సూర్యతేజోవభిన్నస్సన్ స్వతేజసా । ఆదిత్య రూపేణప్రకాశయతీతిభావః ॥ యేనసూర్యస్తపతి తేజసేద్ధ ఇతిశ్రుతేః ॥ యంచ । కవయః ॥ ప్రాజ్ఞాః ॥ శివజ్ఞానినఇత్యర్థః ॥ ముద్రయాసహవర్తత ఇతిసముద్రే ॥ సముద్రేణ ॥ గురూపదిష్ట । లక్ష్యేణ ॥ వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ అతః । శరీరమధ్యేపద్మకోశప్రతీకాశగ్ంహృదయంచాప్యధోముఖం । అధోనిష్ట్యావితస్త్యాంతేనాభ్యాముపరితిష్ఠతీతిశ్రుతా ॥ తథాస్పష్టముక్తం ॥ అక్షరే ॥ నాశరహితే ॥ పరమే । హృదయాకాశే ॥ అవయన్తి ॥ ప్రవిశన్తి ॥ తద్బ్రహ్మేతిపూర్వేణసంబధః ॥ అత్రఆకాశవత్సర్వ వ్యాపకత్వాదిధర్మప్రతిపాదనాత్ ॥ సముద్రేఇత్యత్రసముచ్చయ బోధకచకారాభావాచ్చ ॥ సావయవబ్రహ్మణః ॥ సముద్రేవైకుంఠేచ ॥ అభిగచ్ఛంతీత్యర్థోనిరాకృతఇతిజ్ఞేయం। కించ ॥ సంసార దశాయాం జీవబ్రహ్మణోర్భేదస్స్వాభావికః ॥ మోక్ష దశాయాం పునరావృత్తిరహితా భేదశ్చయుక్తమితిస్పష్టీకృతోర్థః । ఇతితృతీయవాక్యభాష్యంసమాప్తం ॥ ౪ ॥ భాష్యం, యతఃప్రసూతేతి , యతః ॥ మహాప్రళయసాక్షి భూతపరశివాత్ జగతః । స్థావరజంగమాత్మకప్రపంచస్య॥ ప్రసూతిః ఉత్పత్తిర్విశిష్టా ॥ కారణభూతాప్రకృతిరిత్యర్థః ॥ ప్రసూతా ॥ ఉత్పన్నా ॥ యేనపరశివేన ॥ భూమ్యాం । భూమౌ ॥ తోయేన ॥ తోయశబ్దోపలక్షితభూతైస్సహ ॥ జీవాన్ । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీన్ ॥ వ్యససర్జ । సృష్టవాన్యత్ । పరశివః ॥ ఓషధీభిః । పురుషాన్॥ మనుజాన్ పశూగ్ంశ్చ ॥

గవాశ్వాదీన్ । చరాచరాణి స్థావరజంగమాత్మకాని ॥ వృక్షగుల్మలతా
పక్షిపిపీలికాదీనీత్యర్థః । వివేశ ॥ అంతర్యామితయా ప్రవిష్టవానిత్యర్థః ॥ త
త్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదితి శ్రుతేః ॥ తద్రీత్యా బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యన్తం సృ
ష్ట్వా తదంతర్యామిత్వేన సర్వత్ర ప్రకాశత ఇత్యర్థః ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయిత
వ్యం । సర్వమిదం బ్రహ్మా విష్ణురుద్రేన్ద్రాస్తే సంప్రసూయన్తే ॥ సర్వాణి
చేంద్రియాణి సహ భూతైర్న కారణం । కారణం ధ్యాతా ॥ మాయాం
తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం । తస్యావయవభూతైస్తు వ్యా
ప్తం సర్వమిదం జగదిత్యథర్వశిఖా శ్వేతాశ్వతరాదిషు । శివస్య పరబ్రహ్మణః । త్రి
మూర్తికారణత్వం । చరాచరప్రపంచకారణత్వం చ ప్రతిపాదనాన్నారాయ
ణపరత్వమయం వాక్యార్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ అతః పరమితి ॥ పరాత్పరం ॥
పరాత్ ॥ బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేభ్యః పరం ॥ శ్రేష్ఠం ॥ శివమద్వైతం చతు
ర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి మాండూక్యశ్రుతేః ॥ మహతో । ఆ
కాశాదిభ్యః । మహాన్తం । మహదిత్యర్థః ॥ అతః పరం । యస్మాత్పరం ॥
అణీయ సగంహి । అణుతరం వా । అన్యత్ అన్యం నా ॥ నాస్తి ॥ తత
స్సూక్ష్మతరం నాస్తీత్యర్థః ॥ తథా కైవల్యే ॥ అణోరణీయానహమేవ తద్వ
న్మహానహం విశ్వమిదం విచిత్రం ॥ పురాతనోహం పురుషోహమీశో హిరణ్మ
యోహం శివరూపమస్మీతి శ్వేతాశ్వతరే చ । యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కిం
చిద్యస్మాన్నాణీయో న జ్యాయోస్తి కశ్చిదితి శ్రూయతే । యదేకమితి ఏ
కం । అద్వితీయం ॥ ఏక ఏవ రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్థే ఇత్యాది శ్రుతిషు ।
అనన్యసామ్యత్వం శివస్య స్పష్టముపదిష్టం ॥ అవ్యక్తం । చక్షురాదీంద్రియా
విషయమిత్యర్థః । అనన్తరూపం । నానారూపమిత్యర్థః ॥ నవిద్యతే అ
న్తో యస్య తత్ । అనంతం ॥ అనన్తరూపః యస్య తదనన్తరూపం ॥ అ
ప్రాకృతదివ్యమంగళవిగ్రహ ఇత్యర్థః ॥ స్థిరేభిరంగైః పురురూప ఉగ్ర ఇతి శ్రు
తేః ॥ విశ్వం । విశ్వాత్మకం ॥ సర్వో హ్యేష రుద్ర ఇతి శ్రుతేః ॥ పురా
ణం । అనాదిం ॥ పురాతనోహం పురుషోహమీశో హిరణ్మయోహం శివ
రూపమస్మీతి శ్రుతేః ॥ తమసః । పరస్తాత్ మహాప్రళయసాక్షిత మోరూ
పప్రకృతివిలక్షణో వా ॥ యదా తమస్తన్న దివా న రాత్రిర్న సన్న చాసచ్ఛివ ఏవ
కేవలః ॥ వేదాహమేతం పురుషం మహాంతమాదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాది
తి శ్వేతాశ్వతరే ॥ ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకం
ఠం ప్రశాన్తం । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః

పరస్మాదితి కైవల్యేచ శివస్య పరబ్రహ్మణః తమః పరత్వవ్యపదేశాన్న నారాయణ
పరత్వం వక్తుం శక్యం ఇతి ప్రథమానువాక పంచమవాక్యభాష్యం సమాప్తం ॥ ❋

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః

తదేవర్తం తదుసత్యమాహుస్తదేవ బ్రహ్మ పరమం కవీనాం ॥ ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః ॥ ఇతి ప్రథమానువాక షష్ఠవాక్యసమాప్తం॥ తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదుచంద్రమాః॥ తదేవ శుక్రమమృతం । తద్బ్రహ్మ తదాపస్స ప్రజాపతిః ॥ ౭ ॥ సర్వేనిమేషా జజ్ఞిరే । విద్యుతః పురుషాదధి ॥ కలాముహూర్తాః కాష్ఠాశ్చాహోరాత్రాశ్చ సర్వశః ॥ అర్ధమాసా మాసా ఋతవస్సం వత్సరశ్చ కల్పతాం ॥ ౮ ॥ భా॥ తదేవర్తం ॥ ర్తం। ఋతం । జ్ఞానవిషయస్వరూపం సత్యం కాలత్రయా బాధ్యస్వభావం । తదేవ । తత్పరశివఏవ ॥ కవీనాం । శివజ్ఞానినాం । పరమం బ్రహ్మ । మూర్తిత్రయాతీత బ్రహ్మ । తదేవ । శివఏవ ॥ ఇష్టేన । ఇష్టంచ పూర్తంచేతి సమాహారద్వంద్వం । ఇష్టం । యాగాదిశ్రౌతకర్మ । పూర్తాదిస్మార్తకర్మ । బహుధా అనేకధా । జాతం । భూతం ॥ జాయమానం । భవిష్యత్ । విశ్వం ॥ అగ్నీంద్రాదిదేవతాంతరసంబధితయా బహురూపం । పూర్వోక్తకర్మ । బిభర్తి । స్వీకరోతి । తదారాధ్య ఇతి భావః ॥ భువనస్య ॥ సర్వలోకస్య ॥ నాభిః ॥ కర్మఫల ప్రదాతృత్వేన తదాధార భూత ఇత్యర్థః ॥ ఏకో దేవస్సర్వభూతేషు గూఢస్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా । కర్మాధ్యక్షస్సర్వభూతాధివాస స్సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణశ్చేతి శ్వేతాశ్వతరే సర్వకర్మాధ్యక్షత్వం శివస్య పరబ్రహ్మణస్సమ్యగుపదేశాన్నారాయణపరత్వం న సిధ్యతీతి వాక్యార్థః ॥ ౬ ॥ తదేవాగ్నిరితి ॥ తదేవ । పరశివఏవ ॥ అగ్నిః తత్ । వాయుః ॥ తత్ ॥ సూర్యః తదు ॥ తత్ ॥ చంద్రమాః ॥ తదేవ । శుక్రం త్రిగుణాతీత శుద్ధసత్వప్రధానం ॥ అమృతం ॥ మృత్యుంజయం ॥ తత్ బ్రహ్మ ॥ చతుర్ముఖః ॥ తత్ । ఆపః ॥ తదధిష్ఠానవరుణ ఇత్యర్థః ॥ సః । ప్రజానాం పతిః ॥ ప్రజాపతిః ప్రజాపరిపాలనకర్తా విష్ణురిత్యర్థః ॥ సర్వత్ర తచ్ఛబ్దః ॥ శివ ఏవ సర్వదేవతాస్వరూపపరబ్రహ్మేతి నిశ్చయార్థకః ॥ కైవల్యే ఉమా సహాయ మిత్యారభ్య ॥ సఏవ విష్ణుస్సప్రాణస్సకాలోగ్నిస్స చంద్రమాః ॥ సఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యం సనాతనం జ్ఞాత్వా తం మృత్యుమత్యేతి నాన్యః పంథా విముక్తయే ఇత్యాది నా శివస్య పర బ్రహ్మణస్సర్వదేవతా

మయత్వంతదుపాసనస్యైవమోక్ష ప్రాప్తిసాధనత్వోపదేశాన్నారాయ
ణపరత్వంవక్తుంయుక్తమితిశివస్యపరబ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వసర్వవిలక్షణత్వ
సర్వాధికత్వసర్వకారణత్వముపదిశదితి సర్వేనిమేషాఇతి విద్యుతః విద్యు
త్స్వరూపాత్పురుషాత్ హిరణ్మయపురుషాదిత్యర్థః నిమేషాః అధిజజ్ఞిరే జా
తాఇత్యర్థః కలాముహూర్తాః కాష్ఠాశ్చ అహోరాత్రాశ్చ సర్వశః స
ర్వే అర్ధమాసాః శుక్లకృష్ణపక్షాః మాసాః చైత్రాదయః ఋతవఃవసంతా
దయః సంవత్సరశ్చ ప్రభవాద్యాః కల్పతాం సృష్టాఇత్యర్థః॥

శ్రీశివాయనమః

మూలం॥సఆపప్రదుఘే ఉభేఇమే అన్తరిక్షమథోసువః నైనమూ
ర్ధ్వంనతిర్యఞ్చం నమధ్యేపరిజగ్రభత్ ॥౯॥

నసంద్రుశేతిష్ఠతిరూపమస్య నచక్షుషాపశ్యతికశ్చనైనం హృదామ
నీషామనసాభిక్లృప్తో యఏనం విదురమృతాస్తేభవన్తి॥౧౦॥

భాష్యం॥ సః ఆపః ద్వితీయార్థేప్రథమా ఆపఇత్యర్థః ప్రదుఘేదు
గ్ధే అప్పబ్దోపలక్షితభూతపంచకముత్పాదితవానిత్యర్థః తథా అన్తరిక్షం
అథోసువః తదధోభాగస్థితసువశ్శబ్దోపలక్షితభూరాదిలోకంచ ఉభే సృ
ష్టవానిత్యర్థః నైనమూర్ధ్వమితి ఏనం ఊర్ధ్వం ఊర్ధ్వభాగే తిర్యఞ్చం తిర్య
క్ప్రదేశే మధ్యే మధ్యప్రదేశే కోపినపరిజగ్రభత్ నగృహీతవానిత్యర్థః న
జ్ఞాతవానితిభావః ఛాన్దసత్వాద్ధకారస్య భకారాదేశః సర్వవ్యాపకస్యదేశ
కాలవస్తుకృతపరిచ్ఛేద్యత్వం నాస్తీతిభావః నతస్యేశే తస్య ఈశే ఈశః
వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః కశ్చన కోపి ననాస్తి నతస్యకార్యంకరణంచవి
ద్యతే నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతేఇతి శ్వేతాశ్వతరేణోక్తం తస్య మ
హాత్ సర్వేశ్వరత్వసర్వాంతర్యామిత్వసర్వాధిష్ఠానత్వ సర్వకారణత్వా
దిరూపంయశః కీర్తిః నామ ప్రసిద్ధః నాన్యస్యసంభవతీతిభావః॥ కించ తస్య
పరమేశ్వరస్య నామ శివఇతినామ మహద్యశః మహామంగళరూప ఇత్యే
కోర్థః॥ ఇతిప్రథమానువాకే నవమవాక్యభాష్యంసమాప్తం॥

నసంద్రుశేతి అస్య శివస్య రూపం సంద్రుశేదృష్టౌనతిష్ఠతి ప్రాకృత
చక్షుషానవేద్యమిత్యర్థః అతఏవ కోపి చక్షుషా ఇదముపలక్షణంబహిరిం
ద్రియాణాం చైరిత్యర్థః ఏనం శివం నపశ్యతి నగృహ్ణాతీత్యర్థః కింతు హృదే

తి హృదా శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయుక్తేన మనీషా శివజ్ఞానవిశిష్టేన మనసా అన్తఃకరణవృత్త్యా అభిక్లృప్తః గృహీతుం శక్య ఇత్యర్థః ఏవం విదిత్వా పరమాత్మరూపం సుఖేనైవ శివసాయుజ్యమద్వితీయం ఆనన్దం బ్రహ్మణో విద్వాన్న బిభేతి కుతశ్చనేత్యాదిశ్రుతిభాష్యాన్తముక్తం॥౧౦॥

మూలం॥ అద్భ్యస్సంభూతో హిరణ్యగర్భ ఇత్యష్టౌ ఏష హి దేవః ప్రదిశో ను సర్వాః పూర్వో హి జాతస్స ఉ గర్భే అన్తః స విజాయమానస్స జనిష్యమాణః ప్రత్యఙ్ముఖాస్తిష్ఠతి విశ్వతోముఖః॥౧౧॥

విశ్వతశ్చక్షురుత విశ్వతోముఖో విశ్వతోహస్త ఉత విశ్వతః పాత్ సం బాహుభ్యాం నమతి సం పతత్రైర్ద్యావాపృథివీ జనయన్దేవ ఏకః॥౧౨॥

భాష్యం॥ అద్భ్యస్సంభూత ఇతి అద్భ్యస్సంభూత ఇత్యుక్తరానువాకః హిరణ్యగర్భ ఇత్యష్టత్వం తదేకవాక్యతాపన్నమిహాపఠితవ్యమిత్యర్థః ఏష హీతి ఏష హి దేవః ఏష పరశివః ప్రదిశః ప్రతిదిశః అనుసర్వాః అనుస్యూత్య వర్తమాన సర్వపదార్థాః గర్భే అన్తః గర్భస్థాః పూర్వే హి జాతాః పూర్వజాతా ఇత్యర్థః విజాయమానః వర్తమానకాలోత్పన్నాః జనిష్యమాణాః భవిష్యత్కాలోత్పద్యమానాః సర్వం స ఏవ హి శబ్దస్సర్వత్ర నిశ్చయార్థః తచ్ఛబ్దస్యావృత్తిరపి తదర్థమేవ తద్భిన్నం నారాయణస్య సంభవతీత్యుక్తేరపార్థం హి స్యాత్ పురుషో వై రుద్రస్సన్మహో నమో నమః విశ్వం భూతం భువనం చిత్రం బహుధా జాతం జాయమానం చ యత్ సర్వో హ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమో నమ ఇతి మన్త్రాన్తరే శివస్య సర్వాత్మకత్వం స్పష్టముపదిష్టం ప్రత్యఙ్ముఖా ఇతి ప్రత్యక్ విశ్వభిన్నం ముఖం శరీరం యస్య సః ప్రత్యఙ్ముఖః ప్రకాశాతిశయస్సత్త్వప్రధాన ఇత్యర్థః తాదృశస్సన్విశ్వతోముఖః చరాచరాత్మకాష్టమూర్తిస్వరూపవానిత్యర్థః ఏతేన చరాచర విశ్వాత్మకత్వాన్మూర్తత్వం తద్విలక్షణశరీరకత్వాదమూర్తత్వం చ యద్వా విశ్వతోముఖః చరాచరస్వరూపత్వాత్సర్వవ్యాపకస్వరూపః ప్రత్యఙ్ముఖం ప్రత్యఙ్ముఖానాం ముఖాని శిఖాః తేషు తిష్ఠతీతి వార్థః అత్ర పూర్వార్థే వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః ఏతదర్థే విభక్తివ్యత్యయశ్ఛాందస ఇతి జ్ఞేయం ఏకాదశవాక్యార్థసమాప్తః॥

విశ్వతశ్చక్షురితి విశ్వతశ్చక్షుః అనన్తనేత్రవాన్ ఉత కించ విశ్వతోముఖః అపరిమితముఖవాన్ విశ్వతోహస్తః అసంఖ్యాతహస్తవాన్ విశ్వతః పాత్ అగణితపాదవానిత్యర్థః దేవ ఏకః ఏకో దేవః శివః ద్యావా

ప్రుథివీజనయన్ ఆకాశభూమీఉజ్వాదయన్ బాహుభ్యాంహస్తాభ్యాం పత త్రైశ్చరణైశ్చ నమతి యోజయతి సృష్టేనాజీవానాంపాపాదికరణ విశిష్ట స్థూలశరీరసంయోగంకరిష్యతీతిభావః విశ్వతశ్చక్షురుతవిశ్వతోముఖ ఇత్యా రభ్య యోదేవానాంప్రథమశ్చోద్భవశ్చ విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిరిత్యం తంశ్వేతాశ్వతరే శివస్యవిశ్వతోముఖత్వాదిధర్మాణాం వ్యపదేశాదత్రనన్నా రాయపరత్వావకాశ ఇతిద్వాదశవాక్యభాష్యసమాప్తం॥

శ్రీశివాయనమః

మూలం॥ వేనస్తత్పశ్యన్విశ్వాభువనానివిద్వాన్యత్రవిశ్వంభవత్యే కనీడంయస్మిన్నిదంసఞ్చవిచైతిసర్వంసజీతః ప్రాతశ్చవిభుః ప్రజాసు ౧౩

ప్రతద్వోచేదమృతేన్నువిద్వాన్గంధర్వోనామనిహితంగుహాసు యస్తద్వే దసపితుః పితాసతీ. ౧౪॥

సనోబన్ధుర్జనితాసవిధాతా ధామాని వేదభువన నివిశ్వాయత్రదేవా అమృతమానశనాస్తృతీయేధావన్యైరయస్త ౧౫॥

పరిద్యావాపృథివీయన్తిసద్యః పరిలోకాన్పరిదిశః పరిసువః ఋత స్యతన్తుంవితతంనిచృత్యతదపశ్యత్తదభవత్ప్రజాసు ౧౬॥

పరీత్యలోకాన్పరీత్యభూతానిపరీత్యసర్వాః ప్రదిశోదిశశ్చ ప్రజాప తిః ప్రథమజా ఋతస్యాత్మనాత్మానమభిసంబభూవ ౧౭॥

సదసస్పతిమద్భుతంప్రియమిన్ద్రస్యకామ్యం సనింమేధామయాసి షం ౧౮॥

భాష్యం॥ వేనఇతి హిఇనః తత్ ఇతిపదవిభాగః విద్వాన్సర్వజ్ఞః తీతిపరశివః విశ్వభువనాని స్థావరజంగమాని అత్రహి[illegible]పమ[illegible]చక్షః ఇ నఇవ మిత్రవత్ పశ్యన్ సాక్షా[illegible]న్ ఆస్తే తిష్ఠతి యత్ర[illegible]శివే విశ్వ మిదం పరిదృశ్యమానస్థావరజంగమా[illegible]త్మకప్రపంచంపకనీడం ప[illegible]కం ప కాధిష్ఠానమిత్యర్థః భజతఇతిశేషః యస్మిన్న[illegible]మితి యస్మిన్[illegible]శివే ఇదం సర్వం ద్వివమయీభూతసకలప్రపంచం సఞ్చ ప్రళయే పటనంభవత్యాత్మ త్వంభజతి విచైతి సృష్టౌ పటప్రసారణవత్ స్థూలావస్థాంప్రాప్నోతి విభుః

సర్వమూర్త్యా మూర్త సంయోగి సః శివః ఏ తేనశివస్య బ్రహ్మణః సదామూర్త త్వ ప్రధానవాదో నిరస్తః ప్రజాసుచేతనాచేతన సముదాయేషు జీతః దీర్ఘ ప్రసారితతంతువత్ స్రోతః తిర్యక్ప్రసారితతంతువచ్చ వ్యాప్య వర్తత ఇతి శేషః ఇతి త్రయోదశవాక్యభాష్యం సమాప్తం ॥౧౩॥ ప్రతద్వోచేతి ప్ర తత్ వోచే ఇతి పదవిభాగః గాం సర్వాతిశయిఫలనేత్రం గంగాం వృషభం పాశుపతాస్త్రం వా ధారయతీతి గంధర్వః శివః ముఖ్యార్థస్తు గాం వృషభం వాహనత్వేన ధారయతి స్వీకరోతీతి గంధర్వః స్వర్గేషు పశు వాగ్వజ్రాదృష్టి త్తమ్మృణిభూజల ఇతి గోశాత్ అత గాందిశీం ధారయతి అంబరత్వేన ధారయతీతి వా గంధర్వః దిగంబర ఇతి శివసహస్రనామాఖ్యాం తస్య ప్రసిద్ధం నామ తత్ పరశివః అమృతం మోక్షాత్మకః మృత్యుంజయో హి న విద్యతే మృతం యస్యాసౌ అమృతః ఏతేన నారాయణాదీనాం మృత్యుగ్రస్తత్వం సూచ్యతే అత ఏవ లోకే బ్రహ్మకల్ప విష్ణుకల్ప ప్రసిద్ధౌ నామ శబ్దసముదాయ వేదం గుహాసు బుద్ధిహృదయాది స్థానేషు నిహితం స్థితం బ్రహ్మణేతి శేషః ప్రవోచే ప్రోక్తవానిత్యర్థః తథా శ్వేతాశ్వతరే ప్రధాన క్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహేతుః సతన్మయో హ్యమృత ఈశసంస్థో జ్ఞస్సర్వజ్ఞో భువనస్యాస్యగోప్తా య ఈశే అస్య జగతో నిత్యమేవ నాన్యో హేతుర్విద్యతే ఈశనాయ యో బ్రహ్మాణం విదధాతి పూర్వం యో వై వేదాశ్చ ప్రహిణోతి తస్మై తం హ దేవమాత్మబుద్ధిప్రకాశం ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే ఇతి స్పష్టముపదిష్టం అతో న నారాయణస్యాత్రావకాశః త్రీణిపదానీతి గుహాసు హృదయభ్రూమధ్యస్థానేషు త్రీణిపదాని జీవప్రకృతి పరమేశ్వరాధిష్ఠితస్థానాని యః పురుషః వేద జానాతి శివయోగేన సః పితుః పితా కస్యాపి పుత్రో న భవతీత్యర్థః పునర్జన్మ నాస్తీతి భావః సత్ భవతి పరమాత్మస్వరూపతయావతిష్ఠతీతి భావః ౧౪॥

స నో బంధురితి స శివః నః అస్మాకం బన్ధుః జనితా జనకః రుద్రసిందజన్యత్వేన సర్వేషాం రుద్ర ఏవ జనక ఇత్యర్థః స ఏవ శ్రేయసాం విధాతా జనయితా గర్భస్థదశాయామపి సర్వేషాం

జీవనోపాయంకరోతియస్మాత్తస్మాత్స ఏవపరమబంధురిత్యర్థః । మోక్షేపి గర్భగతస్యాపివృత్తింకల్పితవాన్నివఇతిస్మృతేః । యత్రదేవాఇతి । యత్ర పరశివే । అమృతం । మోక్షం ఆనశనాః । ఆశనవన్తః । అను భూతవన్తఇత్యర్థః ॥ తృతీయేధామని । సహస్రారే । కైలాసేవా ॥ అధ్యైరయన్త । మహానందానుభవ ముచ్చరంతీత్యర్థః । స్వకృతకృత్యం గాయన్తీతిభావః ॥ ౧౫ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ॥

౧౬ ॥ పరిద్యావాపృథివీతి । సర్వాన్లోకానాక్రమ్యాన్నికా మహూప్య నుసంచరన్నిత్యుక్తరీత్యా ॥ ద్యావాపృథివీ । ఆకాశభూమీ । పరియన్తి పరితస్సంచరన్తి ॥ సద్యోలోకాన్ । లోకాన్ । స్వర్గాదిలోకాన్ ॥ స ద్యః । తత్కాలఏవ । పరిపరియన్తీత్యర్థః । యన్తీతిక్రియాపదస్యపరీ త్యుపసర్గేణసర్వత్రాన్వయః । పరిసువః ॥ సువశ్శబ్దితమహాకైలాసంచ సంచరంతి ॥ ❀ ❀ ॥ పరీత్యలోకానితి । లోకాన్ । జనాన్ । భూ తాని । పంచభూతాని ॥ ప్రదిశోదిశశ్చసర్వాః । దిగంతరాణి ॥ తత్రస్థపదార్థాంశ్చపరీత్యవ్యాప్య । పరీత్యేతిత్రిరావృత్తిర్నిశ్చయార్థం ॥ ప్రజానాం ॥ పశ్వాత్మకజీవానాం । పతిః । ప్రజాపతిః ॥ పశుపతి రిత్యర్థః ॥ ఋతస్య ॥ కర్మణః ॥ ప్రథమజాః । ప్రథమంజనయితా ॥ సృష్టేః పూర్వం । తత్తత్కర్మపరిపాకంపశ్యన్ । స్వయమేవ । ఆత్మనా స్వేన । ఆత్మానం । జీవం । అభిసంబభూవ । ఉత్పాదితవాన్ । స్వ ష్టాకుసూల ధాన్యవత్స్వాత్మస్థితజీవావిర్భావంకరోతీతిభావః ॥ తత్త త్కర్మానుకూలత్వేనతత్తచ్ఛరీరాణిదాస్యత్యతస్తస్యైవ పశ్వాదికం వాస్తీతియావత్ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

సదసస్పతిమితి । సత్ । జీవః ॥ అసత్ ॥ ప్రకృతిః ॥ తయోః ప తిం । ప్రభుం ॥ ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితిబంధహే తురితిశ్వేతాశ్వతరేతిధాశ్రూయతే ॥ అద్భుతం ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనామపూ ర్వైకరూపంరుద్రలింగరూపం ॥ ఇంద్రస్య । పరమైశ్వర్యయుక్తస్య కుబేరస్య ప్రియం । మిత్రం ॥ యద్వా । ఇంద్రస్య । పరమైశ్వర్యరూపలక్ష్మీ యుక్తస్యవిష్ణోః ॥ ప్రియం । భర్తారం ॥ ప్రియనాథ ఇత్యాదా ౦౦ంభ త్వేనావకత్వేనగౌరీప్రియః ॥ రమానాథఇత్యాదిషుబహుధాదృశ్యతే ॥ శంకరశ్శూలపాణిశ్చ ఖట్వాంగీవిష్ణువల్లభఇతి సహస్రనామవశాత్ విష్ణువల్లభత్వంతస్య సుప్రసిద్ధం ॥ కామితుం యోగ్యం ॥ కామ్యం ॥

చతుర్వర్గఫలప్రాప్త్యర్థత్వేన । సర్వకామ్యత్వంతస్యైవసిద్ధం ॥ సనిం ॥ భ జనీయముపాసనీయఃవా ॥ వనసనసంభక్తావితిధాతుః ॥ మేధానుషాం॥ జ్ఞానప్రాప్తికర్యం ॥ సర్వజ్ఞఇత్యర్థః ॥ యస్సర్వజ్ఞస్ససర్వవిదితి శ్రుతేః ॥ ఆసిషం ॥ ప్రాప్తవానస్మీతిశివజ్ఞానినస్స్వమాహాత్మ్యజ్ఞాపక మన్త్రోయం ॥ సప్తదశాష్టాదశవాక్యభాష్యస్సమాప్తం ॥ ❀ ॥

శ్రీశివాఘపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ప్రి ॥ అ ॥ ఉద్దీప్యస్వజాతవేదోపఘ్నన్నిఋఋతిం మమ । పశూగ్ంశ్చ । మహ్యమావహ ॥ జీవనంచదిశోదిశ । మానోహిగ్ంసీర్జాతవేదోగామశ్వం పురుషంజగత్ । అబిభ్రదగ్నఆగహి ॥ శ్రియామాంపరిపాలయ । ఇతిప్రథమానువాకేవింశతివాక్యం ॥ ఏవం జగజ్జన్మాదికారణనిరవయవపరశివతత్వమాహాత్మ్యముపపాద్య పరశివసంబంధఘోరతనుప్రార్థనాముపదిశతి ॥ ఉద్దీప్యఇతి ॥ జాతాని చేతనాచేతనాని । తత్కర్మాణిచ । వేత్తీతి ॥ జాతవేదాః ॥ తస్యసంబుద్ధిః । హేజాతవేదః । సర్వజ్ఞపరశివఇత్యర్థః ॥ అగ్నిస్వరూపపరశివ ఇతివా ॥ రుద్రోవాఏషయదగ్నిస్తస్యైతేతనువౌఘోరాన్యాశివాన్యేతి శ్రుత్యంతరే । తథాహ్యుపమానత్వాదుభయధాపినవిరోధః ॥ మమ । మే । నిఋఋతిం । పాపం ॥ అపఘ్నన్నేవనాశయన్నేవ ॥ ఉద్దీప్యస్వ । ప్రకాశయస్వ । మహ్యం ॥ పశూగ్ంశ్చ । భవదారాధనోపయుక్తాగావః ॥ యజ్ఞాంగభూతపశూంశ్చ । ఆవహ ॥ ఆనయ ॥ దిశోదిశ ॥ దశదిక్షు । జీవనంచ । జీవనసాధకమన్నం ॥ చశాదాచ్ఛాదికంచేత్యర్థః । అనయాఽసయాద్దాపయేత్యర్థః ॥ దిశోదిశ ॥ ప్రత్యేకంవి శేష్యపూర్వపదకర్మధారయః ॥ ప్రథమావిభక్తేస్సప్తమీత్వేనాదేశః ॥ ౧౫ ॥ మానోహిగ్ంసీరితి । హేజాతవేదః । హేసర్వజ్ఞపరశివ ॥ నః । అస్మాకం । త్వదారాధనార్థంత్వద్భక్తారాధనార్థంచ ॥ గాం । గావః । అశ్వం ॥ అశ్వాన్ ॥ పురుషం పుత్రాన్ । భటాన్ ఘమించ ॥ మానోహిగ్ంసీః ॥ అవధీః ॥ దాపయేత్యర్థః ॥ జాత్యైకవచనంసర్వత్ర ॥ హేఅగ్నే ॥ అగ్ని । స్వరూపహేపరశివ ॥ అబిభ్రత్ ॥ సర్వభయంకరఘోరరూపమధారయన్ ॥ ఆగహి । ఆయాహి ॥ శాంతరూపతయామమసాక్షాత్కారోభవేదిత్యర్థః ॥ తాదృశోభూత్వాకింకర్తవ్యమిత్యత్రాహ । శ్రియా ॥ శ్రద్ధాభక్తివైరాగ్య

రూపసంపదా । మాం ॥ అపరిపాతయ । పరిపాలనం మాకురు ।
సంయోజయేత్యర్థః ॥ అగ్నేరపి పరశివాత్మకత్వేన శ్రీపాదిసమర్పణకా
లేవిని యోగదగ్నేపి । నాస్మాకం త్వయీశ ॥ ౨౦ ॥ ఏవం ఘోరతనువిశి
ష్టపరమేశ్వరప్రార్థన ముక్త్వాఽఘోరతను విశిష్టపరమేశ్వరప్రార్థనం । త
ద్భక్తపుత్రికళత్ర ప్రార్థనం చాహ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

౧ మూలం ॥ తత్పురుషస్య విద్మ సహస్రాక్షస్య మహాదేవస్య ధీమహి ॥
తన్నో రుద్రః ప్రచోదయాత్ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

౨ తత్పురుషాయ విద్మహే మహాదేవాయ ధీమహి । తన్నో రుద్రః ప్రచోదయాత్
౩ తత్పురుషాయ విద్మహే । వక్రతుండాయ ధీమహి । తన్నో దన్తిః ప్రచోదయాత్
౪ తత్పురుషాయ విద్మహే చక్రతుండాయ ధీమహి । తన్నో నందిః ప్రచోదయాత్
౫ తత్పురుషాయ విద్మహే మహాసేనాయ ధీమహి । తన్నో షణ్ముఖః ప్రచోదయాత్
౬ వేదాత్మకాయ విద్మహే । హిరణ్యగర్భాయ ధీమహి తన్నో బ్రహ్మ ప్రచోదయాత్
౭ కాత్యాయనాయ విద్మహే కన్యకుమారి ధీమహి । తన్నో దుర్గిః ప్రచోదయాత్
౮ నారాయణాయ విద్మహే వాసుదేవాయ ధీమహి । తన్నో విష్ణుః ప్రచోదయాత్

భా ॥ పురుషస్యేతి । పురిదహరాకాశే శేతే ఇతి । పూర్ణాద్వా
పురుషః । శంభురాకాశ మధ్యే శివ ఏకో ధ్యేయశ్శంకరస్సర్వ మన్యత్పరి
త్యజ్యేతి ॥ అథర్వణశిఖాయాం ॥ పురుషో వై రుద్రః సన్మహో నమ ఇతి
శ్రుత్యంతరే చ దహరోపాస్యత్వే పురుష శబ్దవాచ్యత్వే శివస్యైవ ప్రతిపాద
నాదత్ర పురుషశబ్దవాచ్యః శివ ఏవ ॥ మహాదేవస్య బ్రహ్మవిష్ణుకాల రుద్రా
ధికస్య సహస్రాక్షస్య ॥ అనంతాక్షస్య ॥ పురుషస్య ॥ పురుషశబ్దవాచ్య
శివం ॥ కర్మణి షష్ఠీవా ॥ విభక్తిపరిణామం వా కార్యం ॥ విద్మ । ఉపా
స్మహే । ధీమహి । ధ్యాయేమ ఏతేన అంతరుపాసనం బహిరుపాసనం చ ప్రోక్తం
భవతి । అథకస్మాదుచ్యతే మహాదేవో యస్మాదుచ్చార్యమాణ ఏవ । స
ర్వాన్భావాన్పరిత్యజ్య ఆత్మజ్ఞాన యోగైశ్వర్యే మహతి మీయతే తస్మాదు
చ్యతే మహాదేవ ఇత్యథర్వశిరసి । మహాదేవపదస్య శివ సర్వాధికత్వరూపే
ణ నిరుక్తిరుపదేశాత్పురుషస్య ॥ పురుషస్వరూపస్య ॥ సహస్రాక్షస్య ।
మహాదేవస్య ॥ మహాదేవం । విద్మ ॥ ఉపాస్మహే । ధీమహి ॥ ధ్యా
యేమ ఇతి వాఽన్వయః కార్యః ॥ నః । తత్ । ధ్యానం । రుద్రః । ప్ర

చోదయాత్। అవిఘ్నతయా సంపూర్తిం కుర్యాదిత్యర్థః। అత్ర మహాదేవస్య బ్ర
హ్మవిష్ణ్వాదిసర్వదేవతాతిశయత్వద్యోతనార్థం ప్రథమం తన్నమస్కారముక్త్వా
పునర్మంత్రాంతరేణాహ॥ లోకే రాజ్ఞోత ధాదృశ్యతే । తత్పురుషాయేతి
స చాసౌ పురుషః॥౨॥ తత్పురుషః । దహరాకాశమధ్యోపాస్యమాన పరశి
వః । తస్మై తత్పురుషాయ । మహాదేవాయ ॥ మహాదేవమితి విభక్తివిపరి
ణామః । సర్వత్ర కార్యః ॥ విద్మహే ॥ ఉపాస్మహే । ధీమహి । ధ్యా
యేమ ॥ శిష్టం స్పష్టం పూర్వవత్ । ఇతి రుద్రగాయత్రీవాక్యం । ఏవం శి
వస్య । అనన్యదేవతాసామ్యముక్త్వా । తత్పుత్రాదిప్రార్థనామాహ ॥
౩॥ వక్రతుండాయేతి। వక్రం। కుటిలం॥ తుండం । నాసికం యస్యాసౌ తథోక్తః॥
తత్పురుషాయ । తత్తుల్యపురుషాయ । తద్భక్తవిషయే ॥ ఏవమేవ
యోజ్యం యథా లోకే రాజాత్వమసీత్యత్ర మంత్రిణో రాజ । తు
ల్యత్వం స్వీక్రియతే తద్వదిహాపి యోజ్యం వక్రతుండాయ వక్రనాసికం
విఘ్నేశ్వరం విద్మహే । ఉపాస్మహే । ధీమహి ॥ ధ్యాయేమ ॥ అం
తరుపాస్మహేత్యర్థః॥౪॥ చక్రతుండాయ । చక్రవత్ ॥ తుండం ।
వదనం యస్యాసౌ । చక్రతుండః । తస్మై తథోక్తాయ । శివతుల్యనందీ
శ్వరం ॥ విద్మహే । ధీమహి ॥ ౫ ॥ తత్పురుషాయేతి ॥ శివతుల్యమహా
సేనం ॥ కుమారమిత్యర్థః । శిష్టం స్పష్టం॥౬॥ తత్పురుషాయేతి । తచ్ఛ
బ్దస్య పూర్వపరామర్శకత్వా । తత్పురుషాయ । కుమారకల్పాయ ।
సువర్ణపక్షాయ । సువర్ణవత్పీతరూప పక్షాయేత్యర్థః । । శిష్టం స్ప
ష్టం । ౭ ॥ వేదాత్మనాయేతి । వేదాః । ఆత్మా । స్వరూపం యస్యా
సౌ । తథోక్తః ॥ యద్వా ॥ వేదాః ఆత్మనిబద్ధా యస్యాసౌ । తథో
క్తః ॥ ఉభయథాపి సర్వవేదపారంగత ఇతి భావః । హిరణ్యం గర్భే
యస్యాసౌ ॥ తథోక్తః । హిరణ్యరూప గర్భో యస్య సా వితివా ।
హిరణ్యగర్భః । తస్మై ॥౮॥ అన్యత్స్పష్టం । కాత్యాయనాయేతి ॥
గోత్రతః కాత్యాయన్యై । ఉత । కనదీప్తావితి ధాతుః ॥ దీప్తిమత్యై ఇతి
వా ॥ కుమారి । కుమార్యై ॥ అత్ర లింగవ్యత్యయవచనవ్యత్యయా
ఛాన్దసౌ ॥ శిష్టం స్పష్టం ॥ దుర్గాగాయత్రీసమాఖ్యేయం ఋక్ । నా
రాయణాయేతి ॥ స్పష్టార్థః । నారాయణస్య శివపత్నీత్వే నాత్ర నా
రాయణగాయత్ర్యాం పురుషశబ్దోనోపదిష్టః ॥ కాత్యాయనీశక్త్యం శ
త్వేన అవ్యవహితతత్సాహచర్యముక్తం । రుద్రగాయత్ర్యాం । మహా

దేవశబ్దః పురుషశబ్దశ్చ స్పష్టముపదిష్టత్వాచ్ఛివస్యవిష్ణుర్నల్ల భత్వే సూచ్య
తే ॥ తథాచ ౮-౦ దేశంకర సంహితాయాంభగవతా వ్యాసేనస్పష్టము
పదిష్టం । యథా ॥ శివస్యశక్తిర్ద్విని యోగకాలేచ తుర్విధా భూచ్ఛివ
సత్వ) రాదాత్ । భోగేభవానిపురుషేషువిష్ణుః ॥ క్రోధేచకాళీసమరేచ
దుర్గేతి । ప్రకృతిస్త్వంపుమాన్ రుద్రస్త్వయివీర్యం మాహితం । త్వ
న్నాభిపంకజాజ్జాతః । పంచవక్త్రః పితా మహఇతి ॥ శైవపురాణేత
థాప్యత్రైవస్తుతౌ ॥ శివకేశవ సంభూతం కలయేశాస్త్రశైవమితి శివరహ
స్యఖండాదిషుస్పష్టముప దిష్టత్వాన్నారాయణస్యశివపత్నిత్వే । నశం
కావకాశః ॥ ❀ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ప్ర ॥ అ ॥ సహస్రపరమాదేవీ శతమూలాశతాం
కురా ॥ సర్వగ్ం హరతుమేపాపం దూర్వాదుస్స్వప్ననాశనీ ॥ ౨౭ ॥
అశ్వక్రాన్తేరథక్రాన్తేవిష్ణుక్రాన్తేవసుంధరా ॥ శిరసాధారితాదేవిరక్ష
స్వమాంపదేపదే ॥ భూమిధేను ర్ధరణీ లోకధారిణీ । ఉద్ధృతాసివరాహేణకృష్ణేనశతబాహునా ॥ ౨౮ ॥
భూమిర్ధేనుర్ధరణీలోకధారిణి ॥ మృత్తికే హనమేపాపం యన్మయా దు
ష్కృతం కృతం ॥ త్వయాహతేన పాపేన ॥ గచ్ఛామి పరమాంగతిం
మృత్తికేదేహిమేపుష్టింత్వయిసర్వంప్రతిష్ఠితం । గంధద్వారాందురాధర్షాం
నిత్యపుష్టాంకరీషిణీం ॥ ఈశ్వరీగ్ం సర్వభూతానాంత్వామి హోపహ్వ
యేశ్రియమ్ ॥ ౩౦ ॥

భాష్యం ॥ శివయోగాభ్యాసకానామింద్రియజయసాధనత్వాత్స్నా
నకాలేశిరసిధారణీయత్వాచ్చప్రథమందూర్వాస్తోత్రమారభ్యతే ॥ సహ
స్రపరమేతి ॥ సహస్రపరమా । సహస్రపర్వికా ॥ దేవీ । దీప్యమా
నా । శతమూలా । శతాంకురా । దూర్వా ॥ శతపర్వికా । మేను
మ । దుస్స్వప్ననాశనీ ॥ దుస్స్వప్నాన్నాశయతీతితథోక్తా । భూత్వా
సర్వగ్ం । సర్వం ॥ పాపం । దుష్కృతం । హరతు ॥ నాశయత్వి
త్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ అశ్వక్రాంతేతి । స్నానాదౌమృద్గ్రహణమంత్రమిదం
అశ్వక్రాంతే ॥ అశ్వపదముపలక్షణం । అశ్వాది సర్వజంతువ్యాప్తే ।
రథక్రాంతే ॥ ఇదముపలక్షణం । రథాదిసర్వాచేతనవ్యాప్తే ॥ సర్వా
ధిష్ఠానభూతేత్యర్థః ॥ విష్ణుక్రాంతే । విష్ణ్వాదిసర్వదేవతాక్రాంతే ।
వసుంధరా । ధారయతీతివసుంధరా ॥ వసుంధరామితివిభక్తిపరిణామః

త్వాం ॥ శిరసా । మూర్ధ్నా । ధారయిష్యామి ॥ మాం , పదేప
దే । సర్వదా ॥ రక్షస్వ । పాహి ॥ ఉద్ధృతాసీతి ॥ కృష్ణేన । కృ
ష్ణరూపేణ ॥ వరాహేణ ॥ తదవతారభూతవిష్ణునా శతబాహునా ।
బహుప్రయత్నేన । ఉద్ధృతాసి । ఊర్ధ్వంగమితాసీత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥
భూమిర్ధేనురితి మృద్ధారణమంత్రమిదం । భవత్యస్మిన్సర్వే పదార్థా ఇతి
భూమిః ॥ సర్వకామదోగ్ధృత్వాద్ధేనుః । నిశ్చలతయా విశ్వంభరతీతి ధర
ణీః । లోకధారిణీ ॥ లోకాన్ ! స్వర్గాదీన్ జనానన్వా ధారయతీతి లో
కధారిణీ । సర్వత్రవికృతిపరిణామః కార్యః ॥ హేమృత్తికే । ఏతాదృ
గ్విశేషణవిశిష్టమృత్తికే ॥ మే । మమ । పాపం ॥ జన్మాంతరకృతం
మయా । దుష్కృతం । ఇహజన్మని కృతంపాపకర్మచ ॥ హన
నాశయ । త్వయా । హతేన ॥ పాపేన ॥ దుష్కృతేన । పా
పాభావేనేత్యర్థః ॥ పరమాం । గతింమహావైభవాశ్రయ పుణ్యాగతిం
మహాకైలాసప్రాప్తింవా ॥ గచ్ఛామి । ప్రాప్నువామి ॥ హేమృత్తికే
త్వయి ॥ సర్వం ॥ పుష్టిసాధనవర్గం ప్రతిష్ఠితం ॥ స్థితం । యతః ॥ అతో
మే పుష్టిం । శరీరబలం । దేహి ॥ ౨౯ ॥ గన్ధద్వారామితి । గన్ధోద్వా
రం ముఖ్యస్యాస్సాగంధద్వారా ॥ గంధలక్షణాయద్గంధవత్త్వపృథివీ నియా
మాస్సర్వేషామితి భావః । దురాధర్షాం । పాపైర్దుర్ధర్షామిత్యర్థః
నిత్యపుష్టాం । అవినశ్వరబలాం । కరీషాణ్యస్యాం సంతీతి కరీషిణీతాం ॥
కరీషిణీం । గోమయాదియుక్తామిత్యర్థః ॥ సర్వభూతానాం । ఈశ్వర
గీం । సర్వజీవపోషణధర్మవత్త్వాచ్ఛ్రేష్ఠామిత్యర్థం । త్వాం । ఇహ ।
అస్మిన్కాలే ॥ ఉపహ్వయే ॥ సమీపేఆహ్వయామి । మేశ్రియం ॥ సం
పత్తిం ॥ ఆవహ ॥ ఇతిశేషః ॥ ౩౦ ॥

శ్రీశివాయగురవే నమః

మూలం ॥ ప్ర ॥ ౪ ॥ హిరణ్యశృంగంవరుణంప్రపద్యే
తీర్థంమేదేహియాచితః ॥ యన్మయాభుక్తమసాధూనాం పాపేభ్యశ్చ
ప్రతిగ్రహః । యన్మేమనసావాచా కర్మణా దుష్కృతంకృతం । తన్న
ఇంద్రోవరుణోబృహస్పతిస్సవితాచపునన్తుపునః పునః ॥ ౩౧ ॥ నమోగ్రాయ
నమోశ్రపథయస్సస్తుదుర్మిత్రాస్తస్మై భూయాసుర్యోస్మాన్ద్వేష్టి । యం
చవయంద్విష్మః ॥ ౩౨ ॥ నమోగ్నయేప్సుమతేనమఇన్ద్రాయనమోవరు
ణాయనమోవారుణ్యైనమోద్భ్యః ॥ ౩౩ ॥ యదపాంక్రూరం । యద

మధ్యంయదశాన్తంతదవగచ్ఛతాత్ అత్యాశనాదతీపానాద్యచ్చఉగ్రా త్ప్రతిగ్రహాత్ తన్మేవరుణోరాజాపాణినాహ్యవమర్శయ ౩౪॥

సోహమపాపోవిరజోనిర్ముక్తోముక్తకిల్బిషః నాకస్యపృష్టమారుహ్య గచ్ఛేద్బ్రహ్మసలోకతాం ౩౫॥

ఇమంమేగంగేయమునేసరస్వతీమతుద్రిస్తోమసచతాపరుష్ణి యా అసిక్నియామరుద్వృధేవితస్తయార్జికీయేశృణుహ్యాసుషోమయా ౩౬

ఇతిప్రథమానువాకషట్త్రింశద్వాక్యం భాష్యం మృద్ధారణగంధా దిలేపనవినియుక్తోయంమంత్రః అచేతనదూర్వాదీనాంపాపనిరాసకపూర్వ కత్వేనపురుషార్థప్రదసామర్థ్యాభావాత్కథమర్థసిద్ధముక్తమితిచేత్ అష్ట మూర్తేశ్శివస్య భూరప్యేకమూర్తిత్వాత్ దూర్వాదీనాంభూరూపత్వాత్, శరీరస్తుతినిందాదికంశరీరిణ ఏవప వేలినియమాచ్చ తద్భక్త్యా శివఏవతుష్ట్వా తత్ఫలంస ఏవదాస్యత్యతోనవిరోధః హిరణ్యశృంగమితి లింగధారణవిశిష్ట వరుణప్రార్థనామంత్రోయం హిరణ్యంహిరణ్మయత్మంలింగం శృంగే శిరసి యస్యతథోక్తః హిరణ్యాయనమః హిరణ్యలింగాయనమః నమోహిరణ్య బాహవే హిరణ్యరూపాయేత్యాదిషుశివస్యహిరణ్మయత్వం హిరణ్యశబ్ద వాచ్యత్వంస్పష్టముపదిష్టం తం వరుణంప్రపద్యే నమస్కరోమీత్యర్థః శివభ క్తశ్శివస్సాక్షాదితికైంకర్యభావతః భక్తింకుర్వాత్సదాకాలంకామెనమన సాగిరేతి శివాగమోక్తరీత్యా శివభక్తంవరుణంశివభావనయ వేదపురుషోపి నమస్కరోతివాక్కిముతాన్యేషాంశివభక్తనమస్కారనేతిభావః తీర్థం పాదతీర్థం జలంవా మే మమ దేవా ఇతియాచితో వేదపురుష ఇత్యర్థః శ్లో॥ హిర ణ్యంలింగమాఖ్యాతంవిశ్వరూపంమహేశ్వరం శృంగేశిరసితల్లింగంధృతం వరుణమవ్యయంప్రపద్యేమనసావాచా శివభక్తంసనాతనం తీర్థందేహీతివ చసా ప్రార్థితంవేదపూరుషైః ఇతిభగవతాబాదరాయణేన శైవపురాణేఏత న్మంత్రముపబృంహితం అత్రనశంకావకాశః శ్రీకరభాష్యేసర్వత్రప్రసిద్ధో పదేశాధికరణే సర్వదేవతానాంలింగధా[illegible]యకపవమానస్సువర్జన భూదంకర్ణేభిరిత్యాది శ్రుతిభిస్తదుపబృంహణైస్సహబహుధారాద్ధాంతితం అత్రభృగువల్ల్యాంకించిదుక[illegible] అత్ర[illegible] ఇంద్రా

ఖిసర్వదేవానాం తిరంగధారణమస్తీతిభావః యన్మయేతమయా అసాధూ
నాం అసాధుభ్యః పాపేభ్యః దుష్టాత్మభ్యః విభక్తివ్యత్యయశ్ఛాందసః
ప్రతిగ్రహః గృహీతం యత్ పదార్థం భుక్తం మే మమ కర్మణామనసా
వాచా త్రికరణేభ్యః యద్దుష్కృతంకృతంనః తత్సర్వం ఇందతీతిఇంద్రః
పరమైశ్వర్యయుక్తః ఇతిపరమేశ్వర్యేవృణోతివరానముల్లోక ఇతివరుణఃవృ
జీవరణే బృహతాం దేవానాం వేదమంత్రాణాం వాపతిః బృహస్పతిః సువ
తిసుప్తంప్రేరయతీతిసవితా పూప్రేరణే పతే పునః పునః సర్వదా పునం
తు పావనంకుర్యాదిత్యర్థః ౩౧॥ సుమిత్రా ఇతసః అస్మాకం ఆపః జలాని
ఓషధయఃఫలపాకాంతాః వృక్షాః సుమిత్రాస్సన్తు మిత్రతమాస్సన్తు కిం
చ యః పురుషః అస్మాన్ సః ద్వేష్టియంచ వయంద్విష్మః తస్మైపురుషా
య దుర్మిత్రాః శత్రుకరారి భూయాసుః భవేయుః తీర్థాభిమంత్రణమంత్రో
యం ౩౨॥ నమోగ్నయఇతి అప్సుమితే జలాంతర్వర్తినే అగ్నయే బడ
బానలాయనమః ఇన్ద్రాయనమః వరుణాయనమః వారుణ్యైనమః అద్భ్యః
జలాంతర్వర్తిదేవతానమస్కారమంత్రోయం వరుణస్యపత్నీ వారుణీ అగ
తి కుటిలం ఊర్ధ్వం వాగచ్ఛతీత్యగ్నిః ఇతిప్రథమానువాకద్వాత్రింశద్వా
క్యభాష్యం యదపామితి అపాం జలానాం క్రూరం అసహిష్ణుత్వం అమే
ధ్యం అశుచిత్వం అశాన్తం అతిశైత్యమిత్యర్థః యదస్తితత్ అపగచ్ఛతాత్
వరుణప్రసాదేనతాదృశదోషశాన్తిర్భూయాదిత్యర్థః అత్యాశనాదతిపా
నాత్ అతిపానాత్ అపరిమితజలపానాత్ యాచ్యోగ్రాన్నజలగ్రహ
ణాద్వా ఉగ్రాత్ దోషవిశిష్టాత్ ప్రతిగ్రహాత్ గృహీతద్రవ్యాత్ యదని
ష్టంజాయతే మేమమ తత్ దోషమనిష్టంవా రాజా జలదానేనరాజవ
త్ప్రజాపరిపాలకోవరుణః పాణినాం హస్తేనఅవమర్శితు మార్జయతు నాశ
యతీత్యర్థః స్నానకాలేజలగతదోషనిరాసార్థోయంమంత్రః ౩౩॥ సోహ
మపాపఇతి విరజసానిర్ముక్తః విరజోనిర్ముక్తః రజోగుణవిశిష్టమనసానిర్ముక్త ఇ
త్యర్థః ముక్తికిల్బిషాన్యస్యసోహంముక్తకిల్బిషః రజోగుణత్యాగేనకిల్బి
షత్యాగస్సంభవతీతిభావః యతోహంవుభయధర్మవిశిష్టః అతః అపాపః
శుద్ధాంతః కరణవానిత్యర్థః తాదృశోహంనాకస్యస్వర్గస్యపృష్టం

ఊర్ధ్వభాగం ॥ ఆరుహ్య । అతిక్రమ్యేత్యర్థః ॥ సచాసౌ లోకశ్చసలో
కః ॥ తస్యభావః । సలోకతా । బ్రహ్మణస్సలోకతా బ్రహ్మసలోకతా
తాం । తథోక్తాంబ్రహ్మసాలోక్యమిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మశబ్దస్య పరశివప
ర్యాయవాచకత్వాచ్ఛివసాలోక్య మితియావత్ । గచ్ఛేత్ ॥ గచ్ఛేయం
పురుషవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ ఇమంమేమంత్రం ॥ స్నానకాలే జలసేచనవి
నియుక్తా ॥ ఇమంమేఇతి మే । మమ । ఇమంజలంప్రతి ॥ హేగంగే ।
హేయమునే । హేసరస్వతి ॥ హేశుతుద్రిపరుష్ణ్యాస్తోమంసరద్యాసహ ।
హేమరుద్వృధే । అశిక్నియాసహ । హేఆర్జీకీయే । వితస్తయా ।
సుషోమయాచసహ । సచత । ఆసచత । ఇతిభవతి । ఆగచ్ఛత ।
శృణుహ్యాసుషోమయేత్యత్రఆఙ్ । సచతేత్యత్ర అన్వయః । ఏవంయూ
యమాగత్య । స్తోమం । స్తోత్రం । శృణుహి । శృణుతేత్యర్థః ॥ ౩౬

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ప్ర ॥ అ ॥ ఋతంచసత్యంచాభీద్ధాత్తపసోధ్యజాయ
తతతోరాత్రిరజాయత । తతస్సముద్రోఅర్ణవః । సముద్రాదర్ణవాద
ధిసంవత్సరోఅజాయత ॥ ౩౭ ॥ అహోరాత్రాణివిదధద్విశ్వస్యమిషతో
వశీ । సూర్యాచంద్రమసౌధాతా యథాపూర్వమకల్పయత్ దివంచపృథి
వీంచాంతరిక్షమథోసువః ॥ ౩౮ ॥ యత్పృథివ్యాంరజస్స్వమాంతరిక్షే
విరోదసీ । ఇమాగ్ంస్తదాపోవరుణః పునాత్వఘమర్షణః ॥ ౩౯ ॥
ఏషభూతస్యభవ్యేభువనస్యగోప్తా । ఏష పుణ్యకృతాంలోకానేషమృత్యోర్హి
రణ్మయం ॥ ద్యావాపృథివీహిరణ్మయగ్ంసగ్ంశ్రితం । సువః ॥ సన
స్సువసగ్ంశిశాధి ॥ ౪౦ ॥ ఆర్ద్రంజ్వలతిజ్యోతిరహమస్మి ॥ యోహమ
స్మిబ్రహ్మాహమస్మి॥ అహమేవాహంమాంజుహోమిస్వాహా ॥ ౪౧ ॥ అ
కార్యకార్యవకీర్ణీస్తేనోభ్రూణహాగురుతల్పగః । వరుణోపామఘమర్షణ
స్తస్మాత్పాపాత్ప్రముచ్యతే ॥ ౪౨ ॥ రజోభూమిస్త్వ మాంరోదయస్వ
ప్రవదన్తిధీరాః । పునన్తుఋషయః । పునన్తువసవః పునాతువరుణః పు
నాత్వఘమర్షణః ॥ ౪౩ ॥

భాష్యం ॥ అన్తర్జలేనిమగ్నేనజప్యమఘమర్షణసూక్తమాహ
ఋతంచేత్యాదినా ॥ అభీద్ధాత్ । ఉత్పన్నాత్ । తపసః । ఈశ్వరసం
కల్పాత్ । ఋతం । ఋగతౌ । ఋచ్ఛతిగచ్ఛతివికారానితి । ఋతమ

చేతనం। ప్రధానముచ్యతే ॥ సత్యం । స్వరూపాన్యథాభావశూన్యచేత
నవర్గః। సృష్ట్యుత్సుక కాలే పరమేశ్వరచికీర్షావశాత్ప్రథమం ప్రకృతిపురుషా
వుత్పన్నావితి భావః । అధ్యజాయత । ఉత్పన్నం ॥ తత ఇతి । తతః ।
ప్రధానస్య అజ్ఞానహేతుత్వాద్రాత్రిశబ్దోపలక్షిత మహదాదివర్గస్సంభూ
త ఇత్యర్థః॥ తతః। అనంతరం॥ సముద్రః॥ వేలాపరివేష్టితః। అర్ణవః మహో
దధిస్సమజాయత। ఏతేన జలరాశివాచ్యభూతవర్గస్సమజాయతేతి సూచ్య
తే । అర్ణవశబ్దేన భూతవికారబ్రహ్మాండం చ సూచ్యతే । సముద్రాదితి తత
ఉత్తరం ॥ సముద్రాదర్ణవాత్ । పంచభూతానాం తద్వికారబ్రహ్మాండా
నాం చ । అధి సంవత్సరః ॥ అధిపతిశ్చతుర్ముఖః॥ అజాయత ॥ బభూవ
ప్రజాపతిస్సంవత్సరో మహాన్క ఇతి శ్రుత్యంతరే సంవత్సరశబ్దవాచ్యత్వం చతుర్ము
ఖస్య ॥ ౩౭ ॥ అహోరాత్రాణీతి । మిషతః ॥ లబ్ధసత్తాకస్య । వి
శ్వస్య జగతః॥ వశీ। నియన్తా । ధాతా । చతుర్ముఖః ॥ అహోరాత్రా
ణి విదధత్సన్ సృజన్ సన్। హేతౌ శతృప్రత్యయః । తద్విధానాయ । య
థాపూర్వం ॥ పూర్వకల్పవత్ । సూర్యాచంద్రమసౌ । దివం చ పృథివీం
చాంతరిక్షం । అథః । అనంతరం । సువః ॥ సువశ్శబ్దోపలక్షితచతుర్దశ
లోకాంశ్చ । అకల్పయత్ ॥ కల్పితవాన్ ॥ ౩౮ ॥ యత్పృథివ్యామితి ।
పృథివ్యాం । భూమ్యాం । అన్తరిక్షే చ రోదసీ । రోదస్యోరిత్యర్థః ॥
సప్తమీద్వివచనస్య సుపాం సులుగితి లుక్ । ఇహలోకే ॥ పరలోకే చ ॥
యత్స్వం ॥ ఆత్మీయం । ఇమాగ్ం ఇమాని పాపాని । వర్తంతే ॥ తత్
పాపం ॥ ఇమాగ్మితి వృత్త్యభిప్రాయేణ బహువచనం ॥ ఆపః ॥ జలాని ॥
అఘమర్షణః ॥ సర్వజనపాపాపనోదకః॥ వరుణః ॥ జలాధిష్ఠానదేవతా చ।
పునాతు । పాపాపనోదనం కుర్వన్త్విత్యర్థః ॥ ౩౯ । ఏష భూతస్యేతి ॥
ఏషః । వరుణః । భూతస్య । భూతకాలీనస్య ॥ భవిష్యతశ్చ ॥ భ
విష్యత్కాలికస్య ॥ భువనస్య ॥ జగతః ॥ గోప్తా ॥ జలాధిష్ఠాతృతయా
రక్షకః । చేతనాచేతనప్రపంచస్య జలం దత్త్వా రక్షతీత్యర్థః ॥ భవ్యేత్యత్ర
భవ్యస్యేతి విభక్తిపరిణామః । పుణ్యకృతాన్లోకాన్ । పుణ్యజనాన్ ।
ప్రతి ఏషః । వరుణః ॥ రక్షక ఇత్యర్థః ॥ ఏషః ॥ వరుణః ॥ మృత్యోః ॥
హిరణ్మయం । తత్స్వరూపజీవం ॥ రక్షతీత్యర్థః ॥ ద్యావాపృథివ్యోః ॥
సంశ్రితం । స్థితం హిరణ్మయగ్ం ॥ హిరణ్మయస్వరూపం ॥ సువః ॥
స్వర్గలోకం చ ॥ గోప్తా ॥ భూలోకేషు । భూమయా స్వర్గలోక

స్సంతీతిలోకే ప్రసిద్ధం ॥ మేరుమందరాదయ ఇతి భావః ॥ సన ఇతి హే పర
మేశ్వర ॥ సత్వం । నః । అస్మాకం । సువస్సగ్ం । సువః । స్వర్గలో
కః కైలాసంవా । సగ్ం । సమ్యక్ । శిశాధి ॥ బహుళం ఛందసీతి
శ్లుః ॥ శాధి । శాసనం । జ్ఞాపనం । ప్రదర్శన మితియావత్ । దర్శ
యేత్యర్థః । శివభక్తశ్శివనోఽభవేదితి స్మృత్యాగమరీత్యా భక్తమాహాత్మ్యజ్ఞాప
నపరమంత్రమిదం ॥ ౨౦ ॥ ఆర్ద్రం జ్వలతీతి । ఆర్ద్రం జ్వలతి యత్పరం జ్యోతి
రూపేణ హృదయపుండరీకే జ్వలతి । తజ్జ్యోతిరహమస్మి ॥ జ్యోతి ర్జ్వలతి
బ్రహ్మాండే సర్వత్ర సాధనాంతర నిరపేక్షతయా స్వయం ప్రకాశమానం యజ్జ్యో
తిస్స్వరూపం బ్రహ్మ ప్రకాశతే । తద్బ్రహ్మాహ మస్మీత్యర్థః ॥ యోహమ
స్మి యః । శరీరేంద్రియమనః ప్రాణబుద్ధివిలక్షణస్య రూపం । అహమస్మి
సోఽహం । బ్రహ్మాస్మి । యథానద్యస్స్యందమానాస్సముద్రే ఇతి బ్రహ్మవేద
బ్రహ్మైవ భవతీత్యాది బహుశ్రుతిసిద్ధస్వాభావికజీవత్వనివృత్తిపూర్వకపు
నరావృత్తిరహిత శివత్వం ప్రాప్తవాన స్మీత్యర్థః । అహం ॥ శివభక్తిధ్యాన
యోగపూర్వకోపాసకోఽహం ॥ అహమేవ । జీవసాక్షి తయాభాస
మానశివ ఏవ ॥ అస్మి ॥ మాం మమత్వాభిమానం । జుహోమి । అ
గ్నిస్వరూపే త్వయి ॥ హోష్యామి ॥ నాశయామీత్యర్థః । ఏతేన జీవబ్ర
హ్మణో ర్ద్వైతాద్వైతాత్మకమతమేవ ముముక్షూణాం గ్రాహ్యమితి వేద
పురుషేణ రాద్ధాంతితం భవతి । బ్రహ్మవిదస్స్వానుభూతి ప్రదర్శకమంత్ర
మిదం ॥ ౨౧ ॥ అకార్యకార్యవకీర్ణీతి । అకార్యకారీ । అగమ్యాగ
మనం ॥ అభక్ష్యభక్షణం ॥ అవకీర్ణ । అపకీర్ణమిత్యర్థః । బ్రహ్మచర్య
వ్రతధర్మమాత్రబోధకం । వ్రతభ్రష్టత్వం స్తేనః । స్వర్ణస్తేయం ॥ బ్రా
హ్మణహా ॥ బ్రాహ్మణహత్యా ॥ గురుతల్పగః ॥ పాపం ఏతాదృక్పాపం ॥ పాపస
ముదాయమిత్యర్థద్యోతనార్థమేకవచనం ॥ అఘః పాపం అఘ్నతి నాశయతీతి
అఘమర్షణః । యాతేః వరుణః ॥ అఘమర్షణః । తస్మాత్ । తద్ధేతోః ॥ పా
పాత్ । ప్రముచ్యతే జన ఇతి శేషః । ఏతదనువాకముచ్చరన్ యస్తు స్నానం
కరోతి తస్య సర్వపాపాని వరుణో నాశయతీతి భావః ॥ ౨౨ ॥ రజోభూ
మిరితి ॥ రజోభూమిస్తు ॥ కర్మభూమిరియంతు । అమాం । అఘమర్ష
ణాస్నాతః । మత్తోఽన్యం ॥ రోదయస్వ రోదయతు । ఏవంధీరాః ।
విద్వాంసః । ప్రవదంతి ॥ ఋషయః । దూర్వాసాగస్త్యమనుదధీచివా
మదేవాదయః ॥ మాంపునన్తు । పవిత్రంకుర్వన్తు ॥ వసవః । వసుగణాః

పునస్తు॥ అఘమర్షణః వరుణః॥ పునాతు ॥ రక్షతు। ఆదరాద్ద్విరుక్తిః॥౪౩

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ప్ర ॥ అ ॥ ఆక్రాన్త్సముద్రః ప్రథమేవి ధర్మన్ జనయ
న్ప్రజాభువనస్యరాజావృషాపవిత్రే అధిసానోఅవ్యే బృహత్సోమో
వావృధేసువానఇన్దుః ॥ ౪౪ ॥ జాతవేదసేసునవామసోమమరా
తీయతోనిదహాతివేదః ॥ సనఃపర్షదతిదుర్గాణివిశ్వానావేవసిన్ధుం
దురి తాత్య గ్నిః ॥ ౪౫ ॥ తామగ్ని వర్ణాం తపసా జ్వల
న్తీం వైరోచనీంకర్మఫలేషుజుష్టాం । దుర్గాందేవీంశరణమహం ప్రప
ద్యే ॥ సుతరసితరసేనమః ॥ ౪౬ ॥ అగ్నేత్వంపారయానవ్యో
అస్మాన్స్వస్తిభిరతిదుర్గాణివిశ్వా ॥ పూశ్చపృథ్వీబహులానఉర్వీ ।
భవాతోకాయతనయాయశంయోః ॥ ౪౭॥ విశ్వాని నోదుర్గహా
జాతవేదస్సిన్ధుంననావాదురితాతిపర్షిఅగ్నేఅత్రివన్మనసాగృణానో
స్మాకంభూత్స్వవితాతనూనాం ॥ ౪౮ ॥ పృతనాజితగ్ం సహ
మానముగ్రమగ్నిగ్ం హువేమ పరమాత్సధస్థాత్। సనఃపర్షదతిదు
ర్గాణివిశ్వాక్షామద్దేవో అతి దురితాత్యగ్నిః ॥ ౪౯॥ప్రత్నోషి కమీ
డ్యోఅధ్వరేషుసనాచ్చ హోతానవ్యశ్చసత్సి । స్వాంచాగ్నేతను
వంపిప్రయస్వాస్మభ్యంచసౌభగమాయజస్వ ॥ ౫౦ ॥ ఇతినారా
యణోపనిషదిప్రథమానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

భాష్యం ॥ ఆక్రాన్త్సముద్రఇతి ॥ సమ్యగ్ద్రవతిఉత్పద్యతేజగదస్మాది
తిసముద్రః ॥ జగత్కారణ మిత్యర్థః । ప్రజాః । జనయన్ ! ఉత్పా
దయన్॥ భువనస్యరాజా । చరాచరనియన్తా । ఈశ్వరస్సర్వభూతానా
మితిశ్రుతేః । ఆక్రాన్ । ఆక్రాన్తవాన్ । వ్యాపక ఇత్యర్థః ॥ క్రమే
ణిర్వప్రత్యయమే । మోనోధాతోపరితినత్వేరూపం । వృషా । బ్రహ్మవి
ష్ణ్వాదిభక్తానాం । కామానివర్షతీతివృషా । వృష్సేచనేతిధాతుః ॥ శి
వగీతాభారతాదిషు రామకృష్ణాదీనాం వరప్రదానత్వం బహుధా ప్ర
పంచితం । గ్రంథవిస్తరభయాన్నలిఖితం । సువానః । పురుషార్థప్ర
దాతా । ఇన్దుః । పరమైశ్వర్యశాలీ । బృహత్ । బ్రహ్మవిష్ణ్వా
భ్యోధికః ॥ సోమః । ఉమయాసహితస్సోమః ॥ పరాశక్తియుక్తశ్శివః
విధర్మన్ । ప్రాకృతధర్మశూన్యేఅధిసానో ॥ సానుశబ్దున్న తస్థానే ॥

బ్రహ్మవిష్ణులోకోర్ధ్వభాగస్థితేత్యర్థః ॥ ఆధారభూమిమధ్యప్రదేశాదూ
ర్ధ్వదేశస్థితే పదేవాస్యాత్ । అవ్యయే । నాశరహితే । పవిత్రే ॥ పరి
శుద్ధస్వభావమహాకైలాసే । సహస్రారేవా ॥ ఉతలింగేవా । పవిత్రీకర
ణాత్పుంసాం పవిత్రమితికథ్యత ఇతిస్మృతేః ॥ వావృధే ॥ అపదృశప్రకాశత
యావర్ధతేత్యర్థః । ప్రకాశత ఇతిభావః । ఇదం శివానుసంధానరహస్యోప
దేశమంత్రం ॥ ౪౪ ॥ జాతవేదసేఇతి ॥ పాపక్షయార్థం పరమేశ్వరఘో
రతనుప్రార్థనామంత్రమిదం । జాతాః । వేదాః యస్మాత్సః । జాతవే
దాః ॥ యస్యనిశ్వసితంవేదాఇతిశ్రుతేః ॥ జాతేజాతేవిద్యత ఇతిజాతవే
దాః । అహం వైశ్వానరోభూత్వాప్రాణినాం దేహమాశ్రితః ॥ ప్రాణా
పానసమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధ మితిస్మృతేః ॥ జాఠరా
గ్నిరూపేణవర్తత ఇత్యర్థః ॥ విదసత్తాయామితిధాతుః । వేదో హిరణ్యము
స్మాజ్జాతఇతివా ॥ హిరణ్యరేతోదుద్ధష ఇతిశివసహస్రనామావళ్యాం ॥
జాతంశుభాశుభకర్మవేత్తీతివాతధోక్తః । సర్వకర్మణామగ్నిమూలకత్వే
నకర్తవ్యవిధానాత్ ॥ జాతవేదసే । అగ్నయే ॥ సోమం । పూజోప
కరణం హవిః ॥ సునవామ । హోమామ్య మీత్యర్థః ॥ పూజయామీతిభా
వః । అరాతీయతః । యతః । యస్మాత్కారణాత్ ॥ వేదః । ధనం
అరాతే । శత్రుః । పరమార్థవిఘ్నకారిత్వాత్తు ఇతః ॥ నిజహాతి । త్యజా
మీత్యర్థః ॥ పురుషవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ సోమయాగాది వ్రతపూర్వక
త్వేన । భవద్భక్త్యారాధనపూర్వకత్వేన వా సంపాదితం ధనంవిని
యోగం కరోమి । నత్వన్యథా కరోమీతియావత్ । సః పూర్వోక్తస
ర్వసాక్షీ స్వరూపోగ్నిః । ఘోరతను విశిష్టశివః (పర్షత్ ॥ మమపాలక
స్సన్ ॥ నః అతిదుర్గాణి । అతీతదుర్గమాగృశ్యాని । విశ్వా । విశ్వాని ॥ దు
రితాని ॥ దురితానీత్యర్థః । వర్ణవ్యత్యయశ్ఛాందసః । సింధుం । సము
ద్రం । నావేవ । ఉడుపమివ ॥ తారయత్వితిశేషః । ఏతేనఆర్జితసర్వధ
నం భగవదారాధనపూర్వకత్వేనయస్తు వినియోగంకరోతి తస్యాసదృశ
పాపాని । పరమేశ్వరోనాశంకృత్వాచరమపురుషార్థం దాస్యతీతి యావ
త్ ॥ ౪౫ ॥ తామగ్నివర్ణామి । దుఃఖనాశాయదుర్గాప్రార్థనామం
త్రోయం ॥ అగ్నివర్ణాం ॥ వహ్నిస్వరూపాం ॥ తపసా । శివజ్ఞానేన
జ్వలంతీం ॥ ప్రకాశమానాం ॥ వైరోచనీం ॥ ఇంద్రనీలకాంతియుతాం ।
కర్మఫలేషు । కర్మోపాసనేషు । జుష్టాం । ఉపాస్యమానాం । తాం ॥

శివభిన్నాభిన్నశక్తిరూపాం । దుర్గాం దేవీం ॥ దుర్గానామ కదేవీం ॥ అ
హం । శరణం ప్రపద్యే ॥ రక్షకత్వేన స్వీకరోమీతిభావః । ఏతే మంత్రే శివ
శక్తిసామరస్యబోధకేతి ధ్యేయం । సుతరసి । అంతర్భావి తణ్యర్థో యం శ
బ్దం ॥ సమ్యక్ తారయసి । తరసే । తేబలాయనమ ఇత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥
అగ్నేత్వమితి ॥ అగ్న్యుపస్థానమంత్రమిదం ॥ హేఅగ్నే । నవ్యః । న
వ ఏవ నవ్యః । యువేత్యర్థః । త్వం । స్వస్తిభిః స్వైః సైన్యైః సంకల్పైః ।
అతిదుర్గాణి । అతిక్రమితదుర్గసాదృశ్యాని । విశ్వా ॥ విశ్వాని ॥ పా
పానీతి శేషః । అస్మాన్ । నః । పారయా । పారయ ॥ తారయేత్య
ర్థః । దీర్ఘశ్ఛాందసః । పాపేభ్యో మాముత్తారయేతిభావః । పూశ్చ । పురీ ।
బహులా ॥ ధనధాన్యసమృద్ధా ॥ పృథ్వీ । భూమిః । ఉర్వీ ॥ పత్త
నేత రారణ్యభూమిశ్చ । సస్యపశూనాముపయోగభూతేత్యర్థః । నః
అస్మాకం ॥ దేహీతిశేషః । తోకాయ । అపత్యాయ । తనయాయ
తత్సంతానాయచ ॥ శంయోః । శంసుఖం యాతి । మిశ్రయతీతి శం
యోః । విప్రత్యయాంతః । ఓకారాంతశబ్దః । సుఖప్రాపక ఇత్యర్థః ॥
భవా ॥ భవ ॥ దీర్ఘశ్ఛాందసః ॥ ౪౭ ॥ విశ్వానినఇతి । హేజాతవే
దః । దుర్గాణి । తత్సదృశదురితానిహంతీతిదుర్గహా ॥ దుర్గాణి । శైలా
దిదుర్గమస్థానాని । దహంతీతివా । దుర్గహా ! తాదృశస్త్వం । సింధుం
ననావా । నశబ్ద ఇవార్థే । నావేవ । విశ్వాని ॥ సర్వదురితాని । అ
తిపర్షి । తారయిత్వాపాలయ । పాపనాశం కృత్వా రక్షేత్యర్థః ॥ పృ
పాలన రక్షణయోరితినాధాతుః । హేఅగ్నే । అత్రివత్ । అత్రిమ
హర్షివత్ । మనసా మానసేన ॥ గృణానః । సర్వం పశ్యన్ ॥ త్వ
మస్మాకం ॥ తనూనాం । శరీరాణాం ॥ భూతఅవితా । ఇతిపదవిభా
గః ॥ అవితాభూతి । రక్షణోభూత్ భవేత్యర్థః । పురుషవ్యత్యయ
శ్ఛాందసః ॥ ౪౮ ॥ పృతనాజితమితి । ప్రుతనాజితం ॥ పరసైన్యజితం
సహమానం ॥ ఆక్రాంతాపవాధసహం ॥ శత్రువిషయే । ఉగ్రం ॥ అ
గ్నిం ॥ పరమాత్ ॥ సధస్థాత్ । ఉత్కృష్టస్థానాత్ ॥ సహతిష్ఠత్య
స్మిన్నితిసధస్థః ॥ సధమాధాస్థయోశ్ఛందసీ తిసహ శబ్దస్యసధాదేశః ॥
హువేమ । అహ్వామేమేత్యర్థః । సనః । పర్షదితి । అతి తాఫరా
థంక్షమత ఇతి తూమత్ । తాదృశోగ్నిః । అతిదుర్గాణి ॥ విశ్వాని । దు
రితాని । అతి॥ అతివాహ్యాపర్షత్ । నాశంకృత్వాపాలక ఇత్యర్థః ॥

ప్రతోష్ణిషీతి ॥ అధ్వరేషు । ఈడ్యః ॥ జేగీయమానః । స్తుత్యఇత్యర్థః। ఆశిరీణానాం । కం । సుఖం ॥ ప్రతోష్ణిషి । తనోషి ॥ విస్తారయసీత్యర్థః ॥ సనాత్ ॥ సనాతనః । హోతా । దాతా । నవ్యః । పయోవిశిష్టశ్చ । నస్సి ॥ జరామరణ శూన్యతయా మధ్యమేవసి । తిష్ఠసీతిభావః । స్వాంచా గ్నేఇతి హేఅగ్నే ॥ అస్మద్దత్తేనహవిషా । స్వాంతనువంస్వీయతనుం ॥ పిప్రియ । ప్రీణాయ । వృద్ధింగమయేత్యర్థః। అస్మభ్యంచసౌభాగ్యం ! సర్వసంపత్సమృద్ధిం ॥ ఆయజస్వ ॥ ప్రయచ్ఛ ఇతినారాయణ్యే ప్రథమానువాకస్సమాప్తః ॥ ॥

శ్రీశివాయపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు॥

ఇతిశ్రీమదాపస్తంబ సూత్రకౌశికసగోత్ర శుక్లయజుశ్శాఖాయ మాన శ్రీపతిపండితారాధ్య వంశసంభూత రాజలింగారాధ్య పుత్రబసవ పండితారాధ్యకృతిషు—తైత్తిరీయనారాయణ ప్రథమానువాకభాష్యం సమాప్తం ॥ ॥ * * * * * * * * *

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

నారాయణోపనిషన్నామకకూచిరుద్రేద్వితీయాద్యనువాకః మూ॥ భూరగ్నయే పృథివ్యై స్వాహా ॥ భువోవాయవేన్తరిక్షాయ స్వాహా । సువరాదిత్యాయ దివే స్వాహా ! భూర్భువస్సువశ్చంద్రమసే దిగ్భ్యస్స్వాహా ॥ నమోదేవేభ్యః స్వధాపితృభ్యోభూర్భువస్సువరోం ॥ ఇతిషష్ఠ ప్రశ్నే ద్వితీయోనువాకః ॥ ౨ ॥ భూరన్నమగ్నయే పృథివ్యై స్వాహా । భువోన్నంవాయ వేన్తరిక్షాయ స్వాహా । సువరన్నమాదిత్యాయదివే స్వాహా । భూర్భువస్సువరన్నమోం ॥ ఇతికూచిరుద్రేతృతీయోనువాకః ॥ ౩ ॥ భూరగ్నయేచపృథివ్యైచమహతేచస్వాహా ॥ భువోవాయవేచాన్తరిక్షాయమహతే చస్వాహా । సువరాదిత్యాయచదివేచమహతేచస్వాహా । భూర్భువస్సువశ్చంద్రమసేచనక్షత్రేభ్యశ్చదిగ్భ్యశ్చ ! మహతే చస్వాహానమోదేవేభ్య

స్వధాపితృభ్యో భూర్భువస్సువర్మహరోం । ఇతి రుద్రపదే ష
ష్ఠానువాకస్సమాప్తః ॥౪॥ పాహినో అగ్న ఏనసే స్వాహా ॥
పాహినో విశ్వవేదసే స్వాహా ॥ యజ్ఞం పాహి విభావసో స్వాహా ॥
సర్వం పాహి శతక్రతో స్వాహా ॥ ఇతి ॥ ౫ ॥ యశ్ఛందసామృష
భో విశ్వరూపః ఛందోభ్యశ్ఛందాంస్యావివేశ । సతాం శిక్యః ప్రో
వాచోపనిషదింద్రో జ్యేష్ఠ ఇంద్రియాయ ఋషిభ్యో నమో దేవేభ్యస్స్వ
ధా పితృభ్యో భూర్భువస్సువరోం । ఇతి షష్ఠానువాకః ॥ ౬ ॥ న
మో బ్రహ్మణే ధారణం మే అస్త్వనిరాకరణం ధారయితా భూయా
సం కర్ణయోః శ్రుతం । మాచ్యోఢ్వం మమాముష్య ఓం ॥ ఇతి స
ప్తమోనువాకః ॥ ఋతం తపస్సత్యం తపః శ్రుతం తపశ్శాన్తం తపోద
మస్తపశ్శమస్తపో దానం తపో యజ్ఞస్తపో భూర్భువస్సువర్బ్రహ్మై
తదుపాస్స్వైతత్తపః । అష్టమోనువాకః ॥ యథా వృక్షస్య సంపు
ష్పితస్య దూరాద్గంధో వాత్యేవం పుణ్యస్య కర్మణో దూరాద్గంధో వా
తి । యథాసిధారాం కర్తేవహితామవక్రామేత్ । యద్యువే
యువే హవా విహ్వయిష్యామి కర్తం పతిష్యామీత్యేవమనృతాదాత్మా
నంజుగుప్సేత్ । ఇతి రుద్రపదే నవమోనువాకస్సమాప్తః ॥
* ॥ అణోరణీయాన్మహతో మహీయానాత్మా గుహాయాం ని
హితోస్యజంతోః ॥ తమక్రతుం పశ్యతి వీతశోకో ధాతుః ప్రసాదా
న్మహిమానమీశం ॥ ౧ ॥ సప్తప్రాణాః ప్రభవంతి తస్మాత్సప్తార్చి
షస్సమిధస్సప్తజిహ్వాః । సప్త ఇమే లోకా యేషు చరంతి ప్రాణా గు
హాశయాన్నిహితాస్సప్తసప్త ॥ ౨ ॥ అతస్సముద్రా గిరయశ్చ
సర్వే । అస్మాత్స్యందంతే సింధవస్సర్వరూపాః । అతశ్చ విశ్వా
ఓషధయో రసాశ్చ యేనైష భూతస్తిష్ఠత్యంతరాత్మా ॥ ౩ ॥ బ్ర
హ్మా దేవానాంపదవీః కవీనామృషిర్విప్రాణాం మహిషో మృగాణాం
శ్యేనో గృధ్రాణాం స్వధితిర్వనానాం సోమః పవిత్రమత్యేతి రే
భన్ ॥ ౪ ॥ అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం
ప్రజాం జనయంతీం సరూపాం ॥ అజో హ్యేకో జుషమాణో నుశే
తే । జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోన్యః । ఇతి దశమోనువా
కేషష్ఠవాక్యః ॥ * ॥ ద్వితీయానువాకభాష్యమారభతే । భూర
గ్నయేత్యాదినా ॥ * ॥

భాష్యం ॥ భూరగ్నయఇత్యాదిమంత్రైః బ్రహ్మోపాసనాదావి
నియుక్తాః ॥ భూరగ్నయే ॥ భూరితివ్యాహృతిప్రతిపాద్యాగ్న్యం
తర్వర్తినేశివాయ । పృథివ్యై ॥ పృథివ్యంతర్వర్తినే శివాయచ । స్వా
హా । మమకారాదిసమర్పణమంత్రం ॥ ౧ ॥ భువఇతివ్యాహృతిప్రతిపా
ద్యవాయ్వంతర్వర్తినే । అంతరిక్షాంతర్వర్తినే । శివాయ ॥ స్వాహా ॥ ౨
భూర్భువస్సువరితి వ్యాహృతి ప్రతిపాద్య చంద్రాగ్నిం తర్వర్తినే ॥ ది
గంతర్వర్తినేశివాయ ॥ ౩ ॥ దేవేభ్యః । తదంతర్వర్తినే । స్వధాపి
తృభ్యో । తదంతర్వర్తినే ॥ నమః ॥ భూః । భువః ॥ సువర్ ॥ సు
వ ఇత్యర్థః । వ్యాహృతిత్రయమపి । ఓం ॥ పరశివఏవేత్యర్థః । సర్వో
వైరుద్రఇతి శ్రుతేః ॥ ఇతిద్వితీయానువాకభాష్యం । భూరన్నమితి ।
అత్రభూరితిప్రతిపాద్యస్యపరమేశ్వరస్య । అనంతసర్వజీవానామానందా
దత్వారక్షితీత్యంన్నం । లింగం । లింగేసుషుప్తిరితిశ్రుతేః । సుషుప్తేః
ప్రాకృతానందరూపత్వాత్ ॥ భూరన్నమగ్నయే । భూర్వ్యాహృతిప్ర
తిపాద్యాగ్న్యంతర్వర్తిలింగరూపాయనమఇత్యర్థః ॥ ఏవంసర్వత్ర జ్ఞేయః
ఏతదనువాకేసర్వగతస్యపరశివస్య ॥ భక్తోపాసనార్థంలింగరూపేణపరి
ఛిన్నత్వావిశిష్టశివస్యచనకించిద్భేదోవిద్యతఇతిసూచ్యతే । యద్వా । అ
న్నమిత్యనేనశివస్యభోగ్యత్వంవాసూచ్యతఇతివిశేషః । తృతీయోనువా
కః ॥ ౩ ॥ చతుర్థానువాకే । పరశివస్యమహత్త్వ వచ్ఛిన్నత్వమపిసూ
చ్యతఇతివిశేషః ॥ ప్రథమంసర్వాంతర్యామిత్వంసామాన్యతయాప్రతిపా
ద్య । పరిచ్ఛిన్నత్వమపరిచ్ఛిన్నత్వంవాతస్యేత్యాశంకాయాం । భూరన్న
మిత్యాదినాలింగరూపేణపరిచ్ఛిన్నత్వం । భూరగ్నయఇత్యాదినామహ
త్త్వంచతస్యసముచితంభవతీత్యుపదిష్టమితిభావః । ఇతిచతుర్థానువాక భాష్యం
సమాప్తం ॥ ౪ ॥ పాహినఇతి । ఏనసే । ఏనసః ॥ పాపాదిత్యర్థః ।
అగ్నే - హే ఘోరతనువిశిష్టశివ । పాహి । రక్ష । స్వాహా ॥ మ
మత్వాదికంత్వయి జుహోమీతి సూచనార్థంస్వాహా పదప్రయోగః ॥
విశ్వంవేత్తీతివిశ్వవేదాః । తస్యసంబుద్ధిః । హేవిశ్వవేదః ॥ విభక్తివ్య
త్యయశ్ఛాందసః । విభావసో । విభావసుః । ప్రకాశకః ॥ తస్యసంబు
ద్ధిః । హేవిభావసో । యజ్ఞం । శ్రౌతకర్మ ॥ పూజాదికంవాపాహి ।
రక్ష ॥ శతక్రతునిర్వర్తకత్వా దగ్నేశ్శతక్రతుత్వం ॥ హేశతక్రతో స
ర్వంపాహి । ఇతిపంచమానువాకభాష్యం ॥ ౫ ॥ యశ్ఛందసామితియః ।

పరశివః ॥ ఛందసాం వేదానాం ॥ వృషభః ॥ ప్రభుః॥ ఈశానస్సర్వవి
ద్యానామితిశ్రుతేః ॥ విశ్వరూపః ॥ చిదచిత్ప్రపంచాత్మకః । సర్వో
వైరుద్రఇతిశ్రుతేః । ఛందోభ్యః ॥ శ్రుతిభ్యః పూర్వ ముత్పన్నః ॥ అ
హమేకః ప్రథమమాసమితిశ్రుతేః । ఛందాంసి ॥ వేదాన్ । ఆవివేశ॥
ప్రవివేశ । తద్వ్యాఖ్యానరూపేణతత్రస్థితఇత్యర్థః ॥ వేదరూపాపరా శక్తిర్వే
దార్థస్తుమహేశ్వర । ఇత్యాగమోక్తేః ॥ శక్త్యః । శక్యవద్వేదానామా
శ్రయః । సః। పరశివేష్టలింగధారీ । జ్యేష్ఠః । దేవానామగ్రణీః ॥
ఇంద్రః ॥ శచీపతిః ॥ ఇంద్రియాయ ! ఇంద్రియ నామకాయ ॥ ప్రో
వాచ । తాం । శివమహిమాది ప్రతిపాదికాం ; ఉపనిషదం ॥ శ్రు
తిః ॥ సమ్యగువాచేత్యర్థః । యద్వా । ఇంద్రియాయ , ఇంద్రశిష్యా
య । ఇంద్రియమింద్రలింగమిత్యాదినా ఇంద్రస్పష్టాద్యర్థే ఇంద్రియశ
బ్దసాధుత్వం ॥ శివజ్ఞానప్రతిబంధకనాశనార్థం దేవపితృ వ్యాహృతీః కీర్త
యతి ॥ నమోదేవేభ్యస్స్వధాపితృభ్యోభూర్భువస్సువరోమితిషష్ఠాను
వాక భాష్యం ॥ ౬ ॥ నమో బ్రహ్మణ ఇతి—శివ భక్త ప్రార్థనా
మంత్ర మిదం ఓం । ఓంకా రాయ । బ్రహ్మణే ॥ శివాయ ।
నమః ॥ ధారణం । త్వద్ధా రణం । ధారణ శబ్దస్యసా కాంక్షపద
త్వా త్త్వచ్ఛ బ్దాధ్యాహారమావశ్యకం । అర్థాచ్ఛివలింగధారణమిత్యర్థః।
అనిరాకరణం । అవిభాజ్యమానసంబంధం యథాభవతితథా । అస్తు ॥
భవత్విత్యర్థః ॥ ధార యితా ॥ ధారణవిశిష్టః ॥ భూయాసం । భవే
యం । అహమితిశేషః ॥ అముష్య । మే । శివలింగ ధారణవిశిష్టస్య
మమ । కర్ణయోః శ్రుతం । శ్రవణపూర్వకలింగాంగ సామరస్యమిత్య
ర్థః ॥ మాచ్యోఢ్యం ॥ మాచ్యవ త్విత్యర్థః । తద్విస్మృతిర్మాభవేదితి
యావత్ । బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోధి పతిర్బ్రహ్మాశివో మే అస్తుసదాశివోమితి
నమస్కారాయనమఇత్యాదిశ్రుతిషు ॥ సర్వజ్ఞాయనమస్తుభ్యమోంకారాయ
నమోనమఇత్యాదినాలైంగ్యాదిపురాణేషు ॥ ఓంకారపదవాచ్యత్వంశివస్యై
వప్రతిపాదనాత్ ॥ నాన్యార్థంవక్తుంయుక్త మితివాక్యార్థః ॥ ఇతిసప్త
మానువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ ౭ ॥ శివలింగధారిణామపి । శివసా
క్షాత్కార హేతుత్వేన తపసోఆవశ్యకత్వ ముపపాద యంతద్భేదానా
హ ॥ ఋతంతపఇత్యాదినా । ఋతం । మనసాపర మేశ్వరచింత
నం ॥ ౧ ॥ సత్యం ॥ గాయత్రీపంచాక్షర్యాద్యుపాసకస్రక్ సత్యవాక్య

నిష్ఠాగరిష్ఠత్వం ॥ ౨ ॥ శ్రుతం । అర్థపూర్వకత్వేన వేదాగమపురాణా
దిశ్రవణం ॥ ౩ ॥ శాన్తం । పరదూషణాదిసహిష్ణుత్వం దమః । వైరా
గ్యబుద్ధ్యా బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహః ॥ ౪ ॥ శమః । శివయోగాభ్యాసత
యా అన్తరిన్ద్రియనిగ్రహః ॥ దానం । గురుచరేశ్వరాద్యారాధనపూ
ర్వకత్వేనసంపాదితద్రవ్యవ్యయం ॥ యజ్ఞం । శ్రౌతకర్మ । పూజా వా ॥
గురుచరేశ్వరదాస్యం వా స్యాత్ ॥ ఏతత్సర్వం తపశ్శబ్దబోధితో భవన్తి ।
భూర్భువస్సువరితి । భూః భువః సువర్ ! ఇతివ్యాహృతిత్రయం చ
ఓంకారరూపం బ్రహ్మశివమేవైతచ్చిన్తనం చ । తపః తపో భవతీతి భావః ।
ఇతివ్యాహృత్యుపాసనం స్తుతం భవతి । ఉపాస్య । ఉపాస్వేత్యర్థః ॥
ఇత్యష్టమానువాకభాష్యం సమాప్తం ॥ ౮ ॥ యథా వృక్షస్యేతి తత
శ్చ । పుణ్యకర్మాపి ॥ అన్తఃకరణనైర్మల్యద్వారా శివజ్ఞానోపయోగీ భవతీతి
భావః ॥ యథాసిధారామితి । యథా వృక్షస్యేతి వాక్యస్యార్థస్పష్టతయా భాస
మానాన్న లిఖితం ॥ యథా । యేన ప్రకారేణ । కర్తనం । కర్తుః । తస్మి
న్నేవ । కర్త్రైవ । హితాం । జాగరూకాం ॥ కర్తనశీలామిత్యర్థః అసి
ధారాం ॥ ఖడ్గధారాం ॥ అపక్రామేత్ । అతిక్రామతీత్యర్థః ॥ య
ద్యువే యువే హ వా ఇతి యది ఉవా । ఇయువా । ఇహ ॥ వా । ఇతి
పదవిభాగః । ఉవా । ఏవేత్యేతాభిర్ద్యోతకా ! ఇయువే ఛాన్దసః ॥
వాశబ్దోऽవధారణార్థః ॥ కర్తం । కర్తసప్రియం । అసత్యం । య
దివదిష్యామి । ఇహ వా । ఇహైవ । విహ్వదిష్యామి । హ్వదిశ్ఛాన్ద
సో ధాతుర్నాశార్థః ॥ వినఙ్క్ష్యామి ॥ సమూలం నాశం ప్రాప్నువామీతి
భావః । సమూలో వా ఏష పరిశుష్యతి యోऽనృతమభివదతీతి శ్రుతేః ॥
ఇత్యేవం । మహానర్థస్సంభవతీతి చిన్తయానృతాదాత్మానం । జుగు
ప్సేత్ ॥ ఆత్మానం నిన్దాం కృత్వా తతో నివర్తయేదిత్యర్థః । యద్వా ।
కర్తం ॥ గర్తం । పతిష్యామీ । ఇతి । గర్తరూపసంసారం ప్రాప్ను
వామి చేత్ । ఇహైవ అనృతాత్ ! అనృతరూపసంసారాత్ । విహ్వది
ష్యామి ॥ సమూలం నాశం ప్రాప్నువామీతి ! నవమానువాకభాష్యం
సమాప్తం ॥ ౯ ॥ బ్రహ్మస్వరూపాధిష్ఠానప్రదర్శకమన్త్రోమిదం అ
ణోరణీయానితి అణోరణీయాన్ । అణుతరః ॥ మహతో మహీయాన్
మహత్తమః । యథాకాశం సూక్ష్మవస్త్వవచ్ఛిన్నతయా సూక్ష్మం దృశ్య
తే । మహద్వస్త్వవచ్ఛిన్నతయా మహత్తమతయా దృశ్యతే । తద్వత్పర

మేశ్వరస్యాప్యభిజ్ఞేయం । అణోరణీయాన్మహ మేవతద్వదితి శ్రుత్యైకైవత్యేశివ
స్యైతథోపదిష్టం । తత్పరశివః కుత్రభాతేత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ ఆ
త్మాగుహాయామితి ॥ ఆత్మా । పరమాత్మా । అస్యజంతోః । జీవస్య ।
గుహాయాం । హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్న పరమాకాశే ॥ నిహితః । వ
ర్తతేత్యర్థః ॥ తత్రభాతేతిభావః । అక్రతుం । మాయావిలక్షణం । తం
మహిమానం । కర్తుమకర్తు మన్యథా కర్తుంసమర్థం । ఈశం । శివం ॥
యః ॥ పశ్యతి ॥ ఉపాసనయాజానాతి ॥ సః ॥ వీతశోకః ॥ జననాదిదుః
ఖ నిర్ముక్తోభవతి ॥ అత్రనిరుపపదేశశబ్దస్య శంభురీశః పశుపతిశ్శివశ్శూలీ
మహేశ్వరఇత్యమరకోశేనశివే యోగరూఢత్వాత్ ॥ ఈశంజ్ఞాత్వాఽమృ
తాభవన్తి॥ యదాచర్మవదాకాశమిత్యారభ్య దుఃఖస్యాంతోభవిష్యతీతి శ్వే
తాశ్వతరే । ఈశపదవాచ్యత్వంమోక్షప్రదాతృత్వంచశివస్యైవప్రతిపాద
నాన్ననారాయణపరత్వంవక్తుంశక్యమితి వాక్యార్థః ॥ ౧ ॥ సప్తప్రా
ణా ఇతి ॥ తస్మాత్పరమాత్మనః ॥ పంచజ్ఞానేంద్రియాణి । మనోబుద్ధిశ్చేతి
సప్తప్రాణాః । ప్రభవన్తి ॥ జాయంతే ॥ సప్తార్చిషః ॥ గార్హపత్యా
ద్యాస్సప్తార్చిషః । కాళీ ॥ కరాళీ । మనోజవా। ధూమ్రవర్ణాస్ఫులింగి
నీవిశ్వపదాఇతిసప్త జిహ్వావిశిష్ట గార్హపత్యాద్యగ్నయః ॥ సమిధః
సమిధాద్యుపకరణాని । సప్తజిహ్వాః ॥ కాళీకరాళ్యాదిసప్త జిహ్వాః ॥ ఇ
మే । పరిదృశ్యమానాః । సప్తలోకాః ॥ సప్తపదముపలక్షణం ॥ చతు
ర్దశభువనానీత్యర్థః । ప్రభవన్తి । ఉత్పద్యంతే ॥ యేషు ॥ చతుర్దశభు
వనేషు । ఉక్తాస్సప్తఅపిప్రాణాః । గుహాశయేన । పరమేశ్వరేణ ॥ ని
హితాస్సన్తః। సంచరంతి ।సప్తసప్తేతివీప్సాపురుషభేదాభిప్రాయేణ ॥ ౨
అతస్సముద్రాఇతి ।అతః । అస్మాచ్ఛివాత్ । సర్వే । సముద్రాగిరయ
శ్చ ॥ ఉత్పద్యంతే ! అస్మాత్ ॥ శివాత్ ॥ సింధవః । గంగాయము
నాదయః ॥ సర్వరూపాః ॥ తత్తదుచితరూపాస్సంత్యః ॥ స్యందంతే ॥
ప్రసర్పంతే ॥ సర్వాఓషధయోరసాశ్చ ॥ ఉత్పద్యంతే ॥ మనుష్యస్యో
పాదానేభ్యఃఅచేతనేభ్యః। ఉత్పన్నతయాదృశ్యమానాపి తేషాం । కథం
పరమాత్మనఉత్పన్నత్వమిత్యాశంక్యాహ । యేనైషఇతి యేన । హేతు
నా । ఏషః । శివః । అంతరాత్మాభూతః ॥ అంతర్యామీసన్ । తిష్ఠ
తి । అతస్సర్వకర్తృత్వంతస్యోపపన్నమితిభావః ॥ ఆకాశవత్సర్వగతోన
రంశఇత్యాదిశ్రుతిషు। ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేఽర్జునతిష్ఠతీత్యాది

స్మృతిషు తథా స్పష్టముపదిష్టం । ౩ ॥ బ్రహ్మదేవానామితి ॥ దేవానాం
మధ్యే । బ్రహ్మా ॥ చతుర్ముఖః ॥ కవీనాంశివజ్ఞానవిదాంమధ్యే । పద
వీః ॥ వామదేవదధీచ్యాదయః ॥ విప్రాణాంమధ్యే । ఋషిః ॥ అగ
స్త్యః । మృగాణాంమధ్యేమహిషః । మహిషశబ్దస్తు అవయవశక్త్యాత్మక
సత్త్వవత్త్వాన్మహ్యతేతివ్యుత్పత్త్యా గజేపిమంధత్వాద్గజఇత్యర్థః ॥ మహపూ
జాయామితిహిధాతుః ॥ మహిషోవాస్యాత్ । గృధ్రాణాంమధ్యే ।
శ్యేనః ॥ చిల్లః ॥ చిల్లయతి ॥ శిథిలయతి పరపక్షీనితిచిల్లః ॥ చిల్లశైథి
ల్యేధాతుః ॥ వనానాం । వనదుర్గాణాం । స్వధితిః ॥ ఛేత్తా ॥ కు
ఠారమిత్యర్థః ॥ సోమః ॥ చన్ద్రవదానన్దయితా ॥ రేభన్ ॥ దీప్యమా
నః ॥ సకలంపవిత్రమత్యేతి ॥ సకలపావనవస్త్వతిశయ ఇత్యర్థః । సర్వాం
తర్యామితయోదంసామానాధికరణ్యం ॥ సర్వత్రజ్ఞేయం ॥ ఏతేనబ్ర
హ్మాదిస్తంబపర్యంతం పరమేశ్వరకార్యత్వముపదిష్టం ॥ ౪ ॥ అజామేకా
మితి । పాశ । పశుపతిరూపతత్త్వత్రయలక్షణ బోధకమంత్రోయమిదం
నజాయత ఇత్యజా । తాంఅజాం ॥ యజ్జన్యంతదనిత్యమితివ్యాప్తి సత్త్వా
త్తద్భిన్నత్వబోధనార్థం మత్యుక్తా ॥ ఏతేనప్రకృతేరపిసత్యత్వముక్తం ।
సదేవసౌమ్యేదమగ్రఆసీత్ । బ్రహ్మవాఇదమగ్రఆసీత్ । నసన్నచాసచ్ఛి
వఏవకేవలః ॥ ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిషు । సృష్టేః ప్రా
క్ప్రళయాత్పరంచ । ప్రకృతేరసత్త్వప్రతిపాదనా ॥ తస్యనాశప్రతియో
గిత్వే । ముక్తజీవాభావప్రసంగాచ్చ ॥ ప్రకృతిసత్యత్వమనంగీకరణమేవే
తిచేన్న । ప్రకృతేః పరశివశక్తిత్వేనమహాప్రళయేశివతాదాత్మ్యరూపే
ణస్థితత్వాత్ । యదాతమస్తమితిశ్రుతౌ । మహాప్రళయేపితస్యాస్సత్త్వో
పదేశాత్ ॥ తమఏకమేవాగ్రఆసీదితిశ్రుతౌ ॥ సృష్టౌ ॥ ప్రథమతస్తమో
రూపప్రకృతేర్విద్యమానత్వాత్ । బ్రహ్మవాఇదమగ్రఆసీదిత్యాదివత్ ॥
అత్రాపిఆసీదితిక్రియాయాః స్థూలావస్థారూపతయాస్థిత్యుపదేశాచ్చప్ర
కృతేస్సత్త్వంసమంజసం ॥ మన్వాదిస్మృతిషు ॥ సృష్టేఃపూర్వంతమో
రూపప్రకృతిసత్త్వంబహుధాప్రపంచితం । గ్రంథవిస్తరభయాదత్రనలి
ఖితం । తస్యాభిధ్యానాద్యోజనాత్తత్త్వభావాద్భూయశ్చాంతేవిశ్వమా
యానివృత్తిః ॥ ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశందహతిపండిత ॥ ఇత్యాది
నాశ్వేతాశ్వతరకైవల్యాదిషు ॥ శివజ్ఞానినాంమాయాపాశవినిర్ముక్తిప్రతి
పాదనేనతస్యనాశిత్వం సిధ్యతీతిచేన్న । లోకే । చోరస్యైకస్య ॥

కర్మపరిపాకవశాద్రాజానుగ్రహాద్వా ॥ కారాగృహవిముక్తిసంభవేపి ॥ తస్యనయథాస్వరూపనాశః । తదితరేషాంతద్విముక్తిశ్చ ॥ తద్వదత్రాప్యనుసంధేయం ॥ నోచేత్ ॥ వామదేవశుకముక్తిప్రసంగేనసర్వజీవముక్తిప్రసంగస్స్యాత్ । తథాంగీకృతంచేదహంసుఖీదుఃఖీత్యాదిప్రత్యక్షానుభవవిరోధః । ఏకాం । ముఖ్యాం ॥ శుద్ధసత్వప్రధానాంవా ॥ లోహితశుక్లకృష్ణాం । సత్వరజస్తమోరూపాం ॥ బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రరూపాంవా । సరూపాం । సమానంసత్వాదిగుణత్రయాత్మకం । రూపంస్వరూపం ॥ స్వభావమితిభావః । యస్యాస్సా సరూపాజాత్యేకవచనం । తాంతథోక్తాంబహ్వీంప్రజాం । బహుప్రజామిత్యర్థః । జనయంతీంగుండత్వాదయన్తీం ॥ ననుసోకామయత బహుస్యాంప్రజాయేయేమ ఇత్యాదిషుపరమేశ్వరస్యసర్వజగత్కారణత్వోపదేశాత్ ॥ అత్రప్రకృతేర్జగత్కారణత్వోపదేశాత్కథముభయోస్సమన్వయః ॥ కర్తృత్వస్యాంగీకారేణవస్థాప్రసంగశ్చస్యాదితిచేన్నైవం ॥ ప్రధానస్యపరమేశ్వరశక్తిత్వేనజడత్వేనచ ॥ శక్తికర్తృత్వబోధకశ్రుతీనాంతాత్పర్యంతదధిష్ఠానభూతపరమేశ్వరస్యైవేత్యుపపద్యతే ॥ నిరధిష్ఠానశక్తేరభావాత్ ॥ లోకే ॥ శ్రోత్రంశృణోతి । చక్షుఃపశ్యతి । శస్త్రంఛినత్తీత్యాదిష్వచేతనత్వాత్తత్కర్తృత్వంయథాపురుషస్య జీవస్యోపపద్యతేతద్వదత్రాప్యనుసంధేయం । ఏతేన । సత్యత్వజడత్వాదికంప్రధానస్యలక్షణమిత్యుక్తంభవతిఅజోహ్యేక ఇతిఏకోజః ॥ జీవః ॥ జుషమాణః । అనుభవన్ ॥ అనుశేతే ॥ తిష్ఠతీత్యర్థః ॥ ఏతేనజీవానాంసంసారభోక్తృత్వముచ్యతే ॥ అన్యః । జీవాద్భిన్నఃపరమేశ్వరః । భుక్తభోగ్యాభుక్తభోగాః ॥ పురాకృతవశాదనుభవనీయమానాః తాం । జహాతి ॥ కదాపితద్వికారంనగృహ్ణాతీతిభావః ! శివస్స్వవశీకృతమాయావ్యాత్ ॥ తథాశ్వేతాశ్వతరే । చతుర్థాధ్యాయే । అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణామిత్యారభ్య ॥ ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా ॥ సమానం వృక్షం పరిషస్వజాతే । తయోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఅభిచాకశీతి । సమానేవృక్షే పురుషోనిమగ్నోనీశయా శోచతిముహ్యమాన ఇత్యంతేన । జీవేశ్వరయోరేకాధికరణ్యవ్యపదేశేన తత్స్వతంత్రయాప్రతిపాదకమేవభవతి । నతుముక్తజీవబద్ధజీవభేదప్రదర్శకోభవతి ॥ ఏతేన । మాయాభాసేన జీవేశౌకరోతీతిమూలానుట్టంకితశ్రుతిప్రామాణికత్వేన జీవేశ్వరకల్పితపాదకమిత్యా

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూ ॥ దశ ॥ ఆ ॥ హగ్ంసశ్శుచిషద్వసురన్తరిక్షసద్ధోతా వేదిషదతిథిర్దురోణసత్ । నృషద్వరసదృతసద్వ్యోమసదబ్జా గోజా ఋతజాఅద్రిజాఋతం బృహత్ ॥ ౬ ॥ యస్మాజ్జాతానపరానైవకిం చ । వాసయఆవివేశ । భువనానివిశ్వాప్రజాపతిః ప్రజయా । సంవిదానస్త్రీణిజ్యోతీగ్ంషిసచ తేసషోడశీ ॥ ౭ ॥ విధర్తారం హవామహేవసోఃకువిద్వనాతినః ॥ సవితారంనృచక్షసం ॥ ౮ ॥ అద్యానోదేవసవితఃప్రజావత్సావీస్సౌభగం । పరాదుష్ష్వప్నియం సువ ॥ ౯ ॥ విశ్వానిదేవసవితర్దురితానిపరాసువ ॥ యద్భద్రం తన్మఆసువ ॥ ౧౦ ॥ మధువాతాఋతాయతే ॥ మధుక్షరన్తిసింధవః । మాధ్వీర్నస్సన్త్వోషధీః ॥ మధునక్తముతోషసి । మధుమత్పార్థివగ్ంరజః ॥ మధుద్యౌరస్తునఃపితా ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ మధుమాన్నో వనస్పతిర్మధుమాగ్ంఅస్తు సూర్యః ॥ మాధ్వీర్గావోభవన్తునః । ఘృతంమిమిక్షేఘృతమస్య । యోనిర్ఘృతే శ్రితోఘృతమువస్యధామ । అనుష్వధమావహ మాదయస్వ స్వాహాకృతంవృషభవక్షిహవ్యం ॥ ౧౪ ॥ సముద్రాదూర్మిర్మధుమాం ఉదారదుపాగ్ంశునాసమమృతత్వమానట్ ॥ ఘృతస్యనామగుహ్యంయదస్తిజిహ్వాదేవానామమృతస్యనాభిః ॥ ౧౫ ॥ వయంనామప్రబ్రవామాఘృతేనాస్మిన్యజ్ఞేధారయామా నమోభిః ॥ ఉపబ్రహ్మాశృణవచ్ఛస్యమానంచతుశ్శృంగోవమీద్గౌరఏతత్ ॥ ౧౬ ॥ ఇతిదశమానువాకేషోడశవాక్యాంతం ॥ మూలం హగ్ంసశ్శుచిషదితి । భాష్యం ॥ హగ్ంసః । సూర్యః । శుచౌ । గ్రీష్మేసీదతి । తపతీతిశుచిషత్ । గ్రీష్మర్తౌస్థిత పక్షసూర్యోపిసన్ ॥ అసౌయోవసర్పతీత్యాదినాశతరుద్రీయేతథాస్పష్టముక్తం । సర్వత్రవసతీతివసుఃవాయుః ॥ వసనివసనఇతిధాతుః అన్తరిక్షః ॥ అంతరిక్షేవిద్యమానః । వాయుః । సత్ । సన ॥ హోతా ॥ వేద్యాంవర్తమానో ఋత్విగ్విశేషః । అగ్నిర్వా ॥ దురోణం ॥ గృహం । తత్రాగత్యవర్తమానో ॥

దురోణశబ్దవాచ్యః ॥ అతిథిః ॥ సత్ । సఏవ ॥ నృషత్ ॥ మనుష్యేషువిద్యమానః ॥ నృష్వాసుతిష్ఠతీతినృషత్ ॥ వరేషుదేవేషు । తిష్ఠతీతి ॥ వరసత్ ॥ దేవతాంతర్వర్తీత్యర్థః । ఋతేతిష్ఠతీతిఋతసత్ ॥ కర్మఫలభూతలోకేవర్తమానః । వ్యోమ । గగనం । తత్రతిష్ఠతీతివ్యోమసత్ । అబ్జాః ॥ జలజాఇత్యర్థః ॥ గోజాః ॥ భూమిజాఇత్యర్థః ॥ ఋతజాః । సత్కర్మఫలభూతస్వర్గాదిజాః (అద్రి)జాః ॥ పర్వతేజాతాశ్చ । బృహత్ । బృహత్వధర్మాశ్రయః ॥ వ్యాపక ఇత్యర్థః । ఋతం ॥ సత్యభూతం । ప్రకరణపరిశేషశివఏవేత్యర్థః ।సర్వోహ్యేషరుద్రఇతిశ్రుతేః ॥ ౬॥ యస్మాజ్జాతా ఇతి ॥ యస్మాత్పరశివాత్ । సర్వపదార్థాజాతాః ॥ నపరా । తద్భిన్నంకించిదపినాస్తి । యతః । ప్రాక్ । కించన । కించిదపి ॥ నాసయ । నాస్తి । నోత్పన్నమిత్యర్థః । విశ్వా । విశ్వాని ॥ సర్వాణీత్యర్థః । భువనాని । భూరాదిచతుర్దశలోకాని । ఆవివేశ ॥ అంతర్యామితయాప్రవేశితవాన్ । ప్రజాపతిః । బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రాణాం పతిః ప్రజానాం జీవానాం పాపతిః ॥ ప్రజయా । ఇంద్రోపేంద్రదినేంద్రాది సమూహేన । సంవిదానః । ఉపాస్యమానః ॥ త్రీణిజ్యోతీంషి । సూర్యచంద్రవహ్నిరూపాణి । సచతే ॥ ప్రవిష్టఇత్యర్థః ॥ సః ॥ శివః । షోడశీ । జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియప్రాణాః । పంచదశ । అంతఃకరణమేకంమిళిత్వాషోడశీలింగశరీరంభవతి । తత్రాపి ప్రవిష్టఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥ విధర్తారమితి విశేషేణజగతోధర్తారం । జగద్ధారకమిత్యర్థః ॥ సవితారం । సూర్యం ॥ జగత్స్రష్టారంవానృచక్షసం । నృణాంచక్షురివజ్ఞానప్రదం । శివం ॥ హవామహే ॥ స్తుత్యాఆవాహ్య యామః । నః అస్మాకం । సశివః । కువిత్ ॥ శశ్వత్ । వసోః ॥ ధనస్య ధనాని ॥ దదాత్విత్యర్థః ॥ ౮ ॥ అద్యానోదేవసవితః ॥ హేదేవ ద్యోతమాన సవితః ॥ జగత్కారణ భూత । అద్య । అహ ॥ ప్రజావత్ । ప్రజాసమృద్ధిమత్ । సౌభగం ॥ సౌభాగ్యం ॥ నః ॥ సావీః । అసావీః ॥ ఉత్పాదితవానసి ॥ దుష్వప్నియం । దుస్స్వప్నజనితంభయం ॥ పరాసువ । పరాకురు

పరాభవంకురు । నాశయేత్యర్థః ॥ అత్రసవితఃఇత్యత్ర । సూర్యాంత
స్థశ్శివఇతి వార్తస్యాత్ ॥ ౯ ॥ విశ్వానిదేవేతి । హేదేవ ! సవి
తః ॥ సూర్యసత్యవర్తితయాభాసమానశివ ॥ విశ్వాని ॥ సర్వాణి ॥
దురితాని ॥ పాపాని । పరాసువ । పరాభవంకురు । నాశయేత్యర్థః
యద్భద్రం ॥ యన్మంగళం । తత్ ॥ మమాస్థే మఇత్యవయః ॥ మ ॥
మాఇతివార్థస్యాత్ । దీర్ఘస్యత్యయశ్ఛందసః । ఆసువ ॥ ప్రాపయేత్యె
ర్థః ॥ ౧౦ ॥ మధువాతాఇతి ఋతాయతే । నః । పరమేశ్వరధ్యాన
విశిష్టాస్మభ్యం ॥ వాతాః ॥ మధురత్నస్తు ॥ ఆనన్దదుహో భవన్తు ।సింధ
వో । తథాభవంతు । ఓషధీః । మాధ్వీః । ఆనందభూతాః । సన్తు
భవంత్విత్యర్థః । ౧౧ ॥ మధునక్తమితి । నక్తం ॥ రాత్రా
విత్యర్థః ॥ ఉత ॥ కించ ॥ ఉషసి ॥ ప్రాతఃకాలే ॥ సర్వంపదార్థం ॥
మధు ॥ మధువదాచరంత్విత్యర్థః । క్షౌద్రవదాచరన్త్విత్యభిప్రాయః । పార్థివ
గ్ం । పృథివ్యాంవర్తమానం । రజః ॥ దోషవిశిష్టసర్వమపి । మధు
మత్ । అస్యంతానందవత్ ॥ అతిమధురరసశివద్వా । అస్తు ॥ ౧౨ ॥
మధుమాన్నఇతి నః । అస్మాకం ॥ వనస్పతిః । వసంతః । మధుమాన్ ।
ఆనన్దయితా ॥ సూర్యః । మిత్రః ॥ మధుమాగ్ం । మధుమానిత్యర్థః ।
అస్తు ॥ భవతు । నః । గావః । మాధ్వీః ॥ క్షీరప్రదానేనసంప్రదా
ఆనన్దయితారః ॥ భవన్తు ॥ ౧౩ ॥ ఘృతంమిమిక్షఇతి ॥ అత్రఘృతశబ్దే
నరస్యంబ్రహ్మోచ్యతే ॥ ప్రసిద్ధార్థేపినదోషః । మిమిక్షే సేక్తుమిచ్ఛతి ॥
మిహసేచనఇతిహిధాతుః ॥ సర్వంవస్తుస్వాదు కరోత్విత్యర్థః ॥ ఘృతమే
వజగతోయోనిః ॥ కారణమిత్యర్థః ॥ ఘృతేశ్రితః । సర్వః । తత్రై
వచలీనః । తదేవచధామ ॥ స్థానం । హేవృషభ । అగ్నే ॥ అఘో
రతనువిశిష్టపరశివఇతియావత్ । స్వాహాకృతం ॥ హవ్యం ॥ హవిః ॥
వక్షి । వహసి । తద్ధవిః । అనుష్వధం । అనుకృత్వాస్వధాయేన । అ
నుష్వధం ॥ ఆవహస్వ । ఆస్వహవిషః । స్వధాశబ్దవాచ్యమావహస్వ ॥
శేషభూతాంజనానేనహవిషామాదయస్వ ॥ హర్షయేత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥
సముద్రాదితి । ఘృతస్తుతిరియం । అమృతార్థంమథ్యమానస్సముద్రాన్మ
ధుమానూర్మిః । మధుతరంగః ॥ ఉదానట్ । ఉత్పన్నః । సః ॥ త
రంగః ॥ ఉపాంశునా । ఉపాంశుజప్యేనరహస్యమంత్రేణ ॥ సమ
మృతత్వం సమ్యగమృతత్వం । ఆనట్ । ప్రాప్తః । తదేవఘృతమి

త్రిభావః । ఏవంభూతస్య । ఘృతస్యగుహ్యం । రహస్యం । నామ।
ప్రసిద్ధిః । యదస్తి । తత్ । దేవానాంజిహ్వా ॥ దేవజిహ్వాసదృశం ।
అమృతస్యనాభిరిచ ॥ అమృతస్య ఆధారభూతం ॥ పరమేశ్వర పరత
యా యోజనాయాం ఉపాస్య మానశివఏవ ఘృతశబ్దే నోచ్యతేతిజ్ఞే
యం॥ ౧౫ ॥ వయం నామేతి వయం ॥ ఘృతేన । ఘృతశబ్దేన . నామ
తస్య । నామఇత్యర్థః । ప్రబ్రవామి ॥ వదామి ॥ అస్మిన్యజ్ఞే నమో
భిః । నమశ్శబ్దైః ॥ ధారయామః । స్తోత్రంకుర్మః । అస్మాభిః ॥ భస్య
మానం । స్తూయమానం ॥ ఏతత్ । ఘృతం । చతుశ్శృంగః । శృం
గశబ్దేనజ్ఞానకో వేదః । చతుష్పాద్విశిష్ట శివాగమాఉచ్యంతే । చతుర్వేదా
ష్టావింశత్యాగమ ప్రతిపాద్యఇత్యర్థః । గౌరః ॥ హిరణ్మయవర్ణః ।
బభ్రుస్తేవః । నమోహిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయఇత్యాదిషుగౌర
వర్ణవిశిష్టత్వం శివస్యస్పష్టముపదిష్టం ॥ ఉపశృణవత్ । శ్రుణోతు ॥
సఖలు । ఏతత్ । ఘృతం । అవమిత్ ॥ అవమీదిత్యర్థః ॥ సర్వోత్తరత
యాస్పృష్టానిత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ద ॥ అ ॥ చత్వారిశృంగా త్రయోస్యపాదా ॥
ద్వేశీర్షేసప్త హస్తాసోఅస్య । త్రిధాబద్ధోవృషభో రోరవీతిమ
హోదేవోమర్త్యాగ్ంఆవివేశ ॥ ౧౭ ॥ త్రిధాహితం పణిభిర్గుహ్య
మానంగవిదేవాసోఘృతమన్వవిందన్ ॥ ఇంద్రఏకంసూర్యఏకం।
జజానవేనాదేకం స్వధయానిష్టతక్షుః ॥ ౧౮ ॥ యోదేవా
నాంప్రథమం పురస్తాద్విశ్వాధి యోరుద్రో మహర్షిః । హి
రణ్యగర్భం పశ్యతజాయ మానగ్ం సనోదేవశ్శుభయాస్మృత్యా
సంయునక్తు ॥ ౧౯ ॥ యస్మాత్పరం నాపరమస్తికించిద్యస్మాన్నా
ణీయోనజ్యాయోస్తికశ్చిత్ ॥ వృక్షఇవస్తబ్ధోదివితిష్ఠత్యేకస్తే
నేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వం॥ ౨౦ ॥ నకర్మణానప్రజయాధనే
నత్యాగేనైకేన మృతత్వమానశుః॥ పరేణనాకం నిహితంగుహా
యాంబిభ్రాజదేతద్యతయో విశంతి ॥ ౨౧ ॥ వేదాంతవిజ్ఞాన
సునిశ్చితార్థాస్సంన్యాసయోగాద్యతయశ్శుద్ధసత్త్వాః । తేబ్ర
హ్మలోకేతు పరాంతకాలే, ॥ పరామృతా త్పరి ముచ్యంతి

సర్వే ॥ ౨౨ ॥ దహరం విపాపం పరవేశ్మభూతం యత్పుం
డరీకం పురమధ్యసంస్థం । తత్రాపి దహరం గగనం విశోకం త
స్మిన్యదంతస్తదుపాసితవ్యం ॥ ౨౩ ॥ యో వేదాదౌ స్వరః
ప్రోక్తో వేదాంతే చ ప్రతిష్ఠితః । తస్య ప్రకృతిలీనస్య యః పరస్స మ
హేశ్వరః । ఇతి నారయణ నామక కూచి రుద్రే దశమాను
వాకః ॥ ౧౦ ॥

భాష్యం ॥ చత్వారి శృంగా ఇతి। అస్య । శివస్య బ్రహ్మణః ॥ చ
త్వారి ఋగ్యజుస్సామాథర్వణరూప చత్వారో వేదాః ॥ శృంగాః । ము
ఖ్యాని । పరమేశ్వరం సర్వే వేదానాం ముఖ్యప్రామాణికత్వమిత్యర్థః ॥ శా
స్త్రయోనిత్వాదిసూత్రే భగవతా బాదరాయణేనాపి । తదధికరణే
పండితభాష్యకారైరపి తథా స్పష్టముక్తం । ఉత । క్రియాచర్యాయోగ
జ్ఞానరూపశివాగమచతుష్పాదా వాస్యః ॥ త్రయః । సచ్చిదానందాః ॥
పశుపాశపతిజ్ఞానాని వా బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రా వా । రజస్తమోగుణా వా విరా
ఢిరణ్యగర్భావ్యాకృతా వా । పాదాః । పదః । స్యుః ॥ ద్వే శీర్షే ॥
ఘోరాఘోరాత్మకే ద్వే శిరసీ । తస్యైతే తనువౌ ఘోరా న్యా శివా న్యేతి
శ్రుత్యుక్తరీత్యా శరీరభేదేన శిరోభేదః । అగ్నిముఖం బ్రాహ్మణ ముఖం వా ॥
ముఖద్వయం మహేశస్య స్యాదగ్నిర్బ్రాహ్మణస్తథేతి ప్రాగుక్తేః । అ
హం భక్తస్య జిహ్వాగ్రో ద్యన్నామికమోలోద్భవేతి పురాణాంతరే తథా
స్పష్టముక్తం । అస్య శివస్య సప్తహస్తాః । ఆధారాదిసహస్రాంతసప్తచ
క్రాః । మహదహంకారపంచభూతాని వా ॥ సప్తోర్ధ్వలోకాః । అధో
లోకా వా స్యుః ॥ వృషభః ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభ్యోఽధికః ॥ విశ్వాధికో రుద్రో
మహర్షిరితి శ్వేతాశ్వతరే తథా శ్రూయతే । త్రిధాబద్ధః ॥ మహేశ్వరసదా
శివశివరూపత్రయాత్ త్రిధాభూతః ॥ ఇష్టప్రాణభావలింగాత్మకతయా వా త్రి
ధాభూతః ॥ సః । శివః ॥ రోరవీతి । రుశబ్దే ఇతి ధాతుః ॥ వ్యవహరతి ।
నామరూపవత్కరోతీత్యర్థః ! తాదృశో మహో దేవః । మహాదేవ ఇత్య
ర్థః ॥ శివః । మర్త్యాన్ స్థావరజంగమాత్మకసర్వపదార్థాన్ । ఆవివేశ ।
అంతర్యామితయా ప్రవివేశేత్యర్థః ॥ భగవతా బాదరాయణేన శివసహస్ర
నామావళ్యాదౌ । సర్వజ్ఞశిఖామణినా భట్టభాస్కరేణ భాట్టభాష్యమంగ
ళశ్లోకే । సర్వశాస్త్రధురంధరేణ అమరమునినా । తత్పురుషస్సన్నిద్మమ
హాదేవస్య [illegible] । [illegible] ॥ మహాదేవ

రుద్రోమహేశ్వరేశశివసదాశివశబ్దానాంగనాదిశబ్దవద్యోగరూఢ్యా । పంకజాదిశబ్దవద్యోగికరూఢ్యాచ శివపరత్వేన రాద్ధాంతితత్వాత్ । రూఢిర్యోగమపహరతీతిన్యాయాత్ । స్థానప్రకరణలింగాత్సమన్వయఇతిన్యాయాచ్చ । నారాయణపరత్వం యోజితుం నశక్యమితి మహాదేవశబ్దస్యేతి రాద్ధాంతితం ॥ నారాయణానువాకేస్పష్టం కుర్మః । అత్రసంక్షేపితం——ఏతన్మంత్రస్యాగ్ని పరత్వే అగ్నేశ్శివశరీరత్వేన ॥ శరీరశరీరిణోరభేదాచ్చనాస్మాకం విరోధః ప్రసజ్యతే ॥ ౧౭ ॥ త్రిధాహితమితి త్రిధా । మహేశ్వర సదాశివ శివరూపేణ । ఇష్టప్రాణభావలింగాత్మకత్వేనవా । ఆహితం । అవతీర్ణం । ఫణిభిః ॥ ఫణైః । గుహ్యమానం । ఆఛాదితం ॥ సర్వాభరణత్వాదితిభావః ॥ ఉత ॥ ఫణిభిః । గాయకస్వరూప బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభిః । వేదపురుషైర్వా । గుహ్యమానం । స్తూయమానం । పణస్తుతౌవితిహిధాతుః । గవిఘృతం । గోఘృతం ॥ అమృతస్వరూపశివం । దేవాః । బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రాదయః ॥ అన్వవిందన్ ॥ ఉపాసితవన్తః । హరిస్తేసాహస్రం కమలమిత్యాదినాతథా స్పష్టముపదిష్టం సర్వత్రగ్రంథవిస్తరభయాన్నలిఖితం ॥ తేషాంమధ్యే । ఇన్ద్రః ॥ ఇంద్రశబ్దోపలక్షిత బ్రహ్మా । ఏకం । మహేశ్వరతత్వం । ఇష్టలింగంవా । అన్యః । సూర్యశబ్దోపలక్షిత మహావిష్ణుః ఏకం । ప్రాణలింగం । సదాశివతత్వంవా । తతోవ్యయాత్మా సహరిస్స్వహృత్పంకజశాయినం । దర్శయామాస దేవేభ్యో మురారిర్లింగమైశ్వరమితివామనపురాణే । విష్ణోఃప్రాణలింగోపాసకత్వం స్పష్టముపదిష్టం । వేనాత్ । సర్వవ్యాపకశివతత్వాత్ప్రాదుర్భూతం । శివతత్వం । భావలింగాత్మకంవా । ఏకం । జజాన ॥ ఆశ్రితః । ఉపాసిత ఇత్యర్థః । స్వధయా । శ్రద్ధయా ॥ నిష్టతక్షుః । ఉపాసితవన్తః ॥ సర్వవ్యాపకశివతత్వాత్ప్రాదుర్భూతాన్తత్వత్రయాన్ । అధికారవిశేషతయోపాసనత ఇతియావత్ ॥ ౧౮ ॥ యోదేవానామితియః । పరశివః । దేవానాం ॥ ప్రథమం ॥ బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రాణాం సృష్టేః పూర్వం ॥ పురస్తాత్ । తత్రప్రళయేచ । స్థితఇతిశేషః । సః । విశ్వాధియః ॥ విశ్వాధికఇత్యర్థః, విశ్వాధిష్ఠానమితివాస్యాత్ ॥ పరాత్పరమితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా బ్రహ్మనారాయణాది సర్వదేవతాశ్రేష్ఠ ఇతియావత్ । వామదేవాయనమ శ్రేష్ఠాయనమ ఇత్యుత్తరత్రశ్రూయతే ॥ రుద్రం ॥

బ్రహ్మనారాయణాది జననమరణాధి వ్యాధిమాపదుఃఖం ద్రావయతినాశ
యతీతిరుద్రః ॥ మహర్షిః ॥ నారుషిః కురుతే కావ్యమిత్యుక్తరీత్యా ॥ స
ర్వనిగమాగమాదిశాస్త్రజనక ఇత్యర్థః ॥ యోవై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి
తస్మై ఇత్యత్ర చకారాత్ ॥ వేదేతరశివాగమాద యోబోధ్యంతే ।
ఈశానస్సర్వవిద్యానామిత్యశ్రుతేః ॥ శాస్త్రయోనిత్వాదితి సూత్రాత్తథా
సమంజసం । హిరణ్యగర్భమితి । జాయమానగం ॥ జనిష్యమాణం ॥
హిరణ్యగర్భం ॥ చతుర్ముఖం ॥ అపశ్యత । వీక్షితవాన్ ॥ హిర
ణ్యగర్భం జనయామాసేత్యర్థః । అత్ర హిరణ్యగర్భపదం విష్ణ్వాదీనాముపల
క్షణం । ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రా
స్తే సంప్రసూయంతే । త్యథర్వణశిఖాయాం తథా ప్రమాణత్వాత్ ।
సదేవః । మహేశ్వరః । నః । అస్మాన్ । శుభయా । మంగళప్రద
యా । స్మృత్యా । ధియా । సంయునక్తు । సంయోజయత్విత్యర్థః
శ్వేతాశ్వతరచతుర్థాధ్యాయే ॥ యోదేవానాంప్రభవశ్చోద్భవశ్చ వి
శ్వాధికో రుద్రో మహర్షిరిత్యాదినాచ తుర్ముఖజనకత్వం శివస్యస్పష్టముప ది
ష్టత్వాదత్ర నారాయణస్యావకాశః ॥ ౧౯ ॥ యస్మాత్పరమిత ॥ య
స్మాత్ । పరశివాత్ ॥ ఉత్కృష్టం అపరం ॥ సమానం ॥ కించిత్ ।
కించిదపి ॥ నాస్తి । శ్వేతాశ్వతరషష్ఠాధ్యాయే ॥ నతస్య కార్యం కరణం
చ విద్యతే । నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చ దృశ్యతే ॥ ఏకఏవరుద్రో న ద్వితీయా
యతస్థే ఇత్యథర్వశిరసి చ శివస్యతథాత్వం స్పష్టముపదిష్టం ॥ యస్మాత్ ॥ శివాత్ ॥
అణీయః ॥ అణుతరః । జ్యాయాన్ । మహత్తమశ్చ ॥ కశ్చిత్ ।
కోపి ॥ న ॥ నాస్తి ॥ ఏకః । ఏతాదృశనిస్సమాభ్యధికశ్శివః । దివి
మహాకైలాసేదహరాకాశేవా । తిష్ఠతి ॥ ఆస్తే । తేన । పురుషశబ్ద
శశివేన ॥ పురుషో వై రుద్రస్సన్మహోనమోనమః ॥ తత్పురుషాయవిద్మ
హే ఇత్యాదిషు ॥ పురుషశబ్దస్యశివేరూఢిర్దృశ్యతే । పంకజాదివత్ । స
ర్వమిదం ॥ పరిదృశ్యమానచరాచరప్రపంచం పూర్ణం । భరితమిత్య
ర్థః । శ్వేతాశ్వతరతృతీయాధ్యాయే ॥ యస్మాత్పరం నాపరమస్తి
కించిదిత్యారభ్య । తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇత్యంతం శివస్య తథా
త్వంస్పష్టముక్తమతోత్ర నారాయణపరత్వం వక్తుమశక్యం ॥ ౨౦ ॥
ఏవం పరశివమాహాత్మ్యముక్త్వాతత్సాధకాః కతివిధా ఇత్యాకాంక్షా
యామాహ ॥ నకర్మణా । కరణా ॥ శ్రౌతస్మార్తకర్మానుష్ఠానేన ।

న । మోక్షో నాస్తీత్యర్థః । ఏతేనదారేషణత్యాగస్సూచ్యతే । ప్రజ
యాపుత్రసంతానేన । న ॥ నాస్తి ॥ ఏతేనపుత్రైషణత్యాగస్సూచ్యతే ।
ధనేన ॥ సువర్ణాదినా । న ॥ మోక్షో నాస్తి ॥ కింతు । త్యాగేన
పూర్వోక్తఈషణత్రయ త్యాగేన ॥ ఏకే । కేచిత్సంన్యాసినః ॥ అమృత
త్వం । జరామరణ వర్జితజితేంద్రియత్వం । అమృతస్వరూప మహే
శ్వరతత్వంవా ॥ ఆనశుః ॥ ప్రాప్తాఇత్యర్థః । ఏతేన। దృఢవైరాగ్యవంతః
దేహసిద్ధిం మహేశ్వర తత్వంచప్రాప్నువంతీతి బోధ్యతే ॥ యతయః॥
శివలింగారాధన పూర్వకత్వేన మోక్షప్రయత్న స్వభావభక్తాః ॥ గు
హాయాం దహరపుండరీకే । నాకం । తదవచ్ఛిన్న పరమాకాశే । వి
భక్తివ్యత్యయశ్ఛాందసః । పరేణ ॥ సర్వవ్యాపక శివేన ॥ నిహితం ॥
భక్తోపాసనార్థం పరిఛిన్నతయా తత్రస్థితం ॥ యత్ । ప్రాణలింగం
బిభ్రాజతే । విరాజతే ॥ తత్ ॥ ప్రాణలింగం ॥ విశంతి । ప్రాప్నువం
తి ॥ ఏతేనపరమేశ్వరచరణారవిన్దశరణ పతనలక్షణభక్తినిష్ఠా గరిష్ఠాః ॥
సగుణనిర్గుణాత్మక ప్రాణలింగరూప సదాశివతత్త్వం ప్రాప్నువన్తీతిభా
వః । వేదాంతవిజ్ఞానసు నిశ్చితార్థాఇతి ॥ యతయః ॥ మోక్షప్రయ
త్నశీలాః ॥ వేదాంతవిజ్ఞాన సునిశ్చితార్థాః ॥ ఉపనిషచ్ఛాస్త్రప్రబోధిత
పశుపాశపతి జ్ఞానేనసమ్యఙ్నిశ్చిత ప్రయోజనాః ॥ పాశుపతవ్రతపం
తఇత్యర్థః ॥ సంన్యాసయోగాత్ ॥ సతః ॥ పరశివేసన్యస్యతీతిసన్యాసః
పరశివకళావిశిష్టఇత్యర్థః ॥ లింగ మితియావత్ ॥ వాతూలాగమే ।
యథాకళాతథా భావ ఇత్యారభ్య ॥ సాకళా పరమా సూక్ష్మాతత్త్వా
నాంబోధినీపరా ॥ తామాకృష్యయథా న్యాయం లింగేసముపవేశయేది
తితథాస్పష్టముక్తం ॥ తస్య — యోగః । సంయోగః । ధారణమి
త్యర్థః । శివలింగధారణమితియావత్ । అమృతస్యదేవధారణో భూయా
సమిత్యత్రదాహ్యాలింగ ధారణస్య మోక్షోప యోగిత్వేన బహుధాప్ర
పంచితత్వాదత్రసంక్షిప్తం ॥ నిర్మలాంతః కరణవిశిష్టాస్సంతః ॥ తేసర్వే
మహాపాశుపతవ్రతస్థాః । బ్రహ్మలోకేషు। కైలాసేషు । కించిత్కాలం
స్థిత్వా। తతః । పరాంతకాలే । సూక్ష్మశరీర వియోగకాలే । పరా
మృతాత్ ॥ మహాకైలాసాత్ । పరిముచ్యంతి ॥ త్యజంతి ॥ లింగశరీర
భంగద్వారా సర్వవ్యాపక పరశివతత్త్వం ప్రాప్నువంతీతిభావః । ఉత॥
సతి । బ్రహ్మణే । మనోన్మన్యస్యేతి సంన్యాసః । సన్యాసయోగః ।

సంన్యాసయోగః । హఠరాజాదయః । తస్మాత్ । సంన్యాసయోగాదిత్యర్థః ॥ ఏతేన ॥ భావలింగోపాసనముక్తంభవతీతిసర్వం సుస్థితం । తత్రప్రాణలింగోపాసకభక్తాః ॥ స్వశరీరేఽపి తదుపాసనం కర్తవ్యమిత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ దహరమితి । దహరమల్పం ॥ విపాపం । పాపరహితం పరవేశ్మభూతం ॥ పరమేశ్వరగృహభూతం । పురంశరీరం । తస్య మధ్యేతిష్ఠతీతి పురమధ్యసగ్ంస్థం ॥ శరీరాంతర్వర్తీత్యర్థః । యత్పుండరీకం ॥ యద్ధృదయకమలం వర్తతే ॥ తత్రాపి । తస్మిన్నపి దహరం । అతిసూక్ష్మం । అంగుష్ఠమాత్రమిత్యర్థః ॥ దహరేంగుష్ఠమాత్రేతు ఉమాకాంత మహర్నిశమితి శ్రుత్యంతరే తథాశ్రూయతే ॥ విశోకం । ఆనందరూపం । గగనం । చిదాకాశం । యదస్తి । తస్మిన్ చిదాకాశే । అంతః । మధ్యప్రదేశే । తత్ । ప్రాణలింగం । ఉపాసితవ్యం॥ఉపాసనాకర్తవ్యం॥ ౨౧ ॥తద్దహరోపాస్యమానస్యముఖ్యనామకిమిత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ యోవేదాదావితి । వేదాదౌ । వేదపాఠోపక్రమే । యస్స్వరః । ప్రణవః । ప్రోక్తః । తదుపసంహారేచ ॥ యః । ప్రతిష్ఠితః । ప్రకృతిః । అకారోకార మకారరూపాప్రకృతిః ॥ తస్యాః । లీనస్య ॥ లీనంగమిత । బ్రహ్మవిష్ణు కాలరుద్రస్య ॥ తస్య । ప్రణవస్య । యఃపరః ॥ ప్రతిపాద్యమానోయః ॥ సః । మహేశ్వరః । మహాన్ శ్చాసౌ ఈశ్వరశ్చమహేశ్వరః ॥ త్రిమూర్త్యతీతపరశివఇత్యర్థః ॥ ఏతేన । దహరోపాస్యమానం వస్తు । మహేశశబ్దవాచ్యార్థభూతిత పరశివఏవేతి రాద్ధాంతితం ॥ *—* ॥ ఇతిదశమానువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ ౧౦ ॥ * * * * *

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ సహస్రశీర్షందేవం విశ్వాక్షం విశ్వశంభువం ॥ విశ్వంనారాయణందేవ మక్షరం పరమంపదం ॥ విశ్వతఃపరమాం నిత్యంవిశ్వగ్ంనారాయణగ్ంహరిః । విశ్వమేవేదంపురుష స్తద్విశ్వముపజీవతి ।పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ం శాశ్వతం శివమచ్యుతం । నారాయణం మహాజ్ఞేయం ॥ విశ్వాత్మానంపరాయణం । నారాయణపరోజ్యోతిరాత్మానారాయణః పరః । నారాయణపరంబ్రహ్మతత్త్వం నారాయణఃపరః । నారాయణపరోధ్యాతా ధ్యానం

నారాయణః పరః। యచ్చకించిజ్జగత్యస్మిన్ దృశ్యతే శ్రూయతేపి వా॥ అంత ర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థితః। అనంతమవ్యయం క విగ్ంస ముద్రేఽన్తం విశ్వశంభువం పద్మకోశ ప్రతీకాశగ్ం హృదయంచాప్యధోముఖం। అధోనిష్ట్యావితస్త్యాంతే నాభ్యాముపరితిష్ఠ తి। జ్వాలమాలాకులంభాతివిశ్వస్యాయతనగ్ంమహత్। సంతతగ్ంశి లాభిస్తులంబత్యాకోశసన్నిభం॥ తస్యాంతేసుషిరగ్ం సూక్ష్మం। త స్మిన్సర్వంప్రతిష్ఠితం॥ తస్యమధ్యేమహానగ్నిర్విశ్వార్చిర్విశ్వతోముఖః॥ సోఽగ్రభుగ్విభజంతిష్ఠన్నాహారమజరఃకవిః॥ తిర్యగూర్ధ్వమధశ్శాయీరశ్మ యస్తస్యసంతతా॥ సంతాపయతిస్వం దేహమాపాద తలమస్తకం। తస్యమధ్యేవహ్నిశిఖాఅణీయోర్ధ్వావ్యవస్థితః॥ నీలతోయదమధ్యస్థావి ద్యుల్లేఖేవభాస్వరా। నీవారశూకవత్తన్వీపీతా భాస్వత్యణూపమా॥ తస్యాశ్శిఖాయామధ్యేపరమాత్మావ్యవస్థితః॥ సబ్రహ్మ సశివస్సహరిస్సేం ద్రస్సోఽక్షరః పరమస్స్వరాట్। ఋతగ్ంసత్యంపరంబ్రహ్మ। ఇతినారాయణేఏ కాదశోనువాకః॥ * ॥

భాష్యం॥ పూర్వానువాకేదహరవిద్యాంవిధాయతత్రోపాస్యమా నఃపరశివఏవేతిశివైకాంతికమహేశ్వరపదేనస్పష్టముపదిశ్యేదానీంకింతన్మా హాత్మ్యం। తద్దహరంకుత్రవర్తతే। తల్లక్షణంకిం। తత్రజీవఃకేనరూపే ణవిద్యతే॥ పరమాత్మాకుత్రవర్తతే। ఇంద్రోపేంద్రాదివద్వ్యవస్థితశ బ్దవాచ్యోవా। సర్వశబ్దవాచ్యోవేత్యాదిసకలశంకావిధ్వంసనార్థం సహ స్రశీర్షానువాకమారభ్యతే॥ నను॥ ఏతదనువాకే। పరశివ బోధకశివ శంభ్వాదిశబ్దానాంసత్త్వేపి। విష్ణ్వైకాంతికనారాయణశబ్ద దర్శనాత్। సాక్షాద్విష్ణుపరత్వమేవేతదనువాకస్యేతి చేదుచ్యతే॥ పండితారాధ్యవే మనారాధ్యోద్భటారాధ్యనీలకంఠాచార్యశ్రీపతిపండితభట్టాచార్యాదిశ్రీ మద్వీరశైవసిద్ధాంతస్థాపకపూర్వాచార్యైః సర్వశైవశాస్త్రజ్ఞానధురంధరహర దత్తాచార్యాప్పయదీక్షితాదిమహద్భిశ్చ పాణినీయశాస్త్రరీత్యాశివేనత్వ బాధానిరసనంకృత్వా। సహస్రశీర్షానువాకస్యశివపరత్వేనబహుధారా ద్ధాంతితం। గ్రంథవిస్తరభయాద్బాలానాం మనవగాహత్వాచ్చాత్రనలి ఖితం। బాలానాంసుఖబోధోపయోగితయాత్ర నారాయణశబ్దస్యశివ పరత్వంబ్రూమః। నను॥ నారాయణశబ్దస్తు॥ సర్వకారణసర్వవ్యాపకపరశి వవాచకోనభవతిహా। ఉత। ఉమార్ధాంగనీలకంఠత్ర్యక్షాదిధర విశిష్టసదా

శివవాచకో న భవతీతి చేత్ । నాద్యః । తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్య ఇత్య
ధికరణే । భగవతా వ్యాసేన ॥ కార్యకారణయోరనన్యత్వవ్యపదేశాత్ ।
ధ్యాయీతేశానం ప్రధ్యాయితవ్యం । సర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేంద్రాస్తే
సంప్రసూయంతే ఇత్యథర్వశిఖాయాం ॥ శివాద్బ్రహ్మ విష్ణ్వాద్యుత్పత్తి
శ్రవణాత్ । తేషాం శివోపాదానతయా శివాత్మకత్వాచ్చ । నారాయ
ణాదిసర్వశబ్దవాచ్యత్వం శివస్య సమంజసం భవతి ॥ తస్మాచ్ఛైవే తదుప సం
హారే సర్వో వై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమ ఇత్యాదినా రుద్రస్య సర్వాత్మ
కత్వముపదిష్టం । ఉత ॥ ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేక
శ ఇత్యాదిశ్రుతిస్మృతిషు ॥ శివాతిరిక్త బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాం భూతత్వోప
దేశాత్ ॥ క్షిత్యాదిజీవాంతభూతాష్టశరీరకత్వేన శివస్య స్థిత్యుపదేశా
త్ ॥ అష్టమూర్తిరహిర్బుధ్న్యో మనుః కాలో మహానట ఇత్యమరకోశేన ॥
శివసహస్రనామావళ్యాదౌ భగవతా బాదరాయణేనచ ॥ అష్టమూర్తి
పదస్య శివైకాంతికత్వేన నిర్దేశాత్ ॥ శరీరవాచకశబ్దానాం శరీరిణి ప్రవ
ర్తిం తేషు మీమాంసా నియమాత్ ॥ ఉపక్రమోప సంహారమధ్య
పరామర్శేషు । ఈశరుద్రమహేశ్వ రాంబికాపత్యుమాపతి పశుపత్యా
ద్యనితరసాధారణ శివలింగబాహుళ్య దర్శనాత్ । విశేషలింగానురో
ధేన సామాన్యలింగస్య సమన్వయ ఇతి మీమాంసాన్యాయాత్ । కైవల్యే ॥ ఉ
మాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాం
తం । ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం సమస్తసాక్షిం తమసః ప
రస్తాత్ ॥ స బ్రహ్మా స శివః స్సేంద్రః సోఽక్షరః పరమః స్వరాట్ । స ఏవ
విష్ణుస్స ప్రాణస్స కాలోఽగ్నిస్స చంద్రమాః । స ఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ
భవ్యం సనాతనం । ధ్యాత్వా తం మృత్యుమత్యేతి నాన్యః పంథా విము
క్తయే ఇత్యాదినా శివస్య పరబ్రహ్మణః ॥ సర్వమూర్తిత్వ సర్వశబ్దవాచ్యత్వ
వ్యవస్థాపనత్వాచ్చ । నద్వితీయః ॥ న విద్యతే రాః । ధనం । యస్యా
సౌ ॥ అరాః ॥ నిర్ధనః ॥ స న భవతీతి నారాః ॥ ధనాధిపః ॥ కుబే
ర ఇత్యర్థః । తం సఖ్యేన అణంతి సల్లపతీతి నారాయణః ॥ ౧ ॥ న । రాః ॥
అరాః । ధనాభావః । అణః ॥ సుఖాభావః ॥ యద్భక్తేస్తేన ॥ న స్యా
తాం ॥ స నారాయణః ॥ ౨ ॥ రాయం । వేదరూపశ్రియం । అ
ణతి । ఆఖ్యాతి । సః ॥ రాయణః ॥ స న భవతీత్య రాయణః ।
అరాయణో న భవతీతి నారాయణః ॥ యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి త

న్నై ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా వేదప్రవక్తృత్వార్థః ॥ అలమనేన ॥ పూర్వా-
చార్యశ్లోకాన్వ్యచ్యంతే ॥ అరః ప్రాహ ధరాభావం । సుఖాభావం వద
త్యణః ॥ న తౌ స్యాతాం యస్య భక్తేః ॥ స వై నారాయణ శ్శివః ।
అరాస్తు నిర్గతో జ్ఞేయో నారాః కిల ధనాధిపః । తే మణిక్సల్లపక్షస ఖ్యాత్స
వై నారాయణశ్శివః ॥ ౨ ॥ రాయం శ్రియం వేదరూపాం యో ణత్యా
ఖ్యాతి రాయణః । అరాయణో యో న భవేత్సవై నారాయణశ్శివః ॥ ౩ ॥
నారైశ్శబ్దోదకశ్రీమాన్ ॥ స్యాదకారాభిధో హరిః ॥ తస్యానో నిర్వృ
తిర్యస్మిన్ ॥ సవై నారాయణశ్శివః ॥ ౪ ॥ నారాయణస్స దాస్వర్ణయు
క్తో మేరుస్స్యాక్తాహ్రుష్మకాయుధః । యోస్యాయణస్తం కుత్రి కరస్స వై నా
రాయణశ్శివః ॥ ౫ ॥ అయుశ్శుభావహా విధిర్ణాస్సుఖం చ ద్వయయుతః ॥
నారాస్య నర బృందస్య ॥ సవై నారాయణశ్శివః ॥ ౬ ॥ నరో విష్ణుస్త
ది యో నానా యో లాభశ్శరాదిభిః ॥ తేనణశ్శర్మయస్యేతి । సవై నా
రాయణశ్శివః ॥ ౭ ॥ నరోऽర్జునస్తత్సంబంధి యస్త్వయో భక్తినిశ్చ
యః ॥ తతోణస్సర్వయస్యేతి సవై నారాయణశ్శివః ॥ ౮ ॥ నారాణవే
దానయం తేయే నారాయాస్తే బుధోత్తమాః ॥ ణస్తేషాం నిర్వృతిర్యస్మాత్స
వై నారాయణశ్శివః ॥ ౯ ॥ సరాయా రామ కృష్ణాస్తాగ ॥ నరా యే తే
స్వయంభువి । ణస్త దీయం సుఖం యస్మాత్సవై నారాయణశ్శివః ॥ ౧౦ ॥
నారం నరక పాలం స్యాత్తస్యాయః ప్రాప్తిరుచ్యతే । సఏవయస్యణోభూ
పాసవై నారాయణశ్శివః ॥ ౧౧ ॥ నారో భవతి భూలోకస్తస్య యస్మ
న్నాయసంస్థితిః ॥ సశేషో యస్యణో భూపాస వై నారాయణ శ్శివః ॥ ౧౨ ॥
ఆపో నారా ఇతి వ్యక్తం ॥ తతో యస్యాయ ఉద్భవః । స చంద్రో యస్యణో
భూపా ॥ సవై ॥ ౧౩ ॥ నారావిదో మాగంగా స్యాదయస్తస్యాః పరి
గ్రహః । తతోణో నిర్వృతి ర్యస్య ॥ సవై ॥ ౧౪ ॥ అరో నిరగ్ని
ర్నారస్తు స్యాదవిచ్ఛిన్న వహ్నిభృత్ ॥ యస్యాయణో యజ్ఞసౌఖ్యం ! స
వైనా ॥ ౧౫ ॥ ఇః పుష్పధన్వా తస్యాభూదణః ఖల్వసుఖం యతః ॥ అణం
తిరాత్రినో యశ్చ సవై నారాయణశ్శివః ఇత్యాదినా యౌగిక రూఢ్యా నారాయ
ణశబ్దస్య సదాశివే సాధితత్వాచ్చ । ఇత్యలమతివిస్తరేణ ప్రకృతమనుసరా
మః ॥ ఏతేన నారాయణ శబ్దస్య ణత్వ బాధాభావత యా శివే స మన్వ
యసంభవాత్ సహస్రశీర్షాను వాకస్య శివపరత్వం సమం జసం సంభవ
తీతి రాధాంతితం సహస్రశీర్ష మితి ॥ సహస్రశబ్దోऽత్ర అనంత వాచకో భవతి

సహస్రశీర్షం । సర్వాననశిరోగ్రీవ ఇత్యుక్తరీత్యానంత శీర్షవానిత్యర్థః ॥
దివ్యసితిదేవః ॥ ప్రకాశకః । దివుక్రీడాదౌ ॥ తస్య భాసా సర్వమిదంవి
భాతీతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాసర్వపదార్థప్రకాశక ఇత్యర్థః । విశ్వాక్షం । అ
నంతాక్షం ॥ విశ్వశంభువం । విశ్వస్య । విష్ణ్వాదిచేతనాచేతన ప్ర
పంచస్య । శం సుఖంయస్మాద్భవతీసః । శంభుః ॥ సర్వత్రవచన
వ్యత్యయశ్ఛాందసః । శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వ మన్యత్పరిత్యజ్యే
త్యథర్వశిఖోపనిషచ్ఛ్రుత్యా శివఏవసర్వైస్సర్వవిద్యాసూపాస్యఇత్యర్థః ॥
విశ్వంనారాయణం దేవం । విశ్వం ॥ ప్రపంచం । నారాయణం ।
తచ్ఛబ్దవాచ్యః । దేవం । మహాదేవః ॥ తదుపాదానత్వేనతత్స్వరూ
పత్వంయుక్తంభవతి ॥ అక్షరం ॥ నాశరహితః । అతఏవ లోకేశివ
స్యైవమృత్యుంజయఇతిప్రసిద్ధిః । పరమంప్రభుం । విష్ణ్వాది సర్వజీవని
యామకఇత్యర్థః । ఈశ్వరస్సర్వభూతానామితిశ్రుతేః । విశ్వతఃపర
మం ॥ ప్రపంచాదుత్కృష్టః । అధిష్ఠానత్వాత్తతోధికపరిమాణవానిత్య
ర్థః । నిత్యం । త్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపఇత్యర్థః । సత్యంజ్ఞానమనంతం
బ్రహ్మేతిశ్రుతేః । హరిః ॥ విష్ణ్వాదీన్ హరతీతిహరః । శివః । సర్వ
భూతదమనాయనమ ఇతిశ్రుతేః । విశ్వం ॥ ప్రపంచం । విష్ణ్వాదిచేత
నాచేతనప్రపంచమితియావత్ ॥ నారాయణగ్ంనారాయణశబ్దవాచ్యః ॥
హరిశబ్దవాచ్యశ్శివఏవ నారాయణశబ్ద వాచ్య ఇత్యర్థః । నారాయణగ్ం
హరిం ॥ విష్ణుసంహారకశివమితి ॥ వాస్యాత్ । హరిగ్ంహరంతమితి
శ్రుతేః । యద్వాఅష్టమూర్త్యాత్మకత్వేనశివస్య । సర్వంశివశరీరత్వేన ॥
శరీరశరీరిణోరభేదాచ్చబ్రహ్మవిష్ణ్వాదిచేతనాచేతనప్రపంచంసర్వంశివఏవే
తిభావః ॥ ననుకథంపురుషశబ్దవాచ్యస్యశివస్యవిశ్వాత్మకత్వమిత్యాశంకా
యామాహ । పురుష ఏవేదగ్ం సర్వంతద్విశ్వ ముపజీవతి । ఇద
గ్ం । పరిదృశ్యమానం । సర్వం । అచేతనం ॥ తత్ । చేతనవిష్ణ్వా
దికం । యతః । శివాత్ । ఉపజీవతి ॥ రక్ష్యతే । అతస్సర్వంసఏవే
త్యర్థః । పూర్వంపరశి వోపాదా నత్వేన ॥ పరశివశరీర త్వేనవిశ్వస
తాదాత్మ్యముక్తం । ఇదానీంతుపరశివపాలకత్వేనతాదాత్మ్య ముక్తమతో
నపునరుక్తిరిక్షేయం పురుషోవైరుద్రస్తన్మహోనమోనమఇత్యాదిశ్రుతి
తేషుశివస్యపురుషశబ్దవాచ్యత్వోపదేశాదత్రనశంకావకాశః । పతింవిశ్వస్యాత్మే
శ్వరగ్ంశాశ్వతంశివమచ్యుతం । విశ్వస్య । అచేతనప్రపంచస్య । పతింప్రభుంఆ

త్మా । విష్ణ్వాదిజీవసమూహః ॥ తస్యఈశ్వరగ్ం । అంతర్యామితయాస్థిత్వా బుద్ధిప్రేరకో భవతీత్యర్థః । ప్రభువన్నియామకో వా భవతు ॥ య ఆత్మ ని తిష్ఠన్ నిత్యాదిశ్రుతిషు ॥ ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతీత్యాదిస్మృతిషు చ తథా శ్రూయతే ॥ భీషాస్మాద్వాతః పవతే త్యాదినా పరమేశ్వరాజ్ఞాపాలకత్వం చ యుక్తం భవతి । శాశ్వతం ॥ నాశప్రతియోగి॥ శివం। శివశబ్దవాచ్యః। అచ్యుతం। అచ్యుతశరీరయుక్త ఇత్యర్థః । అత్ర శాశ్వతాచ్యుతశబ్దాభ్యాం పరమేశ్వరమూర్తిద్వయస్యాపి నిత్యత్వం సూచ్యతే అతో న పౌనరుక్త్యం । స్థిరేభిరంగైః పురురూప ఉగ్ర ఇతి శ్రుత్యంతరే పరమేశ్వర సాకారస్యాపి నిత్యత్వోపదేశాదితి యావత్ ॥ స్వేఛాధీన విగ్రహత్వాత్తస్య పరిణామిత్వాదిదోషప్రసంగో న ప్రసజ్యతేతి రాధాంతితః ॥ తథా భాష్యే పండిత భగవత్పాదాచార్యైః లోకవత్తులీలా కైవల్యమిత్యధికరణే బహుధా రాద్ధాంతితో త్ర సంక్షిప్తం । నారాయణం మహాజ్ఞేయం॥ నారాయణం । నారాయణశబ్దవాచ్యశివః । మహాజ్ఞేయం । మహద్భిః । శివభక్తాగ్రగణ్యవిష్ణ్వాదిభిః । జ్ఞేయం । ఉపాసనయా జ్ఞేయ ఇత్యర్థః । విశ్వాత్మానం పరాయణం। విష్ణ్వాదిచేతనాచేతనప్రపంచాంతర్యామితయా ప్రపంచాత్మక ఇత్యర్థః । తత్సృష్ట్వా తదేవాను ప్రావిశత్ । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణీ ॥ య ఆత్మని తిష్ఠన్నిత్యాదిశ్రుతిసత్వాత్ । సర్వాంతర్యామితయా సర్వాత్మకత్వం యుక్తం । పరం చ తత్ అయనం చ । పరాయణం ॥ విష్ణ్వాదీనామపి ప్రాప్యస్థాన మిత్యర్థః ॥ నారాయణ పరం బ్రహ్మ ॥ నారాయణశబ్దవాచ్య శివ ఏవ బృహత్వాది ధర్మాశ్రయబ్రహ్మ । తత్వం నారాయణః పరః । పరః । త్రిమూర్త్యతీతః । నారాయణః । నారాయణశబ్ద వాచ్యశ్శివః । తత్వం। సర్వవ్యాపక శివతత్వం । ఏతేనద్వేవావ బ్రహ్మణో రూపేతి బృహదారణ్యక తృతీయబ్రాహ్మ చతుర్థానువాకశ్రుత్యుక్త రీత్యాపర శివస్యమూర్తి ద్వయత్వముక్తం భవతి ॥ నారాయణ పరం జ్యోతిః । నారాయణశబ్దవాచ్యశివః ।జ్యోతిః ॥ హృత్పుండరీ కావఛిన్నా కాశభాసమాన జ్యోతిస్స్వరూపప్రణలింగమిత్యర్థః ॥ ఆత్మా నారాయణః పరః । నారాయణః । తచ్ఛబ్దవాచ్యశివః । పరః ॥ త్రిమూర్త్యతీతః ॥ ఆత్మా ॥ ఆత్మశబ్దవాచ్యః । పరమాత్మేత్యర్థః ॥ ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి మాండూక్యే తథా శ్రూయతే । ———

నారాయణపరో ధ్యాతా । నారాయణపరః । నారాయణశబ్దవాచ్యః ధ్యాతా । విష్ణ్వాదిమహాభక్తైర్ధ్యాతుం యోగ్య ఇత్యర్థః । ధ్యానంనారాయణః పరః । ధ్యానం । ధ్యానగమ్యం । నారాయణః । నారాయణ శబ్దవాచ్యశ్శివః ॥ పరః ॥ విష్ణ్వాదిభ్యోధిక ఇత్యర్థః ॥ నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే ఇతి శ్రుతేః । యచ్చకించిజ్జగత్యస్మిన్దృశ్యతే శ్రూయతేపివా ॥ ———— ॥ అస్మిన్జగతి ॥ యచ్చకించిత్ । యత్కించిత్ ॥ దృశ్యతే । శ్రూయతే । దృశ్యమానం శ్రూయమాణంవా యత్పదార్థంవర్తతే । తత్సర్వం । అంతర్బహిశ్చ॥ బాహ్యాభ్యంతరేషు । వ్యాప్య । నారాయణస్థితః । నారాయణశబ్దవాచ్యశ్శివస్థిత ఇత్యర్థః ॥ ఆకాశవత్సర్వగతశ్చపూర్ణ ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాసర్వాధిష్ఠానతయాసర్వాంతర్యామితయాచసర్వపదార్థబాహ్యాభ్యంతరేషువ్యాప్యతిష్ఠతీతిభావః । అనంతమవ్యయంకవిగ్ం సముద్రేన్తం విశ్వశంభువం ॥ విశ్వశంభువం । విశ్వస్య । విష్ణ్వాదీనాంశం సుఖంయస్మాద్భవతిసః ॥ విశ్వశంభుః ॥ అత్రనారాయణశబ్దస్యశివపరత్వసూచనార్థం నారాయణశబ్దోపసంహారేశివైకాంతశంభుశబ్దోనిర్దిష్టఇతిరహస్యంజ్ఞేయం॥ అనంతం । దేశకృతపరిచ్ఛేదశూన్యఇత్యర్థః । అవ్యయం ॥ కాలకృతపరిచ్ఛేదశూన్యఇత్యర్థః ॥ కవిగ్ం ॥ నాదస్వరూపఇత్యర్థః । విశ్వాత్మతయావస్తుకృతపరిచ్ఛేదశూన్యత్వంబహుధాప్రపంచితం ॥ ———— ॥ సముద్రేన్తం॥ సముద్రేఅన్తంస్థితిర్యస్యాసౌ సముద్రేంతం ॥ యోదేవోగ్నౌయోప్సుయోవిశ్వంభువనావివేశ । ఇతిద్వితీయాధ్యాయే । సూక్ష్మాతిసూక్ష్మంసలిలస్యమధ్యేవిశ్వస్యస్రష్టారమనేకరూపం । విశ్వస్యైకంపరివేష్టితారంజ్ఞాత్వాశివంశాంతమత్యంతమేతీతిశ్వేతాశ్వతరచతుర్థాధ్యాయేపరబ్రహ్మణః జలాధివాసత్వంస్పష్టముక్తం । అన్తస్సమాప్తౌస్థానేచనిర్ణయే భ్యంతరేపిచేతినిఘంటుః ॥ ఉక్తే ॥ సముద్రం । అంతే । శరీరాంతే । యస్యాసౌ ॥ సముద్రాంతః । రూపవ్యత్యయశ్ఛాందసః । ఇతికైశ్చిదుక్తంతథాపినాస్మాకంవిరోధః । శివస్యఆకాశాధిష్ఠానత్వవత్సముద్రాదిస్థానత్వమపిసంమంజసమేవభాతి॥ ఏవంశివస్యనారాయణాదిశబ్దవాచ్యత్వవిశ్వాత్మకత్వాది మాహాత్మ్యముపదిశ్య । తదుపాసనాస్థానభూతహృదయపుండరీకతల్లక్షణతదధిష్ఠానానిదర్శయతి । పద్మకోశప్రతీకాశగ్ంహృదయంచాప్యధోముఖమిత్యాదినా ॥ పద్మకోశప్రతీకాశగ్ం ॥ తామరముకు

శతుల్యం । అధోముఖం ॥ అధోముఖతయావిద్యమానం ॥ అధోనిష్ట్యాః నిష్ట్యాః ॥ గ్రీవాబంధనాత్ ॥ అధః ॥ అధోభాగే ॥ నాభ్యాముపరి ॥ నాభేరుపరీత్యర్థః॥ యద్ధృదయంతిష్ఠతి । తత్ ॥ దహరపుండరీకమిత్యుచ్యతే ॥ అనాహత చక్రమేవ దహర పుండరీకమిత్యర్థః । తత్కంఠంవర్తతే త్యాకాంతస్తా యామాహ ॥ .... జ్వాలమాలాకులంభాతి । తేజోరూపతయా భాసతే ॥ విశ్వస్య ॥ సర్వప్రపంచస్య॥ మహత్ ॥ ఉత్కృష్టం । ఆయతనం । స్థానమిత్యర్థః ॥ యోగినాం యోగదృష్ట్యా తత్రానంతకోటి బ్రహ్మాండానిదృశ్యంతేతి భావః । సతతగ్ంశిలాభిస్తు । లంబత్యాకోశసంన్నిభం ॥ తత్ ॥ హృదయం ఆకోశసన్నిభం ॥ ఈషద్వికసి పద్మముకుళతుల్యం । సిరాభిః ॥ జలయోరభేదరీత్యా । శిలాభిరిత్యత్ర సిరాభిరితిభావః ॥ నాడీభిః । నాడీతుధమనీసిరేత్యమరకోశాత్ । సంతతం । సదా ॥ వ్యాప్తంసత్ । లంబతి ॥ నాడీభిర్వ్యాప్యస్థిత మిత్యర్థః ॥ తస్యాంతేసుషిరగ్ంసూక్ష్మం తస్యహృదయ పుండరీకస్య । అంతే ॥ మధ్యప్రదేశే । సూక్ష్మంసుషిరగ్ం । సూక్ష్మరంధ్రం వర్తతే । తస్మిన్ ॥ హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్నరంధ్రే । సర్వంప్రతిష్ఠితం । శివయోగిభిస్తత్ర సర్వం దృశ్యతేతిభావః ॥ *—*—* ॥ తస్యమధ్యే । మహానగ్నిర్విశ్వార్చిర్విశ్వతోముఖః ॥ తస్య । హృదయ పుండరీకస్య మధ్యే । మధ్యభాగే । విశ్వతోర్చిః । విశ్వతో అర్చింషియస్యాసౌ । తథోక్తః ॥ విశ్వతో జ్వాలఇత్యర్థః । విశ్వతోముఖః । సర్వతోముఖఇత్యర్థః । మహానగ్నిః ।జ్యోతిస్స్వరూపత్వేనప్రాణ లింగాత్మక పరశివః । వర్తతేత్యర్థః ॥ సోగ్రభుగ్విభజంతిష్ఠన్నాహార మజరఃకవిః ॥ సః । ప్రాణలింగః ॥ అజరః స్వయంప్రకాశ మానస్సన్ ॥ కవిః । నాదరూపః । ఆహారం ॥ అశితమన్నాదికం । అగ్రభుక్సన్ ॥ ప్రథమంప్రాణాహుత్యాత్మనా భుంజానస్సన్ । తిష్ఠతి । హృదయ పుండరీక స్థితప్రాణలింగ భుక్తసర్వ పదార్థం స్వయంభక్షితస్సన్ తతఃజా ఠరాగ్నే ర్దాస్యతీతిభావః—సంతతా। సంతతం ॥ తస్యరశ్మయః ॥ ప్రాణలింగకాంతయః । తిర్యగూర్ధ్వమధఃతిర్యగూర్ధ్వాధోభాగేషు । శాయీ ॥ ప్రకృష్టంసంచరన్ ॥ స్వందేహం! స్వకీయస్థూలదేహం ॥ ఆపాదతలమస్తకం ॥ పాదాది శిరఃపర్యంతం ॥ సంతాపయతి—సమ్యక్తాపయతి ॥ దేహగతోష్మా తదధీనత్వాదితిభావః॥

తస్యాస్సధ్యే । హృదయపుండరీక మధ్యే । అణీయోర్ధ్వా అణీయ
సోమవసః ॥ ఊర్ధ్వా । ఊర్ధ్వభాగే ॥ వహ్నిశిఖాతాదృశస్సక్ ॥
వ్యవస్థితః ॥ మనోగ్రే జీవస్స్థితి తీత్యర్థః ॥ * ========= ॥
ఏవంసామాన్యతో జీవస్స్వరూప ముక్త్వా । విశేషతయాదర్శయతి ॥
నీలతోయదమధ్యస్థేత్యాదినా ॥ నీలతోయద మధ్యేనీలతోయద తుల్యమూ
లప్రకృతిమధ్యే తిష్ఠతీతి నీలతోయదమధ్యస్థా ॥ విద్యుల్లేఖా । సౌదామి
నీరేఖా ॥ సైవ ॥ భాస్వరా । ప్రకాశమానా । నీవార శూకవత్ !
నీవారకంటకవత్ । శాలికణిశాగ్రభాగస్థితకంటకవదిత్యర్థః ॥ తన్వీ ।
సూక్ష్మా ॥ పీతా । గౌరవర్ణా ॥ అణూపమా ॥ అతిసూక్ష్మరూపా
సతీ ॥ భాస్వతి ॥ భాసతే ॥ తస్యాశ్శిఖాయామధ్యే ॥ సర్వత్రలింగ
వ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ ॥ తస్యాః ॥ తస్యజీవస్యేత్యర్థః ॥ శిఖాయామ
ధ్యే ॥ కళామధ్యే । జీవకళా మధ్యేత్యర్థః । పరమాత్మా ॥ విష్ణ్వాది
జీవనియామకశివః । వ్యవస్థితః । సమ్యగ్భాసతేత్యర్థః ॥ ఏవం । జీవే
శ్వరస్వరూపనిరూపణం కృత్వా ॥ జీవాంతస్థితమహేశ్వరస్య నారాయ
ణాదిసర్వరూపత్వంసర్వశబ్దవాచ్యత్వముపపాదయతి । సబ్రహ్మాసశివస్సహ
రిస్సేంద్రఇత్యాదినా ॥ బ్రహ్మా । చతుర్ముఖః । శివః । కాలరుద్రః ॥ హ
రిః । ఆదివిష్ణుః ! ఇంద్రః । దేవేంద్రః । అక్షరః । మృత్యుంజయః ॥
పరమః ॥ త్రిమూర్త్యతీతః ॥ స్వరాట్ । విరాడాదయః ॥ ఏతేనశివస్య
బ్రహ్మణః । సర్వదేవతారూపత్వేనసర్వశబ్దవాచ్యత్వంతస్యైవసిధ్యతీతిరా
ద్ధాంతితం ॥ సర్వోవైరుద్రస్తస్మైరుద్రాయనమోస్త్వితిఏతదుపసం
హారేపితథైవరాద్ధాంతిత్వాదత్రనకించిదపివైకుంఠప్యావకాశః । ౧ ...
కేచిత్తు .... రేవణాసిద్ధమరుల సిద్ధేశ్వరామసి
ద్ధపండితారాధ్యాదయః ॥సహస్రశీర్షందేవమిత్యాది పరశివధర్మాణాంనా
రాయణాత్మకవిష్ణోః ప్రతిపాదనేపి ॥ ఏతదనువాక స్యశివపరత్వేనకించి
దపిదోషః । శివస్యశక్తిర్ద్వివి యోగకాలేచతుర్విధాభూచ్ఛివసత్ప్రసాదా
త్ ॥ భోగేభవానీపురుషేషువిష్ణుః క్రోధేచకాళీసమరేచదుర్గేతిసామక్రి
తా । ప్రకృతిస్త్వంపుమాన్రుద్రస్త్వయితద్వీర్యమాహితం । త్వన్నాభి
పంకజాజ్జాతః పంచవక్త్రః పితామహఇతిస్కాందే...............
వాసుదేవః పరాప్రకృతిగీతాయామపిశివస్యశక్తిత్వేన । విష్ణోశ్శక్తిత్వేన
స్పష్టముపదిష్టత్వాత్ । శక్తిశక్తిమతోరభేదనియమాత్ । శక్తిధర్మా

శ్శక్తాస్సంభవంతీతిన్యాయాత్ । శివాయవిష్ణురూపాయశివరూపాయవి
ష్ణవేఇతిస్మృతా । నమోరుద్రాయవిష్ణవేమృత్యుర్మేపాహీతిశ్రుతా । శ
క్తశక్తిత్వేనతయోరభేదవ్యపదేశాచ్చ । ఇతివదంతి ॥ ....
అన్యేఉద్భటారాధ్యవేమనారాధ్యవిశ్వారాధ్యాదయస్తు । అస్యాముపనిష
దిదహరోపాసనావిషయే । నారాయణస్యోపాసకత్వం । శివస్యోపా
స్యత్వనిర్ణయే ॥ సహస్రశీర్షానువాకగతనారాయణపరంబ్రహ్మతత్త్వం
నారాయణఃపరఇత్యాదివచనానివిరుధ్యేరన్నితిహృచ్ఛంకిష్ఠాః వైదికభ్ర
ష్టపాంచరాత్రాదయః । తద్భావభావనాపన్నస్యనారాయణస్యానితర
సాధారణహృదయాంతర్వర్తిజ్యోతిర్లింగానుసంధానసామర్థ్యలింగేన । ము
క్తశివస్సమోభవేదితిన్యాయాచ్చ ॥ తథాస్తురితి యోజయితుం శక్య
మిత్యూచుః । లోకేరాజాత్మసమసీమంత్రిణం ప్రత్యుక్తమపి । యథారా
జకల్పత్వం ప్రతీయతే । తద్వన్నారాయణస్యాపిశివకల్పత్వం స్యాదితిశ్రీం
భవానందాదయఊచుః ॥ పునః కేచిన్నీలకంఠాచార్యభాస్కరభట్టాచా
ర్యహరదత్తాచార్యాదయస్తు । సహస్రశీర్షత్వాదిధర్మవిశిష్టశివః కీదృశః
విశ్వంనారాయణం దేవఇతి ॥ విశ్వం ॥ జీవాత్మకం ॥ నారాయణం ॥
వాసుదేవం ॥ దేవః ॥ ప్రకాశకః ॥ యథా దేవదత్తో మార్గంగచ్ఛతీ
త్యాదౌమార్గేగచ్ఛతీత్యర్థోబోధ్యతే । తద్వదత్రాపి ॥ నారాయణేప్ర
కాశమానఇత్యర్థస్సూచ్యతే ఇత్యూచుః । బాణత్వావృషభత్వ పర్యకవ
పుణ్యార్యాత్వమార్యాపతేః ॥ ఘోణిత్వంసఖితామృదంగ వహతాచే
త్యాదిసూపందధావిత్యాదిషుశివస్య ॥ అంతరంగభక్తత్వాన్నారాయణే
విశేషతయాప్రకాశతఇతిభావః ॥ సూర్యకాంతేసూర్యకిరణవదితియావ
త్ ॥ యద్వా । విశ్వం ॥ అచేతనప్రపంచం ॥ నారాయణం ॥
నారాయణశబ్దోపలక్షిత చేతనవర్గం ॥ దేవం । ప్రకాశకః । అత్రస
ముచ్చయబోధకచవర్ణలోపశ్ఛాందస ఇతిజ్ఞేయం ॥ నారాయణగ్ంహరి
మిత్యత్ర ॥ నారాయణంహరతీతినారాయణంహరిః । అలుక్సమాసః ॥
హరిగ్ంహరంతమితిశ్రుతేః ॥ నారసింహాద్యవతారేశరభసాళ్వాది
రూపేణశివస్సంహారంకృతఇతిభగవతాబాదరాయణేన స్కాందే స్పష్ట
ముపదిష్టత్వాచ్చ । నారాయణంమహాజ్ఞేయమిత్యత్ర । నారాయణం ।
విష్ణుం ॥ మహాజ్ఞేయం । శివతత్త్వోపదేశవిశిష్టత్వాన్మహాపురుషత్వేనజ్ఞే
యమిత్యర్థః । తథా సూతసంహితయాం మీశ్వరగీతాసుచ భగవతా

బాదరాయణేనస్పష్టముపదిష్టం । నారాయణ పరం బ్రహ్మేత్యత్ర । నా
రాయణాత్పరం యస్మిన్ వర్తతే । సఏవబ్రహ్మ । బృహత్త్వధర్మా శ్రి
యః ॥ నతునారాయణఇత్యర్థః ॥ పరాత్పరతరంబ్రహ్మతత్పరాత్పరతోహ
రిః ॥ యత్పరాత్పరతో ఈశస్తస్మే చునశ్శివ సంకల్పమస్తు వ్రశిష్ఠ్రతేః ।
సాంచందే । వ్యాసభుజస్తంభనానంతరంవ్యాసంప్రతివిష్ణువచనం । య
జ్ఞకర్తాచదేవేంద్రోవేదకర్తాచవాక్పతిః । అహమేవజగత్కర్తామమకర్తా
మహేశ్వరఇతిపురాణవచనరూపవిష్ణువాక్యైశ్చ ॥ తత్త్వంనారాయణః పరః,
నారాయణాత్పరః ॥ నారాయణ పరః । సంధివ్యత్యయస్తు । అర్థ
యోర్థే వ్యత్యత్రే ఛాందసః । నారాయణపరః ॥ నారాయణనియా
మకశివః ॥ తత్త్వం । సర్వవ్యాపకతత్త్వమిత్యర్థః । నారాయణపరోజ్యో
తిః । నారాయణాత్పరశ్శివః । జ్యోతిః । సర్వప్రకాశక ఇత్యర్థః । నా
రాయణఃపరః । నారాయణాద్భిన్నశివః । అత్రాపిసంధిర్వ్యత్యయశ్ఛాం
దసః ॥ నారాయణపరోధ్యాతా ॥ నారాయణాద్భిన్న శివఏవ । ధ్యా
తా । ధ్యాతుం యోగ్యః ॥ ధ్యానం నారాయణః పరః । అత్రాపిసంధి
వ్యత్యయశ్ఛాందసః । యథాతదనువాకేసర్వత్రలింగవ్యత్యయశ్ఛాంద
సః । తథాసర్వత్రసంధివ్యత్యయశ్ఛాందస ఇతిజ్ఞేయం ॥ నారాయణ ప
రః ॥ నారాయణాద్భిన్నశివఏవ ॥ ధ్యానం । ధ్యానవిష యోభవతీ
త్యర్థః । అంతర్బహిశ్చతత్సర్వంవ్యాప్యనారాయణస్థితః ॥ నారాయ
ణేస్థితః ॥ నారాయణస్థితః ॥ లక్ష్మణాసః । సర్వంవ్యాప్య । నారాయ
ణస్యాంతరంగభక్తత్వాన్నారాయణేవిశేషనయాస్థిత ఇత్యర్థః । య
ద్వా ॥ ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూతంపృథగ్భూతాన్యనేకశఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా
నారాయణస్యమహాభూతత్వేన । తత్త్వవిశేషణయా పర తేతివాస్యాత్ ॥
అన్యత్సర్వం పూర్వవదితి ॥ ఉక్తం [illegible] స్యేనదను వాక
స్యశివ పరత్వేన । ఉపక్రమోప సంహారో విరోధా భావాన్నాన్యక్షా
క్షతవిరోధః ॥ ✽ ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽ ✽

॥ ✽ ॥ అత్రేదంవిచార్యతే ॥ ✽ ॥

భాష్యం ॥ నను ॥ అంభస్యపారఇత్యనువాకస్య ముఖ్యతకవ
యోపపయంతి తద్వాక్యద్వయమేవ । అనన్యసాధారణనమనదశా యుత్త్వవ్య
పదేశాత్ ॥ సర్వేనిమేషాజజ్ఞిరే విద్యుతఃపురుషాదితివాక్యేన । విద్యుద్వర్ణపురుషా

త్సర్వోత్పత్తివ్యపదేశాత్ । పాద్మే । గిరిజజ్ఞానంతరమిదంస్తవే ॥ అగ్నే
హిరణ్యగర్భస్త్వం । భూతస్యస సమవర్తత । త్వమేవైకః పతిరసి ।
పురుషస్త్వం హిరణ్మయ ఇతి తస్యైవ హిరణ్మయ రూపనిర్దేశాత్ ॥ అథ
గృహ్యఖోపదిష్ట బ్రహ్మవిష్ణురుద్రా ఇతి వాక్యస్య మత్స్యాద్యవతార విష
యత్వాత్ । అజాయమానో బహుధా విజాయ తేతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా
తస్యాజన్యత్వోపదేశాత్ ॥ మహోపనిషది నారాయణాద్బ్రహ్మా జా
యతే । నారాయణాద్రుద్రో జాయతే త్యాదినా తస్యైవసర్వకారణ
త్వవ్యపదేశాచ్చైతదనువాకస్య విష్ణుపరత్వమేవాభిహితమితి పూర్వః ప
క్షః ॥ రాద్ధాంతస్తు ॥ అంభస్యపారే భువనస్య మధ్యేతి వాక్యేన ॥ ప్ర
శయసాక్షిత్వ సర్వవ్యాపకత్వాది ధర్మాణాం శివస్యైవ ప్రతిపాదనాత్ ।
తథా ॥ యదాతమస్తం నదివానరాత్రి ర్నసన్నచాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః ॥
తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇతి శ్వేతాశ్వతరే ప్రతిపాదితం ॥ సముద్రస్యాపి
కూపతటాకాద్యపేక్షయాధిక జలాశ్రయత్వా దధికత్వం । శివస్యా
ష్టమూర్తిమత్త్వాత్ ॥ యత్ర యత్ర భూమి జలాగ్నివాయ్వాకాశ దినేం
ద్రచంద్రజీవానాం స్థితిరుపపద్యతే । తత్ర తత్ర శివస్థితే స్మృతిసిద్ధ
త్వాత్ । యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో విశ్వా భువ
నా వివేశ తస్మై రుద్రాయ నమో అస్త్విత్యేతదనువాకే । సూక్ష్మా
తిసూక్ష్మం కలిలస్య మధ్యే విశ్వస్య స్రష్టారమనేకరూపం । విశ్వస్యై
కం పరివేష్టితారం జ్ఞాత్వా శివం శాంతి మత్యంతమేతీతి ॥ శ్వేతాశ్వత
రే ॥ శ్లో ॥ బడబానలరూపేణ కాలరుద్రో మహేశ్వరః ॥ సముద్రే
నివసన్నిత్యం జలపానం కరోతిస ఇతి శైవపురాణేచ ॥ శివస్యబడబానల
రూపేణసముద్రస్థిత్యుపదేశాదంభస్యపార ఇతివాక్యద్వయస్యశివపరత్వమే
వసిద్ధం ॥ నమో హిరణ్యబాహవే సేనాన్యే దిశాం చ పతయే నమో న
మ ఇతి శతరుద్రీయే । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిర
ణ్యరూపాయాంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమ ఇత్యు
త్తరత్ర చ శివస్య హిరణ్మయ వర్ణత్వ వ్యపదేశా దుమాపతిత్వ పశుపతి
త్వధర్మాణామన్యపరత్వాయోగాత్ ॥ శ్రుతిస్మృతి విరోధే తు శ్రుతి
రేవ బలీయసీ ॥ శ్రుతిశ్రుత్యోర్విరోధే తు విశేషం గ్రాహయేద్బుధః ఇతి
వైదికమీమాంసా నియమాద్ధూర్తవైష్ణవ కల్పిత తాపనీయోపనిషత్
ద్ధపురాణాది వచనానాం ... స్య పట్టాంకి

తత్వేనా ప్రామాణ్యాత్ । భట్టభాస్కర విద్యారణ్యాది మహద్భిః నమో హిరణ్యబాహవే త్యాదిమంత్రాణాం శివపరత్వేన వ్యాఖ్యాతత్వాచ్చ । సర్వే నిమేషా జజ్ఞిరే విద్యుతః ఇతి వాక్యవిహితవిద్యుద్వర్ణ విశిష్టత్వం శివస్యైవేతి రాద్ధాంతితం । కించ । విష్ణురిద్ధా పరమస్య విద్వాన్ జాతో బృహన్నభిపాతి తృతీయమితి ఋగ్వేదే ॥ అస్యార్థః ॥ పరమస్య । మూర్తిత్రయాతీతశివస్య ॥ విద్వాన్ వేత్తా । శివజ్ఞానవేత్తేత్యర్థః ॥ బృహద్విష్ణుర్గాదివిష్ణుః ॥ జాతః । పరశివేనోత్పాదితస్సన్ తృతీయం ॥ కైలాసం । అభిపాతి ॥ రక్షతీతి ఆదివిష్ణోరేవ శివజన్యత్వం స్పష్టముక్తం । బృహచ్ఛబ్దేనాత్రాదివిష్ణురేవ నిర్ణీయతే । నమో విష్ణవే బృహతే కరోమి । బృహత్తే విష్ణో సుమతిం భజామహే ఇత్యాది శ్రుతిషు తథా శ్రూయమాణత్వాత్ ॥ అజాతపరశివాదేవముపస్థితం పరిత్యజ్య ॥ అనుపస్థితాపరజన్యత్వకల్పనే మానాభావాత్ । బ్రహ్మావిష్ణురుద్రాస్తే సంప్రసూయంత ఇత్యథర్వణశిఖాయాం సోమః పవతే జనితా మతీనాం జనితా దివో జనితేంద్రశ్చాగ్నేశ్చ జనితోత విష్ణోరితి శ్రుత్యంతరే చ తథా శ్రవణాచ్చాదివిష్ణోశ్శివ । జన్యత్వమనివార్యం ॥ .... । అజాత ఇత్యేవం కశ్చిద్భీరుః ప్రపద్యతే । రుద్ర యత్తే దక్షిణం ముఖం తేన మాం పాహి నిత్యమితి శ్వేతాశ్వతరే మహారుద్రజన్యస్యాత్వవ్యవస్థాపనాత్ । తత్రైవ । పురుషసూక్తస్య । సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యారభ్య ॥ .... ॥ సర్వాననశిరోగ్రీవః ॥ తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇత్యుపసంహార వాక్యేన శివపరత్వనిర్దేశాత్ ॥ తన్మధ్యగతాజాయమానో బహుధా విజాయత ఇతి వాక్యోపదిష్టాజాతత్వమపి శివపరమేవేతి నిశ్చీయతే । నారాయణాద్రుద్రో జాయతేతి వాక్యమవాంతర సృష్టివిషయక కాలరుద్ర పరత్వం ॥ తథోక్తమనుశాసనికే । సోసృజద్దక్షిణాదంగాద్బ్రహ్మాణం లోకసంభవం ॥ వామపార్శ్వాత్తథా విష్ణుం ॥ లోకరక్షార్థమీశ్వరః ॥ హృదయాత్కాలరుద్రాఖ్యమిత్యుపదేశాత్ । శైవవాయవీయసంహితాయాం ॥ త్రయస్తే కారణాత్మానో జాతాస్సాక్షాన్మహేశ్వరాత్ । చరాచరస్య విశ్వస్య సర్గస్థిత్యంతహేతవః । పిత్రా నియమితాః పూర్వం ॥ త్రయోపి త్రిషు కర్మసు । బ్రహ్మా సర్గే హరిస్త్రాణే । రుద్రస్సంహరణే పునః ॥............... తథాప్యన్యోన్యమాత్సర్యాదన్యోన్యాతిశయార్థినః ॥ తపసా తోషయిత్వా తం పితరం చంద్రశేఖరం ॥ బ్రహ్మా నారాయణో పూర్వం రుద్రః

కల్పాంతరేసృజత్ । కల్పాంతరేపునర్బ్రహ్మా । బ్రహ్మాణంచపునర్భవః ॥
విష్ణుశ్చభగ వాన్రుద్రం బ్రహ్మా ణమసృజత్పున రిత్యా దినా తథాస్పష్టము
పదిష్టత్వా త్తాభ్యాం రుద్రపరత్వమే వేతినిశ్చీయతే ॥ ....
కించ । శివమద్వైతంచతుర్థం మన్యంతే సఆత్మా సవిజ్ఞేయః । ధ్యా
యీతేశానం ప్రధ్యాయి తవ్యంసర్వమిదం బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రేన్ద్రాస్తే సం
ప్రసూయంతే । సబ్రహ్మాసశివ స్సహరి స్సోక్షరః పరమస్స్వరాట్
సఏవవిష్ణు స్సప్రాణ స్సకాలోగ్నిస్సచంద్రమా ఇత్యాదినా నారాయ
ణాథర్వశిఖా మాండూక్య కైవల్యాద్యుప నిషత్సు ॥ మూర్తిత్రయ కార
ణత్వ మూర్తిత్రయాతీతోపాస్యత్వాదిధర్మా ణాంశివస్యైవప్రతిపాదనా
త్ ॥ నారాయణో పనిషది ॥ నారాయణా ద్బ్రహ్మా జాయతేతివత్
నారాయణా న్నారాయణో జాయతఇతివాక్యా దర్శనేన నారాయణ
స్యమూర్తిత్రయకారణత్వాసంభవాచ్చ ॥ పరశివస్యైవోపపన్నం । నతు
నారాయణస్యఅతఏతదనువాకస్యశివపరత్వమితి ॥ ....
॥ ❀ ॥ రాద్ధాంతః ॥ అత్రసాగస ధూ యిష్ట కాసారః ప్రవిష్ట ॥ ❀ ॥
లులాయన్యాయ మనుసృత్యవిష్ణోః పరబ్రహ్మత్వ భంగభీత్యాచ కేచిద్ధూర్త
వైష్ణవాః । నిధనపత యేనమ ఇత్యనువాకేం చౌర్యంకృత్వాహి రణ్యపత
యేత్యాదిమంత్రోవ్యత్యస్త మపిబహుధాకుర్వంతి। అపౌరుషేయ వేదమం
త్రాణామేవంవ్యత్యస్త కారిణాంకిముతపౌరుషేయవచనా నామితిమహదా
శ్చర్యంభవతి॥వైదికానాం ॥ కించ ॥ సబ్రహ్మాసశివ స్సహరి స్సోక్షరఇతి
మంత్రే ॥ గణవ్యత్యయ దోషమాపాద్య విష్ణుబ్రహ్మ రుద్రాదిసర్వాతిరిక్త
శివస్యపరబ్రహ్మత్వ ప్రతిపాదనమపి నాంగీ కుర్వంతి । గణవ్యత్యయే ।
ఛందపదత్యాగేపి । సబ్రహ్మాస శివస్స హరిస్సోక్షరః పరమస్స్వరాడితి
సమీచీనంభవతి । తథాకిమితినాంగీచక్రుః । తథాహి । నీలఃపతంగోహ
రితోలో హితాక్షస్త టిద్గారబ్భ తవ స్సముద్రాః । యస్మిన్స్యాస్త్రాబ్ర
హ్మణా యోదేవతా శ్చేత్యాది బహు శ్రుతిషు ॥ గణవ్యత్యయవర్ణవ్య
త్యయలింగ వ్యత్యయవిభక్తివ్యత్యయ వచన వ్యత్యయ పురుష వ్యత్య
యానిబహూనిసంతి । తేషామపిస్వేచ్ఛానుకూల తయానుసరణతా ప్రసం
గా । తథాచేదీశ్వ రాధికస్త్వమసీత్య పహాసానుకూల చ్ఛేదిత్వ । త్వాండిత్య
ప్రరక్షఇతిసంతుష్టావః । కించ । అతఏవ ॥ శ్లో ॥ వేదసిద్ధంమహాదేవం
సాంబం చంద్రార్ధ శేఖరం ॥ లింగేదినేదినే దేవంశివరు ద్రాదిసా

క్షికం ॥ నార్చయిష్యంతి మోహేన పాషండోపహతా జనాః ॥ ౧ ॥
శంఖచక్రగదాపద్మాద్యంకనం విగ్రహే స్వకే । మోహాచ్చైవ కరిష్యం
తి పాషండోపహతా జనాః ॥ ౨ ॥ శంఖచక్రాంకితం విప్రం వైష్ణవం శివ
దూషకం పశ్యేద్యస్తు ప్రమాదాద్వా సచేల స్నానమాచరే దిత్యాదినా
సూతసంహితా శంకర సంహితాదిషు భగవతా వ్యాసేన । రుద్రపిం
డసముద్భూతా రుద్రభూమాల యంగతాః । వితరం నాభిజానంతి తా
తం వేశ్యాసుతో యథా ॥ వేదాస్త్రిద్రావిడీ గాథా । ఋషయస్తుండలాద
యః ॥ శివనిందా హరేర్భక్తి రాచారః పాకచాతురీ ॥ రుద్రోస్మి వ్రష్ట
కృదగ్నిరిత్యనుదినం ముంచంతి హోమక్రియాం । నేచ్ఛంతే ఽనుబంధస్య
చవిధిం రుద్రః పశూనాం పతిః ॥ శ్రీరుద్రప్రశ్నపాదికాః భగవత్సిద్ధాంత
గ్రంథాన్వితం ॥ .... ॥ గాయత్రీ ముపిసంత్య
జంతి సతతం విప్రాః కథం వైష్ణవాః ॥ సంచారితే శివమతే ప్రయదీక్షితేన
దోర్దండదాహశమత ఽనితరాం నిరస్తం । శృంగిత్వముద్రిషువ్ర షే షువత
ప్తముద్రా । హరిద్రాచూర్ణమబలా శుచమండలేషు ॥ కుండకం గోళకంచై
వలింగధారణవర్జితం । తథా దేవలకం దృష్ట్వా సచేల స్నానమాచరే ది
త్యాదివచనసహస్రైః పండితారాధ్యోద్భటారాధ్య వేమనారాధ్య భవాని
శంకరారాధ్య నందికేశ్వరారాధ్య సోమారాధ్య ప్రయదీక్షితహరదత్తా
చార్యాది శైవవర్యైశ్చ వైష్ణవమతం త్రాంతిక మితి సహస్రశః రాద్ధాం
తితం ॥ అత్యలమనయా ప్రసక్త్యా నుప్రసక్త్యా ॥ * ॥

ఇత్యేకాదశానువాకస్సమాప్తః

శ్రీపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు

శ్రీశివాయపండితగురవే నమః

మూలం ॥ ౧౨ ॥ అనువాకః ॥ ఆదిత్యోవా ఏష ఏతన్మండ
లం తపతి తత్ర తా ఋచస్తదృచా మండలగ్ం స ఋచాంలోకోథ
య ఏష ఏతస్మిన్మండలేర్చిర్దీప్యతే । తాని సామాని త్సామ్నాం మండ
లం స సామ్నాం లోకోథ య ఏష ఏతస్మిన్మండలేర్చిషి పురుషస్తాని య
జూగ్ంషి స యజుషాం మండలగ్ం స యజుషాం లోకస్సైషా త్రయ్యే
వ విద్యా తపతి య ఏషోంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః ॥
ఇతి ద్వాదశోనువాకః ॥ ౧౨ ॥ ——..................——

ఆదిత్యో వై తేజఓజో బలం యశశ్చక్షుశ్శ్రోత్రమాత్మా మనోమన్యుర్మనుర్మృత్యుస్సత్యోమిత్రోవాయురాకాశః ॥ ప్రాణో లోకపాలః కః కింకంతత్సత్యమన్నమాయురమృతో జీవోవిశ్వఃకతమస్స్వయంభూః ప్రజాపతిస్సంవత్సరఇతి । సంవత్సరోసావాదిత్యోయఏషపురుషఏషభూతానామధిపతిర్బ్రహ్మణస్సాయుజ్యగ్ంసలోకతామాప్నోత్యేతాసామేవదేవతానాం సాయుజ్యంసార్ష్టితాంసమానలోకతామాప్నోతియఏవం వేదఇత్యుపనిషత్ ॥ ఇతిత్రయోదశానువాకః ॥

భాష్యం ॥ ఏవందహరోపాసనముపదిశ్య । సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వేనశివోపాసనముపదిశతి । ఆదిత్యోవాఏషఇత్యాదినా ॥ ప్రత్యక్షదృష్టాదిత్యమండలతద్గతార్చిస్తద్గతపురుషాణాం ఋక్సామయజూరూపత్వంతన్మండలత్వంతల్లోకత్వంచ ॥ అతస్సఏవతత్త్రయీరూపతయాత్రయ్యేవవిద్యాతపతీత్యర్థః ॥ ఏవంతత్త్రయీమండలరూపేఆదిత్యేహిరణ్మయరూపవిశిష్టతయాయోగిభిర్దృశ్యమానపురుషశబ్దవాచ్యశ్శివః ఉపాసితవ్యఇత్యర్థః ॥ అత్రవక్తవ్యంసర్వంఆనందవల్ల్యా మష్టమానువాకే బహుధాప్రపంచితంతస్మాదత్రపునర్నోక్తం॥ ఇతిద్వాదశానువాకః ॥ ౧౨ ...

ఆదిత్యోవైతేజఇత్యాది ॥ తేజః ॥ ప్రతాపః । ఓజః ॥ కాంతిః । సత్యంసాధుస్సత్యః । సత్యం । నిర్వికారం ॥ ఆదిత్యస్యైవతేజ అధ్యాత్మికత్వం ॥ కఃకింకంకతమఇతిపృచ్ఛమానాసర్వవస్తురూపత్వమపితస్యైవేత్యర్థః । ఇతిశబ్దః ప్రకారవచనః । ఏవంజాతీయకత్వమపితస్యైవేత్యర్థః॥సంవత్సరోసావాదిత్యాది । ఆదిత్యేయః పురుషః । సఏవ । సమ్యగ్వసంతిసర్వభూతాన్యస్మిన్నితి సంవత్సరః । ఇదంసంవత్సరత్వోపపాదనముపలక్షణం । పూర్వనిర్దిష్టతేజస్త్వాది గుణానామపి । సాయుజ్యం । యుజ్యతఇతియుక్ । గుణః । సాయుజ్యం । సమానగుణత్వం ॥ నదీసముద్రవదైక్యంవా ॥ సార్ష్టితాం । సమానభోగత్వం ముక్తశ్శివస్సమోభవేదిత్యాదిత్యర్థః । ఏతాసాంప్రసిద్ధానాందేవతానాం ॥ ౧ ॥ వాయుర్లోకపాలఇతి పూర్వనిర్దిష్టానాం వాసార్ష్టితత్వసాలోక్యేప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ యస్తుసూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వేనశివోపాసనంకరోతి ॥ ససర్వభోగతృప్తిమిహపరత్రలబ్ధ్వాతతశ్చతుర్విధముక్తింక్రమశోలభతేభావః ॥ ....

ఇతినారాయణేత్రయోదశానువాకభాష్యం సమాప్తం ॥ ✽ ౧౩ ॥
॥ ✽ ॥ ॥ శ్రీపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు ॥ ✽ ॥ ✽

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

॥ ✽ ॥ మూలం ॥ ౧౪ అనువాకః ॥ ✽ ॥

నిధనపతయేనమః । నిధనపతాంతికాయనమః ॥ ...... ॥ ౧ ॥
ఊర్ధ్వాయనమః । ఊర్ధ్వలింగాయనమః ॥ ...... ॥ ౨ ॥
హిరణ్యాయనమః । హిరణ్యలింగాయనమః ॥ ...... ॥ ౩ ॥
సువర్ణాయనమః ॥ సువర్ణలింగాయనమః ॥ ...... ॥ ౪ ॥
దివ్యాయనమః । దివ్యలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౫ ॥
భవాయనమః । భవలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౬ ॥
శర్వాయనమః । శర్వలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౭ ॥
శివాయనమః । శివలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౮ ॥
జ్వలాయనమః । జ్వలలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౯ ॥
ఆత్మాయనమః । ఆత్మలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౧౦ ॥
పరమాయనమః । పరమలింగాయనమః ॥ .... ॥ ౧౧ ॥
ఏతత్సోమస్య సూర్యస్య సర్వలింగ గ్ంస్థాపయతిపాణిమంత్రం పవిత్రం । ఇతిచతుర్దశానువాకః ॥ ౧౪ ॥

సద్యోజాతంప్రపద్యామిసద్యోజాతాయవైనమోనమః । భవే । భవేనాతిభవేభవస్వమాం భవోద్భవాయనమః ॥ ౧౫ ॥ అను ॥

వామదేవాయనమో జ్యేష్ఠాయనమశ్శ్రేష్ఠాయనమో రుద్రాయ నమః కాలాయనమః కలవికలకరణాయనమో బలవి కరణాయ నమోబలాయనమోబలప్రమథ నాయనమస్సర్వ భూతదమనాయనమోమనోన్మ నాయనమః ॥ ఇతి ॥ ౧౬ ॥ అనువాకః ॥

౧౭ అఘోరేభ్యో థఘోరేభ్యో ఘోరఘోర తరేభ్యస్స ర్వేభ్యస్సర్వశర్వేభ్యోనమస్తేఅస్తురుద్రరూపేభ్యః ॥ ఇతిసప్తదశోనువాకః ॥ ౧౭ ॥ తత్పురుషాయవిద్మహేమహాదేవాయధీమహి తన్నోరుద్రః ప్రచోదయాత్ ! ఇతినారాయణేఅష్టాదశోనువాకః ॥

ఈశానస్సర్వ విద్యానామీశ్వరస్సర్వ భూతానాం బ్రహ్మాధి పతిర్బ్రహ్మణోధిపతిర్బ్రహ్మాశివోమే అస్తు సదాశివోం ॥ ౧౯ అనువాకః ॥

నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమః ॥ ఇతి నారాయణే వింశత్యనువాకః ॥ ౨౦ ॥ ఋతగ్ం సత్యంపరంబ్రహ్మపురుషంకృష్ణపింగలం । ఊర్ధ్వరేతంవిరూపాక్షం । విశ్వరూపాయవైనమోనమః ॥ ఏకవింశత్యనువాకః ॥ సర్వోవైరుద్రస్తస్మైరుద్రాయనమోఅస్తు । పురుషోవైరుద్రస్సన్మహోనమోనమః ॥ విశ్వంభూతంచిత్రంబహుధాజాతంజాయమానంచయత్ । సర్వోహ్యేషరుద్రస్తస్మైరుద్రాయనమో అస్తు । ఇతి ద్వావింశత్యనువాకః ॥ .... ॥ కద్రుద్రాయప్రచేతసే । మీఢుష్టమాయతవ్యసే । వోచేమశంతమంహృదే ॥ సర్వోహ్యేషరుద్రస్తస్మైరుద్రాయనమోఅస్తు ॥ ఇతినారాయణేత్రయోవింశత్యనువాకః ॥ ౨౩ ॥

భాష్యం ॥ సూర్యోముఖ్యశరీరంస్యాచ్ఛివస్యపరమాత్మనః । ఆదిత్యహృదయేశివఇత్యాది సాహస్రదవచన రీత్యాబ్రహ్మాండే సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వేన శివస్యోపాసనముక్త్వేదానీం స్వశరీరే పరమేశ్వరధ్యానధారణోపాసనాన్యుపదిశతి ॥ నిధనపతయేనమ ఇత్యాదినా । నిధనపతయేనమః ॥ నిధనంసర్వభూతలయాత్మకప్రళయం । తస్య । పతిః ॥ ప్రభుః । సర్వసంహారకర్తేత్యర్థః ॥ ఏతేనమహాప్రళయసాక్షిత్వం శివస్యోపదిశతి ॥ యదాతమస్తన్నదివానరాత్రిర్నసన్నచాసచ్ఛివఏవకేవల । ఇతి । శ్వేతాశ్వతరేతధాశ్రూయతే । నిధనపతాంతికాయనమః నిధనస్య ॥ మరణస్య । పతిః । ప్రభుః । కర్తేత్యర్థః । యమః । నస్యఅంతకః ॥ సంహర్తాశివః ! తస్మైనమః । తంనమస్కరోమీతిభావః । యమస్యాపిసంహారకర్తృత్వదర్శనాత్తతోఽధికతాశివస్యకిమాయాతమితిశంకానిరాసార్థముత్తరవాక్యముక్తం ॥ యస్యబ్రహ్మచక్షత్రంచోభేభవతి ।ఓదనం ॥ అత్తాచరాచరగ్రహణాదిత్యాదిశ్రుతిసూత్రేషుసంహారకర్తృత్వస్యపరబ్రహ్మధర్మోపదేశాత్సర్వసంహారకశివఏవ పరంబ్రహ్మేతి నిశ్చయతే ॥ ఏతత్త్రిస్థేరప్యుపలక్షణతయా జగజ్జన్మాది కారణభూతనిష్కళపరశివతత్త్వమేతద్వాక్యేనోపదిశ్యతే ॥ ౧ ॥ ....। ఊర్ధ్వాయనమ ఇత్యనేన మహదాది సర్వతత్త్వోర్ధ్వగత శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయాశక్తిరుచ్యతే । సైవచిచ్ఛక్తిరిత్యభిహితం ॥ ———

ఊర్ధ్వలింగాయనమ ఇత్యనేన ॥ చిచ్ఛక్త్యవచ్ఛిన్న సదాశివతత్త్వముపది
శ్యతే ॥ ౨ ॥ హిరణ్యాయనమఇత్యనేన ॥ షట్చక్రం ॥ తత్రస్థిత
గుణత్రయసమష్ట్యాత్మకమహత్ మోహరూపావిద్యాశక్తిరుచ్యతే ॥ హిర
ణ్యలింగాయనమ ఇత్యనేన । తదవచ్ఛిన్నస్వప్రకాశమాన భావలిం
గమభిధీయతే ॥ ౩ ॥ సువర్ణాయనమ ఇత్యనేన ॥ శిఖాచక్రం ॥ త
త్రస్థితమలినసత్వాత్మకశక్తిరుచ్యతే । సువర్ణలింగాయనమ ఇత్యనేన ।
తదవచ్ఛిన్నచిత్కళాత్మకప్రాణలింగం నిర్ణీయతే ॥ ౪ ॥ ....
దివ్యాయనమఇత్యనేన ॥ సహస్రారం । తత్రస్థగుణత్రయసామ్యా
త్మకమహాశక్తిశ్చబోధ్యతే । దివ్యలింగాయనమ ఇత్యనేన ॥ తదవచ్ఛిన్న
స్వప్రకాశమానస్యేష్టలింగ ముపదిశ్యతే ॥ ౫ ॥ భవాయనమ ఇత్యనే
న ॥ ఆజ్ఞేయచక్రం తత్రస్థ శుద్ధాంతఃకరణంచ బోధ్యతే । భవలిం
గాయనమఇత్యనేనతదవచ్ఛిన్నమహాలింగం నిరూప్యతే ॥ ౬ ॥ శర్వాయ
నమఇత్యనేన ॥ విశుద్ధచక్రంతత్రస్థితవ్యోమతత్వానుగతపరాశక్తిశ్చబోధ్య
తే ॥ శర్వలింగాయనమఇత్యనేన ॥ తదవచ్ఛిన్నప్రసాద । ॥ .....
లింగం నిరూప్యతే ॥ ౭ ॥ శివాయనమఇత్యనేన । అనాహతచక్రంత
త్రస్థపవనతత్వాత్మకాదిశక్తిశ్చనిరూప్యతే । శివలింగాయనమఇత్యనేన ॥
తదవచ్ఛిన్నచరలింగ ముచ్యతే ॥ ౮ ॥ జ్వలాయనమ ఇత్యనేన । మణి
పూరచక్రం ॥ తత్రస్థ తేజస్తత్వాకే చ్ఛాశక్తిశ్చబోధ్యతే ॥ జ్వలలిం
గాయనమఇత్యనేన ॥ తదవచ్ఛిన్నశివలింగముపదిశ్యతే ॥ ౯ ॥ ఆత్మా
యనమఇత్యనేన ॥ స్వాధిష్ఠానచక్రంతత్రస్థితజలతత్వాత్మకజ్ఞానశక్తిశ్చబో
ధ్యతే । ఆత్మలింగాయనమఇత్యనేన । తదవచ్ఛిన్నగురులింగముపదిశ్య
తే ॥ పరమాయనమఇత్యనేన । ఆధారచక్రంతత్రస్థక్షిత్యాత్మకక్రియా
శక్తిశ్చబోధ్యతే । పరమలింగాయనమఇత్యనేన ॥ తదవచ్ఛిన్నాచారలింగ
ముపదిశ్యతే ॥ ౧౧ ॥ ఏతత్సోమస్యసూర్యస్యసర్వ లింగగ్ంస్థాపయతీత్య
నేన । ఏతద్దశవిధలింగాత్మక సూర్య స్యసూర్యమండలాంతర్వర్తినస్సో
మస్య ॥ ఉమాశక్తివిశిష్టశివస్య లింగం ॥ లింగరూపశరీరం । సర్వ
సర్వేత్యర్థః । రూపవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ స్థాపయతి । ధారయంతీత్యర్థః
ఏతన్మంత్రస్య భగవతాశివేన । సిద్ధాంతాగమే । ప్రళయం నిధనం
ఖ్యాతం । సర్వభూతలయాత్మకం తత్కర్తృత్వం మహేశస్యసత్వాత్త
త్పతిరీశ్వరః ॥ తస్మై నమో మహేశాయతమస్సాక్షి స్వరూపిణే ॥

నిధనబాధితత్వే కాలస్సర్వసంహారకారణాత్ ॥ తస్యాంతకత్వం హార్ద్ర
త్వం శివస్యైవ నియామకత్వేత్యర్థః ॥ ....
ఏతత్సార్వస్యమిత్రస్యమండలాంతరవర్తినః ॥ సోమస్య పార్వతీశస్య ।
లింగాభవభయాపహం । సర్వేషు భక్త దేహేషు । స్థాపయేద్గురుణాన
ఘా ! పవిత్రాణాం పవిత్రత్వాత్పవిత్రమితి కథ్యతే ! తస్మాద్ధార్యం సదా
లింగం పాణిమంత్రేతి మంత్రతః ॥ పాణౌలింగంసమాధాయద్విషాకాలేషు
రుక్మిణం । యేనస్మరతి స్తోత్రం పాణిమంత్రం పఠంతి హి ॥ మనసా
త్పూజనాద్భక్తాన్ త్రాయతీతి నిరుక్తితః ॥ పాణిమంత్రమితి ప్రోక్తం । తల్లిం
గం బిభృయాత్ శ్వేతమిత్యాదివ్యాఖ్యానం కృతః । కించ ॥ లింగపురాణే
భగవతా వ్యాసేనాపి ॥ వేదేషు శాస్త్రసంఘేషు । పురాణేష్వాగమేషు
చ ॥ బ్రాహ్మణస్య సమాఖ్యాతం । ....
లింగధారణముత్తమమిత్యుపక్రమ్య ॥ యజుషప్యాహ సర్వం శైవలింగం
స్థాపయతీతి చ । తస్మాద్ధార్యం మహాలింగం పాణిమంత్రేణ మంత్రతః ॥
పాణౌలింగంవినిక్షిప్యద్విషాకాలేషురుక్మిణం ॥ యేనస్మరతి తన్మంత్రం
పాణిమంత్రం వదంతి హి ॥ పవిత్రత్వాన్మహేశస్య శివస్యోత్పాదనాత్ ॥
పవిత్రీకరణాత్పుంసాం పవిత్రమితి కథ్యతే । అతస్సర్వేషు కాలేషు ॥
ధారయేల్లింగముత్తమం । గచ్ఛన్ తిష్ఠన్ స్వపన్ జాగ్రదున్మిషన్నిమిషన్న
పి । శుచిర్వాప్యశుచిర్వాపి లింగంసర్వత్రధారయేత్ । లింగధారీసదా
శుద్ధో నిజలింగం మనోహరం । అర్చయేద్గంధపుష్పాద్యైః కర
పీఠే సమాహితః । నిత్యానికర్మాణి కానిధా నైమిత్తికానిచ ॥ కుర్యా
ల్లింగాంగసంబంధీ ద్విజన్మా కామవర్జిత ఇత్యాదినాపి తదనువాకగత
సర్వలింగవాక్యస్యైవ హేతుస్తలింగధారణపరత్వేన బహుధా రాద్ధాం
తితః ॥ శ్రీకరభాష్యే పండితభాష్యకారైరపి సర్వసిద్ధాంతదేశా
ధికరణే బహుధా రాద్ధాంతితమతోత్ర సంక్షిప్తం మయా ॥ భవానీశం
కరారాధ్యనందికేశ్వరారాధ్యపరమతకాలానలారాధ్యవ్రజ సఖారాధ్యా
దిపీనశైవపూర్వాచార్యైర్వ్యక్తపూర్వపక్షదుర్నిరీక్షణత్వేన బాహ్యలింగ
ధారణం శ్రుతిస్మృతిపురాణాగమేతిహాసాదిభిర్బహుధా సిద్ధాంతితం ।
ఇతి నారాయణోపచతుర్దశోనువాకభాష్యం సమాప్తం ॥ ....
పూర్వానువాకే ॥ నిధనపతయేనమ ఇత్యర్థభ్య లింగరూపస్య శివ
స్య । సర్వాత్మకత్వం సర్వలోకోపాస్యత్వం ॥ సర్వభక్త దేహధారణత్వం

చోపదిశ్య । ఇదానీంతత్స్తుతిం నమస్కారపూర్వకత్వేనారభతే ॥ సద్యో
జాతమిత్యాదినా ॥ సద్యోజాతం ॥ సద్యోజాతంక్షితిఃప్రోక్తా । వామదే
వస్తథాజలమితికామికాగమోక్త రీత్యాపృథ్వ్యాత్మకమృచ్ఛిలాదినిర్మితశివ
లింగం । ప్రపద్యామి । పూజాధారణాదినాప్రాప్నవామీత్యర్థః ॥ స
ద్యోజాతాయ ॥ సాధనాంతరనిరపేక్షతయా భక్తప్రార్థనాకాలావిర్భూ
తాయ ।నమోనమః ॥ అత్రవైశబ్దేనా నన్యశరణత్వం । సూచ్యతే । త
థాశివఏకోధ్యేయశ్శివంకరఇత్యథర్వశిరసిశ్రూయతే । నమోనమఇతినమః
పదపునరావృత్త్యాశివస్యసర్వదేవతాతిశయత్వం సూచ్యతే । ఏవంశివమం
త్రేషుసర్వత్రజ్ఞేయం ॥ భవేభవే ॥ ప్రతిజన్మనిఅతిభవే । భవధ్యానధారణపూ
జాదివిహీనపాంచరాత్రాదిదుష్టజన్మని ॥ నభవస్వ మాం నజనయస్వేత్య
ర్థః । మహాపాశుపతమతే జనయస్వ । ఇతిభక్తప్రార్థనామంత్రమిదం ॥
భవస్య ॥ విష్ణ్వాదిసర్వకార్యవర్గస్య ॥ ఉద్భవః । జన్మ । యస్మాద్భవ
తి ॥ తస్మై । జగజ్జన్మాదిలక్షణవిశిష్టశివాయేత్యర్థః । ఇతిపంచదశానువాక
భాష్యం । ౧౫ ॥ * * * * * * * * * * *

జాతస్య జాయమానస్యగర్భస్థస్యాపిదేహినః । మాభూన్మమకులేజన్మయ
స్యశంభుర్నదైవతమితిస్కాందేవ్యాసవచనం । ఇత్యాదీన్యత్రానుసంధే
యాని । ఇతిపంచదశానువాకభాష్యం ॥ ౧౫ ॥

వామదేవాయనమఇతి వామదేవాయ । లీలామంగళవిగ్రహాయ ॥ నమః
జ్యేష్ఠాయనమః ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాది జనకత్వేనమహాప్రళయసాక్షిత్వేనవాశి
వస్యజ్యేష్ఠత్వం యుక్తం ॥ శ్రేష్ఠాయనమః ॥ మృత్యుంజయత్వేన । శి
వస్యబ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభ్యశ్శ్రేష్ఠత్వం ॥ * * * * * *

రుద్రాయనమః ॥ మహాప్రళయేబ్రహ్మవిష్ణ్వాదీన్ రోదయతి । ద్రావయ
తీతిరుద్రః ॥ కాలాయనమః ॥ జీవకర్మానుగుణ్యేనతత్తత్కాలేషుఫలప్రదత్వా
త్తస్యకాలాత్మకత్వం ॥ కలాకాష్ఠాదివికరణహేతుత్వాత్కాలవికరణత్వంకల
కరణఇతిహ్రస్వశ్ఛాందసః । బలవికరణాయనమః ॥ విగతానికరణానియ
స్యాసౌవికరణఃబలశ్చాసౌవికరణశ్చేతద్వోక్తః । శరీరేంద్రియనిరపేక్షతయా
సర్వకరణసామర్థ్యవానిత్యర్థః । అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిరితిశ్రుతేః ॥
బలాయనమః ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాందుర్జయఇత్యర్థః ॥ బలప్రమథనాయనమః
మత్స్యకూర్మవరాహ నారసింహ వామనావతార సంహారకత్వేత్యర్థః ॥
సర్వభూతదమనాయనమః ॥ మహాప్రళయకర్తేత్యర్థః ॥ మనోన్మనాయనమః

బుద్ధి ప్రేరకాయనమః ॥ సనోదేవ శ్శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు ఇతిశ్రుతేః ॥ ౧౬ ॥ అఘోరేభ్యఇతి ॥ భక్తాభీష్టఫల ప్రదానుకూలరూపత్వాదఘోరత్వం దుష్టనిగ్రహరూపత్వేన నిగ్రహత్వం ॥ మృత్యుకాలాదీనాం సంహారకత్వేన ఘోరఘోరత్వం ॥ తేభ్యః । సర్వేభ్యః । చేతనాచేతనాత్మకాష్టమూర్తిభ్యః ॥ సర్వసర్వేభ్యః ॥ పశుపతిత్వచంద్రశేఖరత్వాదిపంచవింశతిలీలావిగ్రహేభ్యః రుద్రేభ్యః ॥ శివేభ్యః ॥ తే । తేభ్యః ॥ వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ నమః । అస్తు ॥ నమస్కరోమీత్యభిప్రాయః ॥ ———————— ॥ ఇతిసప్తదశోనువాకభాష్యః ॥ ౧౭ ॥ * * * * * * *

తత్పురుషాయవిద్మహేఇతి । మహాదేవాయ । సర్వదేవతాధికాయ । తత్పురుషాయ । తత్సంజ్ఞకముఖాయశివాయ । శివమిత్యర్థః । — విద్మహే ! ఉపాస్మహే । ధీమహి । ధ్యాయేమ । ఇతిబాహ్యాభ్యంతరోపాసనముక్తం ॥ తత్ ॥ ఉపాసనం ॥ రుద్రః । శివః ॥ ప్రచోదయాత్ । నిర్వర్తయత్విత్యర్థః ॥ ఇత్యష్టదశానువాకభాష్యం ॥ ....

ఈశానఇతి—సర్వవిద్యానాం ॥ నిగమాగమస్మృతి పురాణాదీనాం ॥ ఈశానః ॥ నియామకః ॥ ఏతేన ॥ సర్వవిద్యాకర్తృత్వం శివస్యోపదిష్టం । యోబ్రహ్మాణం విదధాతిపూర్వం యోవైవేదాంశ్చ ప్రహిణోతితస్మైఇతి శ్రుతౌ వర్తమానచ కారస్యానుక్త సముచ్చాయకార్థత్వాద్వే చేతరసర్వ శాస్త్రాణి చతుర్ముఖాయ దత్తవానిత్యర్థస్సూచ్యతే । ఈశ్వరస్సర్వ భూతానాం ॥ ఏకోవిష్ణుర్మహ ద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశ ఇతిభారత వచనేనవిష్ణోరపి భూతత్వవ్యపదేశాత్ । విష్ణ్వాదిసర్వజీవానాం । ప్రభురిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మాధిపతిః ॥ బ్రాహ్మణానామధిపతిరిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మావిప్రః ప్రజాపతిరితి నానార్థ రత్నమాలాయాం । త్వం దేవానాంబ్రాహ్మణానామధిపతిర్విష్ణుః క్షత్రియాణామధిపతిరితిసామశ్రుతౌ । బ్రాహ్మణానాంశివోదేవః క్షత్రియాణాంతుమాధవా ఇత్యాదిసామనుస్మృతౌ తథాభూయతే ॥ బ్రహ్మణః । చతుర్ముఖస్య ॥ అధిపతిః । ప్రభుః । ఇదంనవబ్రహ్మాణామప్యుపలక్షణం । బ్రహ్మ ॥ బ్రహ్మపదవాచ్యః ॥ శివః । మే । మమఅస్తు । సకీదృశః ॥ ఓం । ఓంకారవాచ్యః । సదాశివః । మహాకైలాసనివాసలీలామంగళవిగ్రహః । ఏతేనశివస్య । చిన్మాత్రవచినత్వం ॥ సదాశివస్య । వశీకృతమాయా

త్వంచబోధ్యతే। శామ్యతిపరమానందరూపేణనిర్వికారో భవతీతిశివః । ని
స్త్రైగుణ్యైశివాయనమఇతిమహిమ్నస్తవేకథాశ్రూయతే ॥ శేరతేసజ్జన
మనాంస్యస్మిన్నితి ॥ శేతేసజ్జనమనసిఅయమితివాశివః॥ ఏతాదృక్శివఃమే
౧౯ ॥ మనసిసదానివ సత్వితిభక్తప్రార్థనా మంత్రమిదం ॥ ఏకోనవిం
శత్యనువాకః ॥ ౨౦ ॥ నమోహిరణ్య బాహవఇతి—హిరణ్యబాహ
వే ॥ హిరణ్య రూపహస్తాయ । హిరణ్యాభరణ విశిష్ట హస్తాయేత్య
ర్థః ॥ హిరణ్యబాహవే సేనాన్యేదిశాంచ పతయేనమోనమఇతిశతరు
ద్రీయేశివస్య తథాశ్రూయతే । హిరణ్యవర్ణాయ । రుక్మవర్ణాయ
యదాపశ్యత్పశ్యతే రుక్మవర్ణంకర్తారమీశంపురుషంబ్రహ్మయోనిమితి
శ్రుతేః ॥ హిరణ్య రూపాయ । రజితరూపాయ । శుద్ధస్ఫటిక సంకాశ
రూపా యేత్యర్థః ॥ స్యాత్కోశశ్చ హిరణ్యంచ । హేమరూ
ప్యేకృతా కృతేత్యమరకోశః ॥ శ్లో ॥ మేరుకైలాస వాసాయ ॥ శుద్ధ
స్ఫటికరూపిణే ॥ హిరణ్మయాయశర్వాయ మహాకైలాస వాసినే
త్యాదిశివాగమోక్తరీత్యా । మహేశ్వరస్యశుద్ధ స్ఫటికవర్ణత్వం । స
దాశివస్య । హిరణ్మయత్వం యుక్తంభవతి ॥ హిరణ్యపతయే ।
హర్యగతికాంత్యోరితిధాతువశాద్ధర్యతీతిహిరణ్యం । తేజఇత్యర్థః ।
తద్రూపాణాంసూర్యంచంద్రాగ్నీనాంపతిః । అధిపతిః ॥ తేభ్యోఽధిక
తేజస్వీత్యర్థః ॥ తస్యభాసాసర్వమిదంవిభాతీతిశ్రుతేః । యద్వా । హి
రణ్యానాంధనానాంపతిః । ప్రభుః ॥ సర్వైశ్వర్యసంపన్నఇత్యర్థః । అం
బికాపతిః । త్రిగుణాత్మకమాయాయాః పతిః ॥ ఉమాపతిః । ప్రణవా
త్మకచిచ్ఛక్తేఃపతిః । భర్తా । మాయాంతుప్రకృతింవింద్యాన్మాయినంతు
మహేశ్వరమితిశ్రుతేః । యస్య మాత్రాత్రయంనామవ్యక్తంసత్ప్రణవా
త్మకం ॥ బభౌహ్రస్వద్వయందీర్ఘంద్విమాత్రత్వాదుమైవసేతిశంకరసం
హితావచనం । పశుపతయే । పశూనాంబ్రహ్మవిష్ణ్వాదిజీవానాం ।
పతిః ॥ ప్రభుః ॥ తథాస్కాందే ॥ శ్లో ॥ పశూనాంబ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదే
వానాంపతిరీశ్వరఇతిశ్రూయతే । పశూనాంపతయేజగతాంపతయేత్యా
దినాశతరుద్రీయే ॥ అహమేకః ప్రథమఃపశూనామధి పతిరసానీతిత్రిపు
రసంహారానువాకేశివస్యపశుపతి త్వశ్రవణాదత్రన నారాయణస్యావకా
శః ॥ ౨౦ ॥ ఋ తగ్ం సత్యమితి ॥ ఋ తం ॥ జ్ఞానగమ్యం ॥
సత్యం । త్రైకాలికాబాధ్యం ॥ పరంబ్రహ్మ । మూర్తిత్రయాతీతబ్రహ్మ

ప్రపంచోపశమంశాంతం శివమద్వైతంచతుర్థం మన్యంతే సఆత్మాసవిజ్ఞేయః ॥ శివోఽద్వైత ఇతిమాండూక్యే తథాశ్రూయతే । పురుషః । పూర్ణత్వాత్పురుషః ॥ కృష్ణపింగళం ॥ అంబికాయాశ్శ్యామ వర్ణత్వాత్తదర్ధాంగిత్వేన శివస్య కృష్ణపింగలత్వంయుక్తం ॥ మాత మరకతశ్యామేత్యాదిషు । పార్వత్యాస్తథాత్వం బహుధా శ్రూయతే ॥ ఊర్ధ్వరేతం ॥ ఉత్కృష్టరేతః ॥ కృశానురేతః ॥ హిరణ్యరేత ఇతివార్థః ॥ కృశాను రేతస్సర్వజ్ఞః । హిరణ్య రేతోదుర్ధర్ష ఇత్యమరకోశ శివసహస్రనామావళ్యాదౌతథాశ్రూయతే॥విరూపాక్షం । విరూపాణి । పంక్తివ్యత్యస్తాని । అక్షీణి । నేత్రాణియస్యాసౌ । తథోక్తః ॥ త్ర్యంబకఇత్యర్థః ॥ త్ర్యంబకంయజామహేతిశ్రుతేః । విశ్వరూపాయఅష్టమూర్త్యాత్మకాయేత్యర్థః ॥ ఏతేన । పరశివస్య । ద్వేవావబ్రహ్మణోరూపేతి శ్రుత్యుక్తరీత్యామూర్తామూర్తత్వ ముపపాదితం భవతి ॥ ఇతినారాయణేఏకవింశత్యనువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ ౨౧ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀॥

సర్వోహ్యేషరుద్రఇతి ॥ ఏషసర్వః । పరిదృశ్యమానమహదహంకారాదిసర్వప్రపంచం । రుద్రోహి ॥ రుద్రపదైకాంతికశివఏవ ॥ ననారాయణః । తస్మైరుద్రాయతాదృగ్రుద్రాయ మేమమనమః । అస్తు ॥ భవతు । ఏతేనశివైకాంతికభక్తిస్సూచ్యతే ॥ హిశబ్దోత్రఇతరార్థవ్యవచ్ఛేదార్థకః ॥ ...—...—...—.....—..—..—..—

పురుషోవైరుద్రః ॥ రుద్రఏవపురుషఇత్యర్థః । అత్రవైశబ్దో నారాయణస్యశ్రీత్వ నిశ్చయార్థ బోధకః ॥ పూర్వాధ్యాయేషు । ఏతదధ్యాయేచ ॥ వాసుదేవః పరాప్రకృతి రిత్యాదినా నారాయణస్య బహుధానిరూపితత్వాదత్రశ్రీత్వ నిరూపణంపునర్నకృతం ॥ తన్మహః ॥ తత్ రుద్రః । మహః । సాధనాంతరనిరపేక్షస్వప్రకాశక ॥ విశ్వంభూతమితి । భూతం । భూతకాలోత్పన్నం।జాతం । వర్తమానకాలీనం। జాయమానం । భవిష్యత్కాలికం । బహుధాచిత్రం ॥ చాతుర్లక్షభేదేన విచిత్రం ॥ విశ్వం ॥ విష్ణ్వాదిచేతనాచేతనప్రపంచం ॥ సర్వోవైరుద్రః । రుద్రశక్త్యుపాదానకారణత్వాచ్ఛక్తిశక్తి మతోరభేదాచ్చ రుద్రాత్మకంవిష్ణ్వాదీనాంనిరవద్యం । శివశక్తిసామరస్యప్రభావ మత్రప్రపంచితమితి ద్వావింశత్యనువాకః ॥ ౨౨ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

కద్రుద్రాయేతి ॥ క ఇవాచరతీతికత్ । రుద్రాయ ॥ శ్రేష్ఠేత్యర్థః ।

ప్రచేతసే ॥ సర్వజ్ఞాయ । మీఢుష్టమాయ । సేక్తృత్తమాయ । వర్షాదిభిస్సేచకాయ ॥ ప్రయోజక కర్తేత్యర్థః ॥ తవ్యసే । తపః ఫలరూపాయ । హృదే । దివ్యమంగళ విగ్రహాయ । శంతమం । సుఖావహం । స్తోత్రం । వోచేమ । వదామ ఇత్యర్థః ॥ రుద్రశబ్దనిర్వచనాని రుదమజ్ఞానం ద్రావయతి నాశయతీతి రుద్రః । రువిరాదానే ధాతోః । రురం వేదం ॥ బ్రహ్మణే ప్రాతి దదాతీతి రుద్రః । ప్రణవరూపవృత్త్యా స్వాత్మానం రాతి ప్రాపయతీతి వా రుద్రః । రుదత్ సుఖం రాతి దదాతీతి వా రుద్రః ॥ రుతం సంసారదుఃఖం ద్రావయతీతి వా రుద్రః ॥ రుతమశుభం ద్రావయతీతి వా రుద్ర ఇత్యనేకవృత్త్యా రుద్రశబ్దస్య భగవత ద్వ్యాసేన రుద్రభాష్యే విద్యారణ్యాదిమహద్భిశ్చ శివపరత్వావసాయాత్ ॥ శివేరూఢిరితి విజ్ఞేయం యది రుద్రపదస్య అవయవశక్త్యా నారాయణే రూఢిరంగీక్రియతే । తర్హి నారమయనం యస్యాసావితి మ్యుత్పత్త్యా నారాయణశబ్దస్య న క్రో రూఢిః। కింనస్యాదితి చింత్యం ॥ ఇతి త్రయోవింశత్యనువాకః ॥ ౨౩ ॥ ❀ ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః

నారాయణం ॥ మూలం ॥ యస్య వైకజ్జత్యగ్నిహోత్రహవణీ భవతి ॥ ప్రతిష్ఠితా ప్రత్యేవాస్యాహుతయస్తిష్ఠంత్య థో ప్రతిష్ఠిత్యై । ఇతి చతుర్వింశత్యనువాకః ॥ కృణుష్వపాజ ఇతి పంచ ॥ ఇతి పంచవింశత్యనువాకః ॥ ౨౫ ॥ అదితిర్దేవా గంధర్వా మనుష్యాః పితరోసురాస్తేషాగ్ం సర్వభూతానాం । మాతా మేదినీ । మహతీ మహీ సావిత్రి గాయత్రీ జగత్యుర్వీ పృథ్వీ బహులా విశ్వాభూతాకతమా కాయా సా సత్యేత్యమృతేతి వసిష్ఠః । ఇతి నారాయణే షడ్వింశత్యనువాకః ॥ ౨౬ ॥ ఆపో వా ఇదగ్ం సర్వం విశ్వాభూతాన్యాపః । ప్రాణా వా ఆపః ॥ పశవ ఆపోన్నమాపోమృతమాపస్సమ్రాడాపో విరాడాపశ్ఛందాగ్ంస్యాపో జ్యోతీగ్ంష్యాపో యజూగ్ంష్యాపస్సత్య మాపస్సర్వా దేవతా । ఆపో భూర్భువస్సువరాప ఓం ॥ ఇతి నారాయణే సప్తవింశత్యనువాకః ॥ ౨౭ ॥ ఆపః పునంతు పృథివీం ॥ పృథివీ పూతా పునాతు మాం ॥ పునంతు బ్రహ్మణస్పతిర్బ్రహ్మపూతా పునాతు మాం ॥ ❀ ❀ ❀
యదుచ్ఛిష్టమభోజ్యం । యద్వా దుశ్చరితం మమ । సర్వం పునంతు

మాంమాపోసత్తాంచప్రతిగ్రహగ్ంస్వాహా ॥ ఇత్యష్టవింశ త్యను
వాకః ॥ ౨౮ ॥ అగ్నిశ్చమామన్యుశ్చ మన్యుపత యశ్చమన్యు
కృతేభ్యః ॥ పాపేభ్యోరక్షంతాం ॥ యదహ్నాపాపమకార్షం ॥
మనసావాచాహస్తాభ్యాంపద్భ్యాముదరేణశిశ్నా ॥ అహస్తదవ
లుంపతు । యత్కించ దురితంమయి । ఇదమహం మామమృత
యోనౌ ॥ సత్యేజ్యోతిషిజుహోమిస్వాహా ॥ ...—...—
ఇతినారాయణేఏకోనత్రింశత్యనువాకః ॥ ౨౯ ॥ —...—
సూర్యశ్చమామన్యుశ్చ మన్యుపతయశ్చ మన్యుకృతేభ్యః ॥ పా
పేభ్యోరక్షంతాం ॥ యద్రాత్ర్యాపాప మకార్షం ॥ మనసావా
చాహస్తాభ్యాం । పద్భ్యాముదరేణశిశ్నా ॥ రాత్రిస్తదవలుం
పతు ॥ యత్కించదురితం మయి । ఇదమహం మామమృత
యోనౌ । సూర్యేజ్యోతిషిజుహోమిస్వాహా । ఇతినారాయ
ణేత్రింశత్యనువాకః ॥ ౩౦ ॥...—...—...—...
ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మ । అగ్నిర్దేవతాబ్రహ్మఇత్యార్షం ॥ గాయ
త్రీంఛందంపరమాత్మస్వరూపం । సాయుజ్యంవినియోగః ।
ఆయాతు వరదాదేవీ అక్షరంబ్రహ్మ సమ్మితం । గాయత్రీంఛం
దసాంమాతేదంబ్రహ్మజుషస్వమే । యదహ్నాత్కురుతేపాపం త
దహ్నాత్ప్రతిముచ్యతే । యద్రాత్రియాత్కురుతేపాపం తద్రాత్రి
యాత్ప్రతిముచ్యతే । సర్వవర్ణే మహాదేవి సంధ్యావిద్యేసర
స్వతి । ఓజోసి ॥ సహోసిబలమసిభ్రాజోసి దేవానాం ధామ
నామాసివిశ్వ మసివిశ్వా యుస్సర్వమసి సర్వాయురభిభూరోం
గాయత్రీమానాహయామి । సావిత్రీమావాహయామి । సర
స్వతీమావాహయామి । ఛందరుషీమావాహయామి । శ్రి
యమావాహయామి । బలమావాహయామి । గాయత్రియా
గాయత్రీ । ఛందోవిశ్వామిత్రఋషిస్సవితా దేవతా । అ
గ్నిర్ముఖంబ్రహ్మ శిరోవిష్ణుర్హృదయం । రుద్రశ్శిఖా ॥ పృథివీ
యోనిః ॥ ప్రాణాపానవ్యానోదాన సమాన సప్రాణా శ్వేతవ
ర్ణా సాంఖ్యాయనస గోత్రా గాయత్రీ చతుర్వింశత్యక్షరా త్రి
పదా షట్కుక్షిః ॥ పంచశీర్షోపనయనేవి నియోగః ॥ * ॥
ఓంభూః । ఓంభువః । ఓంమహః । ఓంజనః ॥ ఓంతపః

ఓగ్ంసత్యం ॥ ఓంతత్స వితుర్వరేణ్యం భర్గోదేవస్య ధీమహిధీ యోయోనః ప్రచోదయాత్ ॥ ౯ ॥ ఓమాపో జ్యోతీరసో మృతంబ్రహ్మ భూర్భువ స్సువరోం ॥ ఇతినారాయణోపనిషది శతాధికత్రింశస్త్రింశత్యనువాకాః ॥ ౩౦ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౯ ॥

భాష్యం ॥ యస్యైవ ॥ యస్య యజమానస్య ॥ అగ్నిహోత్ర హోమసాధన భూతపాత్ర విశేషోవికంకతాఖ్య వృక్షప్రకృతిర్భవతి ప్రతిష్ఠాభవన్తి ॥ కేసప్రతిష్ఠాభవంతీత్యత్రాహ ॥ ప్రత్యేవాస్యాహుతయ ఇతి ॥ ఆహుతయః ప్రతిష్ఠితాభవంతి ॥ తాయజమానస్యప్రతిష్ఠిత్యైప్ర కల్పంతఇత్యర్థః ॥ ఇతిచతుర్వింశత్యనువాకః ॥ ౨౪ ॥ కృణుష్వపాజ ఇతిపంచమంత్రాః రక్షోఘ్నాఇత్యర్థ మిహాపరితవ్యా ఇత్యర్థః ॥ ఇతి పంచ వింశత్యనువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ ౨౫ ॥ ౯ ౯ ౯ ౯ ౯ ॥

అదితిర్దేవాగంధర్వాఇతి ॥ దేవగంధర్వమనుష్యః తత్సురసర్వభూత మాతృత్వయుక్తా ॥ మేదిన్యాదిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్త గుణవత్ ॥ కతమా తాయాసాసత్యాదిశబ్దితా ॥ భూమిరేవ ॥ ఖండనాసహత్వాద్భూమే రదితిత్వం ॥ ఏవంభూమింప్రపద్య ప్రశంసేత్యర్థః ॥ ఇతిషడ్వింశత్య నువాకభాష్యం ॥ ౨౬ ॥ పూర్వోక్తసర్వోపాత్తకజ్ఞానస్యచిత్తశుద్ధిద్వా రాసంభవాత్తస్య చనిత్యనైమిత్తికాదికర్మానుష్ఠానస్య హేతుత్వాత్స్తు త కార్కర్మారచరణముపదిశతి ॥ తత్ర సర్వంతి ఇతిషడ్వింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ఆపోవాఇతి ॥ సమ్యగాజతేసమ్రాట్ ॥ విశిష్యరాజతేతివిరాట్ ॥ స్వ యమేవరాజతఇతిస్వరాట్ ॥ ఓమితిబ్రహ్మాత్మ కత్వముచ్యతే ॥ సర్వాత్మ కత్వేనజలానాంప్రశంసార్థమంత్రమిదం ॥ తదభిమంత్రోదకాదావినియుక్తః ॥ ఇతిసప్తవింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౨౭ ॥ ఆపః పునంత్వితి ॥ మధ్యా హ్నజలపానవిషయుక్తమంత్రమిదం ॥ యాఆపస్సంతి ॥ తాఃపృథివీంపునం తు ॥ పృథ్వీశనేనశోధయంతు ॥ అపాంసకల దేవతా స్వరూపత్వా త్పరమ పవిత్రత్వాచ్చ ॥ పవిత్రక రణం యుక్తం ॥ ఆపోవైసర్వాదే వతాఇతిశ్రుతేః ॥ సాచపృథివీ తాభిరద్భిరాభిరితి శేషః ॥ పూతా పవిత్రీ కృతా ॥ శుద్ధాసతీత్యర్థః ॥ మామనుష్ఠాతారం ॥ పునాతు ॥ శోధ యతు ॥ ఉత్తరేకర్మణ్యధికారిణంకరోత్విత్యర్థః ॥ నవర్ణధారాన్వాహా మేదినిమేధాత్ ॥ భూమిగతత్వసిద్ధ్యర్థ మాపఃపునంత్వితి ప్రార్థితం ॥ భూమిగతాస్వప్సుచమ్మ పూతోదవతతవాక్య దర్శనాత్ ॥ తత్వాప్రిక

నేనపృథివీపూతాపునాతుమామితిప్రార్థ్యతేతియావత్ । బ్రహ్మణస్పతిః వేదపతిః ॥ సకలవేదప్రతిపాద్యఇత్యర్థః ॥ పరమాత్మేతిభావః । వేదైశ్చ సర్వైరహమేవవేద్యఇతి శ్రుతేః । షష్ఠ్యాః పతిపుత్రేత్యాదినా షత్వం ఛాపరేషష్ఠీవిసర్గ స్యఛందసి । బహుళమితిసత్వం । పరమేశ్వరః ॥ పునంతు ॥ పునాతు । వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః । పృథివీ పునాత్వితిభావః బ్రహ్మపూతా పునాతుమాం ॥ పరమేశ్వరేణ పవిత్రీకృతాపృథ్వీమాం పునాత్విత్యర్థః । ఇదానీం స్వకృతం కృత్స్నం దురితం దృష్ట్వా తన్నివృత్త యేసాక్షాద్దేవాన్ ప్రార్థయతే ॥ యది ఉచ్ఛిష్టంఅన్యోచ్ఛిష్టంఅన్యభుక్తశేషంవా । భుక్తంయదస్తి ॥ తత్ । అభోజ్యం । భోక్తుమయోగ్యం ॥ కేశకీట మూషక పురీషకాది సంయుక్త మన్నం భుక్తమితియస్తి । తత్ , యద్వా । కించ , మమ ॥ దుశ్చరితం । అగమ్యాగమనాదికం ॥ యదస్తి ॥ తత్సర్వమాపః ॥ పునంతు । శోధయంతు పవిత్రం మాంకుర్వంత్విత్యర్థః ॥ * * * * * *

అసతాంచ । శూద్రాదీనాంచ , యత్ప్రతిగ్రహం । తదపి । పరిహృత్యమాంపునాత్విత్యర్థః । స్వాహాశబ్దస్తుఆచమనప్రకాశనసూచనార్థః ॥ ఏతన్మంత్రార్థశ్లోకాలిఖ్యంతే ॥ శ్లో ॥ ఆపఃపునంతుపృథివీం । పూతాతాభిః ॥ పునాతుమాం । పునంతుబ్రహ్మణస్పతిర్వేదవేద్యఃపునాతుమాం (పూతాఇత్యాది)పూతేతి । బ్రహ్మపూతాపునాతుమాం ॥ యదుచ్ఛిష్టమభోజ్యంచ । యద్వాదుశ్చరితంమమ ॥ * * * * సర్వస్మాదంహసోఽస్మాన్మామసతాంచ ప్రతిగ్రహాత్ ॥ పునంత్వాప ఇతి ధ్యాత్వా ॥ స్వాహేత్యుక్త్వా జలంపిబేదితి హరదత్తాచార్యైరేవముక్తం ॥ * * ॥ ఇత్యష్టవింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౨౮ ॥ అగ్నిశ్చేతి సాయంకాల జలప్రాశనామంత్రమిదం । అగ్నిరగ్న్యాత్మకోరుద్రః రుద్రోవా ఏష యదగ్నిరితి శ్రుతేః ॥ మన్యుశ్చ ॥ తస్యక్రోధశ్చ ॥ క్రోధాత్మికాశక్తిరిత్యర్థః ॥ మన్యుపతయశ్చ ॥ క్రోధిస్వామినో క్రోధాత్మకవిస్ఫులింగాః రుద్రగణాశ్చ । ఏతే సర్వేదేవాః ॥ మన్యుకృతేభ్యః । మన్యునాక్రోధేన ॥ కృతేభ్యః । దురితేభ్యః । మాం ॥ మాం ॥ రక్షంతాం ॥ ప్రార్థనాయాంలోట్ । తేసర్వేదేవాఃక్రోధకృత పాపాన్వినాశంకృత్వాశి వైకశరణం మాంగచ్ఛంత్వితిభావః ॥ కించ । యత్ । అహ్నా । అహ్నా । తృతీయాసప్తమ్యాంపరిణమ్యతఇతి

తాత్పర్యం । యదహ్నా । అహ్నా । అతీతేనదివ భాగేనేతిహాస్యాత్ । ఘసోఽదినాహానీ శాత్వతి కోశాత్ । యత్పాపం । దురితం ॥ మనసా । ఈశ్వర చింతనాను కరణం । నాచాశివ నామస్తోత్రా కరణంహస్తాభ్యాం గురుచరేశ్వర దానాద్యకరణం ॥ పద్భ్యాం । పాదాభ్యాంశివగురుక్షేత్రాగమనం । ఉదరేణ ॥ జఠరేణ । ఈశ్వరానర్పితపదార్థభోజనకరణం । శిశ్నా । శిశ్నేన । అగమ్యాగమనం । ఏవం రూపంఅకార్షం । కృతవానస్మి ॥ ప్రాతఃకాలాదారభ్యైతత్కాలపర్యంతంయద్దురితముక్తరీత్యాకృతం । తత్ । అహః । దివసరూపశివః । అవలుంపతు । నాశయతు ॥ అహస్సాలాయుధోదేవ ఇతివచనాత్ ॥ అసౌయస్తామ్రోఅరుణఉతబభ్రుస్సుమంగలఇతిశ్రుత రుద్రోవైచఅహ్నోధిదేవతాత్వంశివస్యప్రతిపాదనాదహశ్శబ్దేఃశివఏవగ్రాహ్యః ॥ జడస్యతస్యకర్తృత్వాసంభవాత్ । యత్కించేత్ । కించ । ఉత । యత్ ॥ ఏతద్వ్యతిరిక్తంపాపం । మయినిష్పన్నమిదం । పాపజాతంసర్వం । తత్కర్తారంమాంచ ॥ జీవం । అమృతయోనౌ । మరణరహితజగత్కారణే ॥ సత్యే । త్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపే ॥ * * * * ॥ జ్యోతిషి । హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్నచిదాకాశస్థితస్వయంప్రకాశమానశివే ॥ అహం । జుహోమి । హోమంకరోమి । ఆహమనేనహోమేనసర్వంభస్మీకరోమీత్యర్థః । స్వాహాశబ్దస్తుమంత్రోచ్చారణానంతర మాచమనసూచనార్థకః ॥ ఇతినారాయణీయేఏకోనత్రింశత్యను వాకభాష్యం ॥ ౨౯ ॥ సూర్యశ్చేతి ॥ ప్రాతర్జలపానమంత్రమిదం । సూర్యః । సూర్యాత్మారుద్రః । మన్యుస్త త్క్రోధశక్తిః ॥ మన్యుపతయః । హేడస్వామినస్తద్రశ్మిభూతరుద్రగణాః । అసౌయస్తామ్రోఅరుణఉతబభ్రుస్సుమంగలః ॥ యేచేమాగ్ంరుద్రాఅభితోదిక్షు ॥ శ్రితాస్సహస్రశోవైషాగ్ంహేడఈమహేతిశ్రుతేః ॥ తేసర్వేదేవాశ్చ ॥ మన్యుకృతేభ్యః పాపేభ్యః ॥ మాంరక్షంతాం ॥ రక్షంత్విత్యర్థః ॥ కించ ॥ యద్రాత్ర్యా రాత్ర్యామిత్యర్థః ॥ విభక్తిపరిణామఃకార్యః ॥ యత్పాపమకార్షం । కృతవానస్మి । తత్సర్వంరాత్రిః । శివశక్తిః । శూలపాణిప్రియానిశీతిస్మృతేః ॥ అవలుంపతు ॥ విచ్ఛేదయతు ॥ నాశయత్విత్యర్థః ॥ యత్కించ దురితంమయి ॥ మయితతోన్యంయత్కించిద్దురితంవర్త తేదిదం । తత్కర్తారంమాంచ ॥ అమృతయోనౌ ॥ మోక్షహేతుభూతసహస్రా

రస్థితే ॥ సూర్యే । సూర్యవత్ప్రకాశమానే । జ్యోతిషి ॥ స్వయంప్రకాశమానపరశివే ॥ ప్రసిద్ధసూర్యాంతర్వర్తినిశివేవా । సూర్యసూపశివేవా । జుహోమిస్వాహా ॥ హోమం కరోమీత్యర్థః । అహంమమ । వృత్తింత్యజామీతిభావః ॥ అత్రపూర్వాచార్యకృతశ్లోకాలిఖ్యంతే ॥ సూర్యోమన్యుమామన్యుపత యోమన్యుజాతఘాత్ ॥ ముంచంతుహస్తనచ్ఛిశ్నమనోవాగుదరైరపి । రాత్ర్యాప్రసార్ష్టంపాపం యత్ప్రాత్రేరేహావలుంపతు ॥ అబుద్ధికృతమజ్ఞానో । యత్కించిద్దురితంమయి ॥ తథాంత్రైర్యమాహంసూర్యే ॥ జుహోమిజ్యోతిషిస్వయం । పక్షిస్యాన్మృతయోనామాముచ్యేయం మృత్యుబంధనాదితి ॥ ✽ ✽ ✽ ✽ ॥

మనసావాచేతివాక్యస్యపూర్వవద్వ్యాఖ్యా ॥ ఇతిత్రింశత్యనువాకభాష్యం ॥

ఏవం పరశివస్య అగ్నిశ్చేత్యాదిసంధ్యాం గమంత్రప్రతిపాద్యత్వముక్త్వేదానీంగాయత్రీప్రతిపాద్యత్వం నిరూపయితుం తత్ప్రతిమారభతే ॥ ఓమిత్యాదినా । ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మ ॥ ఓమిత్యేకవర్ణంశివః । శివోమేఅస్తుసదాశివోం । నమస్తేఅస్తుభగవన్నిత్యాదిశ్రుతిషు తథాశ్రూయతే ॥ ప్రణవస్యరుప్యాదికందర్శయతి ॥ అగ్నిర్దేవతా ॥ అం । సకలవేదాంతప్రతిపాద్యత్వం । గచ్ఛతీత్యగ్నిః ॥ పరమాత్మా ॥ అగిరగిలగితిదండకధాతుః । అగేర్నలోపశ్చేతిఔణాదికసూత్రేణనిప్రత్యయః । నలోపశ్చ । అస్యప్రణవస్యపరశివోధిదైవతమిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మఇతి । శివమద్వైతంచతుర్థంమన్యంతేతిశ్రుత్యా మూర్తిత్రయాతీతపరబ్రహ్మశివః । ర్షిం ॥ రుషిః । రుద్రఃరుషిరిత్యర్థః । విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిరితిశ్రుతేః । గాయత్రంఛందం । గాయత్రీఛందఇత్యర్థః । పరమాత్మా ॥ శివః । ప్రియతాంభగవానీశః పరమాత్మాసదాశివోమితిశ్రుతేః ॥ సరూపం । పరశివస్యఅంగభూతత్వాత్తత్స్వరూపత్వం । తదభివ్యక్తిస్థానత్వాద్వాతత్స్వరూపత్వం ప్రణవస్యయుక్తంభవతి । సాయుజ్యం ॥ నదీసముద్రవదైక్యరూపమేతావిని యోగఇత్యర్థః । ఇతిశబ్దఃప్రకారార్థేః । తథాచైవంప్రణవప్రకారోవిజానీయాదిత్యర్థః । పూర్వాచార్యైః ప్రణవేబ్రహ్మరుషిఃప్రోక్తః ॥ ఛందోగాయత్రముచ్యతే । పరమాత్మాదేవతాయామ్నాతాప్యావి నియుజ్యతే ॥ అతఏవవాగ్నిపదస్య పరశివపరత్వముక్తం ॥ అథసకల వేదమాతరంపరశివప్రతిపాదికాంగాయత్రీం ప్రార్థయతే ॥ ఆయాత్వితి । వరదా । ఉపాసకానామభీష్టఫలప్రదా ॥

వరదావామనమేతిలలి శాస్త్రేణేపి మాతృకాత్మికపరాశక్తి రూపగా
యత్రి । ఆయాతు ॥ సహస్రారాంబుజోద్భవమాకాశ మాయాత్విత్య
ర్థః । యద్వా । ఆయాత్వితి । అస్మదనుగ్రహార్థం దానప్రద శీలాదేవి
మత్సకాశమాగఛత్వితివా స్యాత్ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀
తతః కింతత్రాహ ॥ అక్షరం । నాశరహితం । బ్రహ్మసమ్మితం । సమ్మి
తం ॥ సమ్యగ్వేదాంతేననిశ్చితం ॥ బ్రహ్మ ॥ సహస్రారస్థిత స్వయంప్ర
కాశమానశివస్త్వమేవేతి శేషః । శక్తి శక్తిమతోరం భేదాదితిభావః ॥ అ
స్తు । కింతత్రాహ । గాయత్రీమితి ॥ ఛందసాంమాతా । సర్వేషాం
వేదానాంజననీ ॥ సకలవేదనిర్గళితసారభూతత్వాదిత్యర్థః । తదాహ
మనుః ॥ త్రిభ్యఏవతువేదేభ్యః పాద పాదమదూదుహత్ ॥ తదిత్యృచో
స్యాస్సావిత్ర్యాః । పరమేష్ఠీ ప్రజాపతిరితి ॥ గాయత్రీం ॥ గాయత్రీం
ఛందోభిమానదేవతేత్యర్థః ॥ ప్రథమార్థేద్వితీయాఛాందసం ॥ ❀ ❀ ॥
ఇదం । మత్కృతంస్తోత్రరూపంబ్రహ్మ ॥ తపః । వేదస్తత్త్వం తపోబ్రం
హ్మేతివచనాత్ ॥ జుషస్వ ॥ గృహాణ । త్వమితి శేషః । జుషస్వేతిలింగా
త్ ॥ గాయత్రీత్వమాగత్యమామనుగృహ్య । మదాచరితంస్తోత్రంజుష
స్వేతిస్వకృతంభగవత్యై సమర్పయతీతిభావః । అథవా । వరదాదేవి ॥
అక్షరం । నాశరహితం । సమ్మితం ॥ సమ్యగ్వేదాంత । ప్రమాణేనని
శ్చితంబ్రహ్మ । జగత్కారణపరశివం ॥ ఉపదేష్టుమితి శేషః । ఆయా
తు ॥ అస్మాకంశివజ్ఞానంభోధయితుమాగచ్ఛత్విత్యర్థః ॥ ఏతదేవస్ప
ష్టయతి । గాయత్రీమితి । ఛందసాంమాతా గాయత్రీపదాభిధేయాచి
చ్ఛక్తిః ॥ మేమమ । ఇదం । భ్రాజద్ధృదయపుండరీకమధ్యస్థితం ।
బ్రహ్మ । పరశివం । జ్యోతిర్మయశివమిత్యర్థః । జుషస్వ ॥ జోషయ
తు । ఉపదేశపూర్వకతయాసాక్షాత్కుర్యాదిత్యర్థః । జుషస్వేతిఛాం
దసంరూపం ॥ తస్యఫలమాహ । యదహ్నాదితి ॥ అహ్నాత్ ।
అహ్నా । యత్పాపంకురుతే ॥ కరోతి । తత్పాపం । అహ్నాత్ ॥
అహ్నా । ప్రతిముచ్యతే ॥ అంతర్జ్యోతిర్లింగానుసంధానపురుషాణామితి
శేషః । యేతేనయదాత్ర్యాదిత్యాది వ్యాఖ్యాతం । అథగాయత్ర్యాస్స
ర్వాత్మకత్వందర్శయన్నేవసవిశేషంప్రార్థయతే । సర్వవర్ణేతి ॥ సర్వ
వర్ణే ॥ శాకినీఢాకిన్యాదిసర్వశక్తిస్వరూపిణే । మహాదేవి । మహాదే
వ్యై । శివస్యపత్నిమహాదేవి । తస్యాస్సంబుద్ధిః హేమహాదేవి । త్వం ।

ఓజోఽసి ॥ ఇంద్రియాణాంశక్తిరసి ॥ సహోఽసి । శత్రూణామభిభవన శక్తిరసి । బలమసి ॥ శరీర సామర్థ్యరూపోఽసి ॥ భ్రాజోఽసి । దీప్తిరూపోఽసి ॥ దేవానాం । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాం । ధామ తేజో యదస్తి ॥ తన్నామాసి ॥ తదేవ తవ నామేత్యర్థః । అథవా । దేవానాం । దశావతారాణాం ధామ ॥ నివాసభూమిః । అసి ॥ నారాయణికరాంగుష్ఠనఖోత్పన్నదశాకృతిరితి లలితా సహస్రనామవ్యాఖ్యానే తథా శ్రూయతే । నామప్రసిద్ధా ॥ సర్వదేవతాశ్రయభూమిరసీతి భావః । విశ్వం । సర్వజగదుపాదానకారణత్వాత్సర్వజగద్రూపస్త్వమసి । విశ్వాయుః ॥ సంపూర్ణాయుస్స్వరూపోఽసి ॥ ఏవం సర్వమసి సర్వాయురిత్యుక్తానామనువాదః । యద్వా ॥ విశ్వం సమస్తస్థావరరూపోఽసి ॥ విశ్వాయుః ॥ స్థావరజాతస్యాయురపి త్వమేవాసి । అత్రాయుశ్శబ్దేన సత్తాకాలో వివక్షితః ॥ సతు ప్రాణవాయురిత్యర్థః ॥ తస్యాచేతన ధర్మత్వాదితి చింత్యం ॥ ఏవం జంగమానామపి జ్ఞేయం । అభిభూః । సకలపాపస్య తిరస్కారకహేతుః । ఓం ॥ ప్రణవస్వరూప పరశివోఽసి ॥ ఏతత్సర్వం పరమేశ్వరశక్తిత్వాచ్ఛక్తిశక్తిమతో రభేదాచ్చ గాయత్ర్యాస్సంభవతి ॥ తాదృశీం గాయత్రీం ॥ మదిమ్యే మనసి ॥ ఆవాహయామి ॥ ఉపాసితుమితి శేషః । ఏవం సావిత్ర్యాది రూపేణ గాయత్ర్యావాహనం ॥ అత్రైకస్యా ఏవ గాయత్ర్యాః కాలభేదేన నామభేదాంగీకారాద్గాయత్ర్యాది భేదేన ఆవాహనం యుక్తం ॥ తదుక్తం పరాశరమాధవీయే ॥ గాయత్రీనామపూర్వాహ్నే ॥ సావిత్రీమధ్యమేదినే । సరస్వతి చ సాయాహ్నే । సైవం సంధ్యాత్రిధా మతేతి — గ్రంథాంతరేణా మంత్రత్రయనిర్వచనం కృతం । గాయత్రీప్రోచ్యతే తస్మాద్గాయంతం త్రాయతే యతః ॥ సవితుర్ద్యోతనాత్సైవ ॥ సావిత్రీపరికీర్తితా ॥ జగతః ప్రసవిత్రీవా ॥ గ్రూపత్వాచ్చ సరస్వతీతి ॥ ఛందాంసి ॥ గాయత్ర్యాదీన్ ॥ ఋషీన్విశ్వామిత్రాదీన్ । శ్రియం త్యేతామితి శ్రీః । మహాలక్ష్మీః ॥ తాం ఆవాహయామి ॥ అథ గాయత్ర్యాశ్ఛంద ఋషి దేవతాది స్వరూపం దర్శయతి । గాయత్ర్యాకృతి । గాయత్ర్యాః । గాయత్రీ మంత్రస్య ॥ గాయత్రీఛందః ॥ విశ్వామిత్రఋషిః ॥ విశ్వస్యమిత్రః ॥ విశ్వస్యవసురాటోదితిసూత్రేణ విశ్వామిత్ర ఇతిరూపం సుప్రసిద్ధం ॥ తత్ప్రకాశకః ఋషిరిత్యర్థః । సవితా సవితృమండలమధ్యవర్తీ శివః । ఉత

సవితృరూపేణ భ్రాజమాన శివో వా ॥ దేవతా ॥ అధిదైవతేత్యర్థః ॥
పరశివ చిచ్ఛక్తిరూపత్వాద్గాయత్ర్యాః పరశివదేవతాత్వం యుక్తమి
తి జ్ఞేయం ॥ అగ్నిర్ముఖం । భోగతనువిశిష్ట శివముఖం ॥ బ్రహ్మా ।
చతుర్ముఖః । శిరః ॥ విష్ణుర్హృదయం । రుద్రశ్శిఖా ॥ అత్రాపి కాల
రుద్రస్య బ్రహ్మ విష్ణ్వాతిశయత్వాత్తస్య శిఖాత్వం యుక్తం । పృ
థివీ యోనిః । సర్వచేతనాచేతనజీవానామిహలోకే ఉపాదానకార
ణత్వాత్తస్యాః ॥ యోనిత్వం యుక్తం । ప్రాణాపానవ్యానోదానసమా
నరూపపంచ ప్రాణాత్మికేత్యర్థః ॥ సప్రాణనాగకూర్మ కృకరదేవ
దత్తధనంజయాద్యుప ప్రాణయుక్తా గాయత్రీ శ్వేతవర్ణా ॥ శ్వేతవ
ర్ణవిశిష్టా ॥ పరశివచిచ్ఛక్తిత్వాచ్ఛుద్ధ స్ఫటికసంకాశరూపేత్యర్థః ॥
త్రిగుణాత్మికత్వాత్త్రివర్ణత్వంచ తస్యాః యుక్తం ॥ తదుక్తం ॥ గాయ
త్రీత్రిశుభ వేదస్క్తా సావిత్రీ శ్వేతవర్ణకా । సరస్వతీ తథా కృష్ణా ఉపాస్యా వ
ర్ణభేదత ఇతి । సాంకిగోత్రేత్యత్రాహ । సాంఖ్యాయనఋషేః సమానం
గోత్రం యస్యాస్సా సాంఖ్యాయనసగోత్రేత్యుచ్యతే । చతుర్వింశత్యక్షరా
చతురధికా వింశతిః అక్షరాణి యస్యాస్సా తథోక్తా । త్రీణిపదాని ఋగ్యజుస్సా
మరూపపదాని యస్యాస్సా తథోక్తా । అత్ర సంఖ్యాయా అవ్యయస్యేతి చ
తచ్ఛబ్దస్య పూర్వనిపాతః ॥ *** ॥ * * * * * *** ॥
షట్కుక్షిః । ప్రాచ్యాదిదిక్చతుష్టయం । ఊర్ధ్వాధోభాగేమిళిత్వా షట్కుక్షి
ర్భవతీతి భావః । యద్వా ॥ షణ్ణాం శక్తీనాం కుక్షి యో యస్యాస్సా త
థోక్తా । పంచ ॥ సద్యోజాతవామదేవాఘోరతత్పురుషేశానరూపా
ణి శీర్షాణి ॥ శిరాంసి । యస్యాస్సా । పంచశీర్షః । ఉపరినయనం య
స్యాస్సా ॥ ఉపనయనః ॥ వర్ణలోపాత్పృషోదర ఇతి పృషోదరాదిగణప
తిత్వాత్సాధుః । జీమూత ఇత్యాదిషు బహుశో తథాదృశ్యంతే ॥ సచాసౌ స
చ్చపంచశీర్షోపనయనః । తస్మిన్ ॥ శివే ॥ వినియోగః । శివశక్తిత్వా
చ్ఛివే వినియోగ ఇతి జ్ఞేయం ॥ ముక్తావిద్రుమహేమనీలధవళధాయైర్ముఖై
స్త్ర్యక్షైరితి ధ్యానశ్లోకే గాయత్ర్యాః ॥ పంచశీర్షత్వత్రినేత్రత్వాది పరశివ
సరూపస్య వర్ణనాత్తస్యాః పరశివశక్తిత్వమనివార్యం । భగవతా పండితళా
ధ్యకారేణ వీరభద్రారాధ్యాదిభిరాచార్యైశ్చ స్వకృత గ్రంథేషు సంధ్యా
వందనస్యోపక్రమాదుపసంహారపర్యంతస్థితమంత్రాణాం శివప్రతిపా
దకత్వేన బహుధా రాద్ధాంతితః । విశేష మిత్యన్యత్ర ద్రష్టవ్యం ।

ఇతి నారాయణే ఏకత్రింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౩౧ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀॥
ఓంభూరితి । భూలోకాద్యాస్సప్తలోకాఅపి । ఓం ॥ ఓంకారాత్మకశివ ఏవేత్యర్థః ॥ శివోమేఅస్తుసదాశివోమితిశ్రుతేః ॥ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀
ఓంతత్సవితురితి ॥ సవితుర్దేవస్య ॥ సవితృరూపదేవస్యేత్యర్థః ॥ రాహ్వా శ్వరఇత్యాదివదాపచాగకపష్ఠీ ॥ మండలాంతరగత మితిశేషః । మండలాంతరగతంహిరణ్మయంభ్రాజమానవపుషం శుచిస్మితం । చండదీధితిసఖండవిగ్రహంచింతయేన్మునిసహస్రసేవితమితిస్మృతేః ॥ వరేణ్యం ।
శ్రేష్ఠః । శివస్యబ్రాహ్మణదేవతాత్వాత్ । త్వందేవేషుబ్రాహ్మణోస్యహం మనుష్యేషుబ్రాహ్మణః ॥ బ్రాహ్మణో వైబ్రాహ్మణముపధావ తీతిశ్రుతౌతథా నిరూపణాత్ ॥ తదితిద్వితీయ్యాపరిణమతే ॥ సుపాంసులిగిత్యపివిభక్తిలోపః । తత్ తంసదాశివంధీమహి । ధ్యాయేమహి । పృథగ్వదుప్రాపస్యసదాశివధ్యానస్యఏకేనకర్తుమశక్యత్వా ద్బహువత్వోక్తిరితిధ్యేయం । తత్కిమర్థమిత్యతఆహ ॥ ధియఇతి । యః । భర్గః । శివః । పూర్వపాదస్థస్యాపిభర్గపదస్యాన్వయబలాదత్రానుషంజనంకార్యం । నః ॥ అస్మా । కం ధియః । ధర్మాదిగోచరబుద్ధయః । ప్రచోదయాత్ ॥ ప్రకృష్టేనప్రేరయేత్ । సమ్యగ్దాతీత్యర్థః । సోమః పవతేజనితామతీనాం ॥ తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం ప్రజ్ఞాచతస్మాత్ప్రసృతాపురాణీ ॥ రుద్రోజనానాంహృదయేసన్నివిష్టః ॥ ఇత్యాదిబహుశ్రుతిషుశివస్యబుద్ధిప్రేరకత్వంస్పష్టముక్తం యద్వా । యోభర్గః ॥ శివః । నః । అస్మాక్ । ధియః । అజ్ఞానాత్ । ధీశబ్దోత్రవ్యతిరేకలక్షణయాఅజ్ఞానార్థోభవతి । యథానష్టేందాదర్శప్రయోగః ॥ యథాధీరేకాతరశబ్దప్రయోగః ॥ ప్రచోదయాత్ । ప్రకర్షేణజ్ఞానపారంగమయేదితిప్రార్థ్యతే । అస్మిన్నర్థేశ్రుతిః ॥ ఉమాసహాయంపరమేశ్వరంప్రభుంత్రిలోచనంనీలకంఠంప్రశాంతం । ధ్యాత్వాముని ర్గచ్ఛతిభూతయోనిం సమస్తసాక్షింతమసఃపరస్తాదితి ॥ తమసః । అజ్ఞానాత్ । పరస్తాత్ ॥ పరమితిశ్రుత్యర్థః ॥ ఇతికేచిద్వదంతి । అత్రభర్గశబ్దస్యసకారాంతత్వ మవలంబ్య తేజఃపరత్వంవదంతి కేచిన్మందమతయః । తదసంగతం ॥ ❀❀ ॥ ❀ ❀ ❀❀ ॥ చతుర్వేదపారగైర్హరదత్తాచార్యైః ॥ చతుర్వేదసారసంగ్రహేశ్లోకంర భర్గపద మస్యనఘంతవాద్యం తేజఃపరంభవతీచేద్ధ్రువమాద్యుదాత్తం ॥ తస్మాదదంతఇతిశ్లో శవశాదవైమి । మార్తాండమండలగతస్యసదాశివస్య... తాద్ధాంతితత్వాత్

భర్గోదేవస్యమహాత్మనేశిఖామైవపఠితి బోధాయన మహర్షిణా గాయత్ర్యంగన్యాసేప్వదంతత్వేనప్రయోగాత్ ॥ భర్గఇతిద్వితీయస్యః పాదస్త్రిపురతాపనీయగాయత్రీప్రభృద యేభర్గశబ్దపాఠ్యదంతత్వ దర్శనాచ్చపూర్వోక్తభర్గపదస్య ॥ సకలదురితార్తిభంజక సదాశివఏవార్థఇతిరాద్ధాంతితం । శ్రీకరభాష్యేపండితభాష్య కారైర్జ్యోతిరధి కరణేగాయత్రీవిచారఃబహుధాకృతః । విశేషమిచ్ఛద్భిస్తత్రద్రష్టవ్యం । ఇతినారాయణేద్వాత్రింశస్య నువాకభాష్యం ॥ ౩౨ ॥ * * * * * *

ఓమాపోజ్యోతిరసోమృతమితి । అత్రప్రథమతః ॥ ప్రణవపదంఓం భూః ॥ భూలోకాభిమానిన్యో రుద్రదేవతాః ॥ సహస్రాణి సహస్రశో యేరుద్రాఅధిభూమ్యామితిశ్రుతేః ॥ ఓంకారాత్మకశివత్వేనస్తూయంతేఇతి తాత్పర్యం । ఓంభువః । అస్మిన్మహత్యర్ణవేంతరిక్షేభవా అధీతిశ్రుతేః ॥ తత్తల్లోకస్థితరుద్రగణాః । తత్తల్లోకాశ్చ। ఓంఓంకారాత్మకశివఏవ । ఆపః । జలాని । తదధిష్ఠానదేవతా ఇత్యర్థః ॥ జ్యోతిరగ్నిః ॥ తల్లోకస్థితదేవతాశ్చ ॥ రసోమృతం ॥ రసః ॥ పరమానందరూపః ॥ అమృతం । మోక్షరూపః ।ఓం ।ఓంకారాత్మకసదాశివఏవేత్యర్థః ॥ సర్వోవైరుద్రఇతిశ్రుతేః ॥ ఇతిద్వాత్రింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౩౩ ॥ *

ఓంకారరూపనిష్పత్తి ॥ ప్రకారోచ్యం ॥ అవరక్షణఇతిధాతోః ॥ అవతేష్టిలోపశ్చేత్యాణాదికసూత్రేణ।మన్ప్రత్యయోవిహితః।తస్యజ్వరత్వరేత్యాదినాఊఠ్ ॥ తతోగుణః । తతశ్శిష్టోచ్చారణమితి । ప్రక్రియయాఓమితిరూపంనిష్పన్నం ॥ * * * అకారఉకారమకారఇతితానేకధా సమభవత్తదేతదోమితిశ్రుతేః ॥ ౩౩ ॥ * * * * * *

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ ఉత్తమేశిఖరేజాతేభూమ్యాంపర్వతమూర్ధని ॥ బ్రాహ్మణేభ్యోభ్యనుజ్ఞాతాగచ్ఛదేవి యథాసుఖం ॥ స్తుతోమయావరదా వేదమాతా ప్రచోదయంతీపవ నేద్విజాతా । ఆయుఃపృథివ్యాంద్రవిణంబ్రహ్మవర్చసంమహ్యందత్వాప్రజాతంబ్రహ్మలోకం। ఇతిత్రయస్త్రింశత్యనువాకః ॥ * * * * * * ౧ ॥

భాష్యం ॥ భూమ్యామవస్థితోయోమేరుః ॥ తస్యమూర్ధన్యుపరిభాగే । జాతే । విద్యమానే॥ ఉత్తమే శ్రేష్ఠే। శిఖరే । ఉత్కృష్ట

శిఖరాకార కైలాసే ఇత్యర్థః । స్థాతుమితి శేషః । బ్రాహ్మణేభ్యః । ఉపాసకేభ్యః ॥ ద్విజేభ్యః ॥ అభ్యనుజ్ఞాతా సతీ । హే దేవి ॥ హే పర శివశక్తే । భగవతి । గచ్ఛ యథాసుఖం । అస్మానుపాసకాననుగృహీత్వా యథాసుఖంభవద్భ్రుత్భువన భూతమహామేరుకైలాసం యథాకామంగచ్ఛేత్యర్థః ॥ బ్రహ్మలోకం ॥ శివలోకమిత్యర్థః ॥ శిష్టంస్పష్టం ॥ ఇతి త్రయస్త్రింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౬౩ ॥ ——..................——

శ్రీశివాయ పండితగురవేనమః

నారాయణం ॥ మూలం ॥ ఘృణిస్సూర్య ఆదిత్యోమర్చయన్తితప స్సత్యంమధుక్షరంతితద్బ్రహ్మత దాపఆపో జ్యోతీరసోమృతంబ్రహ్మ భూర్భువస్సువరోం ॥ ౩౮ ॥ ఓంభూర్భువస్సువర్మహర్జనస్తప స్సత్యంతద్బ్రహ్మతదాపఆపోజ్యోతీరసోమృతంబ్రహ్మభూర్భువస్సువరోం ॥ ఓంతద్బ్రహ్మ ॥ ఓంతద్వాయుః ॥ ఓంతదాత్మా । ఓంతత్సర్వంఓంతత్పురోర్నమః ॥ ౩౯ ॥ * * * * * ॥ ఓమంతశ్చరతిభూతేషు గుహాయాం విశ్వమూర్తిషు । త్వంయజ్ఞస్త్వంవిష్ణుస్త్వం వషట్కారస్త్వం రుద్రస్త్వం బ్రహ్మత్వంప్రజాపతిః ॥ ఇతినారాయణే చతుస్త్రింశతి పంచత్రింశతిషట్త్రింశత్యనువాకః ॥ అమృతోపస్తరణమసి ॥ ప్రాణేనివిష్టోమృతం జుహోమిప్రాణాయస్వాహా ॥ అపానేనివిష్టోమృతం జుహోమిఅపానాయస్వాహా ॥ వ్యానేనివిష్టోమృతం జుహోమి వ్యానాయస్వాహా ॥ * * * * ॥ ఉదానేనివిష్టోమృతం జుహోమిఉదానాయస్వాహా ॥ సమానేనివిష్టోమృతం జుహోమిసమానాయస్వాహా । బ్రహ్మణిమ ఆత్మా అమృత త్వాయ ॥ ఇతినారాయణేసప్తత్రింశత్యనువాకః ॥ ౩౭ ॥ ప్రాణేనివిష్టోమృతం జుహోమిశివోమావిశాప్రదాహాయ ప్రాణాయస్వాహా ॥ అపానేని విష్టామృతం జుహోమి శివోమావిశాప్రదాహాయ అపానాయస్వాహా ॥ వ్యానేనివిష్టామృతం జుహోమిశివోమా విశాప్రదాహాయవ్యానాయ స్వాహా । ఉదానేనివిష్టోమృతం జుహోమి శివోమావిశాప్రదా హాయ ఉదానాయస్వాహా । సమానేనివిష్టోమృతంజుహోమి శివోమావిశాప్రదాహాయసమానాయస్వాహా।

బ్రహ్మణిమ ఆత్మాఽమృతత్వాయ । అమృతాపిధానమసి ॥
ఇత్యష్టత్రింశత్యనువాకః ॥ శ్రద్ధాయాం ప్రాణే నివిశ్యామృతం
హుతం ప్రాణమన్నేనాప్యాయస్వ । అపానే నివిశ్యామృతం హు
తం అపానమన్నేనాప్యాయస్వ । వ్యానే నివిశ్యామృతం హుతం
వ్యానమన్నేనాప్యాయస్వ ॥ —***—***—***—
ఉదానే నివిశ్యామృతం హుతం ఉదానమన్నేనాప్యాయస్వ । స
మానే నివిశ్యామృతం హుతం సమానమన్నేనాప్యాయస్వ ।
బ్రహ్మణిమ ఆత్మాఽమృతత్వాయ ॥ ౩౯ ॥ ప్రాణానాం గ్రంథిరసి
రుద్రో మా విశాంతకస్తేనాన్నేనాప్యాయస్వ ॥ ౪౦ ॥ అంగుష్ఠ
మాత్రః పురుషోఽంగుష్ఠం చ సమాశ్రితః । ఈశస్సర్వస్య జగతః ప్ర
భుః ప్రీణాతి విశ్వభుక్ ॥ ౪౧ ॥ *** ॥ *** ॥ త్ర్యంబకం
యజామహే సుగంధిం పుష్టివర్ధనం ఉర్వారుకమివ బంధనాన్మృ
త్యోర్ముక్షీయ మాఽమృతాత్ ॥ ౪౨ ॥ *** ॥

భాష్యం ॥ ఘృణిరితి ॥ జిఘర్తి ఉపసూత్రనోసావితి ॥ జిఘర్తి ప్రకాశతీతి వా ఘృణిః । జీవః । ఘృక్షరణదీప్త్యోరితి హి ధాతుః । ఘృణిః । ఘృణయ ఇత్యర్థః । వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః । శివభక్తా ఇతి యావత్ । సూర్యే సూర్యమండలే । ఆదిత్యం । ఆదిత్యశరీరకం । శివం ॥ అర్చయన్తి । పూజయన్తి । తపః । ఆదిత్యమండలవర్తి శివ ఏవేత్యుపాసనం సత్యం ॥ ఆదిత్యో వేత్యాది శ్రుతిప్రసిద్ధం। ఏతేన సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వేన నారాయణోపాసనం తాంత్రికమితి రాద్ధాంతితం । సః ॥ మధు మోక్షం ॥ క్షరంతి ॥ నిష్పాదయంతి । ఉపాసకానాం మోక్షం దదాతీత్యర్థః ॥ వచనవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ తత్ । ఆదిత్య గతశివః । బ్రహ్మ బ్రహ్మపదవాచ్యః । తత్ ॥ శివః । ఆపః । అప్శబ్దవాచ్యః ॥ తదాప్రో వా ॥ కంబ్రహ్మ ఖంబ్రహ్మేతి శ్రుతేః । అపో జ్యోతిః ॥ హృత్పుండరీకజలమధ్యభాసమానప్రాణలింగాత్మకః । రసః । ఆనందరూపః ॥ అమృతం । మోక్షరూపః ॥ బ్రహ్మ సర్వవ్యాపకః ॥ బృహిబృంహి వృద్ధావితి హి ధాతుః । భూర్భువస్సువర్లోకాశ్చ । ఓం । ఓంకారాత్మకశివ ఏవేత్యర్థః ॥ సర్వో వై రుద్ర ఇతి శ్రుతేః । అత్రాదిత్యమితి విశేషణ పూర్వపదకర్మధార

యః । ఆదిత్యంచతత్ ఓంచఆదిత్యోం ॥ ఆదిత్యం । ఆదిత్యశరీరకం ఓం ॥ ఓంకారాత్మకశివమిత్యర్థః । శివోమేఅస్తుసదాశివోం । నమస్తార మేత్యాదిషుపణ వస్యశివాత్మకత్వం బహుధాప్రపంచితం ॥ అచేతన కిరణానాంబ్రహ్మత్వాదిధర్మాణామ సంభవాదేతదను వాకస్యశివపరత్వం యుక్తం ॥ ౩౪ ॥ ఓంభూరితి । అస్మిన్ననువాకే । ప్రణవాత్మ కశివ స్యైవసర్వాత్మకత్వేనస్తుతిః । పురః । పూర్వభావి ॥ కార్యనియతపూర్వ వర్తి । కారణమిత్యర్థః । అహమేకః ప్రథమ మాసమితిప్రతేః॥ అతస్త స్మై । ప్రణవాత్మకశివాయ ॥ నమః । నకారోగేఫశ్ఛాందసః ॥ — ఇతిపంచత్రింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౩౫ ॥ * ॥

ఓమంతశ్చరతీతి ॥ ఓంకారాత్మకశివ । త్వం । సర్వేషాంబ్రహ్మవిష్ణ్వా దీనాంగుహాయాందహరపుండరీకే । చరసి ॥ సంచరసి । ప్రకాశసేత్య ర్థః । అతస్సర్వాత్మకస్త్వమేవేత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ అమృతోపస్తరణమసి । పూర్వాపోశనమంత్రమిదం । పాత్రేహవి స్సంసర్గాయుక్తయమాణద్రవ ద్రవ్యసేచనముపస్తరణం । హేఅమృత॥ త్వముపస్తరణమసీతిహస్తస్యజ లస్యాభిమంత్రణం । ఉపస్తీర్యతేనేనేతి వ్యుత్పత్త్యా ఉపస్తరణసాధన ము చ్యతే । ప్రాణఇతి । ప్రాణసంతర్పణే । అభినివిష్టస్సన్ అమృత భూతమన్నం ॥ ప్రసాదరూప మంన్నమిత్యర్థః ॥ జుహోమి ॥ హోమం కరోమి । ఏవముత్తరత్రాపి । బ్రహ్మణీతి ॥ బ్రహ్మణిప్రాణలింగరూ పశివే । హుతః । సమర్పితస్సన్ । అమృతత్వాయకల్పతామిత్య ర్థః ॥ ౩౭ ॥ * * * * * ॥ ప్రాణేనివిష్టఇతి । అయం మంత్రః ॥ పూర్వ మంత్రేణ వికల్పితః ॥ శివః ॥ శివార్పితత్వాచ్ఛివ రూపస్సన్ ॥ హేమాయామానప్రసాద ॥ అప్రదాహాయ ॥ జాతరా గ్నికృతదాహాభావాయ । శరీరగతసర్వపాపదాహాభావాయవా ॥ మాంప్రవిశేత్యర్థః ॥ ఏవముత్తరత్రాపి ॥ అమృతాపిధానమసి । అమృ తరూపమాచ్ఛాదనమసి ॥ ఉత్తరాపోశనార్థం హస్తస్థజలాభిమంత్ర ణమంత్రం ॥ శివప్రసాద మహిమావర్ణం వాక్యాత్ ॥ ఇత్యష్టత్రింశత్య నువాకభాష్యం ॥ ౩౮ । * * * * * * * * ॥

శ్రద్ధాయామితి ॥ జాఠరాగ్న్యవచ్ఛిన్నశివంప్రతివచనమిదం ॥ * * ॥ శ్రద్ధాయాంస్థిత్వా ॥ శ్రద్ధాళుస్సామన్నేత్యర్థః ॥ ప్రాణేనిమిత్తేహుతం ॥

ప్రాణలింగాత్మకశివాయహుతం ॥ తేన । హుతేన । ప్రాణంపోషయ ఏవముత్తరత్రాపి ॥ పంచప్రాణేషుఆచారాది పంచలింగానివాయోజ్యాని । ప్రాణాధిష్ఠితాచారలింగాయఇతి ॥ యోజ్యమిత్యర్థః ॥ అమృతం ॥ శివాన్నితిమంస్నం । రుద్రేణాత్త మమృతంప్రై దేవాభోక్ష్య కామాః ఇతి శ్రుతేః ॥ ఇతినారాయణే ఏకోనచత్వారిం శానువాకభాష్యం ॥ ౩౯ ॥ ప్రాణానాంగ్రంథిరసీతి ॥ అంతకః । సర్వపదార్థజీర్ణకర్తా । రుద్రః ॥ జాతరాగ్న్యవచ్ఛిన్నశివః ॥ త్వం । ప్రాణానాం గ్రంథిరసి । అధిష్ఠానభూతోసీత్యర్థః । అతః । జీవత్మకంమాంవిశ । ప్రవిశ ॥ మయినివాసంకుర్విత్యర్థః । తేనఅన్నేన । త్వత్సమర్పితప్రసాదేన ॥ మాం । ఆప్యాయస్వ । పరితృప్తిం ప్రాపయేత్యర్థః । ఇతిచత్వారింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౪౦ ॥ అంగుష్ఠమాత్రఇతి । అంగుష్ఠంచ సమాశ్రితః । అంగుష్ఠపరిమితసూక్ష్మ హృదయావచ్ఛిన్నః । అంగుష్ఠమాత్రః ॥ తదవచ్ఛిన్నత్వేనఅంగుష్ఠపరిమాణవిశిష్టః । పురుషః । పూర్వోక్తరుద్రస్యఅభివ్యక్తిస్థాన మనేనప్రదర్శితంభవతి ! పురుషఃకఇత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ **************** ॥ విశ్వభుక్ । విష్ణ్వాదిసర్వచేతనాచేతనసంహారకకర్తేత్యర్థః । సర్వస్యజగతః । విష్ణ్వాదిసర్వజగతః ॥ ప్రభుః ॥ నియామకః । సర్వ భూతదమనాయనమః ! ఈశ్వరస్సర్వభూతానామిత్యాదిశ్రుతిషుతథాశ్రూయతే । ఈశః ॥ శివఏవేత్యర్థః ॥ శంభురీశః పశుపతిరితికోశాత్ ॥ ఇతి ౪౧ అనువాకభాష్యం ॥ త్ర్యంబకమితి ॥ సుగంధిం ॥ నిరతిశయాపరిమళ విశిష్టత్వం ॥ సర్వజ్ఞత్వాదిమంగళగుణకత్వం । వా ॥పుష్టివర్ధనం । శమదమభక్తివైరాగ్యజ్ఞానసమృద్ధికారకం ॥ త్ర్యంబకం । లింగరూపంశివం ॥ అమృతాత్ ॥ అమరణాత్ । యజామహే ॥ యజపూజా సంగతీకరణ ఇతిధాతోః । పూజాంకుర్మః ॥ ధారయామ ఇతివాస్యాత్ ॥ తేనహేతునా । బంధనాత్ । వృంతాత్ ॥ పక్వదశాయాం ॥ యథాపూర్వాబకం ॥ కర్కటీఫలం ॥ విముచ్యతే ॥ తథాహం । మృత్యోః ॥ జననమరణప్రవాహవిశిష్టసంసారాత్మకమృత్యోఃముక్షీయం ॥ ముచ్యేయం। తాదృక్సంసారవిముక్తోభవేయమిత్యర్థః ॥ తథాస్కాందే । త్ర్యంబకం మహాదేవంలింగరూపమనామయం । దివ్యగంధస మాయుక్తం ॥ జ్ఞానవైరాగ్యసిద్ధిదం ॥ అమృతాద్దేహపాతాంతంశ్రద్ధాభక్తిసుసంయుతాః ॥

యజామహే । ధారయామః । పూజాంకుర్మోఽమృధావిధి ॥ పక్వకాలేమృధాన్వంతాదుర్వారుకఫలంభువి ॥ * * * * * *
తథాహం మృత్యుసంసారాద్విముచ్యేయం నసంశయ ఇత్యేతన్మంత్రముపబృంహితం ॥ ఇతిద్విచత్వారింశానువాకభాష్యం ॥ ౪౨ ॥ * *

శ్రీశివాయ పండితగురవేనమః

నారాయణం ॥ మూలం ॥ మేధాదేవీ జుషమాణానఆగాద్విశ్వాచీభద్రాసుమనస్యమానా । త్వయాజుష్టాజుషమాణాదురుక్తాన్బృహద్వదేమ । విదథేసువీరాః ॥ త్వయాజుష్టం ఋషిర్భవతి దేవిత్వయాబ్రహ్మాగతశ్రీరుతత్వయా । త్వయాజుష్టశ్చిత్రం విన్దతే వసు సానో జుషస్వద్రవిణేనమేధే ॥ ఇతి ౪౩ ॥ మేధాంమయిఇంద్రోదదాతు మేధాందేవీ సరస్వతీమేధాంమేఅశ్వినా దేవావాధత్తాం । పుష్కరస్రజా ॥ అప్సరాసుయామేధాగంధర్వేషుచ యన్మనః । దైవీమేధామనుష్యజాసామాంమేధాసురభిర్జుషతాం॥౪౪॥బ్రహ్మమేతుమాం । మధుమేతుమాం। బ్రహ్మమేవమధు మేతుమాం॥యాస్తేసోమప్రజావత్సోఽభిసోఅహం। దుస్స్వప్నహంధురుష్వహ ॥ యాస్తేసోమప్రాణాగ్స్తాంజుహోమి ॥ త్రిసుపర్ణమయాచితం బ్రాహ్మణాయదద్యాత్ ॥ బ్రహ్మహత్యాంవాఏతేఘ్నంతి ॥ యేబ్రాహ్మణాస్త్రిసుపర్ణం పఠంతి తేసోమంప్రాప్నువంతి । ఆసహస్రాత్పంక్తింపునంతి ॥ ఓం ॥ ౪౫ ॥ బ్రహ్మమేధయా । మధుమేధయా । బ్రహ్మమేవమధుమేధయా ॥ బ్రహ్మమేధవా ॥ మధుమేధవా । బ్రహ్మమేవమధుమేధవా ॥ ౪౬ ॥ బ్రహ్మదేవానాం పదవీః కవీనామృషిర్విప్రాణాంమహిషోమృగాణాం । శ్యేనోగృధ్రాణాం స్వధితిర్వనానాం సోమఃపవిత్రమత్యేతిరేభన్ ॥ హగ్ంసశ్శుచిషద్వసురంతరిక్షసద్ధోతావేదిషదతిథిర్దురోణసత్ ॥నృషద్వరసదృతసద్వ్యోమసదబ్జాగోజాఋతజాఅద్రిజాఋతంబృహత్ ॥ యఇమంత్రిసుపర్ణమయాచితంబ్రాహ్మణాయదద్యాత్ ॥ వీరహత్యాంవాఏతేఘ్నంతి । యేబ్రాహ్మణాస్త్రిసుపర్ణంపఠంతి । తేసోమంప్రాప్నువంతి । ఆసహస్రాత్పంక్తింపునంతిఓం ॥ ౪౭ ॥ * * * * * * *

భాష్యం ॥ ఇతః పూర్వం పరశివం ప్రస్తుత్య ఇదానీమనువాకద్వయేన శివజ్ఞానానుకూలమేధాది ప్రాప్త్యర్థం పరమేశ్వరశక్తి భక్త్యాదిప్రార్థనముపదిశతి ॥ మేధావీ ॥ విశ్వం చరతీతి విశ్వాచీ । విశ్వవ్యాపినీ । సుమనస్యమానా । సర్వప్రజాసు శోభనమనోయుక్తా ॥ మేధాదేవీ ॥ మేధాప్రదా పరమేశ్వర చిచ్ఛక్తే । జుషమాణా ॥ ప్రీతియుక్తా సతీ ॥ ఆగాత్ ॥ ఆగచ్ఛతు ॥ హే దేవి పూర్వం దుష్కృతాత్ ॥ గర్హితాత్ శబ్దాత్ జుషమాణాః ॥ సేవమానా వయమిదానీం త్వయా జుష్టాః । అనుగృహీతాస్సంతః ॥ గుణైర్బృహత్ ॥ శ్లాఘ్యగుణయుక్తం వచః ॥ వదేమ । యస్మాద్భవతి ॥ సువీరాః । వాచో విదథే । విహితవత్ ॥ త్వయా సువీర్యయుక్తానాం వాచాం । అస్మాసు సంవిధానాత్ । వయం సమీచీనం వచః త్వదను గ్రిహాదనంతరం వదామ ఇత్యర్థః ॥ త్వయాజుష్ట ఇతి । త్వయా అనుగృహీతో మంత్రద్రష్టా భవతి ॥ త్వయానుగృహీతో శివప్రాప్తిసాధన లక్ష్మీవాన్భవతి । త్వయానుగృహీతశ్చ తంధనం లభతే ॥ హే మేధాప్రదే చిచ్ఛక్తే । తథా చ త్వం మాం ద్రవిణేన అనుగృహాణ । గురుచరేశ్వర దాస్యానుకూలత్వేన ద్రవ్యం దేహీత్యర్థః । ఇతి నారాయణే త్రిచత్వారింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౪౩ ॥ మేధాం మఇతి । ఇంద్రస్స రస్వతీ పద్మమాలాలంకృతాశ్వినా । దేవా । ఏతే శివభక్తాశ్చ । శివజ్ఞానానుకూలమేధాం ప్రయచ్ఛంత్విత్యర్థః । అప్సరాసు । అప్సరస్స్విత్యర్థః । యన్మనః । యా మేధా ॥ అప్సరస్సు గంధర్వేషుచ । దేవేషు మనుష్యేషుచ విద్యమానా సాం సురభిః । శ్రేష్ఠా శివజ్ఞానానుకూలేత్యర్థః ॥ మేధా ॥ జ్ఞానశక్తిః మాం జుషతాం । ప్రాప్నోత్విత్యర్థః ॥ ఇతి చతుశ్చత్వారింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ఏవం మేధాప్రార్థనముక్త్వా ॥ పరశివ స్వశక్త్యోశ్చ ప్రాప్తిం ప్రార్థయమానమనువాకత్రయముపదిశతి ॥ బ్రహ్మమేత్వితి ॥ .... ॥ బ్రహ్మ । పరశివః ॥ మా ॥ తచ్ఛక్తిశ్చ । మాం ॥ ఏతు ॥ ప్రాప్నోతు ॥ మధుమా । మోక్షలక్ష్మీః ॥ మాం ఏతు ॥ బ్రహ్మ । శివః ॥ మా ॥ జ్ఞానశక్తిః ॥ మధుమా ॥ మోక్షలక్ష్మీశ్చ । మామేతు ॥ మనసి నిత్యం సన్నిధత్తామిత్యర్థః ॥ పరశివానందానుభవమేవ మోక్షలక్ష్మీరితి జ్ఞేయం । నశివేన వినా శక్తిర్న దేవ్యాచ వినా శివః ॥ నానయోరంతరం కించిచ్చంద్రచంద్రికయోరివేతి వచనాత్ ॥ శివశక్త్యోరుభయోరపి ప్రార్థనా ॥ ఏతేన బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వముక్తం భవతి ॥ యాస్తేసోమేతి

పాతి ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనుత్పాదయతీతిసోమః । శివః । బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాస్తేసంప్రసూయంతేతిశ్రుతేః ॥ హేసోమ ॥ యాః ॥ ప్రజాః । తాస్సర్వాస్తే । తవశేషభూతో ఇత్యర్థః । యభాసుదీప్తాత్పావకాద్విస్ఫులింగాఇతిశ్రుతేః । సోహంతే । అభి । అభిమః తవత్సః । వత్సవత్పోష్యఇత్యర్థః ॥ దుస్స్వప్నేతి । త్వందుస్స్వప్నదోషాణాం హంతా ॥ దురుదుష్టానాంస్వహోస్వం । ధనం । హంతీతిస్వహా ॥ ఉఇతినిశ్చయార్థకః ॥ యాస్తేసోమఇతి । హేసోమ హేశివ । యాః ॥ మే ॥ లింగవ్యత్యయశ్ఛాందసః । వాక్ ॥ ప్రాణానింద్రియాణిచ । తే ॥ త్వయి । విభక్తివ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ జుహోమి । హోమంకరోమి । కాయేనవాచామనసా ఇంద్రియైర్వా యత్కరోమి ॥ తత్సర్వం పరశివాయ సమర్పయామీతిభావః । త్రిసుపర్ణమితి । త్రిసుపర్ణశబ్దితమేతదనువాకత్రియం గురుదక్షిణాయాచ్ఛాంతరేణ । కృపయానిస్పృహోవదేదిత్యుక్తరీత్యా ॥ కృపాపారవశ్యేన ॥ బ్రాహ్మణమధ్యాపయతి ॥ తేసోమంశివం । ప్రాప్నువంతి । ఓం । ఓంకారాత్మకం శివమిత్యర్థః ॥ శిష్టంస్పష్టం ॥ ఇతిపంచచత్వారింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౪౫ ॥ బ్రహ్మమేధమేతి । బ్రహ్మశివః । మేధయా । స్వజ్ఞానానుకూలబుద్ధ్యా ॥ సంయోజయత్వితిశేషః ॥ మధుమేధయా । మధు । తదానందశక్తిః । బ్రహ్మమేవమధుమేధయా । మధు ॥ ఆనందరూపం బ్రహ్మ ॥ శివః ॥ మేవ । తచిచ్ఛక్తిశ్చ ॥ మేధయాసంయోజయత్విత్యర్థ ॥ మేధవా ॥ మేధమేత్యర్థః ॥ వర్ణవ్యత్యయశ్ఛాదసః । ఆదరాద్విరుక్తిః । యజ్వా । మేధాః । యజ్ఞః । తంవాతిగమయతీతి ॥ మేధవా ॥ సుపాంసులుగిత్యలుక్ । శివజ్ఞానహేతుభూతయజ్ఞాదికర్మానుష్ఠాపకః । మధుమేధవా । పరశివానందానుభవహేతుభూతఅంతర్యజ్ఞానుష్ఠాపకః । బ్రహ్మమేవమధుమేధవా ॥ సర్వవ్యాపకపరశివతత్వానుభవానుకూలబ్రహ్మాండయజ్ఞానుష్ఠాపకః । ఇతికర్తృవివక్షేతికేచిద్వదంతి ! ఇతిషట్చత్వారింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౪౬ ॥ ❋❋ ।

బ్రహ్మాదేవానామితి హంగ్స్సశ్శుచిషదితిఇమౌ మంత్రౌ పూర్వమేవవ్యాఖ్యాతౌ వీరహత్యామితి ॥ వీరహావాఏషదేవానాం యోగ్నిముద్వాసయతఇత్యుక్తాంవీరహత్యామత్యర్థః । అన్యస్స్పష్టార్థఃఇతి నారాయణాఖ్యకూచిరుద్రేసప్తచత్వారింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౪౭ ॥ ❋ ❋ ।

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

నారాయణేఅష్టచత్వారింశత్యనువాకః

మూలం ॥ ప్రాణాపానవ్యానోదానసమానా మే శుధ్యన్తాం జ్యోతిరహం విరజా విపాప్మా భూయాసగ్ం స్వాహా ॥ ౧ ॥ వాఙ్మనశ్చక్షుః శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణరేతో బుద్ధ్యాకూతి సంకల్పా మే శుధ్యన్తాం । జ్యోతిరహం విరజా విపాప్మా భూయాసగ్ం స్వాహా ॥ ౨ ॥ శిరః పాణిపాదపార్శ్వపృష్ఠోదరజంఘా శిశ్నోపస్థపాయవో మే శుధ్యన్తాం జ్యోతిరహం విరజా విపాప్మా భూయాసగ్ం స్వాహా ॥ ౩ ॥ త్వక్చర్మమాంసరుధిరమేదోస్థిమజ్జా మే శుధ్యన్తాం జ్యోతిరహం విరజా విపాప్మా భూయాసగ్ం స్వాహా ॥ ౪ ॥ శబ్దస్పర్శరూపరసగంధా మే శుధ్యన్తాం జ్యోతిరహం విరజా విపాప్మా భూయాసగ్ం స్వాహా ॥ పృథివ్యప్తేజోవాయ్వాకాశా మే శుధ్యన్తాం జ్యోతిరహం విరజా విపాప్మా ॥ భూయాసగ్ం స్వాహా ॥ ౬ ॥ అన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయానందమయా మే శుధ్యన్తాం జ్యోతిరహం విరజా విపాప్మా భూయాసగ్ం స్వాహా ॥ ౭ ॥ వివిట్ట్యై స్వాహా ॥ ౮ ॥ కషోత్కాయ స్వాహా ॥ ఉత్తిష్ఠపురుష హరిలోహిత పింగళాక్ష దేహి దాపయితా మే శుధ్యన్తాం జ్యోతిరహం విరజా విపాప్మా భూయాసగ్ం స్వాహా ॥ ౧౦ ॥ ఓం స్వాహా ॥ ఇతి నారాయణేఅష్టచత్వారింశత్యనువాకః ॥ ౪౮ ॥

భాష్యం ॥ మాయాపాశనివృత్తిహేతుభూతపాశుపతదీక్షాంగవిరజామంత్రానాహ । జ్యోతిరహం విరజా విపాప్మా భూయాసగ్ం స్వాహా । అహం । జీవః । విరజా । శుద్ధసత్త్వప్రధానః । విపాప్మా అనాదిపరిశుద్ధః । జ్యోతిః । స్వయంప్రకాశమానపరశివః । భూయాసం భవేయమిత్యర్థః ॥ తదర్థమేతే మే శుధ్యన్తామిత్యర్థః ॥ ఏతచ్ఛుద్ధిద్వారానదీన ముద్రితచ్ఛివస్వరూపో భూయాసమితియావత్ ॥ ౨ ॥ రేతః । ఇంద్రియం । ఆకూతిః । అభిప్రాయః ॥ అన్నమయేత్యాది । ఆనందమయస్వరూపమాత్రః । శోధ్యత్వం చ । భజనప్రతిపాదన ॥ ౭ ॥ లక్షణాశ్రయనోపామేన ప్రత్యక్త్వం । వివిట్టిస్వాహా । విశేషేణవిట్టిః । వివిట్టిః । వ్యాప్తిః । జ్ఞానవ్యాప్తిరస్త్విత్యర్థః ॥ కషః । కషోత్కః స్వగుణకీర్తనం । తత్రశిక్షకః । ఉత్సుకః ॥ పురుషః ।

తస్మైస్వాహా ॥ హిరణ్మంలోహితపింగళాక్ష ॥ చంద్రాగ్నిసూర్యనేత్రపురుషా ॥ హేశివదీర్ఘంభాండసంళిత్వముత్తిష్ఠ ॥ మద్రక్షణజాగరూకోభవ ॥ కైలాసాన్నిరత్యాపద్బుద్ధిం ప్రవివేశేతిభావార్థః । దేహి । త్వద్విషయకజ్ఞానశక్త్యాది కం దేహి । త్వద్ధ్యానమేం తుభూతా ఏతేసమ్యక్పరిశుద్ధాభవంత్విత్యర్థః ॥ ఓంస్వాహా ॥ ఓంకారాత్మక సదాశివాయస్వాహా । శివోమేఅస్తుసదా శివోమితిశ్రుతేః ॥ ఇత్యేష్టచత్వారింశత్యనువాకభాష్యం ॥ ౪౮ ॥ * * * * * * *

శ్రీశివాయుపదిశతగురవేనమః

మూలం ॥ సత్యంపరంపరంసత్యంసత్యేననసువర్గాల్లోకాచ్చ్యవంతేకదాచన । సతాంహిసత్యంతస్మాత్సత్యేరమంతే ॥౧॥ * * ॥ తపఇతితపోనానశనాత్పరంయద్ధిపరంతపస్తద్దుర్ధర్షం । తద్దురాధర్షం । తస్మాత్తపసిరమన్తే ॥ ౨ ॥ దమ ఇతి నియతంబ్రహ్మచారిణః । తస్మాద్దమేరమన్తే । శమఇత్యరణ్యేమునయస్తస్మాచ్ఛమేరమంతే । దానమితిసర్వాణిభూతానిప్రశంసంతి ॥ దానాన్నాతిదుష్కరంతస్మాద్దానేరమంతే ॥ ధర్మఇతిధర్మేణసర్వమిదంపరిగృహీతం । ధర్మాన్నాతిదుశ్చరం । తస్మాద్ధర్మేరమన్తే ॥ ప్రజనఇతిభూయాంసస్తస్మాద్భూయిష్ఠాః ప్రజాయంతే ॥ తస్మాద్భూయిష్ఠాః ప్రజననేరమంతే ॥ అగ్నయఇత్యాహతస్మాదగ్నయఆధాతవ్యాఅగ్నిహోత్రమిత్యాహతస్మాదగ్నిహోత్రేరమంతే యజ్ఞఇతియజ్ఞోహిదేవానాంయజ్ఞేనహిదేవాదివంగతాస్తస్మాద్యజ్ఞేరమంతే ॥ మానసమితివిద్వాంసస్తస్మాద్విద్వాంసఏవమానసేరమంతే ॥ న్యాసఇతిబ్రహ్మాహి ॥ పరః పరోహిబ్రహ్మా ॥ తానివాఏతాన్యవరాణితపాంసిన్యాసఏవాత్యరేచయత్ । యఏవంవేదేత్యుపనిషత్ । ఇతి నారాయణోపనిషది ద్విసప్తతితమోఽనువాకః ॥ ౭౨ ॥ * * * * * * * *

భాష్యం ॥ సత్యంపరమితి । బ్రహ్మవిద్యాయాః సత్యంతప ఆదీనిసాధనాన్యుపవర్ణ్యతే । సన్న్యాస సకలితసర్వ వాసనానాం యోగఏవ సర్వోత్కృష్టః ॥ తచ్చతుస్సాధ్యాభిమతమితి । ప్రతిపాదయితుముపక్రమతే సత్యమితి । సత్యం । సత్యవాక్యం । సతాం । సత్పురుషాణాం ।

కదాచన । సర్వకాలమిత్యర్థః । పరం ॥ ఉత్కృష్టం । సత్యంపరం ।
సర్వాతిశయంసత్యమిత్యర్థః । ఆదరాద్విరుక్తిః । సత్యశీలాసత్పురుషాః
సత్యేనసువర్గాల్లోకాత్ । స్వర్గాదిలోకాత్ ।నచ్యవంతే ॥ చ్యుతానభ
వంతీత్యర్థః।సత్యం ॥ సత్యశీలత్వం । కదాచన । నిరతం ॥ సత్యమేవే
త్యర్థః।తస్మాత్॥సత్పురుషాః। సత్యే ॥ సత్యవాక్యే । రమంతేక్రీడంతి ॥
సర్వదాసత్యవృత్తయో భవంతీత్యర్థః।అనశనాదివ్రతతపశ్శీలాః । తస్మాత్స
త్యసంభాషణాత్।తపః । అశనాభావరూపంయత్తపః । తత్ | దుర్ధర్షమి
తికర్తుమశక్యమితి ॥ వదంతి। ఉచ్యంతే । తస్మాత్కర్తుమశక్యత్వాత్ ।
దుష్కరేపంచాగ్నిమధ్యే । తపసి । రమంతే ॥ పంచాగ్నిమధ్యే ॥ తపః
కుర్వంతీత్యర్థః ॥ దమఇతినియతంబ్రహ్మచారిణ ఇతిబ్రహ్మచారిణః ॥ వటు
కాః ॥ బ్రహ్మణిచరంతీతిబ్రహ్మచారిణః ॥ సదావేదాభ్యాసకాఇత్యర్థః
ఉత॥శివజ్ఞానినోవా ॥ దమః । బాహ్యేంద్రియనిగ్రహః । త్యాగాదిపశేంద్రి
యనిగ్రహఇత్యర్థః । నియతం ॥ నియమేనతస్యబాహ్యేంద్రియనిగ్రహః
కర్తవ్యమిత్యర్థః। తస్మాద్బ్రహ్మచారిణః దమేరమంతే ॥ అయమేవబ్ర
హ్మజ్ఞానసాధనమితస్మిన్కరమంతేత్యర్థః ॥ ప్రివర్తంతఇతియావత్ |
మునయః ॥ పరమేశ్వరచరణసరసిజధ్యానశీలాః ॥ తస్మాద్దమాత్ । శ
మః ॥ అంతరింద్రియ నిగ్రహః ॥ అధికమితి ॥ అతిశయమితి । అర
ణ్యే ॥ జనాభావప్రదేశే॥శమస్యాధికత్వాచ్ఛమేరమంతే । ఏతదేవముఖ్య
సాధనం బ్రహ్మజ్ఞానస్యేతితస్మిన్విచరంతీత్యర్థః॥ దానమితీసర్వాణిభూతా
ని । దానం ।పరస్మై ద్రవ్యదానం ॥ అంతరింద్రియ నిగ్రహాదధిక
మితిప్రశంసంతి । దానాద్ద్రవ్యందానాత్ । అతిదుష్కరం । అసా
ధ్యం ॥ కార్యంనాస్తి ॥ ద్రవ్యేణసర్వకార్యాణి సుసాధ్యానిభవంతీత్య
ర్థః ॥ తస్మాత్సత్పురుషాః దానేరమంతే ॥ అయమేవసర్వసాధనమితి ।
దానశీలాభవంతీత్యర్థః ॥ స్వస్వత్వనివృత్తి పూర్వకపరస్వత్వాపాదాక
త్వం ॥ దానస్యలక్షణమిత్యర్థః ॥ ధర్మ ఇతి । ధర్మేణఇదం సర్వంపూ
ర్వజన్మకృత ధర్మద్వారా విత్తకళత్ర పుత్రక్షేత్రాదికం సర్వంపరిగ్ర
హితం ॥ లబ్ధమిత్యర్థః ॥ తస్మాత్ ॥ ధర్మాత్ । అతిదుష్కరం । అ
త్యంతదుష్కరం కార్యం నాస్తీత్యర్థః । తస్మాత్ । సర్వకార్యసమర్థక
త్వాత్ । సత్పురుషాః । ధర్మేరమంతే । అయమేవ సర్వసాధన మితి
ధర్మేరమంతేత్యర్థః । సంచరంతీతిభావః ॥ పాత్రాపాత్రవిశేషేణదీయ

మానసమన్నాదికం ధర్మశబ్దార్థః ॥ భూయిష్ఠాః ॥ విశేషజ్ఞానినః । ప్రజననః ॥ పుత్రపుత్రికాసంతానవర్గః । భూయాంస ఇతి అధికబహువచనం సర్వాతిశయసూచనార్థం । తస్మాత్ । ధర్మాత్ ॥ పుత్రపుత్రికాసంతానవర్గః । అధిక ఇతి । ప్రజాః ॥ ప్రజాయంతే ॥ పుత్రపుత్రికాదిప్రజాః । జనయంతీత్యర్థః । తస్మాత్ప్రజననేరమంతే । అయమేవ పరమలాభ ఇతి సంతానప్రయత్నవంతో భవంతీత్యర్థః ॥ అగ్నయ ఇత్యాహ ॥ తస్మాత్సంతానాత్ ॥ అగ్నయః ॥ గార్హపత్యాదయః ॥ అధికా ఇతి శ్రేష్ఠా ఇతి ॥ ఆధాతవ్యాః ॥ ఉపాసితవ్యా ఇత్యర్థః ॥ తదుపాసీనం కర్తవ్యమితి వదంతీతి భావః । అగ్నిహోత్రమధికమిత్యాహ ॥ తస్మాద్జ్ఞానినో అగ్నిహోత్రే రమంతే । దేహాత్మవిలక్షజ్ఞానినో అగ్నిహోత్రకరణ సంచరంతీత్యర్థః । యజ్ఞ ఇతి ॥ యజ్ఞః ॥ జ్యోతిష్టోమాదికం । దేవానాం ॥ ఇంద్రాదిదేవానాం । ప్రియః ॥ * * * * * ॥ యజ్ఞేన హి । యజ్ఞేన ఖలు ॥ దేవాః । యాజ్ఞఫలేన ఖలు ॥ దివంగతాః స్వర్గంగతాః ॥ తస్మాత్ । స్వర్గప్రాప్తిహేతుత్వాద్యజ్ఞస్య । కర్మనిష్ఠాః ॥ యజ్ఞేరమంతే ॥ దేహవ్యతిరిక్తాత్మజ్ఞానినః । యజ్ఞశీలా భవంతీత్యర్థః ॥ విద్వాంసః । పరశివజ్ఞానినః । మానసం పరశివ పాదారవింద మననం ॥ చింతనమిత్యర్థః ॥ తతో యజ్ఞాది కర్మణః । అధికమితి పస్యంతే । తస్మాద్విద్వాంసః ॥ పరశివజ్ఞానినః ॥ ప్రాణలింగానుసంధాన కుశలా ఇత్యర్థః ॥ మానసే పరమేశ్వర పాదారవింద చింతనే ఏవ ॥ రమంతే వర్తంతే ఇత్యర్థః ॥ సదా ప్రాణలింగానుసంధాన ప్రవర్తన శీలాభవంతీతి యావత్ ॥ న్యాస ఇతి బ్రహ్మా । బ్రహ్మాహి పరః ॥ పరోహి ॥ బ్రహ్మా పరబ్రహ్మశివ ఇత్యర్థః । సః ॥ న్యాసః ॥ సర్వవాసనాత్యాగ విశిష్ట శివాధీనచిత్తవృత్తిః । సఏవ నిరాభాసాశ్రమః । పరః ॥ చత్వరిష్ట ఇతి బ్రహ్మావా ॥ చతుర్ముఖః ॥ శివో వా ॥ అభిమతః । ఖలు ॥ బ్రహ్మాహి పరః ॥ పరో హి బ్రహ్మేతి ద్విరుక్తిః ॥ శివస్య పరబ్రహ్మత్వసూచనార్థం ॥ తాని పూర్వోక్తాని । ఏతాని । సత్యాదీని । తపాంసి । అపరాణికర్మాణి ॥ పతత్ । పదం । కర్మ ॥ న్యాస ఏవ । సర్వవాసనాత్యాగవిశిష్ట శివాధీనచిత్తవృత్తిరేవ ॥ అత్యరేచయత్ ॥ సత్యాదీని తపాంసి అతిక్రాంత ఇత్యర్థః ॥ మోక్షవిషయే సర్వవాసనాత్యాగవిశిష్టశివాధీనచిత్తవృత్తిరేవ సర్వోత్కృష్ట సాధనమితి యావత్ ॥ యద్వా । న్యాసశబ్దస్య ॥ అనవ

రతపరశివచింతనరూపభక్తిర్వా ॥ స్యాత్ ॥ యః ॥ ఏవం । యస్మి
న్నోపాసకః ॥ మోక్షస్య సర్వవాసనాత్యాగ విశిష్టశివాధీనచిత్తవృ
త్తిః అనవరతపరశివచింతనభక్తిర్వా ॥ ముఖ్యసాధనమితి వేద । జానాతి
తత్ ॥ ఉపనిషత్ ॥ ఏతదనువాకప్రతిపాదితరహస్యమిత్యర్థః ॥ ఉపరి
తిష్ఠతీత్యుపనిషత్ । సర్వోత్కృష్టరహస్యమితిభావః ॥ ఇతిశబ్దోఽనువాకస
మాప్తిబోధకః ॥ * * * * * ॥ ఇతి తైత్తిరీయాంతర్గతనా
రాయణే ఏకోనపంచాదశోఽనువాకభాష్యం ॥ ౮ ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః

మూలం ॥ ప్రాజాపత్యో హారుణిః సుపర్ణేయః ॥ ప్రజాపతిం పి
తరముపససార । కిం భగవంతః పరమం వదంతీతి తస్మై ప్రోవా
చ ॥ సత్యేన వాయురావాతి సత్యేనాదిత్యో రోచతే । దివి సత్యం
వాచః ప్రతిష్ఠా సర్వం సత్యే సర్వం ప్రతిష్ఠితం । తస్మాత్సత్యం పర
మం వదంతి । తపసా దేవా దేవతామగ్ర ఆయన్ । తపసర్షయ
స్సువరన్వవిందన్ । తపసా సపత్నాన్ప్రణుదామారాతీంస్తపసి
సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మాత్తపః పరమం వదంతి ॥ ౨ ॥ దమేన దాంతాః
కిల్బిషమవధూన్వంతి దమేన బ్రహ్మచారిణస్సువరగచ్ఛన్ । దమో
భూతానాం దురాధర్షం దమే సర్వం ప్రతిష్ఠితం ॥ తస్మాద్దమః పర
మం వదంతి ॥ శమేన శాంతాశ్శివమాచరంతి ॥ శమేన నాకం మున
యోఽన్వవిందన్ ॥ శమో భూతానాం దురాధర్షం । శమే సర్వం
ప్రతిష్ఠితం । తస్మాచ్ఛమః పరమం వదంతి దానం యజ్ఞానాం వరూ
థం దక్షిణా లోకే దాతారగ్ం సర్వభూతాన్యుపజీవంతి । దానే
నారాతీరపానుదంత ॥ దానేన ద్విషంతో మిత్రా భవంతి । దానే
సర్వం ప్రతిష్ఠితం తస్మాద్దానం పరమం వదంతి । ధర్మో విశ్వస్య జగతః
ప్రతిష్ఠా ॥ లోకే ధర్మిష్ఠం ప్రజా ఉపసర్పంతి । ధర్మేణ పాపమప
నుదంతి ॥ ధర్మే సర్వం ప్రతిష్ఠితం । తస్మాద్ధర్మం పరమం వదంతి ॥
ప్రజననం వై ప్రతిష్ఠా । సాధు ప్రజాయాస్తంతుం తన్వానః పితృ
ణామనృణో భవతి । తదేవ తస్యానృణం ॥ తస్మాత్ప్రజననం పర
మం వదంతి । అగ్నయో వై త్రయీ విద్యా దేవయానః పంథాః
గార్హపత్య ఋక్ పృథివీ । రథంతరమన్వాహార్యపచనో యజురం

తరిక్షం వామదేవ్యమావ హావనీయస్సామసువ ర్గో లోకో బృహత్త
స్మాదగ్నిం పరమం వదంతి ॥ అగ్నిహోత్రం సాయం ప్రాత ర్గృహా
ణాం నిష్కృతిస్స్విష్టం సుహుతం యజ్ఞక్రతూనాం ప్రాయణం । సువ
ర్గస్య లోకస్య జ్యోతిస్తస్మాదగ్నిహోత్రం పరమం వదంతి॥ యజ్ఞ ఇతి య
జ్ఞోహి దేవానాం యజ్ఞేన హి దేవా దివం గతాః । యజ్ఞేనాసురాన
పానుదంత । యజ్ఞేన ద్విషంతో మిత్రా భవంతి । యజ్ఞే సర్వం ప్రతిష్ఠి
తం । తస్మాద్యజ్ఞం పరమం వదంతి । మానసం వై ప్రాజాపత్యం
పవిత్రం । మానసేన మనసా సాధు పశ్యతి । మానసా ఋషయః ప్ర
జా అసృజంత ॥ మానసే సర్వం ప్రతిష్ఠితం । తస్మాన్మానసం పర
మం వదంతి । న్యాస ఇత్యాహుర్మనీషిణో ॥ బ్రహ్మాణం బ్రహ్మా వి
శ్వః ॥ కతమస్స్వయంభూః ప్రజాపతిస్సంవత్సర ఇతి సంవత్సరోఽసా
వాదిత్యో య ఏష ఆదిత్యే పురుషస్స పరమేష్ఠీ బ్రహ్మాత్మా యాభిరాదిత్యస్త
పతి రశ్మిభిస్తాభిః పర్జన్యో వర్షతి । పర్జన్యేనౌషధివనస్పతయః ప్రజా
యంత ఓషధివనస్పతిభిరన్నం ॥ భవత్యన్నేన ప్రాణాః ప్రాణైర్బలం
బలేన తప ॥ స్తపసా శ్రద్ధా శ్రద్ధయా మేధా మేధయా మనీషా మనీష
యా మనో మనసా శాంతిశ్శాంత్యా చిత్తం చిత్తేన స్మృతిం స్మృత్యా స్మా
రం స్మారేణ విజ్ఞానం విజ్ఞానేనాత్మానం వేదయతి తస్మాదన్నం దదన్సర్వా
ణ్యేతాని దదాత్యన్నాత్ప్రాణా భవంతి భూతానాం ప్రాణైర్మనో మనస
శ్చ విజ్ఞానం విజ్ఞానాదానందో బ్రహ్మయోని స్స వా ఏష పురుషః ।
పంచధా పంచాత్మా యేన సర్వమిదం ప్రోతం పృథివీ చాంతరిక్షం చ ద్యౌ
శ్చ దిశశ్చావాంతరదిశాశ్చ స వై సర్వమిదం జగత్ ॥ స చ భూతం
స చ భవ్యం ॥ జిజ్ఞాసురుతక్లప్తరుతజా రయిష్ఠా శ్రద్ధా సత్యో మహస్వాన్ ॥
తపసో వరిష్ఠాద్ధ్యాత్వా । తమేవం మనసా హృదా చ ॥ భూ
యో న మృత్యుముపయాతి విద్వాన్ తస్మాన్న్యాసమేషాం తపసామతిరి
క్తమాహుః । ఇతి నారాయణే పంచాశోఽనువాకః ॥ ౫౦ ॥

భాష్యం ॥ ప్రాజాపత్యో హారుణి రితి ప్రాజాపత్యః ॥ అరుణాఖ్య
ప్రజాపతేరపత్య మారుణిః । అపత్యార్థే ఇన్ ప్రత్యయః ॥ సుపర్ణే
యః ॥ ప్రజాపతిః । పితరముపససార । శివజ్ఞానసాధనేసర్వాతిశయ
సాధనం కిమితి ప్రశ్నార్థం విధివత్పితృభూతాచార్యసన్నిధిముపజగా
మ । కింభగవంతః । పరమం వదంతి [illegible] । అచా

ర్యాః ॥ మోక్షసాధనం పరమం ఉత్కృష్టం కిమితి భవాదృశాః ॥ వదంతి ॥ తత్సాధనం మహ్యం త్వం బ్రూహీతి ప్రశ్నమకరోత్ సః । ఆచార్యః ॥ తస్మై శిష్యాయ । ప్రోవాచ । ప్రకృష్టేనరూపేణ ఉవాచ । కిమితి । సత్యేన వాయు రావాతి త్యాది ॥ * * * * * * । దివి ॥ అంతరిక్షే । సత్యేన ॥ సత్పురుషాణాం సత్యవాక్య స్వభావే నైవ వాయురావాతి ఖలు । అసమంతాచ్చలతి ఆదిత్యస్సూర్యః ॥ సత్యేన ఖలు రోచతే ॥ భాసతే । సత్యవాచః । సత్యవాక్ఫలాః ॥ దివి ప్రతిష్ఠాః ॥ నక్షత్రరూపేణాంతరిక్షే స్థితా ఇత్యర్థః । సత్యే సర్వం ప్రతిష్ఠితం ॥ సత్యవాక్యవిశిష్టపురుషే సర్వం స్థితం ॥ తస్య సర్వం సుసాధ్యం భవతీత్యర్థః । తస్మాత్సత్యం ॥ సత్యవాక్ప్రవృత్తిత్వం పరమం వదంతి ॥ సర్వాతిశయసాధనమితి వదంతి । సంత ఇత్యర్థః । తపసా దేవా దేవతామగ్ర ఆయన్నితి దేవాః । ఇంద్రాదయః । అగ్రే పూర్వం । తపసా దేవతా మాయన్నితి । దేవత్వమాగమన్నిత్యర్థః ॥ ఋషయః ॥ విశ్వామిత్రాదయః ॥ తపసా । సువర్ ॥ సువర్లోకం । అన్వవిందన్ ॥ ప్రాప్నువంతః । తపసా ॥ సపత్నాన్ ॥ ప్రణుదామారాతీనితి ఆరాతీన్ ॥ సపత్నానితి పదద్వయేన ॥ అత్యంత శత్రూనిత్యర్థః । తపసా ॥ ప్రణుదాం నాశయంతీత్యర్థః ॥ తపసి సర్వం ప్రతిష్ఠితం । తపసా సర్వం సాధ్యం భవతీత్యర్థః ॥ తస్మాత్కారణాత్ తపః ॥ పరమం వదంతి । తపస్వీన ఇత్యర్థః ॥ దమేనేతి — తతోప్యధికః ॥ బాహ్యేంద్రియనిగ్రహా ముఖ్యమితి బ్రహ్మచారిణః ॥ వదంతీత్యాహ । దమేనేతి — దాంతాః ॥ బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహనిరతాః ॥ బ్రహ్మచారిణః ॥ బ్రహ్మణి వేదే ॥ వేదేవాచరంతీతి । బ్రహ్మచారిణః ॥ దమేన ॥ కిల్బిషం పాపం । అవధూన్వంతి ॥ ధూఞ్ కంపనే ॥ చాలయంతి । నాశయంతీతి భావః । దమేన ॥ బ్రహ్మచారిణః । సువర్లోకం ॥ స్వర్గలోకం । అగచ్ఛన్ ॥ అగమన్ దమః ॥ భూతానాం దురాధర్షం ॥ సర్వేషాం బాహ్యేంద్రియనిగ్రహః కర్తుమశక్య ఇత్యర్థః । దమే సర్వం ప్రతిష్ఠితమితి — దమస్సర్వ కార్యసాధ్యవిషయే ॥ ముఖ్యసాధనం భవతీత్యర్థః । తస్మాద్దమః పరమం వదంతి బ్రహ్మచారిణో దమం ముఖ్యమితి వదంతీత్యర్థః ॥ మునయః । అంతః ప్రాణలింగానుసంధాన శీలాః ॥ శమమంతరింద్రియ నిగ్రహం । సర్వోత్తమం వదంతీత్యాహ ॥ శమేన శాంతా ఇతి ॥ శాంతాః ॥ అంతర్లింగానుసంధాన నిపుణా మునయః ॥ శమేన అంతరింద్రియ నిగ్రహేణ ॥ వదన

యః ॥ శివం ॥ స్వయంశివారాధకత్వాత్సర్వేషాం శివమాచరంతి = మంగళం కుర్వంతీత్యర్థః ॥ నాకం ॥ చిత్తైలాసంగచ్ఛంతి ॥ శమో భూతానాం దురాధర్షం । కర్తుమశక్య మిత్యర్థః । శమే సర్వం ప్రతిష్ఠితం । శమస్తుసర్వకార్యసాధకమిత్యర్థః । తస్మాద్ధేతోః । మునయః । వామదేవశుక దూర్వాసాదయః । శమః ॥ అంతరింద్రియ నిగ్రహః ॥ పరమం ॥ సర్వాతిశయసాధనమితి వదంతి ॥ దాతారః ॥ తస్మాచ్ఛమాద్దానం సర్వోత్తమసాధనం వదంతిత్యాహ ॥ దానంవరూథమితి దక్షిణాఃపురుషాః ॥ సర్వస్వదక్షిణా పూర్వకయజ్ఞాది కర్మనిష్ఠాః । దానం ॥ వరూథం ॥ శ్రేష్ఠం । మన్యంతే ॥ దాతారం సర్వభూతాన్యుపజీవంతి । దాతారమనుసృత్యసర్వభూతాని జీవంత్యర్థః । దానేనారాతీశత్రూనపానుదంతి । దూరంచాలయంతీత్యర్థః ॥ దానేనద్విషంతోమిత్రాభవంతి । దానేనశత్రవోపి సుహృదోభవంతి ॥ దానే సర్వంప్రతిష్ఠితం । తస్మాద్ధేతోః పరమంవదంతి ॥ దానాద్ధర్మం పరమంవదంతీత్యాహ । ధర్మోవిశ్వస్యజగతః । ప్రతిష్ఠేతి—విశ్వస్యజగతః ॥ సర్వప్రపంచస్య ధర్మః ॥ అన్నదానాదికదానం ప్రతిష్ఠా ॥ ముఖ్యకారణం ॥ లోకేవిద్యమానప్రజాః । ధర్మిష్ఠంజనం । ఉపసర్పంతి ॥ స్తోత్రంకుర్వంతీత్యర్థః ॥ ధర్మేణపాపమపనుదతీ=ధర్మిష్ఠోజనః । ధర్మేణ—స్వకృతదుష్కృత నాశయతీత్యర్థః । ధర్మేసర్వం ప్రతిష్ఠితం । సర్వకార్యసాధనంభవంతీత్యర్థః । తస్మాద్ధేతోః । ధర్మంసర్వోత్కృష్ట సాధనమితి వదంతి ॥ తస్మాత్ప్రజననం ॥ ధర్మాత్పుత్రపుత్రికాసంతతిరధికేతిసంతానవంతోవదంతీత్యాహ । ప్రజననం వైప్రతిష్ఠేతి=సాధుప్రజననం । శివభక్తిమత్పుత్రసంతానం ॥ ప్రతిష్ఠా । ఉత్తమలోకప్రాప్తిహేతురిత్యర్థః । ప్రజాయాస్తంతుం తన్వానః ॥ అవిచ్ఛేదసంతతిం కుర్వాణః । పితౄణామనృణోభవతి । పితృఋణవిముక్తోభవతి ॥ తదేవ । అవిచ్ఛిన్నసంతానమేవ । తస్యపితుః । అనృణం । ఋణాభావః ॥ తస్మాత్ । పితృఋణాభావాదేవ ప్రజననం । శివభక్తియుక్తసంతానసమృద్ధిరేవ । పరమం । సర్వోత్కృష్టమితివదంతి । అగ్నయో వైత్రయీవిద్యా ॥ ఋగ్యజుస్సామవేదాత్మకాః । గార్హపత్యః । ఏతన్నామకాగ్నిః ॥ దేవయానః । పంథాః । అర్చిరాది లోకప్రాపకో మార్గ ఇత్యర్థః ॥ ఋక్ ॥ పృథివీ । ఋక్ ॥ ఋగ్వేదః ॥ రూపః ॥

పృథివీ । భూలోకస్వరూపః ॥ భూలోకప్రాపక ఇత్యర్థః ॥ రథంతరః॥ రథంతరనామక సామ్నాస్తుతిః ॥ క్రియతే । ఆహ్వాపాగ్న్యపచనః । దక్షిణాగ్నిః । యజుః । యజుర్వేదస్వరూపః ॥ అంతరిక్షం । అంతరిక్షలోకప్రాపకః । వామదేవ్యం ॥ ఏతన్నామక సామ్నాస్తుతిః ॥ క్రియతే । అహవనీయ్యః । ఏతన్నామకాగ్నిః । సామ । సామవేదస్వరూపః । సువర్గోలోకః । స్వర్గలోక ప్రాపకః । బృహత్ । బృహన్నామ । ఏతన్నామక సామ్నాస్తుతిః క్రియతే। తస్మాదగ్నీన్ ॥ గార్హపత్యాదీన్। పరమంవదంతి ॥ ఉత్తమలోకసాధనానీతివదంతి ॥ గృహాణాం గృహిణాం । సాయంప్రాతఃకాలేసుహుతం ॥ స్విష్ట ॥ హోమాదికం ॥ నిష్కృతిః ॥ పాపప్రాయశ్చిత్తిర్భవతి—యజ్ఞక్రతూనాం ॥ ప్రాయణం॥ ప్రకృష్టగతిః ॥ సువర్గస్యలోకస్య ॥ జ్యోతిః ॥ దీపవత్ప్రకాశకోగ్నిరిత్యర్థః ॥ తస్మాదగ్నిహోత్రంపరమంవదంతి ॥ ..... ॥ యజ్ఞఇతి=దేవానాయజ్ఞః । యజదేవపూజాయామితి ధాతుః ॥ సర్వదేవానాం పూజాహేతుః । యజ్ఞేనహిదేవాః । దివంగతాః ॥ యజ్ఞేన ద్విషంతోమిత్రాభవంతి ॥ శత్రవోసుహృదోభవంతి । యజ్ఞేన సురాసపాను దంతి ॥ యజ్ఞకరణేన అసురాన్నలా యితానుకూల్యం ॥ యజ్ఞేసర్వం ప్రతిష్ఠితం ॥ యజ్ఞకరణేన సర్వం సుసాధ్యం భవతీత్యర్థః । తస్మాదేతం యజ్ఞం ॥ పరమం । సర్వాతిశయమితివదంతి ॥ మానసం వైప్రాజాపత్యం ॥ ప్రజానాంపశూనాం బ్రహ్మవిష్ణూనాం పతిః । ప్రజాపతిః ॥ శివః । తత్సంబంధి ధ్యానం తత్ప్రాజాపత్యంభవతి । బ్రహ్మవిష్ణుజనకపరశివధ్యాన విషయజ్ఞాన మిత్యర్థః ॥ మానసం ॥ మనసాప్రాణలింగానుసంధానం । పవిత్రం ॥ సర్వస్మాత్పూర్వోక్తాత్పవిత్రం ॥ మానసేన । అంతఃప్రాణలింగాను సంధానవిశిష్టమానసేన ॥ ఋషయః । అగస్త్యాదయః । సాధు యోగ్యం । పశ్యంతి । పరశివతత్త్వ రూపభావలింగంపశ్యంతీత్యర్థః ॥ సదాంతః ప్రాణలింగ సంధానకుశలాః । పశ్చిమచక్రస్థిత భావలింగం సమ్యక్పశ్యంతీత్యర్థః ॥ మానసాః ॥ ఆద్యక్ప్రరుషాః ॥ ఋషయః ॥ గౌతమదధీచ్యాదయః । ప్రజాఃఅసృజంత । సంకల్పమాత్రాదేవసర్వం స్పృజంతీత్యర్థః । మానసే ॥ అంతర్లింగానుసంధానే । సర్వంప్రతిష్ఠితం=తేనసర్వం సుకరంభవతి । తస్యసర్వజ్ఞత్వాదినుహి మానసిద్ధ్యేత్యర్థః ॥ తస్మాదేతో ॥ మానసం ॥

అంతర్లింగానుసంధానం పరమం ఉత్కృష్టం వదంతి ॥ న్యాస ఇత్యాహు
ర్మనీషిణః ॥ మనీషిణః । బ్రహ్మవిద్వాంసః ॥ న్యాసః ॥ సమ్యఙ్న్యా
సః ॥ ఈషణత్రయపరిత్యాగస్సన్న్యాసః ॥ నిరాభారాశ్రమ ఇత్యర్థః ॥
ఉత ॥ సతిబ్రహ్మణి న్యాసః ॥ సన్న్యాసః ॥ సర్వవాసనాత్యాగవిశిష్టశి
వాధీనచిత్తవృత్తిః ॥ బ్రహ్మణం । శివసాక్షాత్కారం ప్రతి । ముఖ్యసా
ధనమిత్యాహుః ॥ బ్రహ్మవిశ్వః కతమస్స్వయంభూః ॥ ప్రజాపతిస్సం
వత్సర ఇతి । ఏతచ్ఛబ్దవాచ్య విష్ణ్వాద్యంతర్యామిణం పరశివం । సిద్ధో
పాయం మనీషిణ ఆహురితి వా ॥ అసావాదిత్యః ॥ సంవత్సరః ॥ సంవ
త్సరాత్మకః ॥ ఏషపురుషః ॥ మహాపురుషశ్శివః ॥ ఆదిత్యే వర్తతే । స
ఏవ ॥ పరమేష్ఠీ ॥ పరమే । హృదయపుండరీకావచ్ఛిన్నపరమాకాశే
తిష్ఠతీతి పరమేష్ఠీ ॥ హృదయపుండరీకాకాశావచ్ఛిన్న తయాభాసమాన
జ్యోతిర్లింగస్వరూపక ఇత్యర్థః । ఉత మహాకైలాసవాసీ వా స్యాత్ ॥
బ్రహ్మ ॥ బృహత్త్వాదిగుణయుక్త పరబ్రహ్మేత్యర్థః । ఆత్మా ॥ మూర్తి
త్రయాతీత పరమాత్మేత్యర్థః ॥ పరమాత్మా సదాశివః ॥ శివమద్వైతంచ
తుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయ ఇతి శ్రుతేః । ఆదిత్యప్రసంగాదన్న
దానం ప్రశంసనీయం శ్రుతిః ॥ యాభిరాదిత్య ఇతి । యాభిస్స్వాత్మప్ర
భాభిః ॥ ఆదిత్యస్తపతి । భూమౌ తాపం కరోతి । తాభిః ॥ కాంతి
భిః ॥ కిరణైరిత్యర్థః ॥ పర్జన్యస్సూర్యో మేఘరూపేసన్ వర్షతి ॥ పర్జన్యేన
మేఘేన ॥ ఓషధివనస్పతయో । వృక్షాద్యోషధయః ॥ ప్రజాయంతే ।
ఉత్పద్యమానా భవంతి । ఓషధివనస్పతిభిః ॥ అన్నం భవతి ॥ అన్నముత్ప
న్నం భవతి ॥ అన్నపరిణామం శరీర ముత్పన్నం భవతీత్యర్థః ॥ అన్నేన
ప్రాణాః । అన్నపానాదిభిః ప్రాణాస్స్వవ్యాపార ప్రవర్తకా భవంతీ
త్యర్థః । ప్రాణైః ॥ బలం ॥ శరీరబలం భవతి । శరీరబలేన తపో భవ
తి — దేహబలేన తపస్సిద్ధ్యతీత్యర్థః । తపసా । శ్రద్ధా । ఆస్తిక్యబుద్ధిః ।
గురుచరణక్షేత్రవిశ్వాసో వా । భవతి । శ్రద్ధయా మేధా ॥ గ్రహణధా
రణసమర్థా బుద్ధిర్భవతి ॥ మేధయా మనీషా భవతి ॥ శ్రోతుమిచ్ఛా భవతి —
మనీషయా ॥ తాదృశపరశివకథాశ్రవణేన ॥ మనో భవతి । మననం ।
నిర్మలాంతఃకరణం వా భవతి । మనసా శాంతిర్భవతి । శాంత్యా చిత్తం భవ
తి ॥ అంతరింద్రియ నిగ్రహేణ పరశివాధీన చిత్తవృత్తిర్భవతీత్యర్థః ॥
చిత్తేన స్మృతిర్భవతి — పరమేశ్వర గుణకథనస్మృతిర్భవతి । స్మృత్యా స్మ

రంభవతి । వాచాఅనవరత పరశివనామ చింతనంభవతి । తేన ॥ విజ్ఞానం॥ శివతత్వవిజ్ఞానం భవతి । విజ్ఞానేన । ఆత్మానం । స్వహృదయాంతర్వర్తి పరశివం సాక్షాత్కుర్వంతి । తస్మాత్సర్వాం తర్వర్తిపరశివః । సర్వేభ్యోన్నం దాపయన్ ॥ ఏతానిపూర్వోక్తాని సర్వాణిదదాతి ॥ అంన్నాద్భూతానాం ప్రాణాః । భవంతి । ఉత్పన్నాభవంతి॥ప్రాణైఃమనః॥భవ॥మనఏవమనుష్యాణాం కారణంబంధమోక్షయోరిత్యుక్తరీత్యాసర్వకార్యహేతుత్వాత్ప్రాణేభ్యోమనఉత్కృష్టమిత్యర్థః॥మనసఃవిజ్ఞానంతను॥ఇతి।అన్యోంతరఆత్మావిజ్ఞానమయఇతిశ్రుతేః । విజ్ఞానశబ్దవాచ్యోజీవః । అధికోభవతి ॥ విజ్ఞానాత్ జీవాత్ అనందః ॥ ఆనందశబ్దవాచ్య పరమేశ్వరః ॥ అధికోభవతి సః ॥ ఏషమహా పురుషః ॥ యోనిర్భవతి—పూర్వోక్తసర్వేషాం కారణంభవతి ॥ బ్రహ్మా ॥ బ్రహ్మశబ్దవాచ్యః । పంచధా । సద్యోజాతాది పంచమూర్తిసన్ । పంచాత్మా ॥ పృథివ్యాది పంచకాంతర్యామీ భవతీత్యర్థః । జిజ్ఞాసుక్లుప్తః ॥ జిజ్ఞాసూనాం ॥ శివోపాసకానాం । క్లుప్తః ॥ హృదయపుండరీకావఛిన్నతయాఅంగుష్ఠమాత్రరూపస్సన్ సాక్షాత్కృతోభవతి ॥ ఋతజాః ఋతేన । సత్యవ్రతేన । అంతరుపాసనేనవా । జాయతేలభ్యతేఇతి ఋతజాః । రయిష్ఠాః । రయిః ॥ చిచ్ఛక్తిః ॥ పరమాకాశఇత్యర్థః ॥ తన్నిష్ఠఇత్యర్థః । యేనసర్వమిదం ప్రోతఇత్యాది । పృథివీచ । అంతరిక్షంచ । ఆకాశంచ । ద్యౌశ్చ ॥ స్వర్గః ॥ దిశశ్చ । ప్రాచ్యాదిదిశశ్చ ॥ అవాంతరదిశాశ్చ । ఆగ్నేయాదివిదిశశ్చ ॥ భూతభవిష్యద్వర్తమానమిదంజగత్ ॥ పరమాత్మశక్త్యపాదత్వేన పరమేశ్వరశివఏవేత్యర్థః సత్యః ॥ యః ॥ శ్రద్ధయాయుక్తః । తస్యసత్యః । త్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపతయాప్రకాశకః ॥ మహాస్సన్ । ఆకాశాదికారణత్వాత్తతోధికమహద్గుణయుక్తః । సర్వవ్యాపకతత్వ స్వరూపఇత్యర్థః ॥ యస్తు । శివజ్ఞానీవరిష్ఠాత్తపసః ॥ తం ॥ పరమాత్మానం శివం ॥ హృదావ । భక్త్యాచ ॥ మనసాచ । శివాధీనచిత్తవృత్త్యాచ ॥ తం ॥ శివం । ఏవం । జ్ఞాత్వా । ఉపాసకలభ్య ఇతిజ్ఞాత్వా । జానాతి ।। సఃవిద్వాన్ । శివజ్ఞానీ ॥ భూయః । పునః । మృత్యుం । సంసారరూపమృత్యుం ॥ నోపయాహి ॥ నగచ్ఛతి । తస్మాన్న్యాసమేషామతి రిక్తమిత్యాహుః ॥ తస్మాత్ ॥ మోక్షహేతుత్వాత్ ॥ ఏషాం । సత్యాదితపసాం ॥ మ

ర్థే । న్యాసం । సర్వవాసనాత్యాగ విశిష్టశివాధీన చిత్తవృత్తిరూపతపః ॥ అతిరిక్తమాహుః ॥ ముఖ్యసాధనమిత్యాహుః శివతత్వజ్ఞానినఇత్యర్థః । త థాచశ్రుతయః ॥ వాసనాతానవం బ్రహ్మన్ మోక్షఇత్యభిధీయతే । స మోక్షోనభసః పృష్ఠేన పాతాళే మహీతలే ॥ సర్వాశా సంక్షయశ్చై తో మోక్షఇత్యభిధీయతే।త్యజధర్మ మధర్మంచఉభేసత్యానృతేత్యజేత్ । ఉ భేసత్యానృతేత్యక్త్వాయేన త్యజసితత్త్యజ ఇత్యాదయః ॥ స్మృతిః । స ర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య మామేకం శరణంవ్రజ । అహంత్వాసర్వ పాపేభ్యో మోచ యిష్యామి రాఘవఇతిశివగీతాయాం భగవద్వచనం ॥ * ॥ ఇతిపంచాశదనువాకభాష్యం ॥ ౫౦ ॥ * * * * *

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ వసురణ్యోవిభూరసి ॥ ప్రాణేత్వమసిసంధాతా । బ్రహ్మన్త్వమసి విశ్వధృక్ । తేజోదాస్త్వమస్య గ్నేర్వర్చోదా స్త్వమసిసూర్యస్య ద్యుమ్నోదాస్త్వమసి చంద్రమసఉపయామ గృహీతోసి ॥ బ్రహ్మణేత్వామ హసఓమిత్యాత్మానం యుంజీత తద్వై మహోపనిషదం దేవానాం గుహ్యం । యఏవంవేద । బ్రహ్మణోమహి మానమాప్నోతి ॥ తస్మాద్బ్రహ్మణోమహి మాన మిత్యుపనిషత్ ॥ ఇతినారాయణేఏకపంచాశదనువాకః ॥ ౫౧ ॥ వసురణ్యేతి శివస్తోత్రం శివోపాసకానాం ప్రాప్యత్వంచాహ ॥ వసురణ్యోసి। వసూనాం వస్వాదిసర్వదేవతానాం । రణ్యోసి ॥ ప్రాప్యస్థానమసి।విభూః।విశేషేణ।నవచక్రేషుభవతి ఆవిర్భవతీతివి భూః॥ విభురిత్యర్థః॥దీర్ఘశ్ఛాందసః। సర్వవ్యాపకఇతివార్థః । ప్రా ణేత్వమసిసంధాతా। ప్రాణాదిసర్వకార్యజనకస్త్వమసీత్యర్థః । ఏతస్మాజ్జాయతే ప్రాణోమన స్సర్వేంద్రియాణి చేతికైవల్యేతథా శ్రూయతే ॥ హేబ్రహ్మన్ ॥ హేశివ ॥ విశ్వధృక్ । విశ్వధా రకశ్చ । విశ్వాధిష్ఠానమిత్యావత్ । త్వమసి । అగ్నేః । తే జోదాః ॥ తేజఃప్రదః ॥ సూర్యస్యవర్చోదాః । కాంతిప్రదశ్చ । చంద్రమసః ద్యుమ్నోదాఃకాంతిప్రదశ్చత్వమసి ॥ తస్యభాసాస ర్వమిదం విభాతీతిశ్రుతేః । హేశివ ॥ త్వాం । ఉపయామ ।

ఉపాసనయాప్రీణామి ॥ గృహీతోసి ॥ తథానుగ్రహీతోసి । త్వత్స్వరూపే । నదీసముద్ర వల్లీనం గమితుమనుజ్ఞాం దేహీత్యర్థః। మహదుపాసనయాదృష్టోసీనివార్థః ॥ మహసే । మహతే । బ్రహ్మణే । పరశివాయ ॥ త్వాం ॥ తుభ్యమిత్యర్థః । త్వాత్మా ప్రత్యర్థ మితియావత్ । ఓమితిమంత్రేణాపి ॥ ఆత్మానం యుంజీత జలలవణ వ న్యాయేన పునరాత్మ సమర్పణంకర్తవ్యమేవేత్యర్థః— ఏతద్వై ..ఏతద్భేదాభేద సిద్ధాంత శివజీవైక్యం తు ॥ మహోప నిషదం । మహోప నిషత్ప్రతిపాద్యం ॥ రహస్యం= వేదానా మపీత్యర్థః । యః । ఏవం । జీవశివయోః బద్ధదశాయాం భేదస్స్వాభావికః ॥ ముక్తదశాయామ భేదశ్చలోహరస నదీసముద్రాది వత్సాభావిక ఇతి ॥ వేద ॥ జానా ॥ సః । పురుషః ॥ బ్రహ్మణస్శివస్య మహిమానం ॥ ఆప్నో=ప్రాప్నో=శివస్స్వరూపో భవతీత్యర్థః । ॥ తస్మాద్బ్రహ్మణో మహిమాన మాప్నోతీతి ద్విరుక్తిః ॥ ద్వైతాద్వైతసిద్ధాంత శివజీవైక్య ముక్తేస్సర్వ ముక్త్యతి శయద్యోతనార్థం ॥ మూర్తామూర్త శివతత్వద్వయ ప్రాప్తిబోధకం వాక్యాత్ ॥ ఇతినారాయణే ఏక పంచాశదను వాకభాష్యం ॥ ౫౧ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

శ్రీశివాయ పండిత గురవేనమః ॥ ౫౨ ॥

మూలం ॥ తస్యైవం విదుషో యజ్ఞస్యాత్మా యజమాన శ్శ్రద్ధాపత్నీ శరీరమిధ్మ ముఠోవేదిర్లోమాని బర్హిర్వేదశ్శిఖా హృదయం యూపః । కామఆజ్యం మన్యుః పశుః స్తపోగ్నిర్దమ శ్శమయితా । దక్షిణావాఘోతా ॥ ప్రాణా ఉద్గాతా । చక్షురధ్వర్యుర్మనో బ్రహ్మ ॥ శ్రోత్రమగ్నీ ద్యావద్ధ్రియతే । సాదీక్షా ॥ ❀...❀...❀...❀ ॥ యదశ్నాతి యత్పిబతి తదస్యసోమపానం యద్రమతే తదుపసదోయత్సం చరత్యుపవిశత్యుత్తిష్ఠతి చసప్రవర్గ్యో యన్ముఖః—తదాహవనీ యోయ్యాయదస్య విజ్ఞానం తజ్జుహోతియత్సాయం ప్రాతరత్తి తత్స మిథోయత్సాయం ప్రాతర్మధ్యం దినంచతాని సవనాని । యేఅహోరాత్రే తేదర్శపూర్ణమాసే । యేఅర్ధ మాసాశ్చ మాసాశ్చతే చాతుర్మాస్యాని ॥ యేఋతవస్తేపశుబంధా । యేసంవత్సరా శ్చపరివత్సరాశ్చ

తేఽహోరాత్రాణి సర్వ వేదసం వా ఏతత్సత్రం యన్మరణం తదవభృ
థ । ఏతద్వై జరామర్య మగ్నిహోత్రం । య ఏవం విద్వానుద
గయనే ప్రమీయతే । దేవానామేవ మహిమానం గత్వాది త్యస్య
సాయుజ్యం గచ్ఛత్యథ యో దక్షిణే ప్రమీయతే పితౄణామే
వమహిమానం గత్వా చంద్రమసస్సాయుజ్యం గచ్ఛత్యేతౌ ॥
వైసూర్యా చంద్రమ సోర్మహిమానౌ । బ్రాహ్మణో విద్వానభిజ
యతి ॥ ✻ ✻ ✻ ॥ తస్మాద్బ్రాహ్మణో మహిమా
నమాప్నోతి—తస్మాద్బ్రాహ్మణో మహిమాన మిత్యుపనిషత్ ॥

॥ ✻ ॥ ఇతి నారాయణే ద్విపంచాశోఽనువాకః ॥ ౫౨ ॥

భాష్యం ॥ తస్యైవం విదుష ఇతి । యజ్ఞోపాసనం తస్యైవ పావనా నిమనీషిణాం ॥ కర్తవ్యానీతి మే పార్థ నిశ్చితం మతముత్తమ మితి । ఏరహవా ఏష దేవానాం యోఽగ్ని ముద్వా సయత ఇతి శ్రుతేః । అగ్నిహోత్రాది తు సత్కార్యా మేవ తద్దర్శనా దిత్యాది స్మృతిసూత్రా దిభిశ్చ బ్రహ్మవిదా మపి యజ్ఞాదగ్నిహోత్రాదికం కర్మస్వప్రయో జనాభావేపి పరమేశ్వ రాజ్ఞా । భంగభయేనయావజ్జీవ మనుష్ఠేయ మి త్యుక్తత్వాత్ । సర్వథాత్యక్తు మశక్యత్వాచ్చ ॥ తత్రవృతి నిధిత్వేన బ్రహ్మజ్ఞానినా క్రియమాణస్య ఆత్మహవి స్సమర్పణ రూపయజ్ఞస్య । ప్రసిద్ధయజ్ఞాం గవైలక్షణ్యేన ప్రాశస్త్యం దర్శయతి । తస్యైవం విదుష ఇత్యాదినా — ఏవం ॥ పూర్వోక్త ప్రకారేణ । తస్య ॥ అంతర్జ్యోతిర్లింగాను సంధాన నిపుణస్య । విదుషః । శివజ్ఞానినః । యజ్ఞస్య యజమానః ॥ ఆత్మయజ్ఞస్య శివలింగ ప్రపత్య జీవాత్మా యజమానః । కర్తేత్యర్థః ॥ తస్య । పత్నీ । భార్యా । శ్రద్ధా ॥ విశ్వాసబుద్ధిః ॥ గురుచరేశ్వర దాస్యబుద్ధిరేవ తస్యభార్యా భవతీత్యర్థః । ఇధ్మః ॥ శరీరం ॥ వేదిః॥ పరిష్కృతభూమిః । అగ్నిప్రతిష్ఠాపనా యోగ్య భూమిరిత్యర్థః । ఉరః ॥ వక్షస్థలం । బర్హిః । కుశాః। లోమాని దేహస్థరోమాణి ॥ శిఖాః అగ్నిజ్వాలాః । వేదాః । చతుర్వేదాః ॥ యూపః ॥ పశుబంధన స్తంభః ॥ హృదయం ॥ చిత్తం । బుద్ధిర్వా॥ ఆజ్యం । ఘృతం । కామః। విషయాసక్తిః । పశుః। అగ్నీష్టోమీయపశుః । మన్యుః॥ క్రోధ ఇత్యర్థః । క్రోధశబ్దో లోభాదీనా ముపలక్షణం ॥ అగ్నిహోత్రం । తపః ॥ అంతఃప్రాణ లింగాను సంధానరూపతపః॥

కృఛ్రచాం ద్రాయణాదికం వాస్యాత్ । దక్షిణా । మానసికయజ్ఞద
క్షిణా ॥ శమయితా ॥ సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మ ॥ సర్వోవైరుద్ర ఇ
త్యాది శ్రుత్యుక్త రీత్యా । చేతనా చేతన సర్వశివాత్మక జ్ఞానం ।
ఉతసమదృష్టిర్వా దక్షిణా స్యాత్ ॥ యావద్ధ్రియతేసా । దీక్షా । యా
వజ్జీవతి ॥ సాదీక్షా । హోతా ॥ హోతృనామకఋత్విక్ । వాక్ ।
వాచఇత్యర్థః । ప్రాణవాయుః । ప్రాణనామక వాయుః । ఊర్ధ్వని
శ్వాసవాయురిత్యర్థః । ఉద్గాతా ॥ ఏతన్నామకఋత్విక్ । అధ్వర్యుః
యజ్ఞప్రవర్తక ఋత్విక్ । చక్షుః ॥ నేత్రేంద్రియ మిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మా
బ్రహ్మనామకఋత్విక్ । మనః । మానసం అంతరింద్రియమిత్యర్థః ।
అగ్నీత్ ॥ శ్రోత్రాగ్నయః ॥ శ్రోత్రం ॥ శ్రోత్రేంద్రియ మిత్యర్థః ॥
యదశ్నాతి యత్పిబతి—తత్ ॥ అన్న పానాదికం । తస్యవిదుషః సో
మపానం । ఉపసదః ॥ ఉపసన్నామకం కర్మ । యద్రమతే ॥
క్రీడతీత్యర్థః ॥ ప్రవర్గ్యః । యత్ ॥ సంచరతి । ఉపదిశతి । ఉత్తిష్ఠ
తేచ ॥ సః । ప్రవర్గ్య ఇత్యర్థః ॥ యత్ ॥ ముఖం । భక్షణ సాధ
నం వక్త్రం ॥ తదాహవనీయః ॥ తస్యస్థానమిత్యర్థః ॥ యదస్య
విజ్ఞానం । అస్య శివజ్ఞానినః । యత్ । విజ్ఞానం । తత్వ తద్యజ్ఞా
నమస్తి ॥ తత్ ॥ జుహోతి ॥ హోమస్థానం । సాయం ప్రాతః ॥
యదన్న మత్త్యయం । తత్ । సమిధం । సమిత్స్థానం ॥ యత్ ।
సాయం ప్రాత ర్మాధ్యం దినకాలాః తానిసవనాని । యజ్ఞా । ఇత్య
ర్థః । యే అహో రాత్రే వర్తేతే ॥ తేదర్శపూర్ణ మాసౌ ॥ దర్శ
పూర్ణమాస స్థానీయౌ భవతః । అర్ధమాసా శ్చయేవర్తంతే । తేచా
తుర్మాస్యాని । చాతుర్మాస్య స్థానీయాని ॥ యేఋతవః । వసంతాద
యః ॥ వర్తంతే । తేఅహర్గణాః । తత్క్రతునిమిత్త దిన సమూహా
ఇత్యర్థః ॥ ఆత్మసమర్పణ రూపత్వా న్మనోయజ్ఞ స్య । సర్వవేదసం
సర్వదక్షిణా యుక్తమే తత్సత్రం । మనోయజ్ఞ ఇత్యర్థః ॥ యత్ ।
మరణం । అస్య విదుషః ॥ దేహత్యాగః । తదవభృథం ॥ పరిసమా
ప్తిః । అవభృథ స్నాన మిత్యర్థః ॥ జరామర్యం ॥ జరయావయోహా
న్యా మ్రియతే సమాప్యత ఇతిజరా మర్యం ॥ యావజ్జీవ మనుష్ఠేయ
మే తన్మానసిక సత్రమిత్యర్థః ॥ ఏతత్ప్రాణ లింగా రాధకా నాం ।
బ్రహ్మ జ్ఞానినాం । ఉత్తరా యణ మరణే ॥ దేవ లోకాది ప్రాప్తి

ఫూర్వకాదిత్య సాయుజ్య పూర్వకో । పరశివ ప్రాప్తిరిత్యాహ । య ఏవమితి । యః । విద్వాన్ ఆత్మ సమర్పణ రూపమనో యజ్ఞం । విజానన్ । జ్ఞాని । ఉదగయనే । ఉత్తరాయణే । ప్రమీయతే । మృతింగతో భవతి । సహవిద్వాన్ దేవానాం । వాయుసూర్య చంద్ర విద్యుద్వరుణేంద్రచతుర్ముఖాదీనాం । మహిమానం । తత్తన్మహిమానం । తత్సదృశ మహిమాన మిత్యర్థః । గత్వా । తత్తన్మహిమానం ప్రాప్య తత్తల్లోక స్థితభాగాననుభూయ తతస్సూర్యస్య సాయుజ్యం గచ్ఛతి । ఆదిత్యేన సహాసం చరతి । ఆదిత్య తుల్యో భవతీత్యర్థః । అథ యో దక్షిణే ప్రమీయత ఇతి । యశ్శివజ్ఞాని । దక్షిణే మ్రియతే । మృతింగతో భవతి । అథసః । అనంతరం సశివజ్ఞాని । పితౄణామేవ మహిమానం గత్వా । వసురుద్రాది పితృదేవతా గణసదృశమహిమానం లబ్ధ్వా । తల్లోకేషు కించి[illegible]కాలం స్థిత్వా । చంద్రమసస్సాయుజ్యగ్ం గచ్ఛతి । చంద్ర[illegible]కాం[illegible] మనుభూత్వా చంద్రేణ సహాసం చరతీత్యర్థః । ఏ[illegible]తై । ఉత్తరాయణ దక్షిణాయన కాలమృతౌ । విదుషావపి । సూర్య చంద్రమసోః । మహిమానౌ । తత్సదృశ మహిమాయుక్తౌ । భవతః । బ్రాహ్మణో విద్వానభిజయతి । బ్రహ్మశివం । అ[illegible]ః । జానాతీతి బ్రాహ్మణః । ప్రాణలింగోపాసకానిత్యర్థః । సర్వాన్లోకాన్ । అభిజయతి । తిరస్కరోతీత్యర్థః । తృణీకృత బ్రహ్మపురందరాణాం కిందుమర్త్యానాం శంకర కింకరాణామిత్యభియుక్తోక్తేః । తత్తల్లోక స్థి[illegible]నాన్ భోగాన్ । యద్దేచ్ఛమనుభూయ తిరస్కరోతి యావత్ ॥ * * * * * * * ॥

తస్మాత్ । సర్వాతిశయ మహాకైలాస ప్రాప్తత్వాత్ । బ్రహ్మణః దివ్యమంగళ విగ్రహవిశిష్ట మహేశ్వరస్య । మహిమానం గచ్ఛతి । తత్సామర్థ్యం లభతేత్యర్థః । తత్సదృశో భవతీతి భావః । తస్మాత్ ॥ తత్సాయుజ్య ప్రాప్త్యనంతరమిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మణః । సర్వవ్యాపక శివతత్వస్య । మహిమానం గచ్ఛతి । తస్మిన్లీనో భూత్వా తత్సామర్థ్యం లభతేత్యర్థః ॥ ఇత్యుపనిషత్ ॥ ఏతదుపనిషత్ప్రతిపాద్యరహస్యమిత్యర్థః । ఇతినారాయణాఖ్య కూచిరుద్రే ద్విపంచాశదనువాక భాష్యంసమాప్తం ॥ ౫౨ ॥ * * * * * * * * ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవేనమః॥

ఏతదధ్యాయస్య షడ్విధ లింగతాత్పర్య నిర్ణయః క్రియతే

అంభస్య పారేత్యుపక్రమవాక్యే బృహచ్చ దివ్యమిత్యాది బృహత్త్వ ధాతునిష్పన్న బ్రహ్మస్వరూపలక్షణాత్మకానంతత్వముపదిష్టం । ఉపసంహారే తస్మాద్బ్రహ్మణో మహిమానమాప్నోతీతి బ్రహ్మశబ్దేన ఉపసంహృతం ॥ *** ॥ బ్రహ్మాశివోమేఅస్తుసదాశివోం ॥ ఋతగ్ం సత్యం పరంబ్రహ్మ పురుషం కృష్ణపింగళం । ఇత్యుత్తరత్ర సర్వగ్ంహ్యేతద్బ్రహ్మాయమాత్మా బ్రహ్మేత్యుపక్రమ్య ఉపసంహారే । శివమద్వైతంచతుర్థంమన్యంతేసఆత్మాసవిజ్ఞేయః । శివోద్వైతఇతిబ్రహ్మశబ్ద వాచ్యశ్శివ ఏవేతి ॥ మాండూక్యేచస్పష్టముపదిష్టత్వాత్ । ఓంనాయయుజోఽతిరాపః పృథివీవిశ్వస్యధారిణే । యత్పరంబ్రహ్మ సర్వాత్మావిశ్వస్యాయతనం మహదిత్యాదినా కైవల్యశ్వేతాశ్వతరజాబాలాథర్వణశిఖాథర్వశిరస్తైత్తిరీయాదిషు బ్రహ్మశివశబ్దయోః హస్తకరపాణి శబ్దవత్పర్యాయవాచకత్వవ్యపదేశాత్ ॥ భట్టభాస్కర హరదత్తాచార్య నీలకంఠాచార్యశంకరాచార్యాప్పయదీక్షితాదిమహద్భిః ॥ లింగం బ్రహ్మ సనాతనం । చిదానందరూపశ్శివోహం శివోహం ॥ కరటిచర్మణే బ్రహ్మణేనమః ఇత్యాదిషు । తథాస్పష్టముపదిష్టత్వాత్ । శ్రీపతిపండిత నీలకంఠాచార్యైరథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి । బ్రహ్మసూత్రస్థితబ్రహ్మపదస్యశివపరత్వవ్యవస్థాపనాచ్చ । ఏతదుపక్రమోపసంహారాదిషడ్విధలింగతాత్పర్యేణశివపరత్వేన సమన్వయాత్ ॥ నారాయణేతథాసమన్వయయోగాత్ । ఉత ॥ నారాయణశబ్దస్య ణత్వబాధానివారకత్వేననీలకంఠాచార్యభట్టభాస్కరహరదత్తాప్పయదీక్షితాది మహద్భిః ॥ శివపరత్వస్థాపనాత్ ॥ యోగికరూఢ్యాపూర్వస్మిన్నయాచతథానిరూపితత్వాత్ ॥ శరణ్యేత్ర్యంబకేదేవి నారాయణి నమోస్తుతేత్యాదిషు పార్వత్యాః నారాయణీతి బహుశః ప్రయోగదర్శనేన నారాయణస్యపత్నీనారాయణీతివ్యుత్పత్త్యానారాయణశబ్దస్యశివేరూఢిదర్శనాత్ । యానినామానిగోవిందతవలోకేమహీయతే ॥ తాన్యేవమమనామానినాన్యత్రకార్యావిచారణా । అహంత్వం సర్వలోకేశత్వమేవాహం జనార్దన । అవయోరంతరం నాస్తిశబ్దైరర్థైర్జగత్పతే ఇతిహరివంశేక్ష్వేవేనోక్తమితి భగవతా బాదరాయణేన । తథాస్పష్టముపదిష్ట

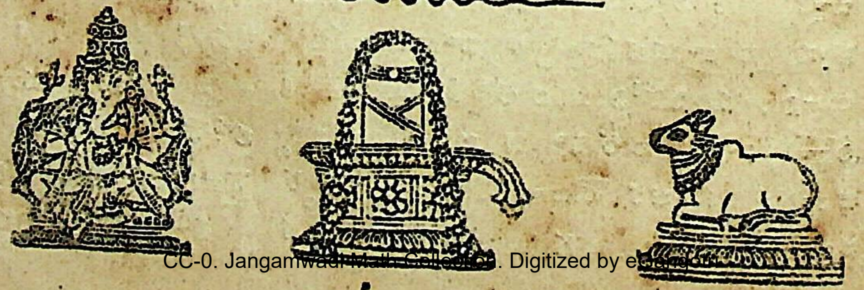
త్వాత్ । నమోస్తు పరమేశాయ శార్ఙిణే విష్ణురూపిణే ॥ నారాయణాయ రామాయ గోవిందాయ నమోనమ ఇతి పద్మపురాణ స్థితశివసహస్ర నామావళ్యాం భగవతా వ్యాసేన నారాయణశబ్దస్య శివేరూఢత్వ వ్యవస్థాపనాచ్చ సర్వత్ర నారాయణ పరత్వ బోధక వచనానాం విశేషణరీత్యా ఊత విశేష్యరీత్యా వా శివ పరత్వమేవేతి సిద్ధాంతః ॥ ఏక ఏవ నారాయణో ఆసీదితి వాక్య దర్శనేన నారాయణస్య పరబ్రహ్మత్వేన సర్వవిద్యోపాస్యత్వమితి యదుక్తం తదున్మత్త ప్రలపన మివా విచారితరమణీయం । రూఢిర్యోగమ పహరతీతి న్యాయస్య ముఖ్యార్థ బాధాభావస్థల ఏవావకాశాత్ ॥ ఏక ఏవ నారాయణో ఆసీదితి వాక్యేన । శక్తేరాసీత్ప్రతాశరణ ఇత్యాదావివ నారాయణస్య జన్యత్వావబోధనాత్ ॥ విష్ణోర్ధ్వా పరమస్య యోనింబృహజ్జాలోఽభి పాత్తృతీయమితి శ్రుత్యంతరే ఆదివిష్ణోరేవ జన్యత్వావగమాత్ । యుత్ర్యాపి నారాయణస్యకారణ కారణత్వా దర్శనాత్ । ఈశ కేనాది సర్వోపనిషత్సు మూర్తిత్రయాతీత తస్యైవ పరబ్రహ్మత్వేన దహర విద్యోపాస్యత్వప్రతిపాదనాత్ ॥ తథాత్వేర శివస్య ప్రతిపాదనాచ్చ పూర్వోక్తం యుక్తమితి రాద్ధాంతః ॥ * * * * * * * * * ॥

ఇతి శ్రీమద్వేదాగమోభయవేదాంత సిద్ధాంత వీరశైవప్రకాశక శ్రీపతి పండితారాధ్య వంశసంభూత రాజలింగారాధ్య పుత్ర బసవ పండితారాధ్య కృతేషు తైత్తిరీయభాష్యే నారాయణ భాష్యం సమాప్తం ॥ * * * * * * * * * * * *

* ॥ శ్రీపండిత గురుచరణార విందాభ్యాన్నమః ॥ *

శ్రీపతిపండితారాధ్య వంశసంభూత నందీశ్వరారాధ్యపుత్ర మల్లికార్జునారాధ్యేన పరిశోధితోయం గ్రంథః ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఓం సదాశివో విజయతే

శ్రీ శివాయ పండితగురవే నమః

శైవపురుషసూక్తస్యోపోద్ఘాతభాష్యం

నమశ్శివాయ లింగాయ విశ్వరూపాయ శంభవే । యక్షేశ్వరాయ రుద్రాయ మహాదేవాయ శూలినే । మహేశ్వర మహానందమహాపురుష సంజ్ఞిక । వక్ష్యేపురుష సూక్తస్య భాష్యం భవభయాపహం । పూర్వాపర పరామర్శ వికలాస్త్వత్ర కేచన । వాక్యాభాసాన్ స్వస్వ పక్షే యోజయంత్యల్పలజ్జయా । శ్రుతేరపార్థం కుర్వంతిలోకాః । పండితమానిన ఇతిన్యాయమనుసృత్యకే చిద్వైష్ణవాః । పురుషసూక్తస్య విష్ణుప్రజాదావిని యోగదర్శనాత్ । హ్రీశ్చతే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యావితివాక్యే । అనితర సాధారణ విష్ణుధర్మోపదేశాత్ । యోనూచాన ద్విజః గత్వా హతవాన్ సర్వలోకభృతః । సపఠేత్పౌరుషం సూక్తం జలస్థః చింతయన్హరి మితిమనుస్మృతౌ తస్యరహస్య ప్రాయశ్చిత్తత్వేన వ్యవస్థాపనాచ్చ । విష్ణుపరత్వమేవేతి వదంతి । అత్రోచ్యతే । పురుషో వైరుద్రస్తన్మహోనమః । తత్పురుషాయవిద్మహే మహాదేవాయ ధీమహి తన్నోరుద్రః ప్రచోదయాత్ । పురుషంకృష్ణ పింగళం । పురాతనోహం పురుషోహ మీశోహిరణ్మయోహం శివరూప మస్మీత్యాది బహుశ్రుతిషు శివస్యపురుషత్వ వ్యవస్థాపనాత్ । యాజుషీరుద్రప్రుదమే । యాఉమాసాస్వయం విష్ణురితిచ । సామామ్నాయరుద్రసూక్తే । ఏతైర్వా శక్తిః పరమేశ్వరస్య చతుర్విధా భూద్విని యోగకాలే । భోగేభవానీపురుషేషువిష్ణుః । క్రోధేచకాళీ సమరేచదుర్గేతి విష్ణోస్త్రీత్వ వ్యపదేశాత్ । ఆదిత్యపురాణే । విష్ణుంప్రతిశివవచనం । ప్రకృతిస్త్వం సుర

శ్రేష్ఠపురుషోహం నసంశయః । త్వన్మయం మన్మయం విశ్వమవ పురు
షాత్మకమితి । సూతసంహితాయాం । పురుషోనామసంపూర్ణ స్సాంబ
మూర్తిస్సనాతనః । వాసుదేవః పరాశక్తిరితి వేదేష్వ పంచితమితి ।
కృష్ణగీతాయాం । వాసుదేవః పరాప్రకృతిరితిసూక్తే । ప్రకృతేః పర
మోవిష్ణుః పురుషః పరమశ్శివఇత్యాదిపురాణేషు శివస్యపురుషత్వం వి
ష్ణోస్త్రీత్వంచభగవతావ్యాసేననిర్దేశాత్ । శివరహస్యాం తిర్యక్తాసు
రకాంగదేస్త్రీపురుషరూప నారాయణశివయో శ్శాస్త్రభైరవ విధాత్వా
ణాముత్పత్తి శ్రవణాచ్చ । పురుషశబ్ద వాచ్యశ్శివఏవ । తస్యశివస్యసూ
క్తం । పురుషసూక్తం । శివసూక్తమేవ । తద్యథా ॥ ఏతన్మధ్యే । అ
మృతస్యేశానఇతివాక్యే । శంభురీశః పశుపతిరీశకోశావగతయాభ్యాశివై
కాంతికేశశబ్దప్రయోగదర్శనాత్ । ఉపక్రమవాక్యస్థ సహస్రశీర్షత్వా
దికం । సహస్రాక్షాయమీఢుషే । సహస్రబాహుభ్యస్య హేతయఇతి
మహారుద్రే । సహస్రశీర్షత్వం వినాసహస్రాక్షత్వాసంభవేన తద్ధర్మా
ణాం శివస్యప్రతిపాదితత్వాత్ । ఉపసంహారగతవేదాహమేతంపురు
షంమహాంతమాదిత్యవర్ణం తమసఃపరస్తాదితి వాక్యవిహితాదిత్యవర్ణ
రూప హిరణ్మయత్వ తమఃపరత్వే । హిరణ్మయోహం శివరూపమస్మి ।
ధ్యాత్వామునిర్గచ్ఛతి భూతయోనింసమస్తసాక్షిం తమసఃపరస్తాదితి ।
యదాతమస్తం నదివానరాత్రిర్నసన్నచా సచ్ఛివఏవ కేవలఇతి । కైవల్యో
శ్వేతాశ్వతరాద్యుపని షత్సుశివస్యైవ ప్రతిపాదనాత్ । శ్వేతాశ్వతరే
విశ్వతశ్చక్షు రుతవిశ్వతోముఖోవిశ్వతో బాహురుతవిశ్వతఃపాత్ సంబాహు
భ్యాంధమతిసంపతత్రైర్ద్యావాపృథివీజ నయన్దేవఏకః । యోదేవా
నాంప్రభవశ్చోద్భవశ్చవిశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిరిత్యారభ్య । ఉపసంహా
రే । సర్వాననశిరోగ్రీవ స్సర్వభూతగుహాశయః । సర్వవ్యాపీచభగ
వాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇతిశివపరత్వేన ఉపసంహృతత్వాత్ । లింగ
పురాణే । ద్యామూర్ధానం విభోస్తస్యఖం నాభిఃపరమేష్ఠినః । చంద్ర
సూర్యాగ్నయోనేత్రం దిశశ్శ్రోత్రంపినాకినః । తదాలోకాముఖాద్వే
దాః । ప్రాణాద్వాయురజాయత । వక్త్రాద్వైబ్రాహ్మణాజాతా బ్రహ్మా
చభగవాన్ప్రభుః । ఇంద్రవిష్ణూ భుజాభ్యాంచ । క్షత్రియాశ్చ మహాత్మ
నః । వైశ్యాశ్చోరుప్రదేశేతు శూద్రాఃపాదాత్పినాకినఇ తిభగవతావ్యా
సేనపురుషసూక్తస్యశివపరత్వేనవ్యాఖ్యానాత్ । స్థానప్రకరణలింగాత్సమ

స్వయ ఇతి పూర్వమీమాంసాన్యాయేన పరశివలింగబాహుళ్యదర్శ
నాత్ । ఏతచ్చిత్త్యనువాకమధ్యగతహరిగ్ంహరంతమితివాక్యార్థవి
రోధాచ్చపూర్వోక్త శివపరత్వమేవ సమంజసం । కించ । విష్ణుపక్షే
తు । యజ్ఞేనయజ్ఞమయజంత ఇతివాక్యవిరోధోదుర్నివారః తద్యథా
యజ్ఞోవైవిష్ణురితిశ్రుతౌ । నారాయణస్య యజ్ఞాత్మకత్వ వ్యపదేశాత్ ।
ఆహారాజానమధ్వరస్య రుద్రగ్ంహోతారమితియజుర్వేదే । గాథప
తింమేధపతిం రుద్రంజలాభిష మిత్యాదినా యజ్ఞేశ్వరత్వస్య శివస్యైవో
పదిష్టత్వాత్ । సూతసంహితాయాం । యజ్ఞరూపం మహావిష్ణుం యజ్ఞే
పస్యంతియేద్విజాః । ప్రాధాన్యేనమహాదేవో యజ్ఞదేవోనచాపరః ।
ఇతిజ్ఞాత్వాయజంతేయేతేవైవిజ్ఞానమాప్నుయు రితిభగవతా వ్యాసేనతథా
త్వోపదేశాత్ । నృసింహపురాణే । విద్యుజ్జ్వలనభూవాయుచంద్రసూ
ర్యోదకానిచ దీక్షితాత్మేతిగౌరీశ । తవాష్టతనవఃక్రమాదితియజ్వనో ప
రమేశ్వరశరీరత్వనిర్దేశాచ్చ ॥ విష్ణోర్యజ్ఞాత్మకత్వం । శివస్యయజ్ఞేశ్వరత్వం
సిద్ధం । తథాచ । యజ్ఞేన । యజ్ఞశబ్దవాచ్యవిష్ణ్వాత్మకపశ్వాద్యుపకర
ణేన । యజ్ఞం । పరశివారాధనాత్మకసవనం । దేవాః । బ్రహ్మాద
యః । అయజంత । అకుర్వన్నిత్యర్థః । చక్రురితియావత్ । తథాచశ్రు
త్యంతరే ॥ ఆఖుస్తేరుద్రపశుస్త్వంజుషస్వైష తేరుద్ర భాగస్స్వస్రాంబిక
యేతి । అస్యార్థః । ఆసమంతాత్ఖనతీత్యాఖుః ॥ మహాయజ్ఞవరాహ
రూపవిష్ణురిత్యర్థః । హేరుద్ర । తేతుభ్యం । పశుః । యాగీయప
శురభూదిత్యర్థః ॥ తం । పశుం । స్వస్రా । పార్వతీభావసహజ
సిద్ధానుస్యూతయాంబికయా । పార్వత్యాసహేత్యర్థః । జుషస్వ । గృ
హాణేత్యర్థః । తేతుభ్యంభాగః । యాగభాగఇత్యర్థః ॥ సోపిగృహీత
ఇతిభావః । తథాన్యత్రాప్యుక్తం । ఆఖురూపంమహాత్మానంహిరణ్యశె
ప్రభంజనం ॥ యాగీయపశురూపరితం మహాయజ్ఞవరాహకం ।
పార్వత్యాసహదేవేశ । విశ్వనాథసదాశివ । జుషస్వకృపయావిష్ణుం ।
శంఖచక్రగదాధరమితి । శ్రుతిస్మృతిషు తథాప్రతిపాదనాత్పూర్వో
క్తమనివార్యమేవ । కించ । ప్రీణాత్వితివాక్యే । అనితరసాధార
ణలక్ష్మీపతిత్వోపదేశాదు । పక్షానువాక్యసిద్ధసహస్రశీర్షత్వాదిధర్మవిశి
ష్టో నారాయణఏవేతి యదుక్తంతదప్యనాకలితరమణీయమేవ । త
థాహి । స్కాందే । హిమాద్రేరపతన్నాగంగా రుద్రస్యవేగ

తః । తదీయభార సంభ్రాతోహ్యవాదీత్తాంసదా శివః । హ్రీమతిశ్చైవ నాత్యుచ్చైర్వక్త్ర స్వప్రాస్య మామిహ । పురుషంపురుష శ్రేష్ఠం । బ్రహ్మ విష్ణ్వాదికారణం । సాతంనత్వామహాదేవం । తదాప్రభృతిఖ్యాత్రా తః । హ్రియా జటాసుమిళితా హ్రీరితిప్రోచ్యతే బుధైరితి । రుద్రయామళే । తస్యాంకమండలారూఢాశక్తిర్మాహేశ్వరీపరా । మహాలక్ష్మీరితిఖ్యాతా శ్యామాసర్వ మనోహరేతిరూర్తే । హ్రీశబ్దేనభవేద్గంగా సర్వపాపప్రభంజనీ । లక్ష్మీగౌరీతి విఖ్యాతా మహాలక్ష్మీర్మహేశ్వరీ । గంగాలక్ష్మీ పతిత్వంచ శివస్యపరమాత్మనః । తస్మాత్తద్దక్షిణః పార్శ్వే హ్యా హాస్సామ్యం ప్రపద్యతే । వామభాగస్తు తస్యైవ సేవీ పార్శ్వతయాసదా । రాత్రిసాదృశ్య మాప్నోతి మహాదేవస్య శూలినః ఇతి భగవతా వ్యాసేన । హ్రీశ్చతే లక్ష్మీశ్చ తేతి వాక్యవిహిత గంగాపతిత్వ లక్ష్మీపతిత్వధర్మాణాం శివస్యైవ ప్రతిపాదితత్వాత్ । శ్రియంలక్ష్మీ మౌపలామంబికాగాం షష్ఠీంజనయంతీ మింద్రసేనా మిత్యాయుష్య సూక్తేలక్ష్మీశబ్దస్యగౌరీపరత్వని ర్దేశాచ్చపురుష సూక్తస్య శివపరత్వమేవేతి ఘంటాఘోషః । గంధద్వారాది మంత్రాణాం గంధాదిసమర్పణే విని యోగసత్వేపి । పంచగవ్యప్రాశనాదౌగోమయాది ప్రతిపాదనేపి వినియోగవత్ । రుద్రంపురుష సూక్తంచ జపేన్నిత్య త్రిపుండ్రకః । రుద్రప్రీత్యర్థ మనిశం వైదికో వేదపారగః । నమకంచ మకంచైవ పౌరుషం సూక్తమేవచ । జపన్నేతి మహాదేవం । గృహంగృహపతి ర్యథేతివచనప్రామాణ్యసత్వాత్ । శివాభిషేకాదౌపురు షసూక్తస్యవినియోగస ద్భావేపి । నారాయణాభిషేకాదావిని యోగో నవిదధ్యతే ॥ ఏతత్సూక్తస్యశివపరత్వే వపరమత కాలానలవజ్రిన ఖారాధ్యాదివీరశైవమతాచార్యైస్స్వకృత వైదికాచార పరమత కాలానలీయాపద్రజనఖా రాధ్యీయాది గ్రంథే షుశ్రీకర భాష్యే పండిత భాష్య కారైశ్చ బహు ధాప్రపంచితత్వా న్నారాయణ పరత్వంక దాపినసం భవతీతి రాద్ధాంతః ॥

* * * *

శ్రీ శివాయగురవేనమః

శ్రీ శివాయ పండితగురవేనమః

శాంతిః ॥ పురుషసూక్తంమూలం

మూ ॥ ౧ ॥ తచ్ఛంయోరావృణీమహే । గాతుంయజ్ఞాయ । గాతుంయజ్ఞపతయే । దైవీస్స్వస్తిరస్తునః స్వస్తిర్మానుషేభ్యః । ఊర్ధ్వంజిగాతుభేషజం । శంనోఅస్తు ద్విపదే శంచతుష్పదే । ఓంశాంతిశ్శాంతిశ్శాంతిః

భాష్యం ॥ పరశివప్రార్థనామంత్రోయం । హేశంయోః యుమిశ్రణఇతిణిధాతుః । శం । ఆనందం । యౌతి । సంయోజయతీతి । శంయోః । ఆనందప్రదఇత్యర్థః । అతఏవశంకరఇతిశివస్యలోకప్రసిద్ధిః । తత్ । జగజ్జన్మాదికారణత్వేనప్రసిద్ధంత్వాం । అవృణీమహే । వరంప్రార్థయామః । వయమితిశేషః ॥ కిమర్థమితిచేత్ । యజ్ఞాయపరశివారాధనరూపయజ్ఞాయ । గాతుం । సామాదినాస్తోతుం । యజ్ఞవిషయకగానార్థమిత్యర్థః । ఉత । యజ్ఞోవైవిష్ణురితిశ్రుతిదర్శనాత్ । పరశివశక్త్యంశకయజ్ఞరూపవిష్ణువిషయకస్తోత్రాయేతివా । యజ్ఞస్య । పరశివబాహ్యారాధనరూపజ్యోతిష్టోమాదికర్మణః । పతిః । ప్రభుః । ఆహో రాజానమధ్వరస్యరుద్రగ్ంహోతారం ॥ గాథపతిం మేధపతిమిత్యాదియజుర్వేదరుగ్వేదశ్రుతిదర్శనాత్ । యద్వాయజ్ఞస్య । యజ్ఞరూపవిష్ణోః । పతిః । భర్తేత్యర్థః । అతఏవలోకేవిష్ణువల్లభ ఇతిపురాణేషుశివస్యప్రసిద్ధిః । తస్మై । యజ్ఞపతయే । పరమేశ్వరాయ । గాతుం । పరశివవిషయకస్తోత్రార్థమిత్యర్థః । దైవీస్స్వస్తిరస్తునః । నః । అస్మాకం । స్వస్తిరస్తు । శుభమస్తు । దీర్ఘాయుర్జ్ఞానబలతేజోవైరాగ్యావ్యభిచారశివభక్త్యాదిశమస్త్వితిభావః । అనంతరం । యజ్ఞోపకరణేభ్యస్సర్వేభ్యోమంగళంప్రార్థయంతి । స్వస్తిర్మానుషేభ్యఇతి । పరమేశ్వరస్థూలసూక్ష్మారాధనరూపబాహ్యమానసయజ్ఞకర్తృభ్యః బ్రాహ్మణాదిమనుష్యేభ్య । స్వస్తిరస్తు । పూర్వోక్తశుభమస్తు । భైషజం । జననమరణాదిరూపరోగనివృత్త్యౌషధప్రాయం । ఊర్ధ్వం సత్యవైకుంఠాదిలోకాదూ

ర్ధ్వభాగస్థితమహాకైలాసం । జేషాతు । జిజయ ఇత్యేధాతుః । జ
యతు । స్వాధీనంకరోత్విత్యర్థః । యజ్ఞకర్త్రేతి శేషః । తదర్థం విశేషా
యర్ధ్వాయభక్తిజ్ఞానబలవైరాగ్యాదిశుభం యజమానినోఽ
స్త్విత్యాశయావత్ । ద్విపదే । పరిచారకమనుష్యసమూహాయ । చతు
ష్పదే । యజ్ఞగృహోపయోగిపశుసమూహాయచశం । సుఖం । అభి
వృద్ధిరితి యావత్ । అస్తు । ఏతేషాం । శాంతిరితి । ఆధ్యాత్మి
కాధిభౌతికాధిదైవికతాపత్రయశాంతిర్భూయాదిత్య
ర్థః ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

మూలం ॥ సహస్రశీర్షాపురుషః సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్ ।
సభూమిం విశ్వతోవృత్వా । అత్యతిష్ఠద్దశాం
గులం ॥ ౧ ॥

భాష్యం॥ సహస్రశీర్షా పురుషః । సహస్రాణిశీర్షాణియస్య
సః । సహస్రశీర్షః । పురుషః । పురిదహరపుండరీకేశేతఇతిపు
రుషః । శకారస్యషకారాదేశః । రుద్రోజనానాంహృదయేసన్నివి
ష్టః । సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయఇత్యాదిశ్రుతి
షు । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేర్జున తిష్ఠతీత్యాదిస్మృతిషుశి
వస్యాసంఖ్యశీర్షత్వంహృదయాంతరవర్తిత్వంచస్పష్టముపదిష్టం ।
సహస్రాక్షః । సహస్రనేత్రః । సహస్రపాత్ । సహస్రపాదఇత్య
ర్థః । అత్రసహస్రపదమనంతార్థస్యోపలక్షణం । విశ్వతశ్చక్షురుతవి
శ్వతః పాత్ । సహస్రాక్షాయమీఢుషే ఇత్యాదిశ్రుతిషు । అనంతచ
క్షుష్ట్వానంతపాదత్వంచ శివస్యైవ ప్రతిపాదితం । ఏతేన । అనంతశీ
ర్షత్వానంతాక్షత్వానంతపాదత్వాదిధర్మవిశిష్టశ్శివఏవేతినిర్ణీయతే ॥
సభూమిం విశ్వతోవృత్వా అత్యతిష్ఠద్దశాంగులమితి । సః । పరశివః ॥
భూమిం భూలోకం । విశ్వతోవృత్వా । సర్వతోవ్యాప్య । అత్య
తిష్ఠత్ అతీత్య స్థితఇత్యర్థః । దశాంగులంతస్య । పంచాశత్కోటిభూ
మండలం దశాంగులపరిమితమభూదిత్యర్థః । యద్వా । సః । శి
వః । భూమిం క్షిత్యుపాదానకారణస్థూలశరీరం । విశ్వతోవృత్వా ।
సర్వతోవ్యాప్య । దశాంగులం । దశాంగులపరిమితం । అత్యతిష్ఠత్
అతిక్రమ్యహృదయపుండరీకేస్థితఇత్యర్థః । అధోనిష్ట్యావితస్త్యాంతేనా ।

భ్యాముపరితి స్థితిపరితేరితిభావః ॥

మూ ॥ ౨ ॥ పురుషఏవే దగ్ంసర్వం । యద్భూతం
యచ్చభవ్యం౯ ఉతామృత త్వస్యేశానః । యదన్నేనాతి
రోహతి ॥

భాష్యం ॥ పురుష ఏవేద గ్ం సర్వమితియచ్చ । జగత్ ॥ భూతం । భూతకాలజాతం । భవ్యం । భవిష్యత్కాల జాయమానం । పర్తతే । తదిదంసర్వం పరిదృశ్యమానమైత జ్జగత్సర్వం । పురుషఏవ ॥ శివఏ వేత్యర్థః । తథాశ్రుతిః । విశ్వం భూతం చిత్రం బహుధాజాతం । జాయమానం చయత్ । సర్వోహ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయనమోఅస్త్వితి నారాయణే । పూర్వ వాక్యేన శివస్య । దేశతః పరిచ్ఛేదోనిరస్తః ॥ ఏతేన కాలతః పరిచ్ఛేదో నిరస్తంభవతి । జగతశ్శివ శక్త్యుపాదానత్వాత్ । శక్తిశక్తి మతోర భేదాచ్చ శివాత్మకత్వం యుక్త మితిజ్ఞేయం ఉతామృతత్వ స్యేశానఇతి ॥ ఉత । కించ । అమృతత్వస్య । చరమపురు షార్థస్య । ఈశానః ॥ ప్రభుః । దాతేత్యర్థః । యద్వా । ఈశానః ॥ శివః । ఈశ్వరస్సర్వ ఈశాన ఇతికోశాత్ । అమృతత్వస్య । పునరావృత్తి రహితనది సముద్రవజ్జీవ శివైక్యస్య । ప్రభురితి శేషః । జ్ఞాత్వాశివం శాంతిమత్యంతమేతి । ఈశం జ్ఞాత్వాఅమృతాభవంతి । యదాశివమ విజ్ఞాయదుఃఖా స్యాంతో భవిష్యతీత్యాది శ్రుతయో బహవోత్రప్రర్తంతే । యదన్నేనాతి రో హతి యత్ । చేతనకార్యజాతమస్తి । తత్ । జీవసమూహం । అన్నేన । ఓదనేనఅతిరోహతి । తిరోహితంన భవతీయ థాతథోతీత్యర్థః ॥ యావదా యుర్వర్త తే జీవానాం తావత్స్వయ మేవా న్నం తేషాందదాతీత్యర్థః । అయుకం నంప్రతియ చ్ఛతిప ఠమేశ్వర ఇతిశ్రుతిరపి తథైవవర్తతే । నోచేద్గర్భస్థశిశోః కో వా న్న దాతా తో కస్తీతిజ్ఞేయం ॥ ౨ ॥

మూలం ॥ ౩ ॥ ఏతావానస్యమహిమా । అతోజ్యాయాగ్ శ్చపురు
షః । పాదోస్యవిశ్వాభూతాని । త్రిపాదస్యామృతం
దివీతి ॥ ౩ ॥ త్రిపాదూర్ధ్వఉదైత్పురుషః । పాదోస్యేహా
భూత్పునః । తతోవిష్వ జ్వ్యక్రామత్ । సాశనానశనే
అభి ॥ ౪ ॥ తస్మాద్విరాడజాయత । విరాజోఅధిపూరుషః ।

సజాతోఽత్యరిచ్యత పశ్చాద్భూమిమథోపురః ॥ ౫ ॥

భాష్యం ॥ ఏతావానితి । అస్య । పరశివస్య । మహిమా ప్రభావః । ఏతావాన్ । పూర్వరుక్త ఏవ । అతోఽయం పరశివః ॥ జ్యాయాన్ । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభ్యోఽధిక ఇత్యర్థః । అస్యసర్వాధికత్వమాహ ॥ పాదోఽస్యేతి । విశ్వాభూతాని । సర్వబ్రహ్మాండ బృందాని । అస్య । శివస్య । పాదః । ఏకాంశ ఇత్యర్థః ॥ దివిస్వయం ప్రకాశే । మహాకైలాసే । అమృతం । త్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపం । త్రిపాదః । అంశత్రయం । అస్తీతిశేషః ॥ చరాచరప్రపంచస్యబ్రహ్మణోఽఏకాంశత్వేన । ముక్తప్రాప్యస్థానభూత పరమాత్మస్వరూపాంశత్రయంమహాకైలాసేవర్తత ఇత్యర్థః ॥ యద్వా । దివి । చిత్ప్రకృతౌ । త్రిపాదః । సచ్చిదానందస్వరూపపాదత్రయంఅమృతం । త్రైకాలికాబాధ్యరూపంసత్ । అస్యశివస్యవర్తతేతి వాస్యాత్ ॥ ౩ ॥ త్రిపాదూర్ధ్వమితి । పురుషః ॥ పరశివః । త్రిపాత్ । రుద్రమాహేశ్వరసదాశివరూపాంశత్రయః ఊర్ధ్వం । గుణత్రయసామ్యావస్థారూపప్రకృతేరూర్ధ్వం । స్థితస్సన్ । వశీకృతమాయాసన్నిత్యర్థః ॥ ఉదైతి ॥ ఇణ్గతావితిధాతుః । యేగత్యర్థకాస్తేజ్ఞానార్థకాః ॥ సర్వజగజ్జన్మాదివిషయంజ్ఞానవాన్ సన్ స్థిత ఇత్యర్థః । అస్య । పరశివస్యపాదః । ఏకాంశభూతః । మహేశ్వరః । ఇహ । లీలయా । మేరుమందరకైలాసాదిషు । శ్రీశైలకాశీకేదారగోకర్ణాది దివ్యస్థలేషుచ ఆభూత్ । ఆభవదిత్యర్థః । దీర్ఘశ్ఛాందసః । స్వభక్తరక్షణార్థంతత్రతత్రావతీర్ణ ఇత్యర్థః । తతః । అనంతరం । ఆవతీర్య ॥ సాశనానశనేఅభి ॥ సాశనం । అశనేనసహవర్తత ఇతిసాశనం । చేతనవర్గః । అనశనం । అచేతనవర్గః । అభి । ఉద్దిశ్యచేతనాచేతనకార్యవర్గముద్దిశ్యేత్యర్థః । విశ్వాఙ్వ్యక్రామత్ । విశ్వరక్షణాదివ్యాపారమకరోదిత్యర్థః ॥ ౪ ॥

తస్మాద్విరాడజాయతేతి । సృష్టివిశేషమాహ ॥ తస్మాత్పరశివాత్ విరాట్ । విశేషేణరాజతీతివిరాట్ । చతుర్ముఖః । అజాయత జాత ఇత్యర్థః । విరాజః । చతుర్ముఖాత్ । అధిపురుషః । మహద్భూతపురుషః । సంజాత ఇత్యర్థః । తథాశ్రుతయః ॥ యోదేవానాంప్రభవశ్చోద్భవశ్చ । విశ్వాధికోరుద్రోమహర్షిః । హిరణ్య

గర్భంపశ్యతజాయమానగ్ంసనో దేవశ్శుభయాస్మృత్యాసంయున క్త్వితి । ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూతమిత్యాదయః ॥ తథాబ్రహ్మాండపు రాణే ॥ చతుర్ముఖగుదోత్పన్నోవిష్ణుశ్శ్రీవత్సలాంఛనః ॥ అధోక్షజఇతి ఖ్యాతోపురాణేషుమహర్షిభిరితి । విష్ణోః । బ్రహ్మణోత్పత్తిరవగ మ్యతే । నైవపురాణేచ । బ్రహ్మవిష్ణుకాలరుద్రాణాం శివానుగ్ర హాత్పురస్సర కారణత్వం సృష్టిభేదే సదర్శితః । సజాతోత్యరిచ్యత । సః । విష్ణుః । జాతస్సన్ । పశ్చాద్భూమిః ॥ భూమేఃపృష్టభాగం । పురః । అగ్రభాగం । అధః । అధఃప్రదేశంచ । అత్యరిచ్యత । అతీతవానిత్యర్థః ॥ సర్వభూతాధికోభూదిత్యర్థః ॥ ౫ ॥

మూలం ॥ ౮ ॥ యత్పురుషేణహవిషా । దేవా యజ్ఞమతన్వత ॥ వసంతోస్యాసీదాజ్యం । గ్రీష్మఇధ్మశ్శ రద్ధవిః ॥ ౬ ॥ సప్తాస్యాసన్పరిధయః । త్రిసప్తసమి ధః కృతాః । దేవాయద్యజ్ఞం తన్వానాః । అబ ధ్నన్పురుషంపశుం ॥ ౭ ॥ తంయజ్ఞంబర్హిషిప్రోక్షన్ పురుషంజాతమగ్రతః । తేనదేవాఆయజంతసాధ్యాఋ షయశ్చయే ॥ ౮ ॥ తస్మాద్యజ్ఞాత్సర్వహుతః । సంభృ తంపృషదాజ్యం । పశూగ్ంస్తాగ్ంశ్చక్రే ॥ వాయవ్యాన్ ఆరణ్యాన్గ్రామ్యాశ్చయే ॥ ౯ ॥ తస్మాద్యజ్ఞాత్సర్వహు తః ॥ ఋచస్సామాని జజ్ఞిరే । ఛందాగ్ంసిజజ్ఞిరే । తస్మాత్ । యజుస్తస్మాదజాయత ॥ ౧౦ ॥ తస్మాదశ్వా అజాయంత । ఏకేచోభయాదతః ॥ గావోహజజ్ఞిరే । తస్మాత్ । తస్మాజ్జాతాఅజావయః ॥ ౧౧ ॥

భాష్యం ॥ యత్పురుషేణేతి । దేవాః । బ్రహ్మాదయః । హవిషా ॥ పురుషేణ । విష్ణురూపహవిషా । యద్యజ్ఞం । యత్సవ నం । అతన్వత ॥ అకుర్వన్ । తస్యయజ్ఞస్య । వసంతః । వసంతకా లః । వసంతోవా ! ఆజ్యం । ఘృతమిత్యర్థః । గ్రీష్మ । గ్రీష్మర్తుః ఇధ్మః ॥ పాలాశసమిధాః । ఆసన్ । శరత్ । శరదృతుః । హవిః । పురోడాశాఖ్యహవిః । ఆసీత్ ॥ అభూదిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ సప్తాస్యాసన్ని తి । అస్యసప్తస్య । ప్రసిద్ధయజ్ఞస్య । సప్త । మహదాదిసప్తప్రకృ తయః । పరిధయః ॥ పరితఃధీయంతఇతిపరిధయః । ఆసన్అభవన్నిత్య

ర్థః ॥ త్రిసప్తసమిధః కృతాః ॥ పంచకర్మేంద్రియాణి । పంచజ్ఞానేంద్రియాణి । శబ్దాదితన్మాత్రపంచకం । ప్రాణపంచకం । మనశ్చ । ఏకవింశతిః । ఏతే సమిధస్థానీయా ఆసన్నిత్యర్థః ॥ దేవా యజ్ఞమితి । ఏతముపకరణానికృత్వా దేవాః । బ్రహ్మాదయః । యజ్ఞం తన్వానాః । కుర్వాణాస్సంతః । పురుషం పశుం । విష్ణురూపం పశుం । అబధ్నన్ । బబంధురిత్యర్థః ॥ అతఏవ లోకే యజ్ఞవరాహ ఇతి విష్ణోః ప్రసిద్ధిః ॥ యజ్ఞో వై విష్ణురితి శ్రుతౌ । విష్ణోః యజ్ఞరూపత్వం । అపిహ రాజానమధ్వరస్య రుద్రగ్ం హోతారమితి శ్రుతౌ రుద్రస్య యజ్ఞేశ్వరత్వం స్పష్టముపదిష్టం ॥ ౭ ॥ తం యజ్ఞమితి । అగ్రతః । విశ్వతః ప్రథమం । జాతం । ఉత్పన్నం । యజ్ఞం । యజ్ఞరూపం । తం పురుషరూపం విష్ణుం । బర్హిషి । కుశేష్విత్యర్థః ॥ ప్రౌక్షన్ । బర్హిషా ప్రోక్షన్నితి వార్థః ॥ ప్రోక్షణాదిసంస్కారం కుర్వన్నితి భావః ॥ తేన । ప్రోక్షితనారాయణాత్మకపశుహవిషా । దేవాః । బ్రహ్మాదయః ॥ సాధ్యాః । సాధ్యనామకదేవాః ॥ ఋషయశ్చ । మహర్షయశ్చ । అయజంత ॥ యాగమకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ తస్మాదితి । సర్వహుతః । సర్వశరీరం హుతః । రుద్రో జ్వాలాసు యదగ్నిరితి శ్రవణాత్ । రుద్రరూపాగ్నౌ హుతః ॥ హోమం కుర్వంతః । సమర్పితవంత ఇతి యావత్ । తతః । తస్మాద్యజ్ఞాత్ । తత్పరశివాదిత్యర్థః ॥ మనో యజ్ఞేన కల్పతాం వాగ్యజ్ఞేన కల్పతామితి నవకే శివస్య యజ్ఞశబ్దవాచ్యత్వం స్పష్టముపదిష్టం । పృషదాజ్యం । దధిమిశ్రాజ్యం । పృషదాజ్యే పదధ్యాజ్యమిత్యమరకోశః । తత్సదృశం । స్త్రీపురుషజనకవీర్యం సంభృతం । సంజాతం ॥ వాయవ్యాన్ ॥ తత్సదృశవేగవిశిష్టానిత్యర్థః ॥ ఆరణ్యాన్ । కురంగాదీన్ । గ్రామ్యాంశ్చ । మార్జాలాదీన్ తాన్ పశూంశ్చ । చక్రే ॥ ససర్జేత్యర్థః ॥ అత్ర చకారాదేతదితరంచ ససర్జేత్యర్థః ॥ ౯ ॥ తస్మాదితి । సర్వహుతః ॥ సర్వం శరీరం రుద్రరూపాగ్నౌ హోమం కుర్వంత ఇత్యర్థః ॥ తస్మాద్యజ్ఞాత్ ॥ తత్పరశివాత్ । ఋచః । ఋగ్వేదశాఖాః । సామాని । సామశాఖాః । జజ్ఞిరే । జాతాః । ఛందాంసి । గాయత్ర్యాదిఛందాంసి । ఏతత్ షడంగానాముపలక్షణం ॥ జజ్ఞిరే ॥ జాతాః ॥ తస్మాత్ । శివాత్ । యజురజాయత ॥ జాతః ॥ యస్య నిశ్వసితం వేదా ఋగ్వేదో యజుర్వేదసామవేదా

ఇతి(శ్రుతౌ తథాస్య)యతే । శాస్త్రయోనిత్వాదితి సూత్రేభగవతా వ్యాసేన వేదప్రతిపాద్యత్వం వేదకారణత్వం చ శివస్య ప్రతిపాదితం ॥ ౧౦ ॥
తస్మాదశ్వాఅజాయంతఇతి । తస్మాత్పరశివాత్ । అశ్వాః । తురంగాః । అజాయంత । జాతాఇత్యర్థః ॥ చకారోకించేత్యర్థే ॥ కించ । ఏకే । ఏకభాగదంతాః మహిష్యాదయః । ఉభయాదతః ॥ ఉభయతోదంతాః ॥ గార్దభాదయః । గావః ॥ యాజ్ఞీయాజ్యాది ప్రదాపశవః । జజ్ఞిరే । జాతాః ॥ తస్మాత్ । శివాత్ ॥ అజాః । అనయవాశ్చజాతాఇత్యర్థః ॥ ఉత ॥ అజాః । వయః । పక్షివిశేషాఃజాతాఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥

మూ ॥ ౧౨ ॥ యత్పురుషంవ్యదధుః । కతిధావ్యకల్పయన్ । ముఖంకిమస్య । కౌబాహూ । కావూరూ పాదావుచ్యేతే ॥ ౧౨ ॥

భాష్యం ॥ యత్పురుషమితి । దేవాదయః ॥ యత్ । శివం ప్రతి ॥ పురుషం । విష్ణుం । వ్యదధుః ॥ పశుత్వేనకల్పితవంతః ॥ కతిధావ్యకల్పయన్ । అస్య । అవయవాః । కతిధా । కతి ప్రకారాః । అకల్పయన్ । కల్పితవంతఇత్యర్థః ॥ అస్య । శివస్య । ముఖంకిం । బాహూకౌ ॥ ఊరూకౌ । పాదౌకావితి । ప్రశ్నఃకృతః ॥ ౧౨ ॥

మూ ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీత్ । బాహూరాజన్యఃకృతః ॥ ఊరూతదస్యయద్వైశ్యః । పద్భ్యాం శూద్రోఅజాయత ॥ ౧౩ ॥ చంద్రమామనసోజాతశ్చక్షోస్సూర్యోఅజాయత ॥ ముఖాదింద్రశ్చాగ్నిశ్చ । ప్రాణాద్వాయురజాయత ॥ ౧౪ ॥ నాభ్యా ఆసీదంతరిక్షం శీర్ష్ణోద్యౌస్సమవర్తత । పద్భ్యాంభూమిర్దిశశ్శ్రోత్రాత్ । తథాలోకాగం అకల్పయన్ ॥ ౧౫ ॥

భాష్యం ॥ పూర్వోక్తప్రశ్నస్యసమాధానమాహ । బ్రాహ్మణోస్యేతి । అస్యశివస్య । బ్రాహ్మణః । ముఖమాసీత్ । ముఖస్థానీయోభవతి । అస్య బాహూ । బాహుస్థానీయః । రాజన్యః । క్షత్రియః కృతః । అస్య బాహుభ్యాం క్షత్రియోజాత ఇత్యర్థః ॥

ఊరూతదస్య యద్వైశ్యః । తత్ ! తథా । అస్యశి వస్య । ఊరుస్థానీయో వైశ్యః । ఆర్యః । కృతః ॥ అస్యఊరోర్వైశ్యోజాతఇ త్యర్థః ॥ పద్భ్యాగం ! పా దాభ్యాం । శూద్రః । అజా యత । జాతః । శూద్రఃపాదస్థానీయ్యఆసీ దిత్యర్థః ॥ పరశి వా ద్బ్రహ్మ నిర్వా హక చాతుర్వర్ణ్యం ఉత్పన్నాఇతి భావః ॥ ఏవం చా తుర్వర్ణ్య స్సృష్టిము భిధాయ । దేవ తాసృష్టి మాహ ॥ చంద్ర మాఇతి ! ౧౪ ॥ అస్య । శివస్య । మనసః । చంద్రమాః । చంద్రః । జాతః ॥ చక్షోః । చక్షుషోః ॥ చక్షోరితిరూపవ్యత్యయశ్ఛాందసః ॥ నేత్రయో రిత్యర్థః । సూర్యః ! సర్వవస్తుప్రకాశకాదిత్యః । అజాయత । జాతః ॥ ము ఖాదింద్ర శ్చాగ్నిశ్చ । ప్రాణా ద్వాయురజా యత ॥ స్పష్టార్థః ॥ ౧౫ ॥ నాభ్యాఆసీదితి । అస్యశి వస్య । నాభ్యాః । నాభే అంతరిక్షంఆసీత్ । ఆకాశఉత్పన్న ఇత్యర్థః ॥ శీర్ష్ణోః । శిరోభ్యఇత్యర్థః ! ద్యౌః । స్వర్గం । ఊర్ధ్వభాగస్థితసప్త లోకాస్స మవర్తత । జాతాభూవన్నిత్యర్థః ॥ పద్భ్యాం । పాదాభ్యాం । భూమిః । భూ మ్యాది సప్తలోకాః ॥ శ్రోత్రాత్ । దిశః । తథా । లోకాన్ । అకల్పయన్ ॥ సప్త ద్వీ పాదివిభక్త లోకా నకల్పితవానిత్యర్థః ॥ స స్థావర జంగమాత్మకం తత్కోటి బ్రహ్మాండ సృష్టింపర శివః కృతవా నిత్యర్థః । సర్వసృష్టిం ప్రతిసకిశః పరిప్ర యోజకక ర్తేతిభావః ॥ ౧౫ ॥

మూ ॥ ౧౬ ॥ వేదాహమేతంపురుషం మహాంతమాదిత్యవర్ణంతమసస్తుపారే । సర్వాణిరూపాణివిచిత్యధీరః । నామానికృత్వాభివదన్యదాస్తే ॥ ౧౬ ॥ ధాతాపురస్తాద్య ముదాజహార । శక్రః ప్రవిద్వాన్ । ప్రదిశశ్చతస్రః । తమేవంవిద్వానమృత ఇహభవతి । నాన్యఃపంథాఅయనాయ విద్యతే ॥ ౧౭ ॥ యజ్ఞేనయజ్ఞమయజంతదేవాః । తానిధర్మాణిప్రథమాన్యాసన్ ॥ తేహనాకం మహి మాన స్స చంతే । యత్రపూ ర్వే । సాధ్యాస్సంతిదేవాః ॥ ౧౮ ॥

భాష్యం ॥ వేదాహమితి । ఆర్ధక్రమా త్సార । క్రమోలిఖ్యతె ॥ ధియి । మనసిరమ తీతిధీరః । ఆకాశశ రీరంబ్రహ్మ ।

సత్యాత్మ ప్రాణారామం మన ఆనంద ఇతిశ్రుతేః । శివఇత్యర్థః । ఉ
త । ధీరః । భయాభావాత్ । మృత్యుంజయ ఇతీతి యావత్ ॥ స
ర్వాణి రూపాణి । సృష్ట్యుపకార భూతసర్వ భూతరూపాణి । వి
చింత్య తత్త త్కార్యానుగుణ్యేన । దేవమనుష్యాది రూపైస్తాన్సం
యోజ్య । నామాని । తేషాం । సూర్యచంద్రేంద్రభూమ్యాది నా
మాని । కృత్వా । సంజ్ఞాంకృత్వా । అభివదన్ । లోకవ్యవహా
రార్థంతత్తన్నామభిస్తాన్పదార్థాన్స్వయముచ్చరన్నిత్యర్థః । యత్ ।
యః । పరమేశ్వరః । ఆస్తే । తిష్ఠతి । ఏతం । అంతర్యామి
ణం । రుద్రోజనానాంహృదయేసంనివిష్టఇతిశ్రుతేః । మహాంతం ।
బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభ్యోధికం । ఆదిత్యవర్ణం । హిరణ్మయవర్ణమిత్య
ర్థః । కోటిసూర్యప్రతీకాశమితిచార్థః ॥ తమసస్తుపారే । తమఃపరమ
హాకైలాసే । చిత్ప్రకృతౌ । పరమాకాశే వాస్థితమితిశేషః । పురు
షం । శివం । అహం । అహంపదవాచ్యజీవః । యః ॥ వేదజానా
తి । సః । ఉపాసనాకాల ఏవమోక్షరూప శివానందంగమిష్య
తీత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౧౬ ॥ ధాతా పురస్తాదితి । ఏతాదృశప్ర
భావః । పరశివః । ఇతఃపూర్వంకైలాసే స్థితఇతి జిజ్ఞాసాయామా
హ ॥ పురస్తాత్ ॥ సృష్టేఃప్రాక్ । ఆదౌ । ప్రథమం । ధాతా చ
తుర్ముఖః ॥ శక్రః ॥ శతక్రతుః ॥ దేవేంద్రః । ప్రవిద్వాన్ । ప్ర
కృష్టశివ విషయకజ్ఞానవాన్ । ఇంద్రః । పరమైశ్వర్యభూ
తలక్ష్మీవాన్విష్ణుః । ప్రదిశశ్చతస్రః ॥ ఇహాల్లక్షణయా దిక్చతుష్టయ
స్థితాగ్నివరుణవాయుయమాదేవాః । వామదేవాదధీచిదూర్వాసాగస్త్యా
దిమహామునయశ్చ । యంశివం । ఉదాజహార । ఉచ్చారణంకృతవంతః
ఉపాసితవంతఇత్యర్థః । ఏతేన । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవాః । వామదేవ
శుకదధీచ్యాదిమునయశ్చశివోపాసనం కృత్వాస్వాభీష్టసిద్ధిం ప్రాపురిత్యర్థో
బోధ్యతే ॥ నాన్యః పంథేతి । అయనాయ । మోక్షాయ । అ
న్యః పంథాః । శివోపాసనాదితరమార్గః నవిద్యతే ॥ నాస్తి । శివ
ఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేత్యథర్వణశిఖాయాం ।
ఉమాసహాయం పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం
ధ్యాత్వా మునిర్గచ్ఛతి భూతయోనింసమస్తసాక్షిం తమసః పర
స్తాత్ । సబ్రహ్మాసశివస్సేంద్రస్సోక్షరః పరమస్స్వరాట్ । సఏవవి

ష్ఠసస్రష్టా జస్సకా లోగ్నిస్సచం ద్రమాః ॥ సఏవ సర్వం యద్భూతం యచ్చ భవ్యంస నాతనం ॥ జ్ఞాత్వాతన్మృత్యుమత్యేతినాన్యః పంథావిముక్తయే ॥ సర్వభూతస్థమాత్మానం సర్వభూతానిచాత్మని । సంపశ్యన్ బ్రహ్మపరమం యాతి నాన్యేన హేతునేతి కైవల్యేచ । శివస్యసర్వోపాస్యత్వం తద్ధ్యానస్యైవ మోక్షముఖ్యమార్గత్వం బహుధాప్రపంచితం ॥ ౧౬ ॥ యజ్ఞేనేతి । దేవాః । బ్రహ్మాదయః । యజ్ఞోవైవిష్ణురితిశ్రుతేః ॥ యజ్ఞేన । యజ్ఞశబ్దభూతనారాయణేనహవిషా । యజ్ఞం । పరశివారాధనాత్మకసవనం । అయజంత ॥ అకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ తానిధర్మాణి ॥ దేవతాకృత పూర్వోక్త యజ్ఞకర్మాణీత్యర్థః ॥ ప్రథమాని । సర్వేషాంప్రాధాన్యాని । పరమేశ్వరస్థూలోపాసనారూపత్వాదితిభావః ॥ ఆసన్ ॥ అభవన్నిత్యర్థః ॥ తే హేతి ॥ తేహేతి । ప్రసిద్ధా ॥ ఏతద్యజ్ఞకర్తారః ॥ మహిమానః । విశేషమహిమాయుక్తాస్సంతః ॥ నాకం ॥ సవిద్యతే । అకం దుఃఖం యస్మిన్ తత్ । నాకం ॥ మహాకైలాసం । మోక్షం । శివానందంవా ॥ దేవాహవైస్వర్గంలోకమగమన్నితిశ్రుతా । స్వర్గపదస్యమహాకైలాసోభిధియ్యతే ॥ సచంతే ॥ ప్రాప్నువంతీత్యర్థః ॥ యత్రపూర్వేతి । యత్ర । మహాకైలాసే । పూర్వే । పూర్వయుగే । దేవాః । సాధ్యాః ॥ వామదేవాగస్త్యదూర్వాసాదిమహామునయః ॥ సాధ్యనామకదేవావాసంతి । పూర్వకృతయజ్ఞేనదేవానాం సాధ్యానాంస్వస్వపదప్రాప్తిః । ఏతేన । యజ్ఞేన । స్వేచ్ఛయామహాకైలాసగమనసామర్థ్యంచఅభూదిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥

మూలం ॥ అద్భ్యస్సంభూతః । పృథివ్యైరసాచ్చ ।
విశ్వకర్మణస్సమవర్తతాధి । తస్యత్వష్టావిదధద్రూపమేతి ॥ తత్పురుషస్యవిశ్వమాజానమగ్రే । వేదాహమేతంపురుషంమహాంతం ॥ ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తాత్ । తమేవంవిద్వానమృతఇహభవతి । నాన్యఃపంథావిద్యతేయనాయ ॥ ప్రజాపతిశ్చరతిగర్భేఅంతః ॥ అజాయమానోబహుధావిజాయతే ॥ తస్యధీరాఃపరిజానంతి యోనిం ॥ మరీచీనాంపదమిచ్ఛంతివేధసః ॥ యోదేవేభ్యఆతపతి । యోదేవానాంపురోహితః ।

పూర్వోయోదేవేభ్యోజాతః । నమోరుచాయబ్రాహ్మయే । రుచంబ్రాహ్మంజనయంతః ॥ దేవాఅగ్రే తదబ్రువన్ । యస్త్వైవంబ్రాహ్మణోవిద్యాత్ ॥ తస్యదేవా అసన్వశే । హ్రీశ్చతేలక్ష్మీశ్చపత్న్యౌ ॥ అహోరాత్రే పార్శ్వే । నక్షత్రాణిరూపం । అశ్వినౌవ్యాత్తం । ఇష్టంమనిషాణ । అముం మనిషాణ । సర్వంమ నిషాణ । ఓంశాంతిశ్శాంతీ శ్శాంతిః ॥ ఇతిపురుషసూక్తంసమాప్తం ॥

భాష్యం ॥ అద్భ్యఇతి । అద్భ్యః । జలేభ్యః । సంభూతః ॥ పృథివీసంభూతేత్యర్థః । పృథివ్యై । పృథివ్యా ఇత్యర్థః ॥ రసాత్ । అన్నాచ్చ । భూ సంబంధా దన్నా దిత్యర్థః । భూజలోభ యాదితి వా । చేతనాచేతనాత్మక ప్రపంచోజాత ఇత్యర్థః । స ద్వివిధఃప్రపంచః ॥ విశ్వకర్మణస్సమవర్తత । విశ్వం । ద్వివిధప్రపంచం । కర్మ యస్యసః । విశ్వకర్మా ॥ తస్మాద్విశ్వకర్మణః । విశ్వాధీశ్వరాత్ । విశ్వాధికో రుద్రోమహర్షిరితిశ్రుతేః । లోకతః । లోకేశ్వరాదివి భాగత్వేన । సమవర్తత । సంవృతః ॥ ఏవం ॥ తస్య । ప్రపంచస్య । రూపం । విదధత్ । త్వష్టా । త్వక్ష్ణోతిసూక్ష్మంకరోతీతి । త్వష్టా । ఏతి । ప్రపంచధారణపోషణార్థంతదంతరాత్మత్వేన । అధిష్ఠానత్వేనచఆకాశవద్వ్యాప్నోతీత్యర్థః । ఆకాశవత్సర్వగతశ్చపూర్ణఇతిశ్రుతేః । తత్పురుషస్యేతి । తత్ । తస్మాత్ । సృష్ట్యాదివిధానకాదిత్యర్థః ॥ విశ్వం । చరాచరంజగత్ । పురుషస్య । శివస్య శివశేషమితి । యావత్ । ఏవం । ప్రపంచస్య శేషత్వం । శివస్యశేషిత్వంచ । అగ్రే । పూర్వమేవ । అహం । వేదపురుషోహం । అజానం । జానామీతి వేదపురుషః ప్రాహ । కోయంపురుషః కీదృశఇత్యాకాంక్షాయామాహ । ఏతం । పూర్వోక్తసమష్టి వ్యష్ట్యాత్మకసృష్టికర్తారం । ఉత । మహాంతం । విష్ణ్వాదిభ్యః కారణత్వేన సర్వాధికం । ఆదిత్యవర్ణం । హిరణ్మయవర్ణం । తమసఃపరస్తాత్ । తమోరూప ప్రకృతి మండలస్యోపరిభాగస్థిత మహాకైలాస వాసినం ॥ పురుషం । శివం । అహం । శేషభూతోహం । వేద । వేద్మీతివేద పురుషఆహ । పురుషవ్యత్యయశ్ఛాందసః । తం । పరశివం । ఏవం । విద్వాన్ ॥ పూర్వో

క్తలక్షణ విశిష్టమితివేత్తా । ఇహ । వర్తమానశరీరే । అమృతః ॥ ముక్తః ॥ జీవన్ముక్త ఇత్యర్థః ॥ భవతి । అన్యః పంథాః । శివజ్ఞానాదన్యోపాయః । అయనాయ । మోక్షాయ । నవిద్యతే । నాస్తీత్యర్థః। సశివః కింకరోతీ త్యాకాంక్షాయా మాహ ॥ ప్రజాపతిరితి । ప్రజానాం । బ్రహ్మ విష్ణ్వాది పశూనాం । పతిః । ప్రభుః ॥ పశుపతి రిత్యర్థః । ఏషామీశః పశుపతిః పశూనామితి శ్రుతేః ॥ గర్భేంతః ॥ చేతనాచేతన జగదంతః । చరతి ॥ సంచరతి । చేతనాచేతనాం తర్యామీసన్ వర్తత ఇత్యర్థః ॥ అజాయమానఇతి । అజాయమానస్సన్ ॥ బహుధా । బహురూపేణ । విజాయతే । ఆవిర్భవతి । భక్తాః యద్రూపేణ ధ్యానంకుర్వంతి । తద్రూపేణా విర్భవతీత్యర్థః ॥ తథా శ్రుతిః । అజాతఇత్యేవం కశ్చిద్భీరుః ప్రపద్యతే । రుద్రయత్తే దక్షిణం ముఖం తేనమాం పాహినిత్యమితి ॥ శ్వేతాశ్వతరే ॥ సద్యోజాతం ప్రపద్యామీతి నారాయణేచ ॥ వర్తతే ॥ తస్యధీరాఇతిధియా । శివజ్ఞానేన ॥ శివం । రాంతి ॥ గృహ్ణంతీతి ధీరాః । శివజ్ఞానినః । తస్య । విష్ణ్వాది చేతనాచేతన ప్రపంచస్య । యోనిం ॥ కారణం శివం । పరిజానంతి । సాక్షాత్కుర్వంతీత్యర్థః ॥ వేధసః । సర్వస్రష్టుః । శివస్య । సంబంధీనాం మరీచీనాం । సూర్యకిరణ వన్నిర్మల జ్ఞానవతాం భక్తానాం । ఉత । మరీచ్యాది మహర్షీణాంవా । పదం । శివైకనిష్ఠాగరిష్ఠరూప స్థానం । ఇచ్ఛంతి । ఆకాంక్షంతి ॥ యోదేవేభ్యఇతి యః । శివః । దేవేభ్యః । బ్రహ్మ విష్ణ్వా దిభ్యః । ఉత ॥ శివభక్తేభ్యోవా । ఆతపతి । పర మేశ్వర శక్తి క్రియాజ్ఞానవి రోధాత్మకశత్రూన్ । దహతి । నాశ యతీ త్యర్థః ॥ యోదేవానామితి । యః । పరశివః । దేవానాం । శివభక్తానాం । శివభక్తిపరా దేవాది ముఖాస్త్వసు రాస్స్మృతా ఇతిశివాగమోక్తేః ॥ పురోహితః । పురః । అగ్రే ॥ హితం । యస్మాద్భక్తిసత్పురోహితః । అగ్రేశివానందప్రతో భవిష్యతీత్యర్థః ॥ స్వభక్తానాం స్వానందం దదాతీతియావత్ ॥ యః పరశివః ॥ దేవేభ్యః । బ్రహ్మ విష్ణ్వాదిభక్తేభ్యః ॥ పూర్వః । ప్రథమః । పూర్వసమర్పితపూజాసేవానుగ్రహణార్థం । జాతః ॥ స్వయమా విర్భూత ఇత్యర్థః । నమోరుచాయేతి ॥ బ్రాహ్మయే । పరిబ్రంహణే । బ్రహ్మ ణ

బ్రాహ్మణః ॥ స్వార్థేఇణ్ । రుచాయ వేదాత్మక ॥ శివాయ । న
మః ॥ నమస్కారోస్తు ॥ విష్ణ్వాదిసర్వభక్తసంసారదుఃఖహరణాయ
శివాయ అహం నమస్కారో మీతివేద పురుషః ప్రాహ । ఉక్తా
ర్థేపూర్వానుష్ఠానందర్శయతి । బ్రాహ్మ్యం రుచం । బ్రహ్మసంబంధి
నీంప్రీతిం । జనయంతః ॥ దేవాః । విష్ణుప్రముఖాశ్శివభక్తాః । అగ్రే ।
పరశివస్యపురతః । తత్ । నమః । అబ్రువన్ । నమసా । పరశివ
ప్రీత్యైకప్రయోజనకింకరత్వమభ్యర్థయంత । ఇత్యర్థః ॥ ఏవం ।
శివప్రార్థనేనవినా । తేషాంప్రాప్తవ్యంతరాభావాదిదమేవ ప్రార్థయంతే
త్యర్థః ॥ ఏతాదృశకింకరత్వస్యఫలమాహ ॥ యస్త్వైవంబ్రా
హ్మణఇతి । యఃకశ్చిద్బ్రాహ్మణః శివజ్ఞానీ । ఏవంవిద్యాత్ । శివదా
స్యమేవపరమపురుషార్థ సాధనమితిమన్యేత ॥ జానీయాదిత్యర్థః ॥ తు
శబ్దస్సర్వజ్ఞానివైలక్షణ్యంద్యోతయతి ॥ తస్య । పూర్వోక్తశివదాస్యశా
లినః దేవాః । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిదేవాః । వశేస్వాధీనే । అసన్ ।
తిష్ఠంతీత్యర్థః । శివభక్తానాంబ్రహ్మవిష్ణ్వాది దేవాస్స్వాధీనాభవంతీతి
యావత్ । తృణీకృతబ్రహ్మపురందరాణాంకిల దుష్కృతం శంక
రకింకరాణామితిశైవపురాణోక్తేః । కించ । తత్పరశివస్య అనన్య
సాధారణ ధర్మానాహ । హ్రీశ్చతేతి । హరస్యపత్నీహ్రీ । గంగా ॥
లక్ష్మీః । గౌరీ । శ్రియంలక్ష్మీమంబికాంగామిత్యాయుష్యసూక్తేఽంబి
కాయాఏవ లక్ష్మీశబ్దవాచ్యత్వనిర్దేశాత్ । గౌరీలక్ష్మీరితిఖ్యాతేతికూర్మ
వచనాచ్చ । తే । తవ । పత్న్యౌ । భార్యే । భవతఇత్యర్థః ॥
యద్వా ॥ హ్రీంకారస్య మాయాబీజత్వాత్ । హ్రీః । త్రిగుణాత్మిక
పాశరూపభిన్నశక్తిః । లక్ష్మీః ॥ లక్ష్యతేఽనయేతిలక్ష్మీః । చిచ్ఛక్తిర్జ్ఞానశక్తి
రిత్యర్థః । పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతే స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే
తిశ్రుతౌ । విరాట్పురుషస్య శక్తిమత్వప్రదర్శనాత్ । భిన్నాభిన్నశక్త్యో
రవినాభావసంబంధతయా తస్మిన్విద్యమానత్వేన భార్యాత్వేన వర్ణ్య
తే । అతఏవ ॥ అహోరాత్రే పార్శ్వే తేపార్శ్వే । అహోరాత్రి
తుల్యావిత్యర్థః ॥ వామభాగస్యదేవీపార్శ్వతయారాత్రి తుల్యత్వం ॥
దక్షిణభాగస్య హిరణ్మయపురుష పరమేశ్వర భాగతయా అహస్సామ్య
త్వమితిద్వివచన ప్రాశస్త్యంజ్ఞేయం భవతి । నాన్యపరత్వే నేతరాస్వార
స్యముపలభ్యతే । కించ ॥ హేశివ । తేరూపం । నక్షత్రాణి । న

శుభ్రతచ్ఛుద్ధస్ఫటిక సంకాశ ప్రకాశ యుక్తమిత్యర్థః ॥ అశ్వినౌవ్యాత్తం ॥ అశ్వనీదేవావివ । సర్వసంరక్షకం । దేవానాం సర్వశత్రుకృతాస్త్రవజ్రాది బాధానివారణం కృత్వాతాన్ సంరక్షతా ॥ వశ్వినీదేవా । తద్వద్భవానపి । త్వద్భక్తానాం । మాయాపాశగ్రస్తరోగనాశంకృత్వా । రక్షసీతి పరమేశ్వ రస్తుతిం వేదపురుషః కృతవానితి యావత్ । అధ్యవోచ దధివక్తా ప్రథమో దైవ్యోభిష । గితిమహా రుద్రేత థాశూయతే । ఇష్టంమనిషాణఇతి । పరమేశ్వర ప్రార్థనానుగియం । హేను । హేసదాశివ ॥ మకారః కాలకాలఇతి నాపని యోపనిష ది । మశ్నంభో ధాతరీం దాచేతి నానార్థ రత్నమా లాయాం చశివ స్యమకా రవాచ్యత్వం స్పష్టముక్తమిష్టం । ఇష్టం । మదిష్టభక్తిజ్ఞానవైరాగ్యాదికం ॥ నిషాణ । షూజపేరణ ఇతిధాతుః । నితరాం షాణ । నిషాణ । దేహీత్యర్థః । ధాతువ్యత్యయశ్ఛాందసః । హేమ । హేశివ ॥ ఉత । అముం । భనత్స్వర్గాపవ్రాప్తిం । నిషాణ । దేదేహి । సర్వం । భవత్సాక్షాత్కారో పయోగ భూతశ్రవణమననిధిధ్యాసనావధానాని ॥ గురుచరేశ్వర దాస్యోపయోగ భూతధనపశ్వాదికం చేత్యర్థః ॥ హేను । హేశంకర । నిషాణ ॥ దేహీతి ప్రార్థనా । వేద పురుషేణకృతా ॥ ౨౨ ॥

సహస్రశీర్షఇత్యాదినాశివస్యమాహాత్మ్యం ॥ తస్యైవ । తస్మాద్విరాడజాయతఇతివాక్యేనబ్రహ్మవిష్ణుజనకత్వం । యత్పురుషేణే ॥ త్యాదినాయజ్ఞేశ్వరత్వం । బ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీదిత్యాదినాసర్వ వర్ణసర్వదేవతాజనకత్వం ॥ ధాతాపురస్తాదితివాక్యేనబ్రహ్మవిష్ణ్వాదిసర్వోపాస్యత్వం । అద్భ్యస్సంభూతఇత్యాదిపంచఋగ్భిః । భూతస్రష్టృత్వం । తదంతర్గతభౌతికస్థావరజంగ మాత్మకసర్వజగత్స్రష్టృత్వంత దంతర్యామిత్వంతద ధిష్ఠానత్వంతన్నియామకత్వం బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిసర్వదేవతాధిక్యత్వం । ఆదిత్యవర్ణత్వం । తమఃపరత్వంభక్తరక్షణార్థంబహుధావిర్భూతత్వం । అజాతత్వం ॥ భక్తపరివేద్యత్వంతత్ప్రాప్యత్వం స్వభక్తవిరోధినిరాసత్వంనక్షత్రతుల్యశరీరవత్వంసర్వభక్తరక్షకత్వంగంగాగౌరీనిత్యానపాయిత్వంఅభిమతభక్తాభీష్టప్రదాతృత్వంచ । ప్రతిపాదితమితికృత్స్నపురుషసూక్తాభిప్రాయః ॥ ❀ ॥

పురుషసూక్తస్య షడ్విధలింగతాత్పర్యవిచారః క్రియతే

సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యుపక్రమః ॥ నమో రుద్రాయ బ్రహ్మవే ఇత్యుపసంహారః ॥ ఇదమేకం లింగం ॥ వేదాహమేతమిత్యభ్యాసః ॥ నఖ త్రాణి రూపమిత్యపూర్వతాం ॥ తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతీతి ఫలం ॥ బ్రాహ్మణోస్య ముఖమాసీదిత్యాదయో అర్థవాదాః । ఇష్టం మనిషాణ ఇత్యాదయోపపత్తిః ॥ ఏతైర్లింగైః పురుష సూక్తస్య శివపరత్వే సనిర్ణీతత్వాన్నాన్య పరత్వం వక్తుం శక్యతేతి రాద్ధాంతః ॥ ❀ ॥ ❀ ❀ ❀ ❀

శ్రీపండిత గురుచరణారవిందాభ్యాం నమో నమః

ననుచిత్తిర్నామకైతదధ్యాయస్య కర్మప్రకరణేవిని యోగదర్శనాత్తస్మాదేవ శంకరాచార్యైణా వ్యాఖ్యాతత్వాదత్ర బ్రహ్మలింగాభావాచ్చ । తన్మధ్యగతపురుష సూక్తస్య కథం శివపరత్వం నిర్ణీయతేతి చేద్బ్రూమః ॥

పండితారాధ్యోద్భటారాధ్య వేమనారాధ్య జ్యోతిర్నాథ । ఘంటారాధ్య నీలకంఠాచార్య భట్టభాస్కరాచార్య హరదత్తాచార్యాది సర్వజ్ఞైరేతదధ్యాయస్య శివపరత్వేన తత్రతత్ర వ్యాఖ్యాతత్వాత్ । నారాయణానాం తర్కతర్కతంత్రాణామపి శివపరత్వేన వ్యాఖ్యానదర్శనాత్ । కించ । చిత్తిస్రుక్ । చిత్తమాజ్యమిత్యాది నా ఉపక్రమే । బ్రహ్మజ్ఞానాంగ భూతమానస యజ్ఞ విధానాత్ । మధ్యే । అంతః ప్రవిష్టః శాస్తా జనానాం ॥ అంతః ప్రవిష్టం కర్తారమేతం । దేవానాం బంధు నిహితం గుహాసు । ఆత్మా జనానాం విశ్వరూపం తం । స్రష్టారం ఘృతవచ్చరాచరం । దేవా అన్వ విందన్ గుహాహితం ॥ ఇత్యాది నా బ్రహ్మలింగ బాహుళ్య దర్శనాత్ । ఉపసంహారే ! చిత్తిం సంతానేన । భవం యక్నా రుద్రం తనిమ్నా పశుపతిం స్థూలహృదయేనాగ్నిం హృదయేన రుద్రం లోహితేన శర్వం మతస్నాభ్యాం మహాదేవమంతః పార్శ్వేనేతి పరశివబ్రహ్మ ప్రతిపాదక శబ్దబాహుళ్యదర్శనాచ్చ । చిత్తేశ్శివబ్రహ్మ పరత్వేన శంకాకళంకః । అతస్తన్మధ్యగతస్య సహస్రశీర్షం హరం శరణమితి వాక్యేన విఘ్నసంహారక శివపరత్వేన నిర్దే

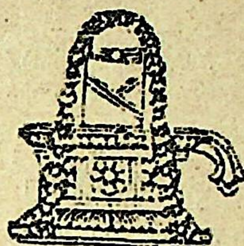
శాచ్చ విష్ణుపరత్వం వక్తుంనయుక్తమితి ఘంటాఘోషః ॥

ఇతి పురుషసూక్తశైవభాష్యంసమాప్తం ॥

ఇతిశ్రీమద్వేదాగమోభయవేదాంత సిద్ధాంతవీర శైవప్రకాశక శ్రీపతి పండితారాధ్యస్వామి వంశసంభూతరాజ లింగారాధ్యపుత్ర బసవ పండితారాధ్య కృతిషు పురుష సూక్త భాష్యం సమాప్తం ॥

పండితారాధ్య వంశ సంభూత నందీశ్వరారాధ్యపుత్ర మల్లికార్జునారాధ్యేన పరిశోధితో యంగ్రంథః ॥

శీక్షావల్లీశైవభాష్యం

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః
శీక్షావల్లీప్రథమానువాకః

నమస్తే ప్రాణలింగాయ । షట్స్థలబ్రహ్మ రూపిణే । మహా
దేవాయరుద్రాయ । మూర్తామూర్తస్వరూపిణే ॥ * ౧ * ॥ దూ
ర్వాసం రేవణారాధ్యం । మరుళారాధ్యమవ్యయం । ఏకోరామశివారా
ధ్యం । భజేశ్రీపతిపండితం ॥ * ౨ * ॥ వేదవ్యాసం సూత్రకా
రం । దూర్వాసంవృత్తికారకం ॥ భాష్యకృత్పండితారాధ్యం ప్రపద్యే
పాశముక్తయే ॥ * 3 * ॥ ఉద్భటారాధ్యసౌజ్ఞాదిగురూన్వేదాంత
పారగాన్ । ప్రణమ్య తైత్తిరీయస్య । భాష్యం భవ్యం కరో
మ్యహం ॥ * ॥

మూలం ॥ హరిఃఓం । శంనోమిత్రశ్శంవరుణః ॥
శంనోభవత్వర్యమా । శంనఇంద్రో బృహస్పతిః ॥ శం
నోవిష్ణురురుక్రమః । నమోబ్రహ్మణే । నమస్తేవా
యో । త్వమేవప్రత్యక్షంబ్రహ్మాసి । త్వమేవప్రత్యక్షంబ్రం
హ్మవదిష్యామి । ఋతంవదిష్యామి । సత్యంవదిష్యా
మి ॥ * ౧ * ॥ తన్మామవతు । తద్వక్తారమవ
తు । అవతుమాం । అవతువక్తారం । ఓంశాంతిశ్శాంతి
శ్శాంతిః ॥ సత్యంవదిష్యామి పంచచ ॥ ఇతిప్రథ
మానువాకః ॥ * ॥

భాష్యం ॥ సర్వవేదవేదాంతానాముపక్రమోపసంహారయో
ర్ద్వారిః ఓమితి । పాఠో దృశ్యతే । అత్ర కించిద్విచార్యతే । శ్రు ॥
యోవేదాదౌస్వరః ప్రోక్తో వేదాంతేచ ప్రతిష్ఠిత ఇత్యాదిశ్రుతిషు ।
వేదవేదాంతోపక్రమోపసంహారయోః । ప్రణవోచ్చారణమాత్రం
నిరూప్యతే । ప్రణవార్థస్వరూపశ్చసాక్షాచ్ఛివ । ఏవ । తథా ॥ బ్రహ్మ

ధిపతిర్బ్రహ్మణోధిపతి । బ్రహ్మాశివోమేఅస్తుసదాశివో మితిశ్రుతా । ఓంకారశివయో రభిన్నత్వోపదేశాత్ । సామజైగిషీయశాఖాయామపి ॥ అకారోబ్రహ్మఉకారో విష్ణుర్మకారః కాలకాలోర్ధమాత్రిః పరమశివస్తస్మాదోంకారంలింగమాహురితి । శ్రవణావచ్చనాస్యదేతాపరత్వంవక్తుంశక్యం । వాసుదేవః పరాప్రకృతిరిత్యాది స్మృతిషు । విష్ణోఃప్రకృతిరూపత్వం । పురుషోవైరుద్ర ఇత్యాదిశ్రుతిషు । శివస్య పురుషరూపత్వం చోపదిష్టత్వాత్ । ఖట్వాంగీవిష్ణువల్లభ ఇత్యాదిషు । శివస్యవిష్ణువల్లభత్వోపదేశాచ్చ ॥ శివకేశవయోరనాదిదాంపత్యంప్రపంచితంభవతి । వేదపురుషేణాపి । శక్తిశక్తిమతోరభిన్నభావంమనసినిధాయ । నమోరుద్రాయవిష్ణవేమృత్యుర్మే పాహీతి శ్రుత్యాభేదోపదిష్టః ॥ తథైవ ॥ స్మృత్యంతరే । శివాయవిష్ణురూపాయ । శివరూపాయవిష్ణవేత్యభేదోనిర్దిష్టః ॥ స్కాందశివరహస్యాంతర్భూతాసురకాండేచ ॥ శివస్యశక్తిర్నియోగకాలేచతుర్విధాభూచ్ఛివసత్ప్రసాదాత్ ॥ భోగేభవానీపురుషేషువిష్ణుః క్రోధేచకాళీసమరేచదుర్గేతివిష్ణోశ్శివశక్తిపరిణామిత్వంస్పష్టముపదిష్టం ॥ యథా । లోకే । మాతాపితరావిత్యాదిషుమాతుః పూర్వోచ్చరితత్వం దృశ్యతే ॥ తద్వదత్రాపిహరిశబ్దస్యపూర్వనిపాతోయుక్తః ॥ తస్మాచ్ఛ్రుతావప్రతిపాదితత్వేపి । శిష్టాచారపరంపరానుగతహరిః ఓమిత్యుచ్చారణంనాస్మాకంవిరుధ్యతే । విపశ్చిద్భిర్విజ్ఞాతవ్యః ॥ ✱ ॥ ✱ ॥

అధ్యాత్మవిద్యామారభమాణోవిఘ్నశాంత్యై ॥ దేవతాఃప్రార్థయతే । శం । పరశివానందం । గురునాదత్తేష్టలింగాత్మకబాహ్యప్రాణలింగరూపమిత్రః । నః । భవతు ॥ భవత్వితిసర్వత్రానుసంధేయః ॥ అంతఃప్రాణలింగరూపవాయ్వధిష్ఠానదేవరూపవరుణః ॥ శ్రు ॥ సౌమ్యఅన్నమయంహిమనః । ఆపోమయఃప్రాణఇతిశ్రుతా । జలాత్మకత్వంప్రాణస్యనిర్దిష్టం । అతస్తదధిపతిత్వేనవరుణస్యోపపద్యతే । అర్యమా । శివలింగాధిష్ఠానభూతనేత్రదేవతాత్మకసూర్యః ॥ ఇంద్రః । బాహ్వోరధిపతిః । బృహస్పతిః । బుద్ధ్యభిమానదేవః । విష్ణురురుక్రమః । సామాన్యదేవతాధికపరాక్రమవిశిష్టవిష్ణుః । పాదాభిమానదేవః ॥ ఏవమాద్యాఅధ్యాత్మదేవతాభవంత్వితితత్రితత్రానుసంధేయః । నమఇతి । నమోబ్రహ్మణే ॥

సర్వవ్యాపకపరశివాయనమః । శ్రు ॥ బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోధి
పతిర్బ్రహ్మా శివో మే అస్తు ॥ ఋతగ్ంసత్యం పరం బ్రహ్మేత్యాదిషు ।
హస్త కరపాణిశబ్దవచ్ఛివబ్రహ్మశబ్దయోః పర్యాయవాచకత్వోపదేశా
త్ ॥ బృహ బృంహి వృద్ధావితి ధాతువశాద్బ్రహ్మత్వాద్బ్రహ్మ ।
తథా శ్రుతిః ॥ సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వ భూత గుహాశయః । సర్వ
వ్యాపీ చ భగవాన్తస్మాత్సర్వగతశ్శివ ఇతి శ్వేతాశ్వతరే ॥ * ॥ నమస్తే
వాయో ॥ వాయో । వాయ్వధిష్ఠానప్రాణలింగ । తే నమః ॥
అత్ర కేచిన్మందమతయః । వాయుపరత్వేన యోజయంతి ॥ తదసంగ
తం । స్థానప్రకరణలింగాత్సమన్వయ ఇతి మీమాంసా న్యాయే
న ॥ బ్రహ్మప్రకరణే జడాత్మక వాయునమస్కారే ప్రకరణవిరో
ధః ॥ ఋతగ్ం సత్యం పరంబ్రహ్మేత్యాదిశ్రుతిసిద్ధఋతత్వాదిప
రశివలింగానామత్రద్యోతనాల్లింగ విరోధశ్చ సంభవత్యతః ॥
గంగాయాం ఘోష ఇత్యాదివజ్జహల్లక్షణయా పూర్వోక్తార్థమేవ
సమంజసం భవతి । కించ । ప్రాణలింగాధిష్ఠానభూతవాయుస్థై
ర్యం వినా మహాయోగినామపి చిత్తస్థైర్యాభావాచ్చిత్తస్థైర్యా
భావతయా పరశివసాక్షాత్కారాసంభవాచ్చ । వాయోః పరశి
వాత్మకత్వేన స్తుతిరప్యవిరుద్ధ ఇతి కేచిత్ । వాయ్వధిష్ఠానప్రాణలింగ ।
త్వమేవ ॥ భవానేవ । ప్రత్యక్షబ్రహ్మాసి ॥ భక్తోపాసనార్థం సద్గురు
దత్తచాక్షుషప్రత్యక్షభూతేష్టలింగరూపోసి । లింగేషుషప్రిరితి
శ్రుతౌ । లింగం బ్రహ్మసనాతనమిత్యాగమేచ । లింగబ్రహ్మశబ్ద
యోః పర్యాయవాచకత్వం స్పష్టముపదిష్టం । యతశ్చాక్షుషప్రత్యక్ష
భూతేష్టలింగరూపబ్రహ్మాసి । జ్యోతిర్మయప్రాణలింగాత్మకశివకళా ॥
సద్గురుదత్తేష్టలింగే నిరీక్షణ ! వశాద్భక్తానాం చాక్షుషవిషయం భవ
తి ॥ అతస్త్వాం ప్రత్యక్షబ్రహ్మత్వేన వదిష్యామి । ఋతం । సకలబు
ద్ధిప్రేరకం । వదిష్యామి ॥ తథాయదాతమస్తన్నదివానరాత్రిర్నసన్న
చాసచ్ఛివఏవ కేవలః । తదక్షరం తత్సవితుర్వరేణ్యం ॥ ప్రజ్ఞా చ తస్మా
త్ప్రసృతా పురాణీతి శ్రుతిః ॥ సత్యం । త్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపం ।
వదిష్యామి ॥ సత్యం జ్ఞానమితి శ్రుతేః । తన్మామవతు । తత్ । అధీ
యమానపరశివః । అధ్యేతారం భక్తం మామవతు । తత్ । వక్తా
రం ॥ శిష్యం చ రక్షతు ॥ అవతు మామిత్యాదరాద్వీరుక్తిః ॥

ఓం శాన్తిశ్శాన్తిశ్శాన్తిరితి త్రిరావృత్తిస్తు ॥ భూత ప్రతిబన్ధ వర్తమానప్రతిబన్ధభావిప్రతిబన్ధానాం నిస్పృత్యర్థం । శివజ్ఞానప్రతి బన్ధకాధ్యాత్మి కాధి భౌతి కాధిదైవి కతాప త్రయనిస్తారణార్థం ఆణవాది మలత్రయనాశార్థం వా స్యాదితి ప్రథమానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

శ్రీపండితగురవే నమః

శ్రీశివాయపండితగురుచరణారవిందాభ్యాం నమః

శిక్షావల్లీద్వితీయానువాకః

మూలం ॥ శీక్షాం వ్యాఖ్యాస్యామః । వర్ణస్స్వరః । మాత్రా బలం సామ సంతానః । ఇత్యుక్త శ్శీక్షాధ్యాయః ॥ శిక్షాం పఞ్చ । ద్వితీయోనువాకః ॥ * ॥

భాష్యం ॥ శిక్షాఖ్యవేదాఙ్గగ్రన్థస్య ॥ వేదోపకారకత్వాద్వర్ణస్వరజ్ఞానార్థః ॥ శిక్ష్యతే । అనయా । వర్ణాద్యుచ్చారణ లక్షణమితి శిక్షా । శిక్షైవ । శీక్షా ॥ దైర్ఘ్యం ఛాన్దసం । తాం శిక్షాం వ్యాఖ్యాస్యామః స్పష్టోర్థః ॥ తత్ర । వర్ణః । అకారాది । స్వరః । ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితప్రత్యయాః । మాత్రా । హ్రస్వాదయః । బలం । ప్రయత్నవిశేషః ॥ సామ । కృష్టప్రథమాదిలక్షణ సప్తస్వరాః । సన్తానః । వర్ణపదసంహితాదిః । ఏతేషాం జ్ఞానం వేదాఙ్గశిక్షాసాధ్యం । తతః పరం పరయా తద్జ్ఞానం బ్రహ్మవిద్యోపయోగీభవతీతి ఫలితోర్థః ॥ ఇత్యుక్తశ్శీక్షాధ్యాయః । ఇత్యుక్తః । ఏవముపదిష్టం ॥ శిక్షా అస్మిన్నధ్యాయేస్తీతి శిక్షాధ్యాయః । అధ్యాయో నామ గ్రన్థవిశేషః । ఏతచ్చ । శిక్షాఖ్యగ్రన్థవిశేషస్య । ఉపయోగో వర్ణితో భవతి యావత్ ॥ స్వరోష్మవ్యఞ్జనప్రమాదేన ఇష్టానవాప్తిపూర్వకానిష్టప్రాప్తిస్సంభవతి । యథా । మన్త్రోహీనస్స్వరతో వర్ణతో వా మిథ్యాప్రయుక్తో న తమర్థమాహ । స వాగ్వజ్రో యజమానం హినస్తి ॥ యథేన్ద్రశత్రుస్స్వరతోపరాధాదిత్యాదిషు బహుధా దృశ్యతే । లక్షణం నామ బుధబుధానాం మార్గః । ఇదం యజ్ఞానాం తాల్వోష్ఠ్యాది శాస్త్రం ద్వితీయానువాకస్సమాప్తః ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవేనమః

శీక్షావల్లీతృతీయోనువాకః

మూ ॥ ఓ ॥ సహనౌయశః । సహనౌబ్రహ్మవర్చసం । అథాతస్సగ్ంహితాయాఉపనిషదం వ్యాఖ్యాస్యామః । పఞ్చస్వధికరణేషు ॥ అధిలోకమధిజ్యౌతిష మధివిద్యమధిప్రజమధ్యాత్మం । తామహాసగ్ంహితా ఇత్యాచక్షతే ॥ అథాధిలోకం ॥ పృథివీపూర్వరూపం । ద్యౌరుత్తరరూపం । ఆకాశస్సంధిః ॥ * ౧ * ॥ వాయుస్సంధానం ॥ ఇత్యధిలోకం అథాధిజ్యౌతిషం ॥ అగ్నిః పూర్వరూపం ॥ ఆదిత్య ఉత్తరరూపం ॥ ఆపస్సంధిః । వైద్యుతస్సంధానం ॥ ఇత్యధిజ్యౌతిషం ॥ అథాధివిద్యం । ఆచార్యః పూర్వరూపం ॥ * ౨ * ॥ అంతేవాస్యుత్తరరూపం ॥ విద్యాసన్ధిః ॥ ప్రవచనగ్ం సన్ధానం । ఇత్యధివిద్యం । అథాధిప్రజం । మాతాపూర్వరూపం । పితోత్తరరూపం ॥ ప్రజా సన్ధిః । ప్రజననగ్ం సంధానం । ఇత్యధిప్రజం ॥ * ౩ * ॥ అథాధ్యాత్మం । అధరాహనుః పూర్వరూపం । ఉత్తరాహనురుత్తరరూపం ।\ వాక్సంధిః । జిహ్వాసంధానం । ఇత్యధ్యాత్మం ॥ ఇతీమామహాసగ్ం హితాః । యఏవమేతా మహాసగ్ంహితా వ్యాఖ్యాతా వేద । సంధీయతేప్రజయాపశుభిః బ్రహ్మవర్చసే నాన్నాద్యేన సువర్గేణ । లోకేన ॥ ౪ ॥ సంధిరాచార్యః । పూర్వరూప మిత్యధిప్రజంలోకేన ॥ ఇతితృతీయోనువాకః ॥

భాష్యం ॥ అధ్యాత్మ విద్యాఫలం ఆచార్యాం తేవాసిద్వితయ గతం భూయాదిత్యాచార్యాంతేవాసనౌపాశిర్ధమేత్ । సహనావితితత్రసంహితామ్యుపనిష త్పరిజ్ఞాన నిమిత్తంయద్యశోలభ్యతే । తన్నౌ । ఆచార్యాంతేవాసినోస్సహైవ భూయాత్ । తన్నిమిత్తంచయ ద్బ్రహ్మ వర్చసం తేజః । తచ్చావయోస్సహైవాస్తు । తథాహ్యేషా త్ప్రార్థ నాశిష్యస్యైవ ముఖ్యాహి ॥ శిష్యస్త్వాద తుత్వాత్ । గురుర్మకజీవత్వాచ్చ ॥ ౧ ॥ అథాతఇతి. లోకజ్యోతిర్విద్యా ప్రజాశరీరాధ్యాత్మరూపేషు। పంచస్వధికర

జ్ఞేషు ॥ సంహితాశబ్దితసన్ధివిషయకరహస్యోపదేశాన్వ్యాఖ్యాస్యామ ఇత్యర్థః । అధిలోకం ॥ విభక్త్యర్థేఽవ్యయమితి సప్తమ్యర్థే సమాసః ॥ ఏవముత్తరత్రాపి ॥ అధిజ్యౌతిషము ధ్యాత్మమిత్యత్రాస్య యీభావే । శరత్ప్రభృతిభ్యః । అనశ్చేతి సమాసాంతష్టచ్ ॥ లోకాదిషు । పంచసు । ఆశ్యస్య మానాసంహితామహాసంహితాః ॥ మహచ్ఛబ్దో పూజ్యార్థః ॥ పూజ్యా ఇత్యర్థః ॥ ఏవం కథయంతి వేదవిదః ॥ అథ తాసాంయథోపన్యస్తానాంమధ్యే । అధిలోకదర్శనం వక్ష్యతే ॥ దర్శనక్రమవివక్షార్థోఽథశబ్దస్సర్వత్ర । అథాధిలోకమితి । పృథివీపూర్వరూపం । చేతనాచేతనజీవానాముపాదానకారణంభవతి ॥ ద్యౌఃపర్జన్యః ॥ ఉత్తరరూపం । నిమిత్తకారణంభవతి ॥ ఆకాశః । పృథ్వీపర్జన్యోర్భయమధ్యగతావకాశరూపగగనంయద్వర్తతే ॥ తత్సంధిః ॥ సంధీయతేఽస్మిన్నితి సంధిః । పూర్వోత్తరరూపేణేత్యనుషజ్యతే ॥ వాయుస్సంధానం । సంధీయతేఽనేనేతి సంధానం । వాయుసహాయంవినాపర్జన్యస్యచ అనాదిక్రియాసంభవాదితి భావః ॥ ఇత్యధిలోకం । ఏవముక్తమధిలోకదర్శనమితి భావః । అథాధిజ్యౌతిషం ॥ జ్యోతిషమధికృత్యేత్యధిజ్యౌతిషం ॥ లోకప్రదర్శనానంతరంజ్యోతిషక్రమంవక్ష్యత ఇతి భావః ॥ అత్రజ్యోతిశ్శబ్దేన । శరీరేంద్రియజీవాదిప్రకాశకజ్యోతిర్మయపరశివోఽభిధీయతే । తందేవా జ్యోతిషాంజ్యోతిరితి శ్రుతేః ॥ అగ్నిః పూర్వరూపం । అగ్నిః । శరీరాంతస్థితజాఠరాగ్నిః । పూర్వరూపంభవతి । ఆదిత్యః । శరీరేంద్రియాద్యభిమానీ । హృదయకమలమధ్యభాసమానోజీవః ॥ సోత్తరరూపంభవతి । ఆపః । జలం । జలాత్మకమనోవా । సంధిః । జలపానంవినాజీవస్య । శరీరస్థిత్యయోగాత్ । తథాజలమయంమన ఇతిశ్రుతేశ్చ ॥ విద్యుత్సంబంధయోగాద్వైద్యుతః । విద్యుత్ । తద్వత్ప్రకాశమానోజీవః । తథా । శ్రుతిః । నీలతోయదమధ్యస్థాద్విద్యుల్లేఖేవభాస్వరేతి । తత్సంబంధయోబుద్ధయః । తాస్సంధిః । బ్రహ్మాండపక్షే । అగ్నిః । బడబాగ్నిః । పూర్వరూపం । ఆదిత్యస్సూర్యః । ఉత్తరరూపం । ఉభయోర్జ్వలనాశనరూపసాధర్మ్యవిశిష్టత్వాత్ । ఆపః ॥ జలం । సంధిః । అబ్లక్షణసంధేర్వైద్యుతాగ్న్యధీనత్వాద్వైద్యుతస్య సంధానత్వం ద్రష్టవ్యం ॥

ఇత్యధిజ్యౌతిషం ॥ జ్యౌతిషక్రమముపసంహారః కృతఇతియావత్ ॥ జ్యోతిషక్రమదర్శనానంతరంవి ద్యాక్రమం దర్శయతి । అథాధి విద్యమితి । ఆచార్యః । గురుః । ఆచినోతి హిశాస్త్రాణి । ఆచార్యస్తేనసకథ్యత ఇతి స్మృతేః । పూర్వరూపంభవతి ॥ అధిష్ఠానమితి భావః । అంతే । పురో భాగేవస త్యం తేవాసీ ॥ ఛాత్రః ॥ సఉత్తరరూపః ॥ విద్యాప్రాప్త్య రూపో భవతీ । విద్యా । తదుభయోస్థానం । సంధిః ॥ ప్రవచనగ్ం । అధ్యాపయితృత్వం । సంధానం ॥ సంయోజనకారీభవతీతి శేషః ॥ ఇత్యధి విద్యం । విద్యాక్రమదర్శనమేవముక్తమితిభావః । అథాధిప్రజం । ప్రజామధికృత్యాధిప్రజం॥విద్యాక్రమదర్శనానంతరంప్రజాక్రమంవక్ష్యామీతిభావః । మాతా పూర్వరూపం ॥ సుతోత్పత్తౌ । మాతురుపాదాన కారణత్వం ॥ పితుర్నిమిత్తకారణత్వం ! అతోత్తరరూపత్వంపితుః । ప్రజా । సంతానం । సంధిః ॥ ప్రజననగ్ం ॥ శిశూత్పాదనం । సంధానంభవతీత్యభిప్రాయః । అథాధ్యాత్మం ॥ ప్రజాక్రమదర్శనానంతర మధ్యాత్మక్రమంవక్ష్యతేతిభావః ॥ * ॥ అధరేత్యాది । కపోలాధః ప్రదేశోధరాహనుః । పూర్వరూపంభవతి । తదూర్ధ్వప్రదేశోత్తరాహనుః ॥ ఉత్తరరూపం వాక్ । తాల్వోష్ఠపుటవ్యాపారజనితతాత్కపారమార్థికాదివచనం । సంధిః । అనుసంబంధః । జిహ్వా । రసనేంద్రియం । సంధానం । అనుసంబంధ కారీభవతీత్యభి ప్రాయః ॥ ఇత్యధ్యాత్మం ॥ ఏవమధ్యాత్మక్రమో దర్శితఇతియావత్ । ఇతీమా ఇతి । ఉక్తాఃప్రదర్శ్యంతే । యఃకశ్చి దేవం । ఏతామహాసంహితా వ్యాఖ్యాతా వేద । ఉపాస్తే । సచ ॥ ప్రజాపశుబ్రహ్మవర్చసాన్నస్వర్గలోకైస్సంధీయతే ॥ యథాక్రమోపాసనేనయథాక్రమఫలం । ప్రాప్నోత్యుపాసక ఇతిఫలితార్థః । ఇతి తృతీయా నువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః
శిక్షావల్లీచతుర్థాను వాకప్రారంభః

మూ ౧౦ ॥ ఉ ॥ యశ్ఛందసా మృష భోవిశ్వ రూపః । ఛందోభ్యోఽధ్య మృతాత్సంబభూవ । సమేంద్రో మేధయాస్పృణోతు ॥ అమృ తస్య దేవధారణో భూయాసం । శరీరంమేవిచర్షణం । జిహ్వామేమధుమత్తమా ॥ కర్ణాభ్యాంభూరివిశ్రువం । బ్రహ్మణః కోశోసి । మేధయాపిహితః ॥ శ్రుతంమేగోపాయ । ఆవహన్తీ వితన్వానా ॥ ౧ ॥ కుర్వాణాచీరమాత్మనః । వాసాగ్ం సిమమగావశ్చ ॥ అన్నపానేచసర్వదా । తతోమే శ్రియమావహ ॥ లోమశాంపశుభిస్సహస్వాహా ॥ ఆమాయాంతుబ్రహ్మచారిణస్స్వాహా ॥ యశోజనేసాని స్వాహా ॥ శ్రేయాన్వస్యసోసాని స్వాహా । తంత్వాభ గప్రవిశాని స్వాహా ॥ సమాభగప్రవిశ స్వాహా ॥ ౨ ॥ తస్మింత్సహస్రశాఖే । నిభగాహంత్వయిమృజేస్వాహా । యథాపః ప్రవతాయన్తి । యథామాసా అహర్జరం । ఏవం ॥ మాంబ్రహ్మచారిణః । ధాతరాయంతు ॥ సర్వతస్స్వాహా ప్రతివేశోసి । ప్రమా । పాహి । ప్రమాద్యస్వ ॥ ౩ । వితన్వానాప్రవిశస్వాహాసప్తచ । ఇతిచతుర్థోనువాకః ॥

భాష్యం ॥ సాధనం వినాసాధ్యా సిద్ధిరితి న్యాయరీత్యా లోకేమనుష్యాణాంసో పానారోహణం వినాసౌధా రోహణా సంభవమివము ముక్షూణాం సూక్ష్మబ్రహ్మోపాసనా సాధన భూతస్థూలబ్రహ్మరూపేష్టలింగ ధారణ పూజాది కం వినాసూక్ష్మ బ్రహ్మరూప ప్రాణలింగోపాసనం నసిధ్యతీతి మత్వాపృథమం బాహ్యప్రాణ లింగధారణం దర్శయతి ॥ యశ్ఛందసామితి అస్యార్థః । యశ్శివశ్ఛందసాం । ఋగాది వేదానాం । ఋషభః ॥ శ్రేష్ఠః ॥ ప్రభుః । సర్వవిద్యా కర్తేత్యర్థః ॥ శ్రు) ॥ ఈశానస్సర్వ విద్యానాం ॥ యస్యనిశ్వసితోవేదా ఋగ్వేదో యజుర్వేదోసామవేదఇత్యాదిషు ॥ సర్వవిద్యాకర్తృత్వంపరమేశ్వరస్యనిర్దిష్టత్వాత్ ॥ విశ్వరూపః ॥ చేతనాచేతన ప్రపంచమయః । ఋతగ్ంసత్యంపరం బ్రహ్మపురుషం కృష్ణపింగళం । ఊర్ధ్వరేతం విరూపా

షం । విశ్వరూపాయ వైనమోనమఇతి । సర్వోహ్యేష రుద్రస్తస్మై రుద్రాయనమఇత్యాదిశ్రుతేః ॥ * ॥ ఛందోభ్యః । ఋగాదివేదేభ్యః ర్ధివేదానామమృతం । తస్మాదమృతా దధిసంబభూవ । ప్రాదుర్భూతః శ్రుతేత్యర్థః ॥ తంత్వౌపనిషదంపురుషం పృచ్ఛామీత్యాదిశ్రుతేః ॥ సఇంద్రః । పరమైశ్వర్యశాలీశివః ॥ సమస్తైశ్వర్య సంపన్నసర్వేశ్వరత్వం భూంగాకాశముఖ్యే।శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వమన్యత్పరిత్యజ్యేతిశ్రుతేః ॥

* * * * ॥ మా ॥ మాం । మేధయా । శివైకనిష్ఠాగరిష్ఠబుద్ధ్యా ॥ స్పృణోతు । ప్రీణయతు, ఉజ్జీవయతువా ॥ స్పృప్రీణనత్రాణ ప్రాణేష్వితి హి ధాతుః । తద్విజ్ఞానార్థం ప్రజ్ఞాబలంహి ప్రార్థ్యతే ॥ అమృతస్యేతి । అమృతస్య ॥ మోక్షస్య సేవధారణః । దేవస్య । లింగరూపశివస్య । ధారణః ॥ యస్య మమసోహం । దేవధారణః ॥ భూయాసం । భవేయం ॥ అత్ర దేవేతిపదవిభాగే । అపరిమితాధికరణత్వాదేవ । సన్నిధిప్రధానః ॥ శబ్దాన్వయపరిత్యజ్య । వ్యవహితగోపామేయత్వాన్వయాసంభవాత్ బ్రహ్మాణకోశస్యేత్యత్ర సన్నిహితబ్రహ్మపదస్యైవ విశేషణేనాన్వయేన । భూయాసమిత్యత్రోత్తమ పురుషస్యాప్రథమపురుష పరిణామవదన్వయ సంభవాత్ ॥ సం యోగార్థకత్వేనధారణశబ్దస్యార్థాసంబంధాత్ ॥ తందేవతాత్మప్రకాశం దైవతమితి తస్మాద్దేవశ్చ స్తుతిరిత్యాదిశ్రుతిషు మహాదేవాయనమః ॥ భీమాయదేవాయ నమఇత్యాదినా ఆపస్తంబ సూత్రాదిషు దేవశబ్దస్యశివే రూఢత్వాచ్చ ॥ * ॥

శ్లో ॥ లింగాంగసంగినో వత్స పునర్జన్మ నవిద్యతే ॥ యుగపజ్జ్ఞానసిద్ధిప్రాప్తస్తో మోక్షమవాప్నుయాదిత్యంతరసంహితావచనేన । తస్యైవ మోక్షోపయోగిత్వాత్ । అన్యదేవతాధారణకర్తృత్వవిధ్యాచారాసంభవాత్ । జడస్య ప్రతిమస్య । పరమైశ్వర్యాదిబ్రహ్మలింగాసంభవాత్ । ముఖ్యార్థసంభవేనానార్థస్యేశారాయోగ్యత్వాచ్చ ప్రత్యంగవిత్త్వపార్థత్వాచ్చ । బాహ్యప్రాణలింగార్థకత్వమేవసమంజసంభవతి । కించ । అహమేకః ప్రథమమాసం । మేధావీభూయాసం ॥ బ్రహ్మవత్పూర్వమాయాసమిత్యాదిష్వివ ఆత్మప్రతినిర్దేశపరత్వాత్ । అతఃపరశివ వేష్టలింగధారీ భూయాసం । అంగః । మేశరీరం । విచర్షణం । ఆధారాదిసుల

త్రియ నివృత్తిత యాపరిశుద్ధం । బ్రూయాత్ । జిహ్వా । రసనేంద్రి
యంమే । మమ । మధుమత్తమా ! లౌకికదుచ్ఛాస్త్ర వాక్యోచ్చార
ణనివృత్తిపూర్వకనిగమాగమోభయ వేదాంత వాక్యాతిశయమ
ధురసంభాషిణీసదా భూయాత్ । కర్ణాభ్యాం । శ్రోత్రాభ్యాం ।
భూరి । బహు । విశ్రువం । వ్యాశ్రువం । శ్రుణవానీత్యర్థః ।
విశ్రువమితిఛాన్దసంరూపం । సదాపరశివకథాసుధాస్వాదనరతోభూ
యాసమిత్యర్థః । మేధాచతదర్థమేవప్రార్థ్యతే । బ్రహ్మణః । పర
శివస్య । కోశోసి । అధికరణమసి । తథావాతూలాగమే । య
థాకళాతథాభావః । యథాభావోతథామనః । యథామనస్తథాదృ
ష్టిః । యథాదృష్టిస్తథాస్థలం । సాకళా పరమా సూక్ష్మాతత్వా
నాంబోధినీపరా । తాముక్త్వాతన్న్యయథాన్యాయంలింగేసముపవేశయేదితి ।
కింవాతంజేశంకరసంహితాయాం । ఉరస్థలేహరిర్లింగంధృత్వా
మహార్ఘ్యపితామహః । లింగస్థంమాంసమారాధ్యస్వం స్వంపదమ
వాపతురిత్యాదినాస్పష్ట ముద్దిష్టం । మేధయా । లౌకికప్రజ్ఞ
యా । ఆచ్ఛాదితః । సామాన్యప్రజ్ఞయావిదితతత్వమిత్యర్థః ।
నావేదవిన్మనుతేతంబృహంతం నైషాతర్కేణమతిరాపనేయేతిశ్రుతేః ।
శ్రుతం । శ్రవణపూర్వకం । శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదికం ।
మేమమ ॥ గోపాయ । రక్ష । తదవిస్మరణాదికంకుర్వితిభా
వః । వేదార్థోయస్స్వయంజ్ఞాత్వాతత్జ్ఞానంప్రదిశతే । ఇతిహాస
పురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేదిత్యాద్యుక్తేనాత్ర వేద
వ్యాసకృతశైవపురాణవచనానిలిఖ్యంతే ॥ శ్లో ॥ తథావేదాంతవాక్యేషు
లింగధారణమీర్యతే । సిద్ధోత్తమే యజుర్వేదే । తైత్తిరీయేవిశేష
తః । మోక్షార్థిహాంముక్తిహేతుర్లింగధారణముచ్యతే । ఛందో
భ్యస్స్వవేదేభ్యోహ్యమృతాత్సంబభూవహి । ఇంద్రస్తుపరమైశ్వర్యశా
లీసాంబస్త్రిలోచనః । మాం మేధయా ప్రజ్ఞయాచ । స్పృణోతు
ప్రీణయత్విత్యథ । అమృతస్య । మోక్షరూపస్య । సర్వవేదే
షుసర్వదా । దేవస్యలింగరూపస్య । శివస్యపర మాత్మనః ॥ ధార
ణాత్తదృతిర్యస్మాత్తద్దేవధారణమిష్యతే । శరీరంమేవిచాలోకే । విచర్షణ
మతీవ్రపుం । జిహ్వామేరసనాభూయాన్మధురాలాపభాషిణీ । కర్ణా
భ్యాంశ్రోత్రియుగ్మేన । భూరివిశ్రువమస్మ్యహం ॥ బ్రహ్మణః

సౌ జ్ఞికలిం గాత్మనాసర్వ దావసేతి శుద్ధజీ వప్రార్థనా మంత్రోఽయం ॥
తస్మిన్నితి । హేభగ । హేసాంబ । సహస్రశాఖే । సర్వవే
దస్వరూపకే త్వయి । వేదశ్శివోశివోవే దశ్శితిస్మృతేః । సర్వో
వైరుద్రఇతి శ్రుతేశ్చ । ప్రవిష్టోఽహం । నిమృజే ॥ శోధయా
మి । శుద్ధోభవానీతిభావః । మృజూశుద్ధావితిధాతుః । య
థాపఇతి । హేధాతః । హేమహేశ్వర ; యథాపః । ఉదకా
ని । ప్రవతాఃప్రవణతాః ॥ దిశోయాన్తి ॥ యథా మాసాః ।
అహర్జరం ॥ అహోభిఃపరి వర్తమానో లోకాన్జరయతీతి (ఆ
హానివా అస్మిన్జీర్యతీత్య హర్జరం ॥ సంవత్సరః ॥ సూర్యోవా ।
తంయన్తి । యథామాసాస్తథా । మాం । బ్రహ్మచారిణః । జి
తేంద్రియాశ్శిష్యాఆగచ్ఛంతు ॥ ధాతరాయంత్వితి । హేధాతః । స
ర్వప్రపంచపాలకసాంబ । ధాస్వశబ్దస్యదేహయాత్రాసంబంధః । సర్వ
తః । సర్వదిగ్భ్యః । ప్రతివేశోఽసి । ప్రతివేశశబ్దితప్రతిగృహకల్పోసి ।
భవద్భక్తానాంసర్వదుఃఖ నివృత్తిపూర్వక శివానందప్రదాయకోఽసీతి
భావః ॥ సద్యోజాతం ప్రపద్యామి సద్యోజాతా యవైనమో నమఇతి
శ్రుతేః । ప్రమా । తత్వజ్ఞానం । పాహి । రక్షయ । ప్రమా
పద్యస్వచమాం । అనుసంతతసూచీన్యా యవన్మచ్చిత్తంభవద
ధీనంకుర్వితిభావః ॥ శ్రీకామోస్మీస్వశరభేదనార్థి । తద్ధనంతు । నిత్య
నైమిత్తికకర్మాచరణార్థం । గురుచరేశ్వర పూజార్థంచ ॥ తదనుష్ఠానం
తు । దురితక్షయద్వారాచిత్తశుద్ధిపూర్వకభక్తిజ్ఞానవైరాగ్యాదీన్జనయతి ।
తత్సర్వం స్వాభావికజీవస్యనివృత్తి పూర్వక శివత్వప్రాప్తిం కురు
తే । తదేవ ముక్తిరిత్యభిధీయతే । పారమార్థికైః ॥ తథా
సాదరశంకరసంహితాయాం । భగవతా శివేనషణ్ముఖంప్ర
త్యుక్తం ॥ శ్లో ॥ అర్థాత్పంచమహాయజ్ఞాః ప్రవర్తంతేనృణాం గుహ ।
విధ్యుక్తకర్మానుష్ఠానాచ్చిత్తశుద్ధిర్భవేన్నృణాం । చిత్తశుద్ధ్యాభవేద్భ
క్తిః । భక్తిరవ్యభిచారిణీ । తయా సంజాయతేజ్ఞానం । సత్యం
త్వజ్ఞానమాత్మనః । తస్మాన్మోక్షస్తతః కర్మవిధ్యుక్తంసమ్యగాచరే
దిత్యలమతివిస్తరేణ ॥ ఇతిచతుర్థోఽనువాకస్సమా
ప్తః ॥ ౪ ॥

పార్వతీశస్య । కోశోఽధిష్ఠానమేవహి ॥ అసేరితి । యథా లోకే ప్రజ్ఞా-
మేధయావృతః । శ్రుతం । తత్ప్రవణాదీని । మే గోపాయ । సదాశివేన
ఏవం సూక్ష్మబ్రహ్మోపాసనాంగేష్టలింగధారిణ ముముక్షోః । అర్థాద్యభావే
తదర్జనాదికం న సిద్ధ్యతీతి మత్వా తేనార్థ్యర్థ ముమామహేశ్వరప్రార్థనా
పూర్వకహోమమంత్రా ఉచ్యంతే ॥ కించ । రుద్రో వా ఏష యదగ్నిస్త
స్యైతే తనువౌ ఘోరాన్యా శివాన్యా చేతి శ్రుతి ప్రతిపాదిత పరశివ ఘోర
రూపపూజాంగం వా హోమమంత్రా ఉచ్యంతే ॥ ఆవహంతీతి
మంత్రవాక్యానాం తాత్పర్యం । ఆవహంతి । జనయంతి । విత
న్వానా । విస్తారయంతి । యశస్త్వం । తతః । ఆత్మనః । జీవ
భూతస్యాత్మన । అచీరం ॥ అచిరం దీర్ఘశ్ఛాందసః ॥ శీఘ్రమితియావ
త్ ॥ వాసాంసి । దుకూలాదివస్త్రాణి గావశ్చ ॥ కపిలాది
గావః । చకారేణ । భూమ్యాదీని ॥ అన్నపానే చ । చకా
రాదన్యత్ఫలాదయో భోజ్యంతే ॥ సర్వదా । కుర్వాణాసత్ ।
మేమమ ॥ శ్రియం । సంపదం పుష్కీర్తిశోభ్యాకాంతిశోభాయాం ॥
లోమశాం ॥ యజ్ఞాంగభూతభాగాదియుక్తాం । పశుభిస్సహ ।
అన్యైరశ్వాదిభిస్సహ యుక్తామితి శేషః ॥ ఆవహ । ఆనయ । దేహీ
త్యర్థః । సర్వత్ర హోమమంత్రసూచనార్థస్స్వాహాశబ్దః ॥ ఆ
మాయంతు ఇతి పద్యస్య పరశివబ్రహ్మవిద్యానుకూలాః నియతబ్రహ్మచారి
వశీతోంతేవాసినః । ఆగచ్ఛంతు । ఇత్యనుకూలాంతేవాసి ప్రార్థ
నామంత్రోఽయం ॥ యశ ఇతి । యశః । యశస్వీ ॥ జనే । జ
నేషు । అసాని ॥ భవాని । జనమధ్యే యశస్వీభవానీత్యర్థః । శ్రే
యానితి । శ్రేయాన్ । ప్రశస్యతరః । వస్యసః ॥ వసీయసః ।
వసుమత్తరాణాం మధ్యే శ్రేష్ఠోభవేయమిత్యర్థః ॥ తంత్వేతి । తం ।
పూర్వోక్తలింగరూపపరశివం । త్వా ॥ త్వాం । హే భగ ॥ హే
భగవన్ ॥ ప్రవిశాని । ప్రాప్నవానీత్యర్థః ॥ శ్రు ॥ యథాన
ద్యస్స్యందమానాస్సముద్రేఽస్తంగచ్ఛంతి నామరూపే విహాయ । త
థావిద్వాన్నామరూపాద్విముక్తః పరాత్పరం పురుషముపైతి దివ్య
మితి ముండకశ్రుతేః ॥ సమాభగఇతిసః । జగజ్జన్మాదికారణరూప
శివః త్వం మా । మాం । హే భగ ॥ హే సాంబ । ప్రవిశ ।
ఆవిర్భావ్య మానసంబంధేన శరీరత్రితయేషు । ఇష్టప్రాణభావ

ఉ ॥ భూర్భువస్సువరితి వా ఏతాస్తిస్రో వ్యాహృతయః ॥ తాసాముహ స్మైతాంచతుర్థీం । మాహాచమస్యః ప్రవేదయతే । మహ ఇతి । తద్బ్రహ్మ । స ఆత్మా । అంగాన్యన్యా దేవతాః । భూరితి వా అయం లోకః । భువ ఇత్యంతరిక్షం । సువరిత్యసౌ లోకః ॥ ౧ ॥ మహ ఇత్యాదిత్యః । ఆదిత్యేన వావ సర్వే లోకా మహీయన్తే । భూరితి వా అగ్నిః । భువ ఇతి వాయుః । సువరిత్యాదిత్యః ॥ మహ ఇతి చన్ద్రమాః । చంద్రమసా వావ సర్వాణి జ్యోతీగ్ంషి మహీయంతే । భూరితి వా ఋచః । భువ ఇతి సామాని । సువరితి యజూగ్ంషి ॥ ౨ ॥ మహ ఇతి బ్రహ్మ । బ్రహ్మణా వావ సర్వే వేదా మహీయన్తే । భూరితి వై ప్రాణః ॥ భువ ఇత్యపానః ॥ సువరితి వ్యానః ॥ మహ ఇత్యన్నం ॥ అన్నేన వావ సర్వే ప్రాణా మహీయన్తే ॥ తా వా ఏతాశ్చతస్రశ్చతుర్ధా । చతస్రశ్చ । చతస్రో వ్యాహృతయః । తా యో వేద । స వేద బ్రహ్మ । సర్వేఽస్మై దేవా బలిమావహన్తి ॥ ౩ ॥ అసౌ లోకో యజూగ్ంషి వేద ద్వే చ । ఇతి పంచమోఽనువాకః ॥ * ॥

భాష్యం ॥ వక్ష్యమాణాంతః ప్రాణలింగోపాసనాంగభూతవ్యాహృత్యుపాసనం చోపదిశ్యతే ॥ భూర్భువస్సువరిత్యాదినా । ఇత్యుక్తిః ప్రథమదర్శనార్థం ॥ ఏతాస్తిస్ర ఇతి ప్రదర్శితానాం చ పరామర్శార్థః । పరామృష్టాస్తాస్త్రయం ప్రసిద్ధత్వేన । తిస్ర ఏతాః ప్రసిద్ధా వ్యాహృతయ స్స్మర్యంతే ఇయావత్ ॥ తాసామితి । తాసామియం చతుర్థీ వ్యాహృతిర్మహ ఇతి తామేతాం చతుర్థీం । మహాచమస్యాపత్యం । మహాచమస్యః । ప్రవేదయతే । ఉ । హ । స్మ । ఇత్యేషాం వృత్తానుకథనార్థత్వాద్విదితవాన్దదర్శేత్యర్థః । మహ ఇతి । యన్మహశ్శబ్దేన ప్రతిపాదితం వస్తు తద్బ్రహ్మ । తదేవ । నిరతిశయమహత్త్వాశ్రయ పరశివ ఇత్యుచ్యతే । స ఆత్మా । ఆసమంతాద్వ్యాప్నోతీత్యాత్మా । తథా మాండూక్యే । ప్రపంచోపశమం శాంతం శివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతే స ఆత్మా స విజ్ఞేయః । ఇత్యాశ్రయశబ్దవాచ్యత్వేన పరశివస్యైవోపదిష్టం అంగానీతి । ఇతరదేవతాః ఆదిత్యచంద్రమస్బ్రహ్మాన్నమయదేవతాః ।

అజ్ఞమూతాభవంతి । తేషాంనిరతిశయమహత్త్వాభావాత్ । ఏవంమ
హాచ్ఛబ్దస్య । వాస్తవార్థముపదిశ్య । భూర్భువస్సువర్మహ ఇతివ్యా
హృతిచతుష్టయేన ॥ ఇతరోపాసనా భేదాన్దర్శయతి ॥ భూరిత్యాది
నా ॥ భూశబ్దవాచ్యోఽయంలోకః ॥ ఇతిపదోత్త్ర తద్వ్యాఖ్యాత్వార్థస్సూ
చ్యతే ॥ లోకస్తుభువనేజనఇతికోశాదయంలోకః ॥ పరిదృశ్యమానస
ర్వజీవసమూహః । తంబ్రహ్మాకారేణయఉపాస్తే । తస్యవైషమ్యనై
ర్ఘృణ్యాదిదోషనివృత్తిస్తయాచిత్తవిశ్రాంతిరూపాత్వావాసాక్షాత్కా
రంభవతి ॥ అతస్తథాకర్తవ్యమిత్యుపాసనాభేదః ॥ ప్రథమః ప్రదర్శి
తః । సర్వత్రఇతిశబ్దో పూర్వపదవాచ్యత్వబోధనార్థః । వాశబ్దోవ
క్ష్యమాణోపాసనాభేదప్రదర్శనార్థః ॥ భువఇతి ॥ అన్తరిక్షం ॥
భూతాకాశం । చిదాకాశంవా । బ్రహ్మత్వేనయఉపాసనంకరో
తి ॥ తస్య । చిత్తవిక్షేపనివృత్తిస్తయాశివసాక్షాత్కారంభవతీతిద్వి
తీయః ॥ సువరితి । లోక్యతే భక్తైరితిలోకః । అసౌలోకః
పరిదృశ్యమానఛాయాపురుషవిగ్రహః ॥ తంయఉపాస్తే ॥ తస్యదృష్టి
స్థిరత్వంకాలత్రయజ్ఞానంచభవతీతిభావః । తృతీయః । మహఇత్యా
దిత్యః । ఆదిత్యస్సూర్యః । తం । సత్యమనిమిషదృష్ట్యాద్విఘటికాకా
లంపరశివత్వేనయఉపాసనంకరోతి । తస్యనేత్రమాలిన్యనివృత్తిపూ
ర్వకదృష్టిస్థిరత్వంసంభవతి ॥ తతోమోక్షస్సంభవతీతిచతుర్థభేదః ॥ ఆ
దిత్యేనవేతి । ఆదిత్యేన । సూర్యేణసర్వేలోకాః । సర్వజనాః ॥ మ
హీయన్తే । వృద్ధింప్రాప్నువంతీత్యర్థః । సూర్యోముఖ్యశరీరం సా
చ్ఛివస్యపరమాత్మనఇతిసాకందేచోపదిష్టం । అసౌయోఽవసర్పతినీలగ్రీవో
విలోహితఇతిశతరుద్రీయే । శివాత్మకత్వముపదిష్టం । భూరితివా
అగ్నిః । అగ్నిశబ్దేనభూతాగ్నిర్వాజాఠరాగ్నిర్వాప్రోచ్యతే । తంప
రశివత్వేనయఉపాసనాంకరోతి । ససర్వసిద్ధింప్రాప్నోతి । రుద్రోవాఏష
యదగ్నిరితిశ్రుతేః ॥ భువఇతి యఃప్రాణవాయుంవాయుంవా । సా
క్షాత్పరశివభావేన । దృష్టింతత్రనీత్వా । ఉపాసనంకురుతే । తస్యమ
నోనిగ్రహాత్వాతాశివానందస్సంభవతీతి । పంచమః । సువరి
తి । ఆదిత్యః । ఆదిత్యదేవతాత్మకనేత్రం । తస్మిన్లక్ష్యంకృత్వా ।
పరశివాత్మకత్వేనయఉపాస్తే । తస్యసర్వజ్ఞత్వంసంభవతీతిషష్ఠః ।
మహఇతి చంద్రమాః ॥ చంద్రదేవతాకమానసంపరశివత్వేనయ

ఉపాసనం కరోతి । బ్రహ్మాండస్థిత చంద్రం వాసిమిషదృష్ట్యా శివభావనయోపాసనం । యః కరోతి సోపిమాయయాపాశనివృత్తిం ప్రాప్నోతీతి భావః । ఇతి సప్తమః ॥ చంద్రమసేతి ॥ చంద్రమసా ॥ తద్దేవతాభిమానేన । చంద్రేణ ॥ ఇంద్రియాణి । సకలనక్షత్రాణి ॥ మహీయన్తే ॥ వర్ధయంతే ॥ ౨ ॥ భూరితి వేతి । ఋచః । ఋగ్వేదాభిమానచతుర్ముఖం సామాని । సామవేదాత్మకరుద్రంచ । యజూంషి । యజుర్వేదదేవతాత్మకవిష్ణుం । మహఃశబ్దవాచ్య పరశివంచ ॥ యఉపాసనం కురుతే । తస్య । సర్వాభీష్టసిద్ధిర్భవతీతి । ఏకాదశః । ఈశానస్సర్వవిద్యానామీశ్వరస్సర్వభూతానామితిశ్రుతేః । బ్రహ్మణావేతి । బ్రహ్మణా । పరశివేన । సర్వేవేదాః । వేదాశ్చ । తదభిమానదేవతాః । మహీయంతే ॥ వర్ధయంతేత్యర్థః । భూరితి ప్రాణః ॥ ఊర్ధ్వగతవాయుః । ఏతేన రేచకముపదిశ్యతే ॥ అపానః । శరీరాధోగమనశీలవాయుః ॥ ఏతేనపూరకముపదిశ్యతే । వ్యానశ్శబ్దేనకుంభకముపదిశ్యతే । అన్నపదేనచ చంద్రాదాగతసుధాధారోలక్ష్యతే ॥ అత్తీత్యన్నం ॥ అదభక్షణఇతి ధాతుః ॥ రసనేంద్రియేణగృహ్యతఇత్యర్థః ॥ తేన । సర్వప్రాణాః । వర్ధయంతే । కించ । చతుర్విధాన్నేనవా । దశప్రాణాఃవృద్ధింప్రాప్నువంతీతిభావః । ఏవం రేచకాదినాప్రాణాయామం యః కరోతి । తస్యమనశ్శుద్ధిరణిమాదిసిద్ధిశ్చభవతీతిశివయోగప్రతిపాదితశివాగమేషుబహుధాప్రపంచితమితి । ద్వాదశ త్రయోదశ చతుర్దశ పంచదశ షోడశభేదాని ఉపాసనాని దర్శితాని । తా వా ఏతా ఇతి । చతస్రోపి వ్యాహృతయః । చతుర్ధా । ఉక్తప్రకారేణచతుర్విధోపాసనాయుక్తాఇత్యర్థః । చతస్రశ్చతస్రోవ్యాహృతయఇతి । భూరాద్యాశ్చ తస్రో వ్యాహృతయోపి । ఉక్తప్రకారేణప్రత్యేకంచ తస్రః । అత షోడశవ్యాహృతిభిష్షోడశోపాసనాన్యుక్తానీతిభావః । తద్వేదనస్యఫలమాహ । తా యో వేద । షోడశవ్యాహృతిభిః ప్రతిపాదిత షోడశోపాసనాని యో వేత్తి । సః ॥ బ్రహ్మ । అంతఃప్రాణ లింగరూపం జ్యోతిర్మయంశివంజానాతీత్యర్థః । సర్వేఽస్మై దేవాఇతి । అస్మై । శివజ్ఞాననిష్ఠాగరిష్ఠాయ । సర్వేదేవాః । బలిం ॥ పూజాం ॥ ఆవహంతి ॥ కుర్వంతీత్యర్థః ॥ సర్వదేవాధికో భవతీతిశివజ్ఞానిమాహాత్మ్యప్రశంసాపరంత్వోయమితిపంచమానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండిత గురవేనమః

షష్ఠానువాకప్రారంభః

ఉ । సయఏషోంతర్హృదయఆకాశః । తస్మిన్నయంపురుషోమనోమయః । అమృతోహిరణ్మయః । అన్తరేణతాలుకే । యఏషస్తనఇవావలంబతే । సేన్ద్రయోనిః । యత్రాసౌకేశాంతోవివర్తతే । వ్యపోహ్యశీర్షకపాలే । భూరిత్యగ్నౌప్రతితిష్ఠతి । భువఇతివాయౌ ॥ ౧ ॥ సువరిత్యాదిత్యే ॥ మహఇతిబ్రహ్మణి ॥ ఆప్నోతిస్వారాజ్యం । ఆప్నోతిమనసస్పతిం । వాక్పతిశ్చక్షుష్పతిః ॥ శ్రోత్రపతిర్విజ్ఞానపతిః । ఏతత్తతోభవతి । ఆకాశశరీరంబ్రహ్మ । సత్యాత్మప్రాణారామం । మనఆనన్దం । శాన్తిసమృద్ధమమృతం ॥ ౨ ॥ ఇతిప్రాచీనయోగ్యోపాస్స్వ ॥ వాయావమృతమేకంచ ॥ షష్ఠానువాకస్సమాప్తః ॥ ౬ ॥

భాష్యం ॥ స్థూలారుంధతీన్యాయేన అంతః ప్రాణలింగోపాసనాంగభూతభూరాద్యుపాసనాన్యుపదిశ్యేదానీం ప్రాణలింగసాక్షాత్కారహేతుభూతహృత్పుండరీకోపాసనం దర్శయతి । సయఏషఇత్యాదినా । యః హృదయస్యాంతః అంతర్హృదయః । తస్మిన్యోఆకాశోవర్తతే । సఏషోచ్యతే । తస్మిన్దహరపుండరీకాకాశే । సోఽయంపురుషః । పురిశయనాత్ । చేతనాచేతనప్రపంచమనేనపూర్ణత్వాత్పురుషః । సాక్షాత్పరమశివః । శ్వేతాశ్వతరే । సర్వాననశిరోగ్రీవస్సర్వభూతగుహాశయః ॥ సర్వవ్యాపీచభగవాన్ తస్మాత్సర్వగతశ్శివః ॥ ౧ ॥ పురుషోవైరుద్రస్సన్మహోనమః ॥ ఋతగ్ంసత్యంపరంబ్రహ్మ । పురుషంకృష్ణపింగళం ॥ ౧ ॥ తత్పురుషాయవిద్మహే మహాదేవాయధీమహి తన్నోరుద్రఃప్రచోదయాదిత్యాదిబహుశ్రుతిషు । పురుషశబ్దస్యసాక్షాత్పరశివవాచకశబ్దత్వేనప్రసిద్ధముపదిష్టం । మనోమయః ॥ మనః । విజ్ఞానం । మనుతేజ్ఞానకర్మణః । తన్మయః । తద్రూపేణభాసమానః ॥ ప్రాణేష్వంతర్మనసోలింగమాహురితిశ్రుతేః ॥ అమృతః । త్రైకాలికాబాధ్యస్వరూపః । హిరణ్మయః । జ్యోతిర్మయః । నమోహిరణ్యబాహవేసేనాన్యేదిశాంచపతయే నమోనమ ఇతిశ్రుతేః

హిరణ్యాయ నమః । హిరణ్యలింగాయ నమః । నమో హిరణ్యబాహ
వే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽంబికాపతయ
ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమ ఇతి తైత్తిరీయే చ । హిరణ్మయ
త్వస్య । పరశివాసాధారణ ధర్మత్వేన బహుధా ప్రపంచితత్వాన్నా
న్యదేవతాపరత్వం వక్తుం శక్యం । కించ కైవల్యే । హృత్పుండరీకం విరజం
విశుద్ధం విచింత్య మధ్యే విశదం విశోకం । అచింత్యమవ్యక్తమనంత ।
బోధం శివం । ప్రశాంతమమృతం బ్రహ్మయోనిం ॥ తదాదిమధ్యాంత
విహీనమేకం । విభుం చిదానందమరూపమద్భుతం ॥ ఉమాసహాయం
పరమేశ్వరం ప్రభుం త్రిలోచనం నీలకంఠం ప్రశాంతం ॥ ధ్యాత్వా ము
నిర్గచ్ఛతి భూతయోనిం ॥ సమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాదితి । నారా
యణేచ ॥ దహ్రం విపాపం పరవేశ్మభూతమిత్యారభ్య । యః పరస్స మ
హేశ్వర ఇత్యంతేన దహరపుండరీకోపాస్యత్వం పరశివస్యైవోపదిష్టత్వా
న్ముముక్షూణాం దహరోపాసనే పరశివ మూర్తామూర్తధ్యానం కర్తవ్య
మితి ఫలితార్థః । తస్యోపలక్షణస్య । హృదయాకాశే । సాక్షాత్కృ
తస్య । ఇంద్రరూపప్రాణలింగస్య ప్రతిపత్తయే । మార్గోఽభిధీయతే ।
హృదయాదూర్ధ్వం ప్రవృత్తా సుషుమ్నానాడీ శివయోగ శాస్త్రేషు బహు
ధా ప్రతిపాదితా సా చ । అంతరేణ తాలుకే । మధ్యే తాలుకయోర్గ
తా । య ఏష తాలుకయోర్మధ్యే । భాగస్తన ఇవావలంబతే ।
తస్యచాంతరేణేత్యనువృత్ ॥ యత్ర చ । కేశాంతః । కేశానాం మూ
లః । మూలం వివర్తతే । విభాగేన వర్తతే । శిరోభాగ ఇత్యర్థః । తం
దేశం ప్రాప్య । తతో నిస్సృతా । వ్యపోహ్య । విభజ్య । విదార్యేతి
శీర్షకపాలే । శిరఃకపాలే నిర్గతాయా । సా । ఇంద్రయోనిః । ఇం
ద్రస్య । పరమైశ్వర్యయుక్తశివస్య । యోనిః । మార్గః । శివసా
క్షాత్కార హేతుభూత ద్వారమిత్యర్థః । ఏవముపాసకః సనోఽయం ప్రా
ణలింగదర్శకః । తన్మార్గనిర్గత్య । భూరితి వ్యాహృతి రూపాయోఽగ్ని
మండలం వర్తతే । తం ప్రాప్య తత్ర తిష్ఠతి । తతః కించిత్కాలం స్థిత్వా త
తః భువ ఇతి వ్యాహృతిరూపవాయుమండలే స్థిత్వా । తత ఉత్థాయ । సు
వరితి । వ్యాహృతి రూపాదిత్య మండలం ప్రాప్య తత్ర తిష్ఠతి । తతో
నిర్గత్య । మహ ఇతి వ్యాహృత్యాత్మకపరంజ్యోతిస్స్వరూప బ్రహ్మణి ।
శివే । తిష్ఠతి । తతస్స్వారాజ్యం । ప్రాణలింగ ముఖ్యత్వం ।

ఆప్నోతి । ప్రాప్నోతి । హృత్పుండరీకమధ్యభాసమాన ప్రాణలింగోపాస
కః సుషుమ్నా నాడ్యా నిర్గత్య జిహ్వాంతర్గత మార్గేణ బ్రహ్మరంధ్రస్థా [illegible]
స్య । తదూర్ధ్వభాగస్థిత వహ్నిమండల పవనమండలాది [illegible]
దృష్ట్వా తత్తత్స్థిత్వా । తతస్తదూర్ధ్వస్థిత పరశివచిదా [illegible]
మలతయా నిర్ముక్తస్సన్ శుద్ధభావేన ప్రాణలింగ తుల్యో [illegible]
ప్యతీతి భావః । తత్ప్రాణలింగోపాసనా సిద్ధపురుషః । మనసస్పతిం ।
మనః ప్రకాశకమ । ప్రాణలింగరూపం । ఆప్నోతి । ప్రాప్నోతి । వా
క్పతిః । వాగింద్రియప్రకాశక గురులింగస్వరూపో భవతి । ఇదం
ఘ్రాణేంద్రియ ప్రకాశక ఆచారలింగ స్వరూప స్వలక్షణం భవతి । చ
క్షుష్పతిః । నేత్రేంద్రియప్రకాశక శివలింగరూపో భవతి ॥ ఇదమపి ।
త్వగింద్రియప్రకాశక చరలింగస్య ఉపలక్షణం భవతి ॥ శ్రోత్రప
తిః ॥ శ్రవణేంద్రియ ప్రకాశక ప్రసాదలింగరూపో భవతి ॥ విజ్ఞానప
తిః ॥ ముక్త జీవో భవతి । ఏతేన ॥ సర్వేంద్రియప్రకాశకమహాలింగా
ది సర్వస్వరూపకో ప్రాణ లింగోపాసనా వశాద్భవతీత్యభిప్రాయః । ఏ
తత్తతో భవతీతి ॥ తతః । ప్రాణలింగోపాసనానంతరం । తదుపాసక
శివయోగీ ॥ ఏతత్ । వక్ష్యమాణభావలింగస్వరూపో భవతి । తద్భా
వలింగః కీదృశమిత్యాశంక్య దర్శయతి । ఆకాశశరీరమిత్యాదినా । అస
మంతాత్ప్రకాశత ఇత్యాకాశః ॥ చిచ్ఛక్తిః । సభాతాకాశః ॥ తచ్ఛరీర
మస్యేత్యాకాశశరీరం । శీర్యత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా పరశివస్య శక్తేర్నాశస్సం
భవతీతి చేన్న । ప్రళయేఽపి తస్యాస్సంకుచితత్వం । సృష్టౌ వికాసకత్వం
నతు స్వరూపనాశః । పండితారాధ్యకృత శ్రీకరభాష్యే । లోకవత్తు లీ
లాకైవల్యమితి బ్రహ్మసూత్రే ॥ పరశివస్య శక్తేః సృష్టౌ వికాసత్వం ।
ప్రళయే సంకుచితత్వం । సంకోచవికాసాదికం సర్వం శక్తేరేవ । నతు
శక్తస్య । యథా ఇంద్రజాలిక శక్తివత్ ॥ అత ఏవ ॥ శక్తేస్సంకుచిత
త్వం నిర్గుణత్వం । శక్తేర్వికాసకత్వం సగుణత్వమిత్యపి బహుధా రాద్ధాంతి
తం । కిం తత్ । ప్రకృతం । బ్రహ్మ । భావలింగమిత్యర్థః । ప్రాణా
రామం । ప్రాణానాం । ఆరామో । ఆక్రీడా । యస్మిన్ తత్ప్రా
ణారామం । సుషుప్తికాలే ప్రాణాదీనాం । కారణశరీరప్రకాశకభావలిం
గే । ఆనందరసం భవాత్ । ఉత । ప్రాణేషు ఆరమతీతివా ॥ ప్రా
ణారామం ॥ ప్రాణేష్వంతర్మనసో లింగమాహురితి శ్రుతేః ।

తో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ । ఏష హ్యేవానందయాతీతి శ్రుతేశ్చ మనఆనందః ॥ మనసిఆనందోయస్యాసౌ । మనఆనందః ॥ మనశ్శబ్దేనజ్ఞానశక్తిర్ద్యోత్యతే ॥ తస్యామానందో యస్యాసౌ । మనఆనంద ఇత్యేకోర్థః । బాహ్యకరణ నిరపేక్షకజ్ఞానభావః । తథాశ్చైతిశ్రుతేః । అప్రాణిపాదోహ్యచింత్యశక్తిః । పశ్యత్యస్య । చక్షుస్సశృణో వ్యకర్ణః ఇతి । ఇదమేవజ్ఞాపకం । శివోపాసకానాం సమాధికాలే । బాహ్యకరణనిరపేక్ష శుద్ధశక్త్యా శివానందానుభవ స్సంభవతీతి । శాంతిః శాన్త్యాసమృద్ధః ॥ శాంతిసమృద్ధః । నిత్యతృప్తమిత్యర్థః । అమృతమనాదిముక్తం । ఏవం । పూర్వోక్తధర్మవిశిష్టం భావలింగాఖ్యం బ్రహ్మ॥ హే ప్రాచీనయోగ్య । శుద్ధజీవ । తన్నామకహేశిష్య త్వం । ఉపాస్స్వ ॥ ఉపాసనంకుర్వితి గురురాశిష్యమాజ్ఞాపితమితి షష్ఠానువాకస్సమాప్తః ॥ శ్రీపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

శిక్షావల్లీసప్తమానువాకప్రారంభః

మూలం ॥ పృథివ్యంతరిక్షం ద్యౌర్దిశోవాంతరదిశః ॥ అగ్నిర్వాయురాదిత్యశ్చంద్రమా నక్షత్రాణి ॥ ఆప ఓషధయో వనస్పతయ ఆకాశ ఆత్మా । ఇత్యధిభూతం । అథాధ్యాత్మం ॥ ప్రాణోవ్యానోపానస్సమానః । చక్షుశ్శ్రోత్రం మనోవాక్త్వక్ । చర్మమాంసగ్ం స్నావాస్థిమజ్జా । ఏతదధివిధాయ ఋషిరవోచత్ । పాంక్తంవా ఇదగ్ం సర్వం । పాంక్తేనైవపాంక్తగ్ం స్పృణోతి ।సర్వమేకంచ । ఇతిసప్తమానువాకస్సమాప్తః ॥

భాష్యం ॥ శ్రీమన్నిఖిల వేదవేదాంతాగమ పురాణాది ప్రతిపాదకస్య సర్వచిదచిదాకార భిన్నాభిన్నశక్త్యై । వభిన్నాద్వితీయ వైభవస్య । భవశివశర్వోగ్రభీమ పశుపతిరుద్ర మహాదేవ శంకరేశ శంభుమహేశ్వరేశ్వరాత్మ బ్రహ్మాది పర్యాయ వాచకశబ్దసార ప్రకాశక సుమహితవిలాసస్య । స్వలీలావిస్ఫూర్త సకలచేతనోపాసనానుకూలనిరతిశయనిత్యవైభవ ప్రదాయకస్య । త్యాగభోగయోగ సాజ్ఞిక శరీరత్రయగతేష్టలింగ ప్రాణలింగ భావలింగ సాజ్ఞిక పరమేశ్వరస్య ॥ ఉపాసనాత్రయసంప్రతిపాద్య । ఇదానీంతదంగ భూతపృథివ్యాది పాఙ్క్తోపాసనం

దర్శయతి ॥ పృథివ్యంతరిక్ష మిత్యాదినా పఙ్చసంఖ్యాయోగాత్పఙ్క్తిచ్ఛం దస్సమ్పత్తిః । తతః పాఙ్క్తత్వం సర్వస్య । పాఙ్క్తశ్చ యజ్ఞః । పఞ్చపదా పఙ్క్తిః ॥ పత్నీయజమానదైవమానువిత్తాని । పంచపదవాచ్యాని । పాఙ్క్తో యజ్ఞ ఇతి శ్రుతేః । తేన యత్సర్వం । లోకాద్యాత్మకం చ పాఙ్క్తం పరికల్పయతి । యజ్ఞమేవ పరికల్పయతి । తేన యజ్ఞేన పరికల్పితేన । పాఙ్క్తాత్మకం పరశివమనుకరోతి । పురో యజ్ఞేన కల్ప్యతాం మహాత్మా యజ్ఞేన కల్ప్యతాం యజ్ఞో యజ్ఞేన కల్ప్యతామిత్యాది శ్రుతిషు । ఆహరా జానమధ్వరస్య రుద్రగ్ంహోతారమిత్యాది శ్రుతిషు చ । యజ్ఞపదవాచ్యత్వ యజ్ఞేశ్వరత్వాదిధర్మాణాం పరశివాసాధారణ ధర్మత్వేన నిర్దేశాత్ । తత్కథమిత్యాశంకాయామాహ ॥ పృథివ్యాది పంచకం లోకపాఙ్క్తం । అగ్న్యాదిపంచకం । దేవతాపాఙ్క్తం । అపాదిపంచకం భూతపాఙ్క్తం । ఆత్మా । శివః । భూతకారణత్వాత్ । ఇత్యధిభూతమితి । అధిలోకాధిదైవతపాఙ్క్తద్వయోపలక్షణార్థం । అథ । అనంతరమధ్యాత్మపాఙ్క్తత్రయం వక్ష్యతే । ప్రాణాదివాయుపాఙ్క్తం । చక్షురాదీంద్రియపాఙ్క్తం ॥ చర్మాదిధాతుపాఙ్క్తం । ఏతావదిదం సర్వమధ్యాత్మం । బాహ్యం చ పాఙ్క్తమేవేత్యేతదేవమధివిధాయ । పరికల్ప్య । ఋషిః । ఏతత్త్రయమదర్శనసంపన్నః కశ్చిదృషిః । అవోచత్ । అభాణీత్ ॥ కిమిత్యాహ పాఙ్క్తం వా ఇదం సర్వమితి । పాఙ్క్తేనైవ ॥ ఆధ్యాత్మికేన । సంఖ్యాసామాన్యాత్ । పాఙ్క్తం బాహ్యం । స్పృణోతి ॥ బలయతి । పాలయతి । శివస్వరూపానుసంధానరూపసామ్రాజ్యమలభత ఇతి కశ్చిదృషిర్వా వదతి భావః ॥ సప్తమానువాకభాష్యం సమాప్తం ॥ ❀ ॥

శ్రీశివాయపండితగురుచరణాభ్యాం నమః

శిక్షావల్ల్యష్టమానువాకప్రారంభః

మూ ॥ ఓమితి బ్రహ్మ । ఓమితీదగ్ంసర్వం । ఓమిత్యేతదనుకృతిర్హస్మవా । అప్యోశ్రావయేత్యాశ్రావయన్తి । ఓమితి సామాని గాయన్తి । ఓగ్ంశోమితి శస్త్రాణి శగ్ంసన్తి । ఓమిత్యధ్వర్యుః ప్రతిగరం ప్రతిగృణాతి । ఓమితి బ్రహ్మా ప్రసౌతి । ఓమిత్యగ్నిహోత్రమనుజానాతి । ఓమితి బ్రాహ్మణః । ప్రవక్ష్యన్నాహ । బ్రహ్మోపాప్నవానీతి । బ్రహ్మైవోపాప్నోతి । ఓందశ ॥౧॥

భాష్యం ॥ ఏవంప్రణవస్వరూపేణ పరశివోపాసనముక్త్వా । ఇదానీం మూర్తామూర్త పరశివోపాసనాంగభూతప్రణవోపాసనా క్రమమాచష్టే । ఓమిత్యాదినా । ఇతిశబ్దస్స్వరూపపరిచ్ఛేదార్థః । ఓంకారస్య । పరశివప్రతిపాదకత్వాత్ తత్సాక్షాత్కార ముఖ్యహేతుత్వాచ్ఛివాగమేషు ముముక్షూణాముపయోగిత్వేన లక్షరయోగే ప్రణవ వాదానుసంధాన విధాన మనేకధాపరమేశ్వరేణ । ప్రతిపాదనాత్ । బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోధిపతిర్బ్రహ్మా శివోమేఅస్తు సదాశివోమ్ ఇతిశ్రుతౌ । పరశివాత్మకత్వేన ప్రతిపాదనాచ్చ । ఓంకారస్య బ్రహ్మాత్మకత్వే నస్తుతిస్సమంజసమేవభవతి ॥ ఓమితీదగ్ంసర్వమితి । అతఏవఓంకారస్యసర్వాత్మకత్వముపపద్యతఇత్యర్థః । ఓంకారస్యే త్యర్థఉత్తరగ్రంథః ॥ ఓమిత్యేతదనుకృతీతి । సర్వస్యాపి । ఓంకారోఽనుకృతిర్భవతి । హ । స్మ । వై ఇతిప్రసిద్ధార్థకాః । ఓంశ్రావయేదితి । అపిచ । ఓంశ్రావయేతిప్రైషపూర్వకమాశ్రావయన్తి । ఓమిత్యుపక్రమ్యోద్గాతారస్సామాని గాయన్తి । ఓగ్ంశోమితి । హోతారోపిఓమిత్యుపక్రమ్యైవ శం సన్తీత్యర్థః । ఓమిత్యధ్వర్యురితి । హోతారీశంసతి । అధ్వర్యుః ప్రత్యాచం ఓమిత్యనుమోదతే । గీతిరహితాఋచః । శస్త్రాణీత్యుచ్యంతే । ఓథామోదైవేతిశంసతోహోతుః । ప్రోత్సాహనం । ప్రతిగరః । పాకంపచతీత్యాదివత్ప్రతిగరం । ప్రతిగృణాతి । ప్రతిగృహ్ణాతీత్యర్థః । ఓమితిబ్రహ్మా । ప్రస్తౌతి । అనుజానాతి । అనుజ్ఞాందదాతీత్యర్థః । ఓమిత్యగ్నిహోత్రమితి । జుహోమీత్యుక్తేఓమిత్యనుజ్ఞాంప్రయచ్ఛతి ।ఓమితిబ్రాహ్మణఇతి యోబ్రాహ్మణః । బ్రహ్మ । పరశివం । తముపాప్నవానీతి । ఆత్మానం । ప్రవక్ష్యన్ । ధ్యాసంకుర్వన్ । ఓమిత్యేవ । ఓంకార రూపసదాశివమేవస్మరణంకరోతి । సచ । తేన । ఓంకారరూపసదాశివస్మరణపూర్వకధ్యానేన । బ్రహ్మపరశివం । ప్రాప్నోతి । ఆప్నోత్యేవ । ఏతేన । రసవేధేనతామ్రాదికం యథాస్వభావసిద్ధతామ్రత్వాదికంవిహాయహేమత్వంయథాప్నోతి । క్రిమిః । కీటకభృంగధ్యానేనస్వాభావికక్రిమిత్వనివృత్తిపూర్వకభృంగత్వం యథాప్రాప్నోతి । తథా । పరశివాత్మకత్వేన ప్రణవోపాసనం యోజీవః కరోతి । సస్తథైవ । స్వాభావికజీవత్వనివృత్తిపూర్వకశివత్వంప్రాప్నోతీతి రహస్యముపదిష్టమిత్యష్టమానువాకస్సమాప్తః ॥

శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు

శ్రీశివాయపండితగురుచరణాభ్యాంనమః

శిక్షావల్లీ నవమానువాకప్రారంభః

మూలం ॥ ఋతంచస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । సత్యంచ స్వాధ్యాయప్రవచనేచ । తపశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । దమశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । శమశ్చ స్వాధ్యాయప్రవచనేచ । అగ్నయశ్చ స్వాధ్యాయప్రవచనేచ । అగ్నిహోత్రంచ స్వాధ్యాయప్రవచనేచ । అతిథయశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । మానుషంచస్వాధ్యాయప్రవచనేచ ॥ ప్రజాచస్వాధ్యాయప్రవచనేచ ॥ ౧ ॥ ప్రజనశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । ప్రజాతిశ్చస్వాధ్యాయప్రవచనేచ । సత్యమితిసత్యవచారాథీతరః । తపఇతితపోనిత్యః పౌరుశిష్టిః । స్వాధ్యాయప్రవచనేఏవేతినాకోమౌద్గల్యః । తద్ధితపస్తద్ధితపః । ప్రజాచ స్వాధ్యాయప్రవచనేచషట్చ । ఇతినవమానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

భా ॥ పూర్వోక్తదహరపుండరీకాంతర్గత ప్రాణలింగాద్యుపాసనస్యైవస్వాభావిక జీవత్వ నివృత్తిపూర్వక శివత్వప్రాప్తి సంభవాత్ప్రస్థానూలోపాసనాంగ భూతనిత్యనైమిత్తికాదినిఖిల కర్మణాం నిరవకాశప్రసంగః ప్రసజ్యేతఇతిమత్వా । నిత్యుక్తకర్మణాంసర్వేషాంచరమపురుషార్థసాధనత్వముపపాదయతి । ఋతమిత్యాదినా । ఋతం । మానసపరమేశ్వరారాధనం । ఋతంమానసికాపూజేతిశివాగమోక్తేః ॥ స్వాధ్యాయః । వేదవేదాంగాధ్యయనం । ప్రవచనం । అధ్యాపనం । ఋతస్వాధ్యాయ ప్రవచనానిసదాకర్తవ్యానీత్యర్థః । సత్యం । సత్యవచనం । కర్తవ్యం । తపః । గాయత్రీపంచాక్షర్యాదివైదికమంత్రైర్నియమపూర్వకానుష్ఠానం । దమః ॥ బాహ్యేంద్రియనిరోధః । శమః । చిత్తవృత్తినిగ్రహః । అగ్నయశ్చ । ఆధాతవ్యాః । అగ్నిహోత్రం । హోతవ్యం । అతిథయశ్చపూజ్యాః ॥ మానుషం ॥ గురుచరేశ్వరపూజాదికర్మకర్తవ్యం । ప్రజాశ్చఉత్పాద్యాః ప్రజనః ॥ ప్రజననం । ఋతౌభార్యాభిగమనమిత్యర్థః । ప్రజాతిః । పౌత్రోత్పత్తిః । సర్వైరేతైఃకర్మభిర్యుక్తస్యాపి । స్వాధ్యాయప్రవచనే యత్నతోఽనుష్ఠేయేఇత్యర్థసూచనాయ సర్వైస్సహస్వాధ్యాయప్రవచనగ్రహణం సత్యంవచోయస్యాసౌ । సత్యవచాః । రథీతరస్యాపత్యం రాథీతరః ।

తన్నామకఋషిః । సత్యమితి । సత్యమేవప్రధానమితి మన్యత ఇత్యర్థః । తప ఇతి తపోనిత్యః । తపోనిత్యః అనవరతతపస్వీత్యర్థః । పౌరుశిష్టిః । తన్నామకఋషిః । తప ఇతి । మితాహారాదినా మంత్రయోగప్రకారేణ । శివ యవపరమేశ్వర ధ్యానమేవ ప్రధానమితిమన్యత ఇతి భావః । స్వాధ్యాయమేతి । ముద్గలస్యాపత్యంపుమాన్ మౌద్గల్యః । నాకః । తన్నామకఋషిః । స్వాధ్యాయప్రవచనే ఏవ అనుష్ఠేయే ఇతి మన్యతే । తద్ధితపః । యస్మాత్స్వాధ్యాయప్రవచనే ఏవ తపః । తస్మాత్తే ఏవ అనుష్ఠేయే ఇతి । ఉక్తానామపి సత్య తపస్స్వాధ్యాయప్రవచనానాం పునర్గ్రహణమాదరార్థం యస్మాత్స్వాధ్యాయాధీనం హి అర్థగ్రహణం । అర్థజ్ఞానాధీనం చ పరం శ్రేయః । ప్రవచనం తదవిస్మరణార్థం ధర్మప్రవృత్త్యర్థం తత స్స్వాధ్యాయప్రవచనయోరాదరమితి నవమానువాకస్సమాప్తః ॥ ❀

శ్రీశివాద్యపండితగురవేనమః

దశమానువాకప్రారంభః

మూ॥ అహం వృక్షస్య రేరివా । కీర్తిః పృష్ఠం గిరేరివ । ఊర్ధ్వపవిత్రో వాజినీవ స్వమృతమస్మి । ద్రవిణగ్ం సవర్చసం । సుమేధా అమృతోక్షితః ॥ ఇతి త్రిశంకోర్వేదానువచనం ॥ అహగ్ం షట్ ఇతి దశమానువాకః ॥ ❀ ॥

భా ॥ పూర్వోక్తధర్మానుష్ఠానజనితయా చిత్తశుద్ధ్యా విశిష్టపురుషస్య కృతకృత్యత్వప్రకటనమంత్రమిదం ॥ అహమితి । అహం । వృక్షస్య । వృక్షవచ్ఛేద్యమానా సంసారాదేః । రేరివ ॥ రా । ఛేదనకర్త్రాభూయాసమిత్యర్థః । రిజిభయ ఇత్యస్మాద్వ్యఞ్జనాన్తాత్ । అన్యేభ్యోపిదృశ్యత ఇతి క్వనిపి రూపం । నిరస్తదేహాద్యభిమాన ఇతి భావః । కీర్తిః ॥ కీర్తిమాన్ । కమివేతిచేత్ గిరేః పృష్ఠమివ ॥ శ్లాఘ్యగుణశాలితయా తాదృగౌన్నత్యకీర్తిమానస్మీత్యర్థః । ఊర్ధ్వపవిత్రః । ఊర్ధ్వం । బ్రహ్మవిష్ణ్వాదిభిర్ధార్యమాణతయా సర్వశ్రేష్ఠం । పవిత్రం । లింగం । యస్యమమసోఽహం । ఊర్ధ్వపవిత్రః । పవిత్రం తేవితతం బ్రహ్మణస్పతే ప్రభుర్గాత్రాణి పర్యేషి విశ్వత ఇతి శ్రుతేః । సాక్షాద్రుద్రోఽహమస్మీత్యర్థః । తథా । ప్రాణలింగాంగసంబంధీ స రుద్రో నాత్ర సంశయ ఇతి శివాగమోక్తేః । వాజినీవ । వాజివత్సూర్యఇవ । అమృతం । సాధనాంతరనిరపేక్షతయా భాసమాన

పరశివస్వరూపమస్మీతి యతః పరశివస్వరూపోఽస్మి । అతః ద్రవిణగ్ం । పరమైశ్వర్యశాలీ॥ సువర్చసం । నిరతిశయకాంతిమాంశ్చ॥ అస్మీతి శేషః । సుమేధాః తైలధారావదనవరతశివధ్యానబుద్ధిమాన్ । అమృతః । నాశప్రతియోగి త్రైకాలికాభావ్యస్వరూప ఇతి భావః । అక్షితః । షడ్భావవికారరహితశ్చ అస్మీత్యనువర్తతే । ఇతి ఏవం । పరశివస్వరూపభూతస్య ॥ త్రిశంకరుషేః । వేదః । వేదనం ॥ శివైక్యజ్ఞానం । అను । అనుస్మృత్యవచనం । ఆత్మనః ॥ స్వాభావికజీవత్వనివృత్తిపూర్వక శివత్వప్రాప్తిమాహాత్మ్య ప్రకటనమంత్రోఽయమితి యావత్ । ఇతి దశమానువాకస్సమాప్తః ॥ శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు ॥ * ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః
ఏకాదశానువాకప్రారంభః

మూ ॥ వేదమనూచ్యాచార్యోఽంతేవాసినమనుశాస్తి ॥ సత్యంవద । ధర్మంచర । స్వాధ్యాయాన్మాప్రమదః । ఆచార్యాయ ప్రియంధనమాహృత్య ప్రజాతంతుంమావ్య వచ్ఛేత్సీః ॥ సత్యాన్నప్రమదితవ్యం । ధర్మాన్నప్రమదితవ్యం । కుశలాన్నప్రమదితవ్యం । భూత్యైనప్రమదితవ్యం । స్వాధ్యాయ ప్రవచనాభ్యాం నప్రమదితవ్యం ॥ ౧ ॥ దేవపితృకార్యాభ్యాంనప్రమదితవ్యం । మాతృదేవోభవ । పితృదేవోభవ । ఆచార్యదేవోభవ ॥ అతిథిదేవోభవ । యాన్యనవద్యానికర్మాణి । తానిసేవితవ్యాని నోఇతరాణి । యాన్యస్మాకగ్ం సుచరితాని ॥ తానిత్వయోపాస్యాని ॥ ౨ ॥ నోఇతరాణి । యేకేచాస్మచ్ఛ్రేయాగ్ంసో బ్రాహ్మణాః । తేషాంత్వయాసనే । నప్రశ్వసితవ్యం । శ్రద్ధయాదేయం ॥ అశ్రద్ధయాదేయం । శ్రియాదేయం । హ్రియాదేయం । భియాదేయం । సంవిదాదేయం॥ అథయదితేకర్మవిచికిత్సావావృత్తవిచికిత్సావాస్యాత్ ॥ 3 ॥ యేతత్రబ్రాహ్మణాస్సమ్మర్శినః । యుక్తాఆయుక్తాః । అలూక్షాధర్మకామాస్స్యుః ॥ యథాతేతత్రవర్తేరన్ । తథాతత్రవర్తేథాః । అథాభ్యాఖ్యాతేషు । యేతత్రబ్రాహ్మణాస్సమ్మర్శినః । యుక్తాఆయుక్తాః । అలూక్షాధర్మకామాస్స్యుః ॥ యథాతేతేషువర్తేరన్ తథాతేషువ

ర్తేరన్ । తథా తేషు వర్తేథాః । ఏష ఆదేశః । ఏష ఉపదేశః । ఏషా వేదోపనిషత్ । ఏతదనుశాసనం । ఏవముపాసితవ్యం ॥ ఏవము చైతదుపాస్యం । స్వాధ్యాయప్రవచనాభ్యాం న ప్రమదితవ్యం । తాని త్వయోపాస్యాని । విచికిత్సా వా స్యాత్ తేషు వర్తేరన్ సప్త చ । ఇత్యేకాదశానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

భా ॥ పూర్వానువాకే మోక్షాంగభూతతత్త్వాని సామాన్యతో బోధ్య । ఇదానీం తద్దృఢప్రత్యయార్థం ప్రఘృత్య న్యాయేన గురుశ్శిష్యమాజ్ఞాపయతి । సత్యం వదేత్యాదినా । సత్యం । నేత్రశ్రోత్రాదీంద్రియప్రత్యక్షతయా యన్మనో వేద్యం భవతి । తదేవ బ్రూహి । ధర్మం శ్రుతిస్మృత్యాగమాదిప్రతిపాదితం । యద్ధర్మమస్తి । తదాచర । కురు । స్వాధ్యాయాన్మేతి వేదవేదాంగాధ్యయనే ప్రమాదం మా కార్షీరిత్యర్థః । ఆచార్యాయేతి గురవే దక్షిణాం దత్త్వా । తదనుజ్ఞయా వంశవృద్ధయే జాయాం స్వీకుర్విత్యర్థః । కుశలమితి । గురుచరేశ్వరపూజాదిషు జాగరూకో భవేత్యర్థః । భూత్యై ఇతి భూత్యై । భస్మనే । న ప్రమదితవ్యం । విస్మృతం మా కుర్విత్యర్థః । కుశలాదితి చేత్ । సుద్యాం పీత్వా గురుదారాంశ్చ గత్వా । స్వర్ణస్తేయం బ్రహ్మహత్యాం చ కృత్వా । భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యాశయానో రుద్రాధ్యాయీ ముచ్యతే సర్వపాపైరితి శ్రుతౌ । సర్వపాపక్షయ ముఖ్యహేతుత్వోపదేశాత్ ॥ కాలాగ్నిరుద్రాథర్వణశిరః ప్రభృత్యుపనిషత్సు మోక్షాంగపాశుపతవ్రతముఖ్యాంగత్వేన చోపదేశాత్ । బోధాయనసూత్రే । భూత్యై న ప్రమదితవ్యమితి మంత్రస్య । భస్మధారణే వినియోగదర్శనాత్ । బృహజ్జాబాలే । త్రిపుండ్రం యే వినిందంతి నిందంతి శివమేవ తే । ధారయంతి తు యే భక్త్యా ధారయంతి తమేవ తే ఇతి త్రిపుండ్రధారణనిందకస్య అమంగళప్రాప్తిహేతుత్వోపదేశాచ్చ । కించ । చతుర్థానువాకే పశుధనాది సంపదం స్వేనైవ ప్రార్థితత్వాత్ । అత్ర భూతిశబ్దస్యైశ్వర్యార్థత్వం న వక్తుం శక్యం । మాతృదేవో భవ । పితృదేవో భవ । ఆచార్యదేవో భవ । అతిథిదేవో భవ । ఏతే సర్వే దేవవత్పూజనీయా ఇత్యర్థః । గర్భధారణపోషాభ్యాం పితుర్మాతా గరీయసీతి న్యాయమనుసృత్య ప్రథమం మాతృపదముపాత్తం । అత ఏవ సన్న్యాసినామపి మాతృవందనమావశ్యకం భవతి । యాన్యస్మాకమితి । శాస్త్రప్రసిద్ధశిష్టాచారాణి కురు । శాస్త్రవిరుద్ధశిష్టాచారాణి మా కురు । యే కే చేతి త్వదుత్కృష్టా బ్రాహ్మణా

స్సహ సమానశయ్యాయామాసనేచ । నవిశ్రమణీయ మిత్యర్థః । శ్రద్ధయాదే
యం । వినయభక్తిపూర్వకత్వేన దేయం । అశ్రద్ధయేతి సత్వరం దేయ
మిత్యర్థః । శ్రియేతి । సంతుష్టాంతరంగేన దేయం । భియేతి సమ్యగకరణే
ప్రత్యవాయో భవిష్యతీతిభీత్యా దేయం । సంవిదేతి శివయోగినిసంతు
ష్టేతుష్టోభవతిశంకరః । తంసృష్ట్వాతన్మయంవిశ్వంవ్యాప్తిమేతిచరాచరమితి
జ్ఞాత్వా । తాదృశజ్ఞానేనదేయమిత్యర్థః । అథయదిత్యాది అత్రైవంవర్త
మానస్య । తే । తవ । కర్మ । శ్రౌతస్మార్తాదికం । వృత్తం । అ
నిగీతశిష్టాచారం । తత్ర । విచికిత్సాయదిస్యాత్ సందేహోయదిభ
వేత । యేతత్ర । తస్మిన్దేశే । కాలేవా బ్రాహ్మణాః । తత్రకర్మ
చాయుక్తాఃశిష్ట్యావ హితేనసంబంధః కర్తవ్యః ॥ సమ్మర్శినః । విచారద
క్షాః । యుక్తాః । వేదశాస్త్రేష్వభిరతాః । ఆయుక్తాః । విశేషశా
స్త్రవిచారదక్షాః । అలూక్షాః । అరిషడ్వర్గరహితాః ॥ ధర్మకామాః
స్వచ్ఛందనాదివిష యాభిలాషాత్యాగినః । తేయథాతత్ర తస్మిన్కర్మణి ।
వృత్తేవా । వర్తేరన్ । తథాత్వమపివర్తేథాః ॥ అథాభ్యాఖ్యాతేషు ।
అభ్యుక్తాః । దోషేణసందిహ్యమానేనసంయోజితాః । కేనచిత్
తేషుచ । యథోక్తంసర్వముపనయే । ద్వైతత్రేత్యాదినా । ఎషఆదేశః ।
విధిః । ఏషఉపదేశః పుత్రాదిభ్యః పిత్రాదీనామపి ॥ ఏషావేదోపనిష
త్ । వేదార్థఇత్యేతత్ । ఏతదనుశాసనం ॥ ఈశ్వరవచనం । ఆదేశ
వాక్యస్యవిధేరుక్తత్వాత్ । సర్వేషాంవా ప్రమాణ భూతానామ
నుశాసనమేతత్ ॥ యస్మాదేవం । తస్మాదేవం । యథోక్తంసర్వముపా
సితవ్యం । కర్తవ్యం । ఏవముచైతదుపాస్యం ఉపాస్యమేవచైతత్ ।
నానుపాస్యమిత్యాదరార్థంపునరుక్తిః । * । అత్రేదంవిచార్యతే । తమేవంవి
దిత్వాతిమృత్యుమేతినాన్యః పంథావిద్యతేయనాయ । బ్రహ్మవేద బ్ర
హ్మైవభవతి । ఈశంజ్ఞాత్వాఅమృతాభవంతి । తరతిశోకమాత్మవి
త । జ్ఞాత్వాశివం శాంతమత్యంతమేతీత్యా దిశ్రుతిషు । తత్వజ్ఞాన
స్యమోక్షస్యముఖ్యహేతుత్వేన విధీయతే । నకర్మణానప్రజయాధ
నేనత్యాగేనైకేఅమృతత్వమానశురితి । పరీక్ష్యలోకాన్ కర్మచితాన్బ్రా
హ్మణోనిర్వేదమాయాన్నాస్త్యకృతఃకృతేనేత్యాదిశ్రుతిషు । కర్మణాంమో
క్షసాధనత్వనిరాకరణాత్ । ఆత్మావారేద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యోమంతవ్యోనిధి
ధ్యాసితవ్యఇతిశ్రుతౌ । శ్రవణాదీనాంచమోక్షముఖ్యాంగత్వోపదేశాచ్చ

పూర్వోక్త మానసికదహరాద్యుపాసనం సత్యవచనాది బాహ్యకర్మా చరణంచ ముముక్షూణాం నహరి గ్రాహ్య మితిచేదుచ్యతే । తమేవం విదిత్వాతిమృత్యు మేతీతిజ్ఞాన ప్రధానవాదకశ్రుతీనా। ముపాసనాజ్ఞానపర త్వేనమోక్షజనకత్వం । తథాహి ॥ శ్రద్ధాభక్తిధ్యాన యోగాదవే హి । ధ్యానని్ర్మథనాభ్యాసాత్పాశందహతిపండితః ॥ ఉమాసహాయం పరమేశ్వరంప్రభుంత్రిలోచనం నీలకంఠంప్రశాంతం । ధ్యాత్వామునిర్గ చ్ఛతిభూతయోనింసమస్తసాక్షిం తమసః పరస్తాత్ । ౧ ॥ తపసాబ్ర హ్మవిజిజ్ఞాసస్వేత్యాదిశ్రుతిశ తేషుఉపాసనా రూపజ్ఞానస్యైవ మోక్షాం గభూతత్వేనోపదేశాత్ । జ్యోతిశ్శాస్త్రాదిజ్ఞానవత్కేవలవిచారజ్ఞానస్య న మోక్షోప యోగిత్వం సిధ్యతి । కించ । తమేవం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషంతి ః యజ్ఞేనదానేన తపసానాశకే నేత్యాదిశ్రుతి షు । కర్మణామపి బ్రహ్మవిద్యాంగోప దేశాత్ । కర్మణాం మోక్షాం గోపయుక్త్యభావే । సత్యాత్వాది కర్మప్రతిపాదక విధివాక్యానాందత్తాం జలిప్రసంగాత్సత్కర్మానుష్ఠానాభావే।పాపక్షయద్వారాచిత్తశుధ్యయోగా త్। చిత్తశుధ్యభావేసాధనచతుష్టయాసంభవాత్।తదభావేనిర్మోక్షప్రసంగా చ్చ।ముముక్షూణాంశ్రుతిస్మృత్యాగమోక్తకర్మానుష్ఠానమావశ్యకమేవ । తథాభగవతా వ్యాసేన । సూతసంహితాయాం । స్పష్ట ముపదిష్టం ॥ శ్లో ॥ స్వజాతివిహితా ద్ధర్మాద్వేదస్మృత్యు దితాశక్యా తాత్ । పుంసఃపాప నివృత్తిస్స్యాత్తయా శుద్ధిస్తుచేతసః । చిత్తశు ధ్యాచ విశ్వాస శ్శ్రుతిస్మృతిషు జాయతే । తస్మాద్భక్తిర్భవేత్పుంసాం । శివేపరమకారణే । భక్త్యాజాయేత సతతం । సంసృతేర్దోషదర్శనం । తస్మాదిహపరత్రాపి । భోగేషువిరతిర్భవేత్ । తయావేదాంతవాక్యా ర్థే । శివరూప ప్రకాశకం । సమ్యజ్ఞానం భవేత్తేనముక్తిః పుంసోభవేత్ధ్రు వం । తస్మాన్మాహేశ్వరో విప్రశ్రుతిస్మృత్యాగ మోదితం । వర్ణాశ్ర మోచితంధర్మం । ప్రాణత్యాగేపినత్యజేదితి । పాద్మేశివగీతాయామ పి ॥ కోటిజన్మార్జితైః పుణ్యైశ్శివేభక్తిః ప్రజాయతే । ఇష్టాపూర్తాదిక ర్మాణి । యేనాచరతిమానవః ॥ శివార్పణధి యాకామాన్ప రిత్యజ్యయ థావిధీత్యాది నాస్పష్ట ముపదిష్టం । సత్కర్మానుష్ఠాన స్యమోక్షోప యోగిత్వం ॥ కించ । శివాగమే । అపశ్యనంధకోదగ్ధః పశ్యన్పంగుః శ్చదహ్యతే । అంధపంగు వదన్యోన్యసా పేక్షాజ్ఞాన కర్మణోః । తథో

ప్రవృత్తావిరక్తానాం తస్మాత్తద్వయమాచరేత్ । జ్ఞానేసి ద్దేపివిదుషాంకర్మా పీవినియుజ్యతే । ఫలాభిసంధిరహితం । తస్మాత్కర్మ న సంత్యజేత్ । ఆ చారహీనః పురుషోలోకేభవతినిందితః । తస్మాదాచార వాన్జ్ఞానీభవే దా దేహపాతనాదిత్యాదినాజ్ఞానినామపి । లోకభీత్యాకర్మాచరణత్వం కర్మజ్ఞానయోస్సముచ్చయస్త్వం చప్రతిపాదితం । తస్మాన్న కర్మణేన కర్మనిషేధ కథాక్యానాంకర్మ ఫలత్యాగమాత్రార్థప వాంగీకరణీయః । కృష్ణగీతాయామపి । సక్తఃకర్మణ్యవి ద్వాంసస్తయ థాకుర్వంతిభారత । కుర్యాద్విద్వాంస్తథాసక్తశ్చికీర్షుర్లో కసంగ్రహమితి । జ్ఞానినామపి లో కభీత్యా । ప్రయోజనాస్వభావే పికర్మకర్తవ్యమితిరాద్ధాంతితం । కిం చ । యదేవజ్ఞానఫలం । తదేవకర్మఫలమిత్యుక్తత్వాత్ । సకామనయాకృ తకర్మణామభ్యుదయఫలహేతుత్వం । నిష్కామతయా పరమేశ్వరార్పి తకర్మణాంనిశ్శ్రేయసఫలహేతుత్వమిత్యు పదిశ్యతే । అతఏవ ఉభయ విధాయక శాస్త్రం సమంజసంభవతీ త్యేకాదశానువాకస్స మా ప్తః ॥ ✽ ॥

శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు

శంనోమిత్రశ్శమితి। పునశ్శాంతిర్వ్యాఖ్యా ॥

అతీతవిద్యాప్రాప్త్యుపసర్గశమనార్థంపునశ్శాంతిరుచ్యతే । వ్యాఖ్యాతమేత త్పూర్వమేవ । ఇతిద్వాదశానువాకః ॥

ఇతిశ్రీమద్వేదాగమోభయవేదాంతసిద్ధాంతద్వైతాద్వైతవీరశైవప్రకాశక భగవచ్ఛ్రీపతిపండితారాధ్యవంశసంభూత రాజలింగారాధ్యపుత్రబ సవపండితారాధ్యకృతిషు తైత్తిరీయోపనిషచ్ఛిక్షావల్లీ భాష్యంసమా ప్తం ॥ ✽ ॥

శ్రీపతిపండితారాధ్య వంశసంభూత నందీశ్వరపుత్ర మల్లికార్జునశా స్త్రిణాయథామతి పరిశోధితో యంగ్రంథః । శ్రీపండితగురుచరణార్పణ మస్తు ॥ ✽ ॥

శ్రీశివాయగురవేనమః

శ్రీతైత్తిరీయబ్రహ్మవల్లినామ కానందవల్లీప్రథమానువాకః

మూలం ॥ హరిఃఓం । సహనావవతు ॥ సహనౌభునక్తు ॥ సహవీర్యంకరవావహై । తేజస్వినావధీతమస్తుమావిద్విషావహై । ఓంశాన్తిశ్శాన్తిశ్శాన్తిః ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరం । తదేషాభ్యుక్తా । సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ యోవేదనిహి తంగుహాయాం। పరమేవ్యోమన్॥ ౧ ॥ సోశ్నుతేసర్వాన్కామాన్సహ ॥ బ్రహ్మణావిపశ్చితేతి। తస్మాద్వాఏతస్మాదాత్మనఆకాశస్సంభూతః। ఆకాశాద్వాయుః । వాయోరగ్నిః । అగ్నేరాపః । అద్భ్యః పృథివీ । పృథివ్యాఓషధయః । ఓషధీభ్యోన్నం। అన్నాత్పురుషః ॥ ౨ ॥ సవాఏషపురుషోన్నరసమయః । తస్యేదమేవశిరః । అయందక్షిణఃపక్షః । అయముత్తరఃపక్షః । అయమాత్మా । ఇదంపుచ్ఛంప్రతిష్ఠా । తదప్యేషశ్లోకోభవతి । ఇతిప్రథమానువాకః ॥ * ॥

భాష్యం ॥ నమశ్శ్రీపండితగురవే ॥ శ్లో ॥ శ్రీకంఠంసచ్చిదానందం । శివంవిశ్వైకకారణం । భక్తాభీష్టప్రదంభవ్యంభవపాశవిమోచకం । పండితారాధ్యయోగీంద్రంభాష్యకారంభవాపహం ॥ శివజ్ఞాననిధింవందేచింతితార్థప్రదాయకః ॥ అధీతవిద్యాప్రతిబంధప్రశమనాయశాంతిరుక్తా ఇదానీంతువక్ష్యమాణబ్రహ్మవిద్యాప్రతిబంధప్రశమనాయశాన్తిఃపఠ్యతే । సహనావవత్విత్యాదినా । సః । చిచ్ఛక్తివిశిష్టఃపరశివః । నౌ । గురుశిష్యౌసహైవ । ఏకకాలావచ్ఛేదేనైవ । అవతు । రక్షతు । సహనౌభునక్తు ॥ శివజ్ఞానానందానుభవందత్వాపాలయతు । భుజపాలనాభ్యవహారయోరితిధాతుః : అవనార్థత్వాత్ । భుజోనవనఇత్యాత్మనేపదాభావః । సహవీర్యంకరవావహై ఇతి । అధీతైర్మంత్రైస్తత్ఫలనిష్పాదనలక్షణంవీర్యంసహకరవావహై ఇత్యర్థః । నౌ ॥ ఆవయోః । అధీతంతేజ । స్వస్వస్తు । వీర్యవత్తరమస్తు । మావిద్విషావహా ఇతి । పరస్పరానురక్తౌ । స్యావేతామిత్యర్థః । అన్యతరద్వేషేఅధీతమన్త్రస్యవీర్యహానిర్భవతీతిభావః । శాన్తిశ్శాన్తిశ్శాన్తిః । ప్రతిబంధకనివృత్యర్థం తాపత్రయశాంత్యర్థంవాశాన్తిః । పరితాపపూర్వాధ్యాయేబ్రహ్మోపాసకానాంప్రబ్రహ్మత్వప్రాప్తిః సూచితంతత్ర తాధ్యాయకాథక యోర్జీవబ్రంహ్మణో

ర్భేదోవా । అభేదోవా ॥ భేదాభేదో వా ఇతి శంకాయాం సర్వశ్రుతి
ప్రామాణిక భేదాభేద మతమేవ ముముక్షుభిస్సేవ్య మిత్యుపదేశార్థ ము
యమధ్యాయః పఠ్యతే ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమితి ॥ బ్రహ్మవేత్తీతి బ్ర
హ్మవిత్ । దహరాదిషుమూర్తశివోపాసకః । పరమమూర్తశివం ప్రాప్నో
తి। ప్రాప్యతి స్వాభావికజీవత్వనివృత్తితయా శివభావం ప్రాప్యతీత్యర్థః॥ శ్లో ॥
జ్ఞానం వస్తుపరిచ్ఛేత్తృ ధ్యానం తద్భావకారణం । శివజ్ఞానాచ్ఛివత్వం హి ।
క్రిమికీటవచ్ఛివేణ శివాగమేషు ధ్యానపూర్వకజ్ఞానస్యైవ తద్భావకారి
త్వవ్యపదేశాత్ కేవల విచారజ్ఞానస్య బ్రహ్మప్రాప్తిసాధనత్వం నఘటతే ।
ఏతేన । జీవబ్రహ్మణోస్సంసారదశాయాం పారమార్థికభేదః । మో
క్షదశాయాం పారమార్థికాభేదశ్చ సర్వతోఽపి దృశ్యతేతి భావః ॥ కైవ
ల్యే । ఉపాసనాయా మితి శ్రుతౌ । మూర్తశివోపాసనయా । అమూ
ర్తసర్వచేతనాచేతన సాక్షిరూపశివత్వ ప్రాప్తిరుపదిష్టా ॥ అత్ర । ఏ
తదానందమయమాత్మా నముపసంక్రామతీత్యుప సంహారే । ప్రాప్తృ
ప్రాప్యత్వేన భేదాభేదో నిర్దిష్టః । ముండకే యథా నద్యస్స్యందమానా ఇ
తి శ్రుతౌ తత్రైవ భేదాభేదో నిర్దిష్టః ॥ ఆవృత్తిరసకృదుపదేశాదిత్యధికర
ణోక్తన్యాయేన । వేదనోపాసనాది శబ్దానామేకార్థత్వాత్ । తత్క్ర
తున్యాయేన । ప్రాప్యస్యైవ ఉపాస్యత్వాత్ । అతో బ్రహ్మణః ప్రాప్య
త్వకథనాత్ । తత్ప్రాప్తేస్తదుపాసనం కారణ మిత్యనన్యథా సిద్ధత్వేన
మోక్షస్య ఉపాసనస్యైవ ముఖ్య కారణత్వోపదేశాత్ । తపసా బ్రహ్మ
విజిజ్ఞాసస్వేత్యాదౌ తథావిధానాచ్చాత్ర విచ్ఛబ్దస్యోపాసనార్థకత్వే।
నశంకావకాశః । అత్ర బ్రహ్మ । వేదనం । ప్రాప్తిః । ప్రాప్య మితిచ
తుష్టయముక్తం । కీదృశం బ్రహ్మ । కుతస్తద్వేదనం । కీదృశీ ప్రాప్తిః ॥
కీదృశంచ ప్రాప్యమిత్యాశంకాయాం మంత్రముఖేనాహ । తదేషాభ్యు
క్తేతి । తత్ । బ్రహ్మ । ఏషా । ఋక్ । అభ్యుక్తా । అమ్నాతా ॥
బ్రాహ్మణోక్తస్యార్థస్య । వైశద్యమనేన । మంత్రేణ క్రియత ఇత్యర్థః ।
ఏవమేవహి మంత్ర వర్ణికమాత్రే భాషితం । సత్యమితి । సత్యం । కా
లత్రయేష్వేక రూపేణస్థితం । జ్ఞానం స్వశక్త్యుద్భూత చేతనాచేతనావ
భాసకత్వం । తత్కృతసర్వ పరిజ్ఞాతృత్వంచ అనంతత్వం । ఆద్యం
తశూన్యత్వం । ఏతత్త్రివిధ లక్షణ వద్బ్రహ్మేత్యర్థః । అత్ర సత్యాదీ
నాం ధర్మత్వం । బ్రహ్మణః । ధర్మిత్వం । అశోకాదిగుణవత్త్వాద్ధర్మత్వం ।

శ్రీకరభాష్యే ఆనందమయాధికరణే ఖండిత భాష్యకారైర్బహుధా బా
ధాంతితత్వాదత్ర సంక్షిప్తం ॥ ప్రపంచేసత్యతయా భాసమానేపి । తస్య
ప్రళయే వినష్టశీలత్వాత్తద్వ్యావృత్త్యర్థం సత్యవిశేషణం । అజామేకా
మిత్యాదిశ్రుతిషు ॥ ప్రకృతేరజన్యత్వేన సత్యత్వోపదేశాత్తస్మిన్నతివ్యా
ప్తినివారణార్థం జ్ఞానపదం । ప్రకృతేర్జడత్వేన జ్ఞానాభావాన్నాతి వ్యాప్తి
రిత్యర్థః । జీవేతివ్యాప్తినివారణార్థమనంతపదవిశేషణం । అనంతపద
వాచ్యసర్వవ్యాపకత్వధర్మాభావాజ్జీవే నాతి వ్యాప్తిరితిభావః । సత్యజ్ఞా
నానంతాత్మకత్వం బ్రహ్మణస్స్వరూపలక్షణం । యతోవేత్యాదిశ్రుతి
ప్రతిపాదితజగత్కారణత్వం స్వరూపలక్షణం నభవతి । కింతుతటస్థలక్ష
ణంభవతి । సత్యాదిస్వరూపలక్షణం బ్రహ్మేత్యుక్త్వోపాస్య మిత్యాకాం
క్షాయామాహ । యోవేదేత్యాదినా । గుహాయాం । హృదయ
పుండరీకే । పరమేవ్యోమన్ । తత్రస్థితవిశుద్ధాకాశే । తథానారాయ
ణే । దహ్రం విపాపం పరవేశ్మభూతం యత్పుండరీకం పురమధ్యసం
స్థం । తత్రాపిదహ్రంగగనం విశోకం । తస్మిన్యదంతస్తదుపాసిత
వ్యమితిశ్రుతేః । అథర్వశిరసి । సర్వైశ్వర్యసంపన్నస్సర్వేశ్వరశ్శంభురా
కాశమధ్యే । శివఏకోధ్యేయశ్శివంకరస్సర్వ మన్యత్పరిత్యజ్యేతి శ్రుత్యా
అమంగళప్రదేతరదేవతోపాసనానిరాకరణపూర్వకత్వేన శివస్యైవ
దహరోపాస్యత్వవిధానాదత్ర న నారాయణాద్యుపాసనం విధీయతే ।
స్థితం । విద్యమానజ్యోతిర్మయపరశివం । తథాశ్రుతిః । హిరణ్మయేపరే
కోశేవిరజంబ్రహ్మనిష్కళం । తచ్ఛుభ్రంజ్యోతిషాం జ్యోతిరితి । యశ్శివ
యోగీ । వేద । మానసేంద్రియనిగ్రహపూర్వకోపాసనయా విజా
నాతి । సః । విపశ్చితా । సర్వజ్ఞేన । యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదితిశ్రుతేః
బ్రహ్మాధిపతిర్బ్రహ్మణోధిపతిర్బ్రహ్మా శివో మేఅస్త్వితిశ్రుత్యా బ్రహ్మణ
బ్రహ్మశివవాచకత్వేననిర్దేశాత్ బ్రహ్మేతి బ్రహ్మశివవాచకత్వంలక్ష్యతే ।
బ్రహ్మణా బృహత్వాచ్ఛివేనసహ । ఆకాశవత్సర్వగతశ్చపూర్ణ ఇతి
శ్రుతేః । సర్వాన్కామాన్ సత్యాదిసర్వకామాన్ అశ్నుతే । ప్రాప్నో
తి ॥ యశ్శివయోగీదహరపుండరీకాకాశే సావయవపరశివోపాసనం
కరోతి ససర్వకామావాప్తిం లబ్ధ్వాప్రారబ్ధక్షయానంతరం విదేహము
క్తో జలలవణన్యాయేన నదీసముద్రన్యాయేనచ । నిరవయవపరశివే
లీనం భజతీతిభావః । ఇతిశబ్దోనదీసముద్రాదిదృష్టాంతబోధకః ।

మంత్రసమాప్తి ద్యోతనార్థో వా భవతి । స్కాందే సూత సంహితా
యాం ॥ సోశ్నుతే సకలాన్కామాన క్రమేణసురర్షిభిః । విదితబ్ర
హ్మరూపేణ । జీవన్ముక్తోనసంశయ ఇత్యాదినా ఏతన్మంత్రార్థముపబృంహి
తం । జీవన్ముక్త ప్రాప్యమానం బ్రహ్మ । నిర్విశేషం సవిశేషం వేతిశంకా
యాం జగజ్జన్మాది కారణతయా తస్యసవిశేష ప్రదర్శనార్థముత్తర గ్రం
థ ఆరభ్యతే ॥ తస్మాదితి । అత్ర । తస్మాదిత్యనేన ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతిప
రమితివ్యవహిత బ్రాహ్మణోక్త బ్రహ్మపరామృశ్యతే । ఏతస్మాదిత్యనేన ।
సత్యంజ్ఞానమిత్య వహితమంత్రోక్త బ్రహ్మపరామృశ్యతే । తతశ్చ ।
మంత్రబ్రాహ్మణోక్తాదాత్మనః । సగశివాత్ । ప్రపంచోపశమంశాం
తంశివమద్వైతం చతుర్థం మన్యంతేస ఆత్మాసవిజ్ఞేయ ఇతిశ్రుతేః ॥
ఆకాశస్సంభూతః । సముత్పన్నః । ఆకాశోనామ శబ్దగుణో అవకా
శకరో మూర్తద్రవ్యాణాం ॥ తస్మాదాకాశాత్ । స్వేన । స్పర్శగుణే
న । పూర్వేణచాకాశ గుణేనశబ్దేన ॥ ద్విగుణోవాయుః ॥ సంభూత
ఇత్యనువర్తతే । కారణగుణాః కార్యేపరిసంక్రమంతీతిన్యాయాత్ ।
వాయోః । శబ్దస్పర్శరూపత్రి గుణవిశిష్టాగ్నిస్సంభూతః । అగ్నేః ।
శబ్దస్పర్శరూప రసాత్మక చతుర్గుణవిశిష్టాపస్సంభూతాః ॥ అద్భ్యః । శ
బ్దస్పర్శరూప రసగంధాత్మక పంచగుణవిశిష్టా । పృథ్వీసంభూతా ।
పృథివ్యాః । ఓషధయః । ఫలపాకాంతవృక్షవిశేషాః । తేభ్యోన్నం ।
అన్నాత్పురుష స్సంభూతఇత్యర్థః । అత్రాకాశాదీనాం జడత్వాత్తదం
తర్యామిశివేనైవ సర్వముత్పాదిత మితిసర్వం సమంజసంభవతి । పురు
షః ॥ చేతనజీవాధిష్ఠిత మానుషశరీరః । సవాఏషఇతి అయందేహః ।
అన్నరసమయః ॥ అన్నరసస్యపరిణామః ॥ అన్నమశితం త్రేధావిధీయ
తే ॥ తస్యయస్థవిష్ఠో భాగస్తత్పురీషం । భవతి ॥ యోమధ్యమస్తన్మాంస
మిత్యుక్తరీత్యా జాఠరాగ్ని పచ్యమానాన్న రసాంశస్యమాంసాదిమయ
త్వాచ్ఛరీరోన్న రసమయ ఇత్యుచ్యతే । తస్య । పురుషాధిష్ఠిత శరీర
స్య । ఇదమేవశిరః । ప్రసిద్ధం । ప్రాణమయాదీనాం ఉత్తరత్ర
శిరస్త్వేనవర్ణనాదత్ర చతుర్విష యాభూత గ్రీవోర్ధ్వభాగ మేవశిరః ప
దవాచ్యోభవతీతిభావః । ఏవంపక్షాదిషు యోజనా । అయందక్షిణబా
హుః । పూర్వాభిముఖస్య దక్షిణః పక్షః ॥ అయంసవ్యబాహురుత్తరః ప
క్షః ॥ అయం ॥ మధ్యమోదేహభాగః । ఆత్మా । అఙ్గానాం । మధ్యం

హ్యేషాఆత్మేతిశ్రుతేః ॥ ఇదం । నాభేరధస్తాద్యదఙ్గం । తత్పుచ్ఛం ॥ ప్రతి
తిష్ఠత్యనయేతిప్రతిష్ఠా ॥ పుచ్ఛమివపుచ్ఛం । అధోలంబన సామ్యాత్ ॥
అస్యపక్షిరూపత్వకథనంప్రతిపత్తిసౌకర్యార్థం ॥ శ్రుతౌశరీరాధిష్ఠితజీవస్య
ద్వాసుపర్ణాస యుజామితి పక్షిత్వ కథనాత్తదధిష్ఠాన భూత కోశా
నామపితద్రూపవర్ణనార్థం వేతిభావః । తదప్యేషశ్లోకోభవతి । తత్ ।
తస్మిన్నేవార్థే బ్రాహ్మణోక్తే । అయం । మన్త్రరూప శ్లోకోభవతీత్య
ర్థః । అత్రాయంవిచారః ॥ * ॥ ననుబ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమితి వాక్యే
భవదుక్తార్థోనసంభవతి । గోమహిషాదివత్పరస్పరవిరుద్ధస్వభావయో
ర్జీవబ్రహ్మణో । స్వాభావికభేదాంగీకారేజలోష్ణన్యాయవత్పునర్జీవ
స్యజీవత్వప్రాప్తిసంభవాద్బ్రహ్మత్వైక్యంనసిధ్యతి । అతఃదశమీవివేకసం
ధానకథాయాం దశమస్త్వమసీత్యుపదేశవత్ । అనాద్యవిద్యావాస
నావశాజ్జీవభావమాపన్నస్య బ్రహ్మణః । తత్త్వమసీత్యుపదేశః । తత్త్వం
స్వాభిన్నబ్రహ్మ ॥ అసీత్యర్థః । తేన ఆత్మన్యనాత్మభ్రాంతినాశోభూతత్వ
స్వస్వరూపోభవతి । తదేవజీవబ్రహ్మైక్యం । తస్మాదయమేవార్థోబోధ్య
తేనేనవాక్యేన । అథవా । నారాయణోపాసకోపరంవైకుంఠంప్రాప్నో
తి దేవదత్తోగ్రామం ప్రాప్నోతీత్యాదివల్లోకప్రాప్తిర్వా ఉదిశ్య
తే । తస్మాద్భేదోవా అభేదోవా ఏకపక్షావలంబనంయుక్తమితిచే
దుచ్యతే । అత్రానందవల్ల్యాం ఉపక్రమోపసంహారాదిభి । భేదా
భేదఏవప్రతిపాద్యతే । బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమిత్యత్ర ॥ బ్రహ్మణః ।
వేద్యత్వం ప్రాప్యత్వం ॥ జీవస్య ॥ వేదితృత్వం । ప్రాప్తృత్వంచోపదే
శాత్ । ఉపసంహారే । ఏతమానందమయమాత్మానముపసంక్రామతీతి
వాక్యే । జీవబ్రహ్మణోః ప్రాప్తృప్రాప్యత్వేనభేదాభేదఏవనిర్దిష్టత్వాత్ ॥
మధ్యభాగేపి । అసన్నేవసభవతీత్యాదిషు । అజ్ఞస్య । జీవస్య సచ్ఛబ్ద
వాచ్యబ్రహ్మప్రాప్తిరూపభేదాభేదఏవోపదేశాచ్చ । తత్త్వమసి । అ
హంబ్రహ్మాస్మీత్యాదిషు । జీవస్యబ్రహ్మప్రాప్తిః నబ్రహ్మణోర్బ్రం
హ్మత్వప్రాప్తిరుపదిష్టాస్వస్య । స్వపాదాభివందనవన్నైశేష్యాత్ ।
బహుశ్రుతివిరోధాచ్చపూర్వోక్తమేవయుక్తం । కించ । ఏకపక్షావలం
బనే । పరస్పర విరోధేనసర్వవేదాంతవాక్యానామప్రామాణ్యప్ర
సంగతాప్రసక్తిః । ఇష్టాపత్తిరితిచేత్ । మూలచ్ఛేదితవపాండిత్యప్రక
ర్షః । అపిచ । బాదరాయణైః । అధికంతుభేదనిర్దేశాదిత్యాది

సూత్రేషు । జీవబ్రహ్మణోః స్వవర్ణతామాత్రాదిపరస్పర భేదవ్యపదే శాత్ । తదనన్యత్వమారంభణ శబ్దాదిభ్య ఇత్యాది సూత్రేషు । అభేద వ్యపదేశాత్ । కేషాంచిదేక పక్షావలంబ సభ్రమోఽజామత ఇతిమ త్వోభయ వ్యపదేశాదహి కుండలవత్ । ద్వాదశాహవదుభయవిధం బాదరాయణోఽతఇత్యాదిసూత్రైస్స్వమతం భేదాభేదమితి కంఠోక్త్యా నిర్ధారితత్వాత్ । కించ । తత్తుసమన్వ యాదితిసూత్రే । సర్వేవేదా యత్పదమామనంతీతి శ్రుతౌచ । భేదాభేద విధాయక సర్వవాక్యా నాంబ్రహ్మణి సమన్వయః కర్తవ్యఇతి ప్రతిపాదనాత్ । సర్వ శ్రుతిప్రా మాణికభేదాభేద మతమేవ సవైదికం భవితుమర్హతి । భేదాభేద యోర్విరోధస్తు ॥ కాలభేదేన । ఉతైకకాలావచ్ఛేదేనవా । నాద్యః జీవబ్రహ్మణోర్దివారాత్ర వత్కాలభేదేనభేద స్సంసారదశాయామవిరు ధ్యతే । మోక్షదశాయామభేదశ్చన విరుధ్యతే । నద్వితీయః । సర్వే షాంపదార్థానామేకకాలావచ్ఛేదేన । జాత్యాఅభేదః । వ్యక్త్యాభేదశ్చయ థాదృశ్యతే ॥ తత్వజీవబ్రహ్మణోరపిసిధ్యతి। కించ । అనుష్ణాశీతస్ప ర్శవత్పృథ్వీ వాయ్వోరివ చిత్రపటవచ్చ భేదాభేదవచ్చైవమత యపి సుప్రసిద్ధమితి ఘంటాఘోషః । స్వాభావిక జీవత్వనివృత్తిరపి ॥ సంభ వతి। తామ్రరజితాదిషు । స్వభావసిద్ధతామ్రత్వ నివృత్తిపూర్వక హే మత్వప్రాప్తిః రసవేధావశాత్సంభవాత్ । జలమౌక్తికాదిష్వపిద్రష్ట వ్యం । తథైవశైవాగమే । యథాశుక్తిగతంనీరం । మౌక్తికం భవ తిధ్రువం ॥ తథాశివోపాసకస్తు । శివో భవతి నాన్యథేత్యాది భిర్బహు ధోపదిష్టం । శివస్యఘటనాఘటనవిశిష్టత్వాన్న తత్రశంకావకాశః ॥ తత్వమసీత్యాది భేదాభేదవిధాయక వాక్యానాం । తత్ప్రకారకస్త్వమ సీత్యాద్యర్థ స్త్వవిచారి తరమణీయః । బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవభవతి । తత్వమేవ । త్వమేవతత్ ॥ గతాఃకలాః పంచదశ ప్రతిష్ఠాః । దేవా శ్చసర్వే ప్రతిదేవతాసు । కర్మాణివిజ్ఞాన మయశ్చఆత్మా పరేవ్యయేసర్వఏ కీభవంతీత్యాదిషు । ముముక్షూణాం లింగశరీర భంగద్వారాపరిమశి వైక్యప్రాప్త్యుపదేశాత్ । బద్ధదశాయామివ ముక్తదశాయామపి । ప్రభు భృత్యన్యాయవ ద్భేదస్వీకారే । నభిభేతికుతశ్చనేతీత్యాదిశ్రుతివిరోధా త్ । ముక్తదశాయాః వైలక్షణ్యాభావాచ్చ । తస్మాత్కేవలద్వైతవిశి ష్టాద్వైతశుద్ధాద్వైతశూన్యాద్వైతాదిమతానివేదైకదేశ ప్రామాణ్యాం

గీకారాస్తు ముముక్షుభిర్న గ్రాహ్యాణీతి శ్రీపతి పండితారాధ్య భాష్యకా
రైః శ్రీకరభాష్యే ఆరంభణాద్యధికరణేషు బహుధానిరాకృతత్వా
చ్చాత్ర సంక్షిప్తమలమతి విస్తరేణ । ఇతిప్రథమానువాకః ॥ * ॥
శ్రీశివాయగురవేనమః ॥ * ॥ శ్రీపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు ॥ * ॥
ఆనందవల్లీప్రథమానువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ * ॥ శ్రీపతిపండితారా
ధ్యవంశసంభూతనందీశ్వర పుత్రమల్లికార్జునారాధ్యేనయథామతిపరిష్కృ
తోయంపరిచ్ఛేదః ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఆనందవల్లీద్వితీయానువాకః

మూ ॥ ఉ॥ అన్నాద్వై ప్రజాః ప్రజాయంతే । యాః కాశ్చ పృ
థివీగ్ంశ్రితాః । అథో అన్నేనైవజీవంతి । అథైనదపియంత్యంతతః ।
అన్నగ్ంహిభూతానాంజ్యేష్ఠం । తస్మాత్సర్వౌషధముచ్యతే ॥ స
ర్వం వై తేన్నమాప్నువంతి । యేన్నంబ్రహ్మోపాసతే । అన్న
గ్ంహిభూతానాంజ్యేష్ఠం । తస్మాత్సర్వౌషధముచ్యతే ॥ ౧ ॥
అన్నాద్భూతానిజాయన్తే । జాతాన్యన్నేనవర్ధన్తే । అద్యతేత్తిచ
భూతాని । తస్మాదన్నంతదుచ్యతఇతి ॥ తస్మాద్వాఏతస్మాదన్నరసమ
యాత్ ॥ అన్యోన్తరఆత్మాప్రాణమయః । తేనైషపూర్ణః ॥ స
వాఏషపురుషవిధఏవ । తస్యపురుషవిధతాం । అన్వయంపురుష
విధః ॥ ౨ ॥ తస్యప్రాణఏవశిరః ॥ వ్యానోదక్షిణఃపక్షః । అపా
నఉత్తరఃపక్షః । ఆకాశఆత్మా । పృథివీ పుచ్ఛంప్రతిష్ఠా । తద
ప్యేషశ్లోకోభవతి । ఇతిద్వితీయోనువాకః ॥ * ॥

భా ॥ పూర్వానువాకే । స్వభిన్నబ్రహ్మోపాసనయాబ్రహ్మప్రాప్త్యుపదేశా
త్ । జీవబ్రహ్మవాదశ్చ ఘటపటాదివద్వా అంగాంగిత్వేనవా । పరమే
శ్వరభిన్నత్వేన జీవస్యబ్రహ్మప్రాప్తిరితి ద్వైతవాదశ్చ । బ్రహ్మణస్సత్యజ్ఞానా
నంతత్వధర్మప్రతిపాదనేన । జగత్కారణత్వప్రదర్శనేనచ । నిర్విశేష
చిన్మాత్రబ్రహ్మవాదః । నిర్ధర్మకబ్రహ్మవాదః । అనంతత్వప్రదర్శనేన
ఆకాశాదినిరవయవద్రవ్యకారణత్వప్రదర్శనేనచ । సదాబ్రహ్మణస్సావ
యవత్వవాదశ్చనిరాకృతః । కించ । ఆకాశాదిపురుషశరీరాంతం బ్రహ్మ
కారణత్వేనప్రతిపాదనాత్సర్వంబ్రహ్మద్రవ్యమేవేతిసూచితం । అన్నమ

యాదీనాం బ్రహ్మత్వభావనేన । జీవస్యస్వాత్మద్రవ్యత్వాజ్ఞాననివృత్తిర్భ్వా త్వామమత్వప్రతిబంధనాశతయా బ్రహ్మత్వప్రాప్తిస్సంభవతి । తస్మా త్తదుపాసన మావశ్యకం । నను అన్నమయాదికోశవిలక్షణస్త్వమసీత్యు పదేశమాత్రమేవాలం తదుపాసనాప్రదర్శనం కిమర్థమితిచేత్ । నై ద్యశాస్త్ర మాత్రోపదేశవత్ । శరీరేంద్రియాది వ్యతిరిక్తబ్రహ్మోప దేశేన అనాది వాసనాబద్ధశరీరేంద్రియాది ష్వాత్మబుద్ధినివృత్త్యయోగా త్తదుపాసనమత్రోను వాక్యై రుపదిశతి । జడాన్నమయాదికోశా నాం బ్రహ్మత్వభావనం నబ్రహ్మోపాసనాంగమితిచేత్ । సర్వంఖల్వి దంబ్రహ్మ । తజ్జలానితిశాంతఉపాసీత ॥ సర్వోహ్యేషరుద్ర । ఇత్యా దిశ్రుతిషు । తదనన్యత్వమారంభణశబ్దాదిభ్య ఇత్యాది సూత్రేషు చ । కార్యకారణయోరనన్యత్వ వ్యపదేశాచ్ఛివశక్త్యుపాదానకార ణప్రపంచస్య । శివాత్మకత్వభావనయా శివశక్తిసామరస్యానుభవం సి ధ్యతి । అతస్తదుపాసనముపసంభవతి । ఉత ॥ తదవచ్ఛిన్నతయా బ్రహ్మ సత్వాత్తదుపాసనం బ్రహ్మోపాసనమేవభవతి । తత్ఫలదాతాస ఏవభవతి । లోకే । తామ్రమృణ్మయశిలాదిషు దేవభావనయా తామ్రా దిబుద్ధిర్యథానివారితా ॥ తద్వదన్నమయాదీనాం బ్రహ్మత్వోపాసనేన । తేషు స్వకీయబుద్ధినివృత్తిస్సంభవతి । తేనపుత్రమిత్రకళత్రగృహారామక్షే త్రాదిషు । మదీయమితిచిత్తవృత్తి నివృత్తిర్భవతి । తేనచిత్తవిశ్రాంతి ర్భూత్వా బ్రహ్మోపాసనాధికారీభవతి । అత్ర అన్నమయాదీనాం క్ర మోపాసనం కిమర్థమితిచేత్ । క్రమతస్సోపానారోహణంవినా సౌధప్ర వేశానిష్పత్తివత్ । ప్రథమమన్నమయకోశాదీనా ముపాసనం వినా బ్ర హ్మప్రాప్తిర్నసిధ్యతి । అతస్తదుక్తం । అన్నమయోపాసనస్యప్రథ మోద్దిష్టత్వం కిమర్థమితిచేత్ । పురుషస్య । ఘటపటాది వత్ఫరి దృశ్య మానాన్నమయకోశే । తత్సంబంధపితృమాతృభ్రాతృకళత్రాదిషు మదీయమితిభ్రాంతిర్విశేషతోఽస్తి । పురతస్తన్నివృత్త్యభావే అంతర్విద్యమా నప్రాణమయకోశాదిషుదృష్టిశ్చిత్తవృత్తిశ్చనప్రవిశతి । అతఃప్రథమం తదుపాసనమేవాభిహితం । ఏతదనువాకే । అన్నాద్వైఇత్యాదినా । అ న్నాత్ । రసాదిభావపరిణామాత్ । వైపదోనిశ్చయార్థః ॥ ప్రజాః । చరాచరాత్మకాః ॥ ప్రజాయన్తే ॥ యాఃకాశ్చ । అవిశిష్టాః ॥ పృథి వీంశ్రితాః । ఆశ్రితాః ॥ తాస్సర్వాఅప్యన్నాదేవజాయన్తే ॥ అథోఅపి ॥

జాతాన్యన్నేనైవజీవన్తి ॥ వర్ధన్త ఇత్యర్థః । అథోఽపి । అథ । అపి ।
ఏనత్ । అన్నంఅపియన్తి । అపిశబ్దః ప్రతిశబ్దస్యార్థే । అన్తః అన్తే । మ
రణకాలే । అన్నం ప్రతి లీయన్తీతిభావః । కస్మాత్ । అన్నంహి ॥
భూతానాంజ్యేష్ఠం । ప్రథమజం । అన్నసముత్పన్నా అన్నజీవనా
అన్నప్రళయాస్సర్వాః ప్రజాః యతః । అతస్సర్వౌషధం । సర్వదేహి
నాం దేహతాపప్రశమన మన్నముచ్యతే । అన్నబ్రహ్మ విదః ఫలముచ్య
తే । సర్వంవైఇతి । తేసమస్తమన్నజాత మాప్నువన్తి । యేఅన్నంబ్ర
హ్మయథోక్తముపాసనం కుర్వన్తి । కథంయతోఽమ సృష్టిస్థితిసంహారక
ర్త్రా అన్నంభవతి । అతోన్నంబ్రహ్మేతి । కుతః । సర్వాన్నప్రాప్తి ఫలం
పునరన్నాత్మోపాసనమిత్యుచ్యతే । అన్నంహిభూతానాంజ్యేష్ఠం । భూ
తేభ్యః పూర్వనిష్పన్నత్వాజ్జ్యేష్ఠంహి । యస్మాత్తస్మాత్సర్వౌషధముచ్యతే
తస్మాదుపపన్నాసర్వాన్నాత్మోపాసకస్య సర్వాన్నప్రాప్తిః । అన్నాద్భూ
తానిజాయన్తేతి ఉపసంహారార్థం పునరుక్తిః । ఇదానీమన్నశబ్ద నిర్వచన
ముచ్యతే ॥ అథాసీదిత్యన్నం । అత్తీత్యన్నం అదభక్షణే ॥ అద్యతేతి అ
ద్యతేచ । యద్భూతైరత్తి భూతానిస్వయం । తస్మాదన్నంతదుచ్యతే ।
జీవనదశాయాంస్వయముపలభ్యతే । నాశనదశాయాం అలభ్యమానత
యావా । విపరీతపరిణామహేతుతయావా । అన్నంమృత్యురూపంతమపజి
హాతుమాహుగిరిశః ప్రత్యుక్తరీత్యాఅన్నస్యలక్షణం సంహర్తృత్వంద్ర
ష్టవ్యం । ఇతిశబ్దః ప్రథమకోశసమాప్తిసూచకః । అన్నమయకోశోపా
సనద్వారా కించిచ్చిత్తవృత్తి నిరోధకస్య పురుషస్య । ప్రాణమయో
పాసనంసూచయతి ! తస్మాద్వాఇతి । తస్మాద్వా ఏత స్మాత్ । యథో
క్తాదన్నరసమయాత్ । పిండాత్ ॥ అన్యః । వ్యతిరిక్తః । అన్తరః । అ
భ్యంతరః । ప్రాణమయః । యోఽవర్తతే । సఏవాత్మా । పరశివః ।
ప్రాణమయః । అన్నమయాదన్తర్వర్తి ప్రాణమయకోశే ॥ ఆత్మబుద్ధిరి
దానీంకార్యేతిభావః । తేనేతి । ప్రాణమయేనాత్మనా । అన్నరస
మయఆత్మాపూర్ణః । వ్యాప్త ఇతిభావః । సర్వస్యదేహస్య । ప్రాణవ్యా
ప్యత్వాదితియావత్! సవాఇతి । ప్రాణమయోపి । పురుషాకృతి రేవే
త్యర్థః । హస్తపాదాదిమత్వే నపురుషవిధ భ్రాన్తింవ్యుత్పాదయతి ।
తస్యేతి । తస్య । అన్నరసమయస్య పురుషవిధత్వమనుసృత్య । ప్రా
ణమయోపిపురుషవిధఇత్యర్థః । తత్ర । తస్యప్రాణఏవశిరః సక్షపుచ్ఛాది

మత్తయాపఞ్చవిధ ఇత్యర్థః । ఆకాశ ఆత్మేతి । యథాకాశస్థితో నిత్యం వాయుస్సర్వత్రగో మహానితిస్మృత్యుక్తరీత్యా వాయువికారభూతప్రాణాదిధారకత్వాదాకాశస్యాత్మత్వం। పృథివీ । పృథివ్యుపాదానకారణాన్నమయకోశః । పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । అధికరణం భవతీతి భావః । స్థూలశరీరం వినా ప్రాణాదీనాం స్థిత్యయోగాదితి యావత్ । ఇతి ద్వితీయోనువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥ శ్రీపండితగురువరణార్పణమస్తు ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఆనందవల్లీతృతీయానువాకః

మూ ॥ ప్రాణం దేవా అనుప్రాణన్తి ॥ మనుష్యాః పశవశ్చ యే । ప్రాణో హి భూతానామాయుః । తస్మాత్సర్వాయుషముచ్యతే । సర్వమేవ త ఆయుర్యన్తి । యే ప్రాణం బ్రహ్మోపాసతే ॥ ప్రాణో హి భూతానామాయుః । తస్మాత్సర్వాయుషముచ్యత ఇతి । తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మా । యః పూర్వస్య ॥ ౧ ॥ తస్మాద్వా ఏతస్మాత్ప్రాణమయాత్ । అన్యోన్తర ఆత్మా మనోమయః । తేనైష పూర్ణః । స వా ఏష పురుషవిధ ఏవ ॥ తస్య పురుషవిధతాం । అన్వయం పురుషవిధః । తస్య యజురేవ శిరః । ఋగ్దక్షిణః పక్షః । సామోత్తరః పక్షః । ఆదేశ ఆత్మా ॥ ౨ ॥ అథర్వాంగిరసః పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । తదప్యేష శ్లోకో భవతి । తృతీయోనువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

భా ॥ ఉపాసకానామన్నరసమయకోశాంతర్గతప్రాణమయకోశే దృష్టిప్రవేశార్థం తద్భక్తిస్థిరీకరణార్థం చ ప్రాణమయాత్మస్తుతిం కరోతి । ప్రాణమిత్యాదినా । దేవాః । బ్రహ్మాదయః । మనుష్యాః పశవశ్చ । శరీరధారిణో యే వర్తంతే । తే సర్వే । ప్రాణమనుప్రాణన్తి । ప్రాణనక్రియామనుసృత్య క్రియావంతో భవంతి । ప్రాణాధీనజీవనా ఇతి భావః । ప్రాణో హీతి । యస్మాత్సర్వభూతానాం । యావదస్మిన్ శరీరే । ప్రాణస్తిష్ఠతి తావదాయుః । ప్రాణస్యోచ్ఛ్వాసనిశ్వాసనరూపవాయోః కారణత్వం । అతస్సర్వేషాం శరీరధారిణాం ప్రాణనక్రియాకారకప్రాణవాయురేవ ఆయురిత్యుచ్యతే భావః ॥ సర్వమేవేతి । ఏవంలక్షణే ప్రాణే పరశివబుద్ధిం కుర్వన్తః । దీర్ఘాయుష్యం ప్రాప్నువంతీత్యర్థః । ఏతత్ప్రాణలింగో

పాసనారహస్యం శివాగమేషు బహుధా ప్రపంచితం । ఏతదుపాసనార
హస్యం స్వరశాస్త్రే బహుధానిరూపితం । యోఽయద్గుణకం బ్రహ్మో
పాసతే । సతద్గుణభాగ్భవతీతి న్యాయేన ప్రాణమయబ్రహ్మోపాసకానాం
మృత్యురాహిత్య ఫలసూచనార్థం పునరుక్తిః । యే ప్రాణం బ్రహ్మే
త్యాదినా । సర్వేషామాయుస్సర్వాయుః । సర్వాయురేవ సర్వాయుష
మిత్యుచ్యతే । తథాశ్రుతిః । యావద్ధ్యస్మిన్ శరీరే ప్రాణో వసతి తావదేవా
యురితి । ఏవం ప్రాణమయే । ఆకాశాద్యన్నమయాన్తం తత్తదవచ్ఛిన్న
స్య । పరమాత్మనః । తత్తన్మయత్వేన ఉపాసనముక్తదిశ మానస్సక్ ।
ఇదానీం ప్రాణావచ్ఛిన్నమనోమయోపాసనం సూచయతి ॥ తస్యైష ఇతి
పూర్వస్య । అన్నమయస్య ॥ య ఆత్మా । ఏష ఏవ తస్య । ప్రాణమ
యస్య । ఆత్మేత్యర్థః । శారీరః । శరీరసంబంధ్యాత్మేత్యర్థః । అనేనా
త్మశబ్దస్య స్వరూపార్థత్వ భ్రాంతిర్నివారితా । తతశ్చ అన్నమయప్రాణ
మయావేకాత్మకౌ । సత్వన్నమయస్య ప్రాణమయ ఆత్మేత్యర్థః । తథాచ
అన్నమయ ప్రాణమయయోః క ఆత్మేత్యాకాంక్షాయామాహ ।
తస్మాద్వా ఇతి । అత్ర మనోమయ ఇత్యత్ర ప్రాచుర్యార్థే మయట్ మనోబు
ద్ధిచిత్తాహంకారాఖ్యాన్తఃకరణవృత్తిషు । మనోవృత్తేః ప్రచురత్వాత్
తేనైష ఇత్యాది । పూర్వవదర్థః । తస్యేతి అన్తఃకరణస్య యజుర్వేదవి
షయకజ్ఞాన జనకమనోవ్యాపారశ్శిర ఇత్యుచ్యతే । యజుర్వేదే । జగ
త్కారణపరశివప్రతిపాదక మహారుద్రసత్వాత్ పంచాక్షరీమహామంత్ర
సత్వాచ్ఛిరస్త్వం యజుష ఉపపద్యతే । ముఖ్యార్థస్య యజుర్వేదస్య మన
స్సంబన్ధాభావే । మనసశ్శిరస్త్వరూపణాసంభవాదితి ద్రష్టవ్యం । ఏవ
ముత్తరత్రాపి । ఆదేశ ఆత్మేతి । విధినిషేధరూపకా కర్తవ్యాకర్తవ్య
బోధితశబ్దో ఆదేశః । అత్రాపి । తజ్జన్యజ్ఞానహేతుభూతాన్తఃకరణ
వృత్తిరాదేశశబ్దేనోచ్యతే । అథర్వేతి । అథర్వాంగిరోభిర్దృష్టామంత్రాః
ప్రతిష్ఠాహేతుభూతం పుచ్ఛమిత్యర్థః । అత్రాప్యథర్వాంగిరశ్శబ్దః । తజ్జ
న్యజ్ఞానహేతుభూతమనోవ్యాపారపరః । ఇతి తృతీయోఽనువాక
స్సమాప్తః ॥ ❀ ॥

శ్రీపండితగురువరణార్పణమస్తు ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఆనందవల్లీచతుర్థోనువాకః

మూ ॥ యతోవాచోనివర్తంతే । అప్రాప్య మనసాసహ । ఆనందంబ్రహ్మణో విద్వాన్ । నబిభేతికదాచనేతి తస్యైషఏవశారీరఆత్మా యఃపూర్వస్య । తస్మాద్వా ఏతస్మాన్మనోమయాదన్యోన్తరఆత్మావిజ్ఞానమయః । తేనైషపూర్ణః । సవాఏష పురుషవిధఏవ ॥ ౧ ॥ తస్యపురుషవిధతాం । అన్వయంపురుషవిధః । తస్యశ్రద్ధైవశిరః । ఋతందక్షిణఃపక్షః । సత్యముత్తరఃపక్షః । యోగఆత్మా । మహఃపుచ్ఛంప్రతిష్ఠా । తదప్యేషశ్లోకోభవతి ॥ చతుర్థోనువాకః ॥ ౪ ॥

భా ॥ చిత్తస్యఘటనాఘటనసామర్థ్యసిద్ధ్యర్థం మనోమయోపాసనముపదిశతి । ఏతద్రహస్యంశివాగమే షడ్ధ్యానయోగప్రకరణే సవ్యాఖ్యప్రపంచితం । యతోవాచఇతి । యస్మాత్పరశివానందాత్ । వాఙ్మనసిఇ యత్రాలక్షణంపారమప్రాప్య । నివర్తన్తే । తాదృశంపరశివానందం దృశ్యతేత్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యామనసా తువిశుద్ధేన ఇత్యుక్తరీత్యా । శుద్ధమనసాక్షాత్కృత్వాకదాపిన బిభేతీత్యర్థః । అత్రబ్రహ్మానన్దస్యశుద్ధమనోగోచరత్వప్రతిపాదనాదస్యశ్లోకస్యమనోవిషయత్వమస్తీతిద్రష్టవ్యం । ఏషోణురాత్మాచేతసావేదితవ్య ఇత్యాది బహుశ్రుతిషు । శుద్ధమనోగోచరత్వప్రతిపాదనాదత్రనశంకావకాశః । తస్యైషఇతి । ప్రాణమయస్యయ ఆత్మా । సఏవమనోమయస్య । ఆత్మేత్యర్థః । ఏవంచాన్నమయప్రాణమయమనోమయానామేక ఆత్మేతిసిద్ధ్యతి । సకఇత్యపేక్షాయామాహ ॥ తస్మాద్వాఇతి ॥ అత్ర । విజ్ఞానమయోజీవః । నబుద్ధిమాత్రం । మయట్ప్రత్యయేనాత్ర విజ్ఞానప్రాచుర్యార్థప్రతిపాదనాత్ । తస్యశ్రద్ధైవశిరఇతి । తస్యవిజ్ఞానప్రాచుర్యస్యజీవస్య । శ్రద్ధాశిరఇత్యర్థః । శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగాదవైహితిశ్రుతౌ । అభ్యుదయనిశ్శ్రేయసఫలవిధాయకానాం సర్వకర్మణాం శ్రద్ధైవముఖ్యహేతురితి వ్యాసదేశాత్ స్యాశ్శిరస్త్వం యుక్తమిత్యర్థః । ఋతం । పరమేశ్వరచింతనం ॥ సత్యం । సత్యసంభాషణం । యోగఆత్మా । యోగః । దృష్టిమనః ప్రాణసంధానరూపయోగః । ఆత్మేవ ఆత్మా । శరీరంభవతీత్యర్థః । మహః । యోగసంప్రాప్తసామర్థ్యం । పుచ్ఛంప్రతిష్ఠా ।

అధికరణం భవతీత్యర్థః । లోకే పక్షిణః పక్షాభావే ఊర్ధ్వగమనాది స్వాభీష్టసిద్ధిర్నసంభవతి । తథా జీవస్య । పరమేశ్వర నిష్ఠాసత్య వచన రూపపక్షాభావే స్వాభీష్టసిద్ధి ర్నసంభవతి । అతస్తత్పక్షావలంబన మవశ్యకర్తవ్యం । యోగాభావే చిత్తస్థిరీకరణాయోగాత్పరమేశ్వ రసాక్షాత్కారో నభవత్యతస్తస్యాంగత్వం యుక్తం । అంగహీన స్యకించిత్కార్యకరణసామర్థ్యాభావాత్ । తస్మాత్తదుపాసకస్య పూర్వోక్తశ్రద్ధాదిసత్త్వాస్సంపాద్యా ఇతిభావః। ఇతిచతుర్థోనువాకస్సమాప్తః ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః

ఆనందవల్లీపంచమానువాకః

మూ॥ విజ్ఞానంయజ్ఞం తనుతే । కర్మాణి తనుతేపి చ । విజ్ఞానం దేవాస్సర్వే । బ్రహ్మజ్యేష్ఠముపాసతే । విజ్ఞానంబ్రహ్మచేద్వేద । తస్మాచ్చేన్నప్రమాద్యతి । శరీరే పాప్మనో హిత్వా । సర్వాన్కామాన్సమశ్నుత ఇతి । తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మా । యః పూర్వస్య ॥ ౧ ॥ తస్మాద్వా ఏతస్మాద్విజ్ఞానమయా । అన్యోన్తర ఆత్మానందమయః । తేనైష పూర్ణః । స వా ఏష పురుషవిధ ఏవ । తస్య పురుషవిధతాం । అన్వయం పురుషవిధః । తస్య ప్రియమేవ శిరః । మోదో దక్షిణః పక్షః । ప్రమోద ఉత్తరః పక్షః । ఆనంద ఆత్మా ॥ ౨ ॥ బ్రహ్మపుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । తదప్యేష శ్లోకో భవతి ॥ ౩ ॥

భా॥ విజ్ఞానోపాసకానాం తన్నిష్ఠావృద్ధీకరణార్థం తదాధిక్యం దర్శయతి । విజ్ఞానమిత్యాదినా । విజ్ఞానం । విజ్ఞానవాన్ జీవః । యజ్ఞం పరశివారాధనం కర్మాణి। లౌకికవైదిక కర్మాణి । తనుతే । కరోతి । కృత్యల్యుటో బహులమితి వా । జానాతీతి కర్తరి ల్యుడాశ్రీయతే । నన్ద్యాదిత్వం వాశ్రిత్య । నన్దిగ్రహిపచాద్యాదినా కర్తరి ల్యుడాశ్రీయతే । అత్ర విజ్ఞానశబ్దస్యన బుద్ధిపరత్వం । జడస్య బుద్ధేర్లౌకికవైదికకర్మకర్తృత్వాసంభవాత్ । కించ । అన్తర్యామి బ్రాహ్మణే ఆత్మని తిష్ఠన్నితి మాధ్యన్దిన పాఠగతాత్మశబ్దస్థానే । యో విజ్ఞానే తిష్ఠన్నితి కాణ్వపాఠే । దర్శనాద్విజ్ఞానశబ్దస్య జీవపరత్వే। నశంకావకాశః । విజ్ఞానమితి । సర్వేదేవాః । బ్రహ్మవిష్ణ్వింద్రాదయః । విజ్ఞానం బ్రహ్మ । జీవాత్మక బ్రహ్మ । ద్వాత్రింశ

ద్బ్రహ్మవిద్యాంతర్గత ప్రజాపత్యుపాసనాయాం బ్రహ్మోపాసనా త్పూర్వం జీవోపాసనాద్యుపదేశాత్తద్రీత్యా | జ్యేష్ఠం | ప్రథమం | ఉపాసతే | ఉపాసనం కుర్వన్తి | విజ్ఞానమితి || యః | విజ్ఞానం బ్రహ్మ | వేద | జీవం బ్రహ్మేత్యుపాసనం కరోతీత్యర్థః | తస్మాన్నప్రమాద్యతి | తదుపాసనావిచ్ఛిత్తిం న ప్రాప్నోతి చేత్ || సః | శరీరే | దేహాశ్రమే | పాప్మనః | లౌకికవైదికకర్మవిపర్యయప్రాప్తపాపాన్ | హిత్వా | త్యక్త్వా | సర్వాన్కామాన్ | అణిమాద్యష్టైశ్వర్యాదీన్ సమశ్నుతే | సమ్యక్ప్రాప్నోతి | పూర్వోక్తాన్నమయాదిష్వాత్మబుద్ధిం విహాయ | తద్విలక్షణభూతజీవేదృష్టిం నీత్వా | బ్రహ్మభావనయా జీవం యోపాసనం కరోతి | తస్య | మనశ్చలనశాంతిర్భూత్వా | సర్వపాపక్షయద్వారా శివానందాదిసర్వకామావాప్తిర్భవతీతి భావః | ఇతిశబ్దస్సర్వత్రేమం త్రిసమాప్తి సూచకం వా | బ్రాహ్మణసమాప్తిసూచకం వా భవతి | తస్యైష ఇతి || తస్య | జీవస్య | పూర్వస్య | మనోమయస్య | యః | యోగః | ఆత్మతయావర్తతే || ఏషః | తాదృశ యోగ ఏవ | శారీర ఆత్మా | శరీరస్వరూపో భవతి | తస్మాద్వా ఇతి | యథోక్తాద్విజ్ఞానమయాజ్జీవాత్ | అన్యః | భిన్నః | అన్తరః | అన్తర్యామీ | ఆత్మా | ఆనన్దమయః | ఆనన్దమయకోశరూపభిన్నశక్త్యవచ్ఛిన్న పరశివః | తేనైష పూర్ణః || తేన | ఆనందమయకోశవిశిష్టపరశివేన | ఏషః | విజ్ఞానమయజీవః | పూర్ణః | తస్యాశ్శిఖాయామగ్రే పరమాత్మా వ్యవస్థిత ఇతిశ్రుతేః | ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేర్జున తిష్ఠతీతిస్మృతేశ్చ | స వా ఏషః | ఆనందమయపరశివః | పురుషవిధ ఏవ || పురుషాకార ఏవ | తస్య | పురుషవిధతాం | పురుషాకారతాం | భవతీతి శేషః | అన్వయం పురుషవిధః | మూషానిషిక్తప్రతిమావత్తస్య పురుషాకారత్వం సంభవతీత్యర్థః | నస్వత ఇతి భావః | తస్య | ఆనందమయ పరశివస్య | ప్రియమేవ || సర్వజీవరక్షణప్రేమ | శిరః | మోదః | శ్రవణపూజాదిభిస్సాధక భక్తస్థితప్రేమ | దక్షిణః పక్షః | భవతి | ప్రమోదః | దృఙ్మనః ప్రాణసంధానపూర్వకశివయోగమార్గేణ నిరంతరం స్వధ్యానయుక్త భక్తస్థితప్రేమ | ఉత్తరః పక్షః | ఆనన్దః | స్వానంద ఏవ | ఆత్మా | తత్స్వరూప ఇత్యర్థః | బ్రహ్మేతి | బ్రహ్మ | వేదః | వేదస్తత్వం తపో బ్రహ్మేతి నైఘంటుకవశాత్ | పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా | అధికరణ

మిత్యర్థః । తత్ప్రతిపాద్య ఇతియావత్ । అతఏవ । తంత్వౌపనిషదం పురుషం పృచ్ఛామి । శాస్త్రయోనిత్వాదిత్యాదివ్యాససూత్రేషు । తత్ప్రతిపాద్యత్వం బహుధారాద్ధాంతితం । అత ప్రియమోదః ప్రమోదరూపపరమేశ్వర ధర్మ ప్రతిపాదనా ద్ఘటపటాదివ । దచేతనస్య ఆనందమయకోశస్య । ప్రకరణసంబంధిత్వం నోపపద్యతే । అతఏవభగవ ద్బాదరాయణేన । ఆనందమయోఽభ్యాసాదితిసూత్రే । ఆనన్దప్రచుర్యార్థకత్వం ప్రతిపాద్య । వికారశబ్దాన్నేతిచేన్న ప్రాచుర్యాదితి సూత్రే । అన్నమయాదివదానందమయ ఇత్యత్ర వికారిత్వార్థం నిరస్య । అన్నమయో యజ్ఞః । విప్రమయో గ్రామ ఇత్యాదివదత్రాపి ప్రాచుర్యార్థ మేవేతిరాద్ధాంతితం । శ్రీపతి పండితారాధ్యభాష్యకారైః శ్రీకరభాష్యే ఆనందమయాధికరణే బహుధా ప్రపంచితోఽయమర్థః । అతోఽత్రానందమయస్స్వభిన్నశక్త్యవచ్ఛిన్నపరశివ ఏవ । పుచ్ఛం బ్రహ్మ । ఇతిపంచమోనువాకః ॥ * ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః

ఆనందవల్లీషష్ఠానువాకప్రారంభః

మూ ॥ ఓం ॥ అసన్నేవసభవతి । అసద్బ్రహ్మేతి వేదచేత్ । అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేద ॥ సన్తమేనం తతో విదురితి । తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మా ॥ యః పూర్వస్య । అథాతోఽనుప్రశ్నాః । ఉతావిద్వానముం లోకం ప్రేత్య । కశ్చన గచ్ఛతి । ఆహో విద్వానముం లోకం ప్రేత్య ॥ ౧ ॥ కశ్చిత్సమశ్నుతా ॥ ౩ ॥ సోఽకామయత । బహుస్స్యాం ప్రజాయేయేతి । సతపోఽతప్యత । సతపస్తప్త్వా । ఇదగ్ం సర్వమసృజత । యదిదంకించ । తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ । తదనుప్రవిశ్య ॥ ౨ ॥ సచ్చత్యచ్చాభవత్ । నిరుక్తంచానిరుక్తంచ । నిలయనంచానిలయనంచ । విజ్ఞానంచావిజ్ఞానంచ । సత్యంచానృతంచ సత్యమభవత్ । యదిదంకించ । తత్సత్యమిత్యాచక్షతే । తదప్యేష శ్లోకో భవతి । ఇతి షష్ఠానువాకః ॥ * ॥

భా ॥ పూర్వోక్తమానందం బ్రహ్మ । ముముక్షూణామనుభూతం నవేతి శంకానిరసనార్థమయమనువాకః ప్రారభ్యతే । అసన్నేవసభవతీత్యాదినా

స్సః । అనుభూయమానంబ్రహ్మ । యద్దృశ్యంతన్మిథ్యేతివ్యాప్తిబలాత్
అసన్నేవ । మిథ్యైవభవతి । యతఃబ్రహ్మణో । దృశ్యత్వేనమిథ్యాత్వ
మతః । బ్రహ్మఅసదితివేదచేత్ । సర్వదాసర్వైరప్యననుభూతమేవేతి
జానాతిచేత్ । తన్నయుక్తం । బ్రహ్మకార్యస్య ప్రపంచస్య । సత్యత
యాదృశ్యమానత్వాత్ । అద్యాపిబ్రహ్మానుభూతముముక్షుసద్భావాత్ ।
కార్యసత్త్వేకారణసత్త్వమితినియమాత్ । యతఃబ్రహ్మకార్యభూతజగతస్స
ర్వైరప్యనుభూయమానత్వే ననసత్త్వముపపద్యతే । తతః । బ్రహ్మా
స్తి । ముముక్షూణామపరోక్షతయా । ఇతరేషాంతు పరోక్షతయా ।
అనుభూయమానంభవతీతిజానాతిచేత్ । ఏనం । బ్రహ్మానుభవమ
స్తీత్యుక్తమార్గం । సన్తం । శ్రేష్ఠమితి । విదుః ॥ బ్రహ్మవిదో జా
నంతీత్యర్థః । ఏతేన । పరమాత్మాపరోక్షసిద్ధ్యర్థం । శ్రద్ధాభక్తిధ్యాన
యోగపూర్వకత్వేన ప్రయత్నమవశ్యం ముముక్షుభిః కర్తవ్యమితి
ఫలితోర్థః । ఆనన్దమయరూపబ్రహ్మణః । ఆకాశాది విజ్ఞానమయాన్త
పదార్థాన్తర్యామితయానిర్దిష్టస్యాపి । ఆత్మాన్తరమస్తి కిమిత్యాశంకాయా
మాహ । తస్యైషఇతి । పూర్వస్యవిజ్ఞానమయాంతపదార్థస్య । ఆ
త్మభూతఏవఆనన్దమయాత్మా । తస్య । ఆనందమయస్య । సఏవాత్మే
త్యర్థః । తతశ్చవిజ్ఞానాత్మాంతర్వర్త్యాత్మనః । ఆనందమయస్యచఏకత్వ
ముక్తంభవతి । నచపూర్వేషుపర్యాయేషు । తస్యైషఏవశారీరఆత్మే
త్యత్ర । అనన్యాత్మకత్వప్రతిపాదనాదర్శనాత్ । అస్మిన్పర్యాయే । అ
నన్యాత్మకత్వప్రతిపాదనే । అర్థవైలక్షణ్యంస్యాదితిశంక్యం । పూర్వప
ర్యాయేష్వనిరూపితబ్రహ్మధర్మాణామత్రప్రతిపాదనాత్ । తస్మాద్వా
ఏతస్మాదానందమయాదన్యోంతరఆత్మాఇతి అత్రనిర్దేశాభావాచ్చ ।
ఏతత్పర్యాయగతస్య ॥ తస్యైషఏవశారీరఆత్మేత్యస్య ॥ అనన్యాత్మకత్వ
మేవేతిరాద్ధాంతితం ॥ సర్వైరనుభూయమానానందమయబ్రహ్మప్రతి
పాదనానంతరం ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యుపక్రమాభిహితబ్రహ్మ
ప్రాప్తివిశదీకరణార్థం ప్రశ్నానుత్క్షిపతి ॥ అథాతఇతి ।. ఉతేః । బ్ర
హ్మానుభూతిత్వహేతోః । అథ । అనన్తరం శ్రోతుశ్శిష్యస్య । అనుప్ర
శ్నాః ॥ ఆచార్యోక్తిమనుసృత్యప్రశ్నాః । కృతాఇతిశేషః । ఉతేతి ।
ఉతాఇతినిపాతస్య । ఛాందసోదీర్ఘః । అథాసపశ్చాన్నితివత్ । అవి
ద్వానితిపక్షేసతి । అన్యదాత్మత్వం స్యాత్ । తత్పురుషేతుతుల్యార్థ

ఇతిస్మరణాత్ । అన్వోదాత్తం చేదంపదం । ఉతా । విద్వానితిపదవి
భాగః । ఉత । కించ । కశ్చన । కోపి । విద్వాన్ । శైవశాస్త్ర
జ్ఞానవాన్ । అముం పరిదృశ్యమానం । లోక్యతే ఆలోక్యతే భుక్తైరితి
లోకః । తంలోకం । పరశివాత్మకేష్టలింగం । ప్రేత్య । ప్రాప్య ।
గచ్ఛతి ॥ క్వయాతి । అహో । ఉత । విద్వాన్ ॥ శివయోగశివ
జ్ఞానవాన్ । అముంలోకం । భ్రూమధ్యప్రదేశంప్రాప్య ! కశ్చిత్ ।
కోపిపురుషః । సమశ్నుతా । సమశ్నుతేత్యర్థః ॥ ఇతిప్రశ్నద్వయం ।
ఏవంస్థితే । అయాదేశే । యలోపేచకృతే । అకారస్య ప్లుతిః ।
తస్మాత్సమశ్నుతా ఇతిభవతి । బహువచనస్తు । సామర్థ్యప్రాప్తప్ర
శ్నాంతరాపేక్షయా ఘటతే ॥ ఉక్తప్రశ్నప్రత్యుత్తరం వక్తుం । జగ
త్కారణత్వోపయోగిశక్త్యవచ్ఛిన్నబ్రహ్మణః ప్రాప్తిజ్ఞాన సాయాహ ।
సోకామయతేత్యాదినా । సః । ఆకాశాదివిజ్ఞానమయాంతకారణ బ్రహ్మ
అకామయత్ । కామితవాన్ కథం । బహు । ప్రభూతం । స్యాం ।
భవేయం । కథమేకస్య । అర్థాంతరానుప్రవేశే । బహుత్వం స్యా
దితి ॥ ఉచ్యతే । ప్రజాయేయ । ఉత్పద్యేయ ॥ ఇతిశబ్దో వాక్యపరి
సమాప్తిబోధకః । సఆత్మా ॥ పరమాత్మా । ఏవంకామయమాన
స్సన్ । తపోతప్యత । తపస్తప్తవాన్ ॥ తపశ్శబ్దస్యాత్రజ్ఞానపరత్వం
యస్సర్వజ్ఞస్ససర్వవిత్ । యస్యజ్ఞానమయంతపఇతి శ్రుతేః । అప్రాణో
హ్యమనాశ్శుభ్ర ఇత్యాదిశ్రుతిషు । పరమేశ్వరస్య । శరీరాద్యభావప్ర
తిపాదనాత్ । కామత్వాదిధర్మాణాం కథం బ్రహ్మణ్యుపపత్తిరితినశంకనీ
యం । అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిః । పశ్యామ్యచక్షుస్సశృణోమ్య
కర్ణ ఇత్యాదిశ్రుతిషు । శరీరేంద్రియనిరపేక్షాపూర్వకజ్ఞానశక్త్యా సర్వకా
ర్యకర్తృత్వశ్రవణాత్ । ఏతేన । స్వసృజ్యమానజగద్రచనావిషయా
మాలోచనామకరోత్పరమాత్మేత్యర్థః ఫలితః । సః । పరమాత్మా ।
తపస్తప్త్వా । ఏవమాలోచ్య । ఇదగ్ం సర్వం । ప్రాణికర్మానురూప
మిదంసర్వంజగద్దేశతః కాలతః వస్తుతోనామ్నారూపేణ ॥ సర్వప్రా
ణిభిస్సర్వావస్థైర్యథానుభూతంభవతి । తథాఅసృజత్ । సృష్టవాని
త్యర్థః । యదిదంకించ । యత్కిం చేదం । సర్వం । తదిదంజగత్స్ర
ష్ట్వాకిమకరోదిత్యాశంకాయామాహ । తత్సృష్ట్వా । చేతనాచేతనాత్మ
కజగన్నిర్మాణంకృత్వా । తదేవ । చేతనాచేతనప్రపంచమేవ । అనుప్రా

విశత్ । అంతర్యామితయాస్థితవానిత్యర్థః । తదనుప్రవిశ్య । తదంతర్యామితయాస్థిత్వా। కిమభూదిత్యుచ్యతే। సచ్చ । పృథివీజలాగ్నిరూపమూర్తద్రవ్యం । త్యచ్చ । వాయుగగనకాలాద్యమూర్తద్రవ్యం చాభవత్ । నిరుక్తం చానిరుక్తం చ । నామరూపాభివ్యక్తం । నిరుక్తం । అనిరుక్తం తద్భిన్నం । నిలయనంచానిలయనంచ । నిలయనం । ఆశ్రయః । మూర్తధర్మః ॥ అనిలయనం ॥ తద్భిన్నం । అమూర్తధర్మః । విజ్ఞానం ॥ చేతనం । అవిజ్ఞానం ॥ అచేతనం ॥ పాషాణాది ॥ సత్యం ॥ అర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధిమతి ॥ అనృతంతద్విలక్షణం । సర్వంమూర్తామూర్తప్రపంచరూపోపిబ్రహ్మ సత్యం । త్రియాకాలికాబాధ్యం భవతీత్యర్థః । తతశ్చ । నిరుక్తానిరుక్తనిలయనత్వానిలయనత్వవిజ్ఞానత్వావిజ్ఞానత్వాదియుక్త సత్యానృతశబ్దిత చేతనాచేతననామ రూపతాగ్భవదపిబ్రహ్మ । సత్యమేవాభవత్ । సదాస్వభావసిద్ధనిర్వికారతయాస్థితవానిత్యర్థః । సర్వోవై రుద్రస్తస్మై రుద్రాయ నమఇత్యాది శ్రుతిషు శివస్య సర్వాత్మకత్వంబహుధా ప్రపంచితం ॥ యదిదమితి । యత్ । యస్మాత్కారణాత్ ॥ ఇదంపరిదృశ్యమానంజగత్పరమేశ్వరజన్యం భవతి । తస్మాత్ । తత్ సర్వం జగత్ సత్యమిత్యాచక్షతే। సత్యమితి । అర్థసిద్ధిక్రియాసిద్ధిమత్వాత్సత్యతయోచ్యతే । తదప్యేష ఇతి । తత్ । ఏతస్మిన్నర్థే। బ్రాహ్మణోక్తే । ఏషః । శ్లోకోభవతి । మంత్రోభవతీత్యర్థః । ఏతేనపూర్వోక్తప్రశ్నద్వితయస్య । సమాధానం కిమాయాతమితిచేత్ । సర్వాత్మకత్వసర్వాంతర్యామిత్వ సర్వాధిష్ఠానత్వ సర్వనియామకత్వాదిమంగళ గుణరత్నాకర సవిశేష బ్రహ్మప్రాప్తిరేవఫలమిత్యవగమ్యతే । నన్వాకాశాది కారణపరశివస్య । జనకత్వేనవిదుషామవిదుషామపితుల్యత్వాదవిదుషాం ముక్తిదాయకప్రసంగే । వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాది దోషప్రసంగస్స్యాదితి చేదుచ్యతే ॥ లోకేప్రభోస్సర్వత్రసమభావేపి । స్వాజ్ఞాపాలకేప్రీతిః । తద్వ్యతిరిక్తేదండనంచయథాదృష్టం। తథాపరమేశ్వరస్యాపి । తత్తత్కర్మానుగుణ్యత్వేనఫలప్రదానేననకోపిదోషః॥ కించిత్కర్తాచకించిజ్ఞోబద్ధోనాదిశరీరవానితిస్మృతౌ । జీవస్యకించిత్కర్తృత్వవ్యపదేశాత్ । ఏతదర్థః శ్రీకరభాష్యేలోకవత్తులీలాకైవల్యమిత్యధికరణే పండితారాధ్య భాష్యకారైర్బహుధా ప్రపంచితః । అత్ర । తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశదితివాక్యే

జగదంతర్యామిత్వవ్యపదేశాద్బ్రహ్మణః పరిఛిన్నత్వం । పరిణా
మిత్వప్రతిపాదనేన వికారిత్వంచ సంభవతీతి చేన్న । లోకే । అవ
కాశజనకగగనస్య । స్వస్వభావాపరిత్యాగపూర్వకత్వేన । తదంతః ప్రవి
ష్టత్వం । తత్కారణత్వంచయథాదృశ్యతే । తద్వత్పరమేశ్వరస్య ।
చేతనాచేతనకర్తృత్వం । తదంతర్యామిత్వంచనదోషభాగ్భవతి । పర
మేశ్వరశక్తేరేవపరిణామిత్వాదివికారిత్వం । నతుశక్తస్యపరమేశ్వరస్య ।
యథాఐంద్రజాలికశక్తివత్ । యోగిశక్తివతి । శక్తిశక్తిమతోరభేదేన
శక్తికర్తృత్వంశక్తస్యైవేతినిశ్చితం । అతఏవ । అర్భకౌకస్త్వాత్తద్వ్యప
దేశాన్నేతిచేన్న । నిచాయ్యత్వాద్వ్యోమవచ్చేతి సూత్రే । భగవ
తాబాదరాయణేన । హృదయాద్యల్పస్థానప్రవిష్టత్వేన పరమేశ్వరస్య
పరిఛిన్నత్వంసంభవతీతిశంకా । ఉపాదానకారణత్వేవికారిత్వశంకాచ
గగనదృష్టాంతేననిరాకృతా । ననుప్రథమానువాకే । ఆకాశాదికారణ
త్వేనబ్రహ్మణః । జగత్కారణత్వప్రతిపాదనాదేతదనువాకేపునః కిమ
ర్థముక్తమితిచేత్ । వక్ష్యమాణప్రకారేణకేషాంచిన్మనీషావర్తతే । తన్ని
రాకరణార్థమత్రోక్తం । కేచిత్ । ఛాందోగ్యే । సదేవసోమ్యేదమ
గ్రఆసీత్ । ఏకమేవాద్వితీయంబ్రహ్మేత్యత్రబ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వావ
గమాత్ । నిష్కలంనిష్క్రియం శాంతమిత్యాదిశ్రుతిషు । తస్య ।
నిష్క్రియత్వవ్యపదేశాచ్చ । అత్రానందవల్ల్యాం బ్రహ్మవిదాప్నోతి
పరమిత్యత్ర । స్వకంఠాభరణన్యాయవత్స్వావిద్యామోహితస్యబ్ర
హ్మణః । దశమీవివేకసంధానన్యాయేనఆప్తోచ్చరితవాక్యేన జీవో
హమితిభ్రాంతినాశోభూత్వా స్వస్వరూపప్రాప్తిరూపపరం మోక్షం
లభతీత్యుపదిష్టా । సర్వానువాకేష్వేవమేవోపదిశ్యతే । జలోష్ణ
న్యాయేనతద్భిన్నస్య । తత్ప్రాప్తిరుపదిష్టేతిచేత్ । తద్వన్ముక్తేరనిత్యత్వ
మేవస్యాత్ ॥ కించ । తస్య । నిష్క్రియత్వాదాకాశాదికారణత్వ
మపినోపపన్నం ॥ కింతు । తత్రారోపితమాయాప్రతిబింబితేశ్వర
స్యైవజగత్కారణత్వం సముచితం । నోచేన్నిష్క్రియత్వశ్రుతివిరో
ధః । తస్మాదేతదనువాకోక్తసోకామయతేత్యాదికర్మాణి తస్యైవ
సమంజసంభవతీతివదంతి ॥ ఆలోచ్యతేతదద్వైతవాదో హ్యవిచారి
తరమణీయః ॥ తన్మతాధ్యాసోపాసవాదవిధాయకప్రత్యక్షశ్రుత్యభా
వాత్ । జీవేశ్వర కల్పితత్వవిధాయక ప్రత్యక్షశ్రుత్యభావాచ్చ ।

సదేవ సౌమ్యేదమగ్ర ఆసీదిత్యత్ర । అసతః ప్రాప్తిప్రసక్తత్వేన । సదే
వేత్యవధారణం ॥ అగ్ర ఇతి కాలవిశేషస్య । ఆసీదితి క్రియా విశేషస్య చ
దర్శనాత్ । ఏకమేవాద్వితీయమిత్యత్ర । ఏకమేవ రాజేతి వదధిష్ఠాత్రంతర
నిరాసకవిషయత్వమేవ । అద్వితీయపదేన తస్య జగదుభయ కారణత్వమవ
గమ్యతే । పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే । స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా
చేతి శ్రుతిదర్శనాత్తస్య సదా సవిశేషత్వం ॥ లోహరస జలమౌక్తిక క్రి
మి భ్రమర దృష్టాంతేన అభావితస్య భావనివృత్తిశ్చ యథాపూర్వమేవ రా
ద్ధాంతితం । తస్మాదత్ర నోక్తం । కించ ॥ ఏవకారేణ బ్రహ్మాద్వయానం
గీకరణం ॥ అద్వితీయ పదేన బ్రహ్మవిష్ణ్వాదీనాం శివతుల్యాధిక్యత్వ నిరాకర
ణత్వం చ సూచ్యతే । కిమధ్యారోపస్తు । తస్య । తద్భిన్నస్య వా ॥
నాద్యః । నిర్వికారత్వాత్ । శరీరేంద్రియ శూన్యత్వాచ్చ ॥ న ద్వితీ
యః ॥ అద్వైతహాని ప్రసంగాత్ ॥ కించ । అజ్ఞస్య బ్రహ్మణః । స్వ
జ్ఞానబోధక బ్రహ్మాంతర స్వీకారే ॥ స్వమత విరోధానవస్థా ప్రసంగాచ్చ ।
లోకే సత్య సర్వజ్ఞానా వచ్ఛిన్నస్యైవ మందతమసి । తత్సదృశ జ్ఞాన
స్యారోపస్సంభవతి । అతః సత్యప్రపంచ మర్థాత్సిద్ధం భవతి । తత్స్వీకా
రే స్వమత బాధా ప్రసంగః । కించ ॥ యత్ర యద్దృష్టం న తస్య తత్రారో
ప ఇతి నియమాత్ । బ్రహ్మణి దృష్టస్య ప్రపంచస్య బ్రహ్మణ్యేవారోపః ।
కథముపపద్యతే । దర్పణజలాది ప్రతిబింబిత ముఖసూర్యాది ప్రతిబింబవ
న్మాయా ప్రతిబింబితేశ్వరస్య జడత్వేన । ప్రతిబింబస్య బింబాభి ముఖత్వే
న చ । తస్య జగత్కర్తృత్వం న సిధ్యతి । తుష్యతు దుర్జన ఇతి న్యాయేన ।
తత్స్వీకారే ॥ లోకే మూర్తద్రవ్యాణామేవ ప్రతిబింబత్వదర్శనాత్ ॥
గగనస్య । తమః ప్రకాశవద్విరిక్తతయా చాక్షుష ప్రత్యక్షాభావాత్తద్దృ
ష్టాంతాసంభవాత్ । తత్స్వీకారే వాయుకాలాదీనాం ప్రతిబింబతా
ప్రసంగాత్ । తత్స్వీకారే ప్రత్యక్ష విరోధాచ్చ । జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజా వీశానీ
శౌ । అజో హ్యేకో జుష మాణోన్యసీతేత్యాది శ్రుతిషు । ఉత్పత్తేరసంభ
వాదిత్యాది సూత్రేషు జీవేశ్వర యోరజన్యత్వ వ్యపదేశాత్తద్విరుద్ధత్వేన
కల్పితత్వాంగీకారే । వేదవిరుద్ధమత ప్రవేశాత్ ॥ మాయాభాసేన జీవే
శౌ కరోతీతి శ్రుతేర్మూలానుట్టంకితత్వాచ్చ జీవేశ్వరయోః ప్రతిబింబ
త్వవాదోపి । గగనకుసుమ మాలికాధారణ మనుకరోతి । వ్యవహార
గోచరత్వాజ్జగతో వ్యవహారసత్యత్వమితి చేత్ । వేదశాస్త్ర ప్రతిపాద్య

మానత్వేన । బ్రహ్మణోపి వ్యవహారవిషయత్వాత్తస్యాపి వ్యవహారమాత్రసత్యత్వమేవ స్యాత్ । కించ । బ్రహ్మణః పారమార్థికసత్యత్వం కేనోపపద్యతే । వేదేనేతి చేత్ । తస్య పారమార్థికసత్యత్వం । వ్యావహారికసత్యత్వం వా । న ప్రథమః । అద్వైతభంగప్రసంగాత్ ॥ న ద్వితీయః । వ్యావహారికసత్యభూతవేద ప్రతిపాదిత బ్రహ్మణః పారమార్థికసత్యత్వాసంభవాత్ । పరిశిష్టన్యాయేన శుద్ధాద్వైతమతమవైదికమిత్యవగమ్యతే । ఏతదనువాకే । సోకామయత ఇతి వాక్యేన । బ్రహ్మణో నిర్విశేషత్వం । ప్రపంచాపోహవాదః । తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశదితి వాక్యేన । సర్వోపాదానత్వసర్వాంతర్యామిత్వప్రతిపాదనేన । జగన్మిథ్యాత్వవాదశ్చ నిరాకృతః । కించ । అనేన వాక్యేన । అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపే వ్యాకరవాణి । సోంతరాదంతరం ప్రావిశత్ । ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతీత్యాది శ్రుతిస్మృత్యుక్త జీవానుప్రవిష్టత్వార్థోపదేశాద్బ్రహ్మణస్సదామూర్తత్వప్రధానసంయుక్తాసంయుక్తభేదవాదోపి నిరాకృత ఇత్యవగమ్యతే । అతో త్రానువాకోక్త జగజ్జన్మాదికారణత్వం చ పునరుక్తిదోషాలంబనం భవతీతి రహస్యం । ఇతి షష్ఠానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

శ్రీపతిపండితగురుచరణారవిందార్పణమస్తు ॥ * ॥ శ్రీపతిపండితారాధ్యవంశసంభూత నందీశ్వర పుత్ర మల్లికార్జునారాధ్యేన యథామతి పరిశోధితోయం పరిచ్ఛేదః ॥ * ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః

ఆనందవల్లీ సప్తమానువాకః

అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । తతో వై సదజాయత । తదాత్మానగ్ం స్వయమకురుత । తస్మాత్తత్సుకృతముచ్యత ఇతి । యద్వై తత్సుకృతం । రసో వై సః । రసగ్ం హ్యేవాయం లబ్ధ్వానందీ భవతి । కో హ్యేవాన్యాత్ । కః ప్రాణ్యాత్ । యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్ । ఏష హ్యేవానందయాతి ॥ ౧ ॥ యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యే । నాత్మ్యేనిరుక్తేనిలయనే భయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే ॥ అథ సోభయంగతో భవతి । యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నుదరమన్తరం కురుతే । అథ తస్య భయం భవతి । తత్త్వేవ భయం విదుషో మన్వానస్య । తదప్యేష శ్లోకో భవతి । ఇతి సప్తమానువాకస్సమాప్తః ॥

భా ॥ బ్రహ్మవాఇదమగ్ర ఆసీత్ । ఆత్మావాఇదమగ్ర ఆసీత్ । ఏకఏవ రుద్రోనద్వితీయాయ తస్థే ఇత్యాదిశ్రుత్యంతరేషు । సర్వదా బ్రహ్మైకస్థితిమాత్రవ్యపదేశాత్ । ప్రాక్సృష్టేః పరస్మింశ్చ ప్రపంచస్యావిద్యమానత్వాత్ । ఆదావంతేచయన్నాస్తి వర్తమానేపి తత్తథేతిన్యాయేన । వర్తమానకాలే ప్రపంచస్యాసత్యతయా భానేపి । స్వప్నేంద్రజాలశుక్తిరజతాదివత్తస్యానిత్యత్వమేవేత్యాశంకా నిరాసార్థమాహ । అసద్వాఇదమిత్యనువాకః । ఇదం । పరిదృశ్యమాన చేతనాచేతన ప్రపంచం । అగ్రేసృష్టేః పూర్వం । అసదేవ । ఆసీత్ । నామరూపవిభాగాసహితతయాస్థితమిత్యర్థః ॥ అత్రాసచ్ఛబ్దేన శశశృంగవత్ప్రపంచస్య మిథ్యాత్వస్వీకారే । తతోవైసదజాయత ఇత్యుత్తర వాక్యార్థం సతస్సదుత్పత్తిః । కథముపపద్యతే । అతః మదుక్తమేవ యుక్తమితి ద్రష్టవ్యం । తతః ॥ సూక్ష్మప్రపంచాత్ । వైనిశ్చయః । సత్ । నామ రూపవిభాగోపేత ప్రపంచమజాయత ॥ జాతం । జడాత్మక సూక్ష్మ ప్రపంచస్య । కథం స్థూల ప్రపంచ కారణత్వం సంభవతీతి మాశంకనీయం । తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశదితి వాక్యే ॥ పరమేశ్వరస్య । సర్వాంతః ప్రవిష్టత్వోపదేశాత్ । తత్తదంతర్యామితయా తత్తత్కారణత్వం తస్యైవోపపద్యతే ॥ సూక్ష్మప్రపంచావభిన్నస్య పరమాత్మనః ఉపాదానత్వే । అన్యత్ర నిమిత్తత్వం సూచితం । ఘటాదిషు నిమిత్తోపాదానయోర్భేద దర్శనాదిత్యాశంకాయామాహ । తదాత్మానమితి । తత్ । బ్రహ్మ । ఆత్మానగ్ం । ఆత్మశక్తిమిత్యర్థః ॥ తదుపాదానత్వేన స్వీకృత్య । స్వయం । నిమిత్తం భూత్వా । అకురుత । సృష్టిమకరోదిత్యర్థః । తథాముండకోపనిషది ॥ యథోర్ణనాభిస్సృజతేగృహ్ణతేచేతివాక్యే యథోర్ణనాభిస్స్వశరీర ముపాదానం కృత్వా । బుద్ధింనిమిత్తంకృత్వాతంతూనుత్పాదయతి ॥ పునస్స్వయమేవగ్రసతి ॥ తథాపరమాత్మా । త్రిగుణాత్మికపాశశక్తి ముపాదానంకృత్వా । చిచ్ఛక్తింనిమిత్తం కృత్వాసర్వమసృజదితి స్పష్టముక్తం ॥ నశివేనవినా శక్తిర్నదేవ్యాచవినాశివః । నానయోరంతరం కించిచ్చంద్రచంద్రికయోరివేతిశివాగమేశక్తిశక్తిమతోరభిన్నత్వమపిసుష్ఠూక్తం తదుభయావభిన్నతయాఅభిన్ననిమిత్తోపాదానత్వం స్వయమేవభూత్వా సృష్టిమకరోదితిభావః । తస్మాదితి ॥ యస్మాత్స్వాత్మనా స్వయమేవసర్వమకరోత్తస్మాత్ ॥

పుణ్యరూపేణాపి తదేవబ్రహ్మ కారణత్వాత్ ॥ తత్ । బ్రహ్మ ॥ సుకృతముచ్యతే । పుణ్యరూపమిత్యుచ్యతే । భవతు తత్సుకృతం తస్యోపాస్యత్వప్రాప్యత్వయోః కిమాయాతమిత్యత ఆహ । యద్వైఇతి ॥ యద్వై । యస్మాత్ । తత్సుకృతం । తద్బ్రహ్మసుకృతం । తతః । సః రసోవై ఆనందరూపోహి । సర్వత్ర వైశబ్దోనిశ్చయార్థకః । రసగ్మితి అయంజీవః । రసగ్ం । ఆనందరూపబ్రహ్మణమేవ । లబ్ధ్వా । ప్రాప్య ॥ ఆనన్దీభవతి । తతః తస్యానందత్వాత్ ప్రాప్యత్వోపాస్యత్వేయుక్తేఇతి భావః ॥ యదేషఇతి ఏషఆకాశఆనందః । చిత్ప్రకృత్యభిన్న పరశివః ॥ నిరతిశయానన్దవాన్ న స్యాద్యది । కోహ్యేవ । కః పురుషః । అన్యాత్ । అపానాత్ । అపాన చేష్టాం కుర్యాదిత్యర్థః ॥ కః పురుషః । ప్రాణ్యాత్ । ప్రాణనవ్యాపారంవా కుర్యాత్ । యద్యయంపరమాత్మానిరతిశయానందవాన్నభవేత్తర్హి ఐహికమాముష్మికం సుఖంవాకఃప్రాప్నుయాదితి భావః । ఏషఏవ పరమాత్మా । ఆనన్దయాతి ॥ ఆనన్దయతి । సుఖయతీత్యర్థః । అతస్తస్యసర్వేషాంసుఖహేతుత్వాత్ప్రాప్యత్వమస్తీతిభావః । యదాహీత్యాది । అదృశ్యే ॥ చాక్షుషవిషయానర్హే । అనాత్మ్యే । అశరీరే ॥ అనిరుక్తే ॥ అచింత్యశక్తివిశిష్టే । అనిలయనే ॥ సర్వాధిష్ఠానభూతే । ఏతస్మిన్ బ్రహ్మణి ! ఏషః ॥ జీవః । యదాహ్యేవై । యస్మిన్కాలేతు । అభయం । అభయామితిలింగపరిణామః । ప్రతిష్ఠాం । శివధ్యానేన శివాకారస్థితిం । సమాధావిత్యర్థః । విన్దతే । లభతే । అథ । తదా । సః । అభయం ॥ నానాజన్మహేతుభూతమాయాపాశవిముక్తిం । గతో భవతి । ప్రాప్నోతీత్యర్థః ॥ ధ్యాననిర్మథనాభ్యాసాత్పాశం దహతిపండితఇతిశ్రుతేః । శివాకారప్రాప్తిహేతుభూతనిరన్తరశివధ్యాన విస్మరణేఅనర్థందర్శయతి । యదాహీతి ॥ ఏషఉపాసకః । యదాహి । యస్మిన్కాలేతు । ఏతస్మిన్పరమాత్మని । శివధ్యానస్య । అన్తరం ॥ విచ్ఛిత్తిం । అరం । అల్పమపి ॥ యః కురుతే । అథ । తదా ॥ తస్య । ఉపాసకస్య । భయం । ప్రాపంచికమనోవృత్తిర్భవతి ! తేనకామాదీనాంపునః ప్రవేశస్సంభవతీతిభావః । యద్వా । ఉశబ్దోవాక్యాలంకారే । కిమిహామండనానాం మండనంనాకృతీనామిత్యాది వాక్యేషు అవ్యయస్యశబ్దాలంకారత్వవర్ణనాత్ । దరం । అల్పం । దరహాసోదరగళితనీలోత్పల

దృశా సఖేత్యాదికావ్యేషు దరశబ్దస్యాల్పార్థకత్వదర్శనాత్ । ఏషః జీవః ॥ ఏతస్మిన్బ్రహ్మణి విషయే । దరం ॥ అల్పం । అన్తరం । భేదం । పరమాత్మాబింబః ॥ జీవఃప్రతిబింబః ॥ ఇత్యేవంకించిద్భేదం యఃకురుతే । తస్య ॥ ఉత । ఏతస్మిన్బ్రహ్మణి ॥ ఏషఃముక్తజీవః ॥ ఉత్ । అపి ॥ అరం ॥ అల్పం । అన్తరం । భేదదర్శనం । మోక్షదశాయామపిఅహం సదాపారతంత్ర్యభావేన స్థాస్యామీతి భేదబుద్ధింయః కరోతీతిభావః । తస్యవా ॥ భయంభవతి । మాయాపాశవిచ్ఛేదోన భూయాదిత్యర్థః । యస్తు । బద్ధదశాయాం । ప్రభుభృత్యనామేన స్థాస్యామి । మోక్షదశాయాంనదీసముద్రన్యాయేనశివేలీనంగత్వాశివఏవభవామీతిమన్యతే । తస్యైవఅభయంభవతీతి యావత్ । కింభయంతత్రాహ । తత్వేవఇతి । అమన్వానస్య । నిరంతరశివధ్యానమకుర్వతః । విదుషః । శివజ్ఞానినః । తత్వేవ । తదేవ । తద్విచ్ఛిత్తిరేవ । భయం । భవతి । నహితదపేక్ష్య యాన్యద్భయమధికమస్తి ॥ పునఃకామాదీనాంప్రవేశావకాశోస్తినపునర్జన్మవాన్భవతీతి భావః ॥ అతస్సదాపరశివధ్యానం విదుషాంకర్తవ్యమితి రాద్ధాంతః । శివఏకోధ్యేయఇతి శ్రుతేః । తథాశైవాగమే ॥ యన్ముహూర్తం క్షణంవాపి । మహాదేవోన చిన్త్యతే। సాహానిస్తన్మహానర్థం సాభ్రాంతి స్సాచ విక్రియా । పరంహుతవహజ్వాలాపంజరాంతవ్యవస్థితః । ననాంబచిన్తావిముఖజనసంవాసనంశివే త్యాదినా । శవేనబహుధాప్రపంచితం ॥ ఇతి సప్తమోనువాకస్సమాప్తః ॥ ❀ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఆనందవల్లీఅష్టమానువాకః

భీషాస్మాద్వాతః పవతే । భీషోదేతిసూర్యః । భీషాస్మాదగ్నిశ్చేంద్రశ్చమృత్యుర్ధావతిపంచమఇతి । సైషానన్దస్యమీమాగ్ంసాభవతి। యువాస్యాత్సాధుయువాధ్యాయికః । ఆశిష్ఠోదృఢిష్ఠోబలిష్ఠః । తస్యేయం పృథివీసర్వా ॥ విత్తస్య పూర్ణాస్యాత । సఏకోమానుషఆనన్దః । శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య ॥ ౧ ॥ తేయేశతం మానుషాఆనన్దాః ॥ సఏకో మనుష్యగన్ధర్వాణామానందః । శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య । తేయేశతందేవగన్ధర్వాణామానన్దాః। సఏకఃపితౄణాంచిరలోకానామానన్దః ॥

శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య । తేయేశతంపితౄణాంచిరలోకలోకానామాన
న్దాః ॥ ౨ ॥ సఏకఆజానజానాం దేవానామానన్దః । శ్రోత్రియస్యచా
కామహతస్య । తేయేశతమాజానజానాం దేవానామానన్దాః। సఏకః క
ర్మదేవానాం దేవానామానన్దః । యేకర్మణా దేవానపియన్తి । శ్రో
త్రియస్యచాకామహతస్య। తేయేశతంకర్మదేవానాం దేవానామానన్దాః। స
ఏకో దేవానామానన్దః । శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య । తేయేశతం దే
వానామానన్దాః ॥ ౩ ॥ సఏక ఇన్ద్రస్యానన్దః । శ్రోత్రియస్యచాకామ
హతస్య ॥ తేయేశతమిన్ద్రస్యానన్దాః । సఏకో బృహస్పతేరానన్దః ।
శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య । తేయేశతంబృహస్పతేరానన్దాః । సఏ
కః ప్రజాపతేరానన్దః । శ్రోత్రియస్యచాకామహతస్య । తేయేశతంప్ర
జాపతేరానన్దాః । సఏకో బ్రహ్మణ ఆనన్దః ॥ ౪ ॥ శ్రోత్రియస్యచాకామ
హతస్య । సయశ్చాయంపురుషే । యశ్చాసావాదిత్యే । సఏకః ।
సయఏవంవిత్ । అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య । ఏతమన్నమయమాత్మా
నముపసంక్రామతి । ఏతంప్రాణమయమాత్మానముపసంక్రామతి । ఏతం
మనోమయమాత్మానముపసంక్రామతి । ఏతంవిజ్ఞానమయమాత్మానము
పసంక్రామతి । ఏతమానన్దమయమాత్మానముపసంక్రామతి ॥
తదప్యేషశ్లోకోభవతి । ఇత్యష్టమానువాకస్సమాప్తః ॥ ౮ ॥

భా ॥ ఈశ్వరస్సర్వజీవనియామకః పృథగ్వర్తతేవా । సర్వజీవసమ
ష్టిరేవవా ఇత్యాశఙ్కాయామాహ । భీషాస్మాదిత్యాదినా । పవనప్ర
భాకరాదిసర్వదేవాః । పరమేశ్వరాజ్ఞాభయేనస్వస్వకార్యేషు ప్రభు
భృత్యన్యాయమనుసృత్య జాగరూకతయా ప్రవర్తన్తే । ఏతేన । సర్వ
జీవనియామక ఏవ పరశివః । నతుజీవసమష్టిరీశ్వర ఇతి రాద్ధాన్తితం
నను । శివంప్రశాన్తమమృతంబ్రహ్మయోనిమిత్యాదిషు । శివస్య పర
మశాన్తత్వోపదేశాత్ । కథం దేవాదీనాం భయహేతుర్భవతీతి
చేదుచ్యతే । రుద్రోవాఏష యదగ్నిస్తస్యైతేతనువౌ ఘోరాన్యాశివాన్యా
చేతి । అఘోరేభ్యోథఘోరేభ్యోఘోరఘోరతరేభ్యః ॥ సర్వభూ
తదమనాయ నమో మనోన్మనాయ నమ ఇత్యాదిషు । తస్య । ఘోరా
ఘోరత్వవ్యపదేశాత్ ॥ అఘోరరూపేణస్వభక్తరక్షణం । ఘోరరూ
పేణ తదాజ్ఞోల్లంఘినాం దండనంచ తస్య సముచితం భవతి । సర్వ
మహిమావతాం మహేన్ద్రాదీనామపి ॥ పరమేశ్వరాజ్ఞాభఙ్గభయేన ప్ర

వర్త్రన వ్యపదేశాన్మను ష్యాణామపి । తదాజ్ఞారూప శ్రుతిస్మృత్యాగ
మానుసారేణ ప్రవర్తనం నిశ్చయ హేతు రితి సూచితం । దేవ
మను ష్యాదీ నాం । పర మేశ్వరస్యచానన్ద సామ్యాత్ । పరమేశ్వ
రస్యసర్వవైలక్షణ్యంకిమస్తీతిశంకాయామాహ। సైషానన్దస్యమీమాగ్ంసా
భవతీత్యాది ॥ ఆనన్దస్య । ఆనన్దప్రాచుర్యస్య । పరబ్రహ్మణః ॥ సై
షామీమాంసా । విచారణా ॥ భవతికిమానన్దస్యతారతమ్యమిత్యత్రా
హ । కిమానన్దస్యా। ఆనన్దః । విషయవిషయిసంబన్ధేనజనితో లౌకికా
నన్దవత్ । ఆహోస్విత్స్వాభావికత్వేనజాతు తే వేత్యానందస్యమీమాం
సా । సర్వేషామానన్దానాంతుల్యత్వం వానో చేత్తారత మ్యమస్తి వేతివా
మీమాంసా । తత్రలౌకికానన్దః । బాహ్యాధ్యాత్మికసాధనసంపత్తిరుత్కృ
ష్టః । సఏషనిర్దిశ్యతే । నిరతిశయబ్రహ్మానం దానుగమార్థం ॥ అనేనని
రతిశయానందేనహి । జీవవ్యావృత్తబుద్ధిగమ్యానన్దమయ బ్రహ్మావగన్తుం
శక్యతే ॥ జీవానాంలౌకికానన్దాఅపి । పరమేశ్వరాధీనాఏవ । కోహ్యే
వాన్యాదితిశ్రుతేః । ఏష హ్యేవసాధు కర్మకారయతీ త్యాది శ్రుతేశ్చ ॥
యువేత్యాది । యువాప్రథమవయాః । సాధుయువేతి । సాధుశ్చాసౌ
యువేతి । యూనోవిశేషణం । యువాప్య సాధుర్భవతి । సాధురప్య
యువా । అతోవిశేషణం । యువాశ్చాసౌ సాధురితి । అధ్యాయికః ॥
అధీతవేదవేదాఙ్గః । ఆశిష్టః । ఆశుత రక్రియః । బలిష్ఠః ॥ శరీరేంద్రి
యాదిబలవాన్ । బలవత్తరఇత్యర్థః । ద్రఢిష్టః । అవయవబలమాత్ర
వాన్ । ద్రఢిష్టః । దృఢతరః । నిర్మలస్వభావవానితి వాస్యాత్ ॥
ఏవమాధ్యాత్మికసాధనసంపన్నః ॥ యువత్వసాధుత్వాధ్యాపకత్వాశుత
రక్రియాత్వదృఢత్వబలత్వ సౌందర్యత్వసర్వ భూమండ లాధిపతిత్వా
దిద్వాత్రింశల్లక్షణవిశిష్టఇత్యర్థః। తస్యేయంపృథివీ । భూమిస్సర్వా ।
విత్తస్య । విత్తేన ॥ ఉపభోగసాధనేన ॥ దృష్టార్థేన । అదృష్టార్థేనచ॥
కర్మసాధనేనసంపన్నా। పూర్ణా । రాజా ॥ సర్వభూమండలాధిపతిరి
త్యర్థః । తస్య ॥ యఆనన్దః ॥ సఏకోమానుషః । మనుష్యాణామాన
న్దః ప్రకృష్టః । తాదృశమనుష్యప్రకృష్టానందాచ్ఛత భాగాధికో మనుష్య
గంధర్వాణామానందః ॥ ఏవముత్తరత్రాపినిరతిశయబ్రహ్మానందపర్యం
తంశతభాగాధికోభవతి । మనుష్యాస్సన్తః । కర్మవశాద్విద్యావశాద్వా
యేగంధర్వత్వంప్రాప్తాః । తేమనుష్యగన్ధర్వాః ॥ శ్రుతిమధీతో సావితి

శ్రోత్రియః । తస్య । కామైస్స్రక్చందనాదివిషయైర్హతః । కామహతః
సన్నభవతీత్యకామహతః ॥ తస్య ॥ ఉత్తరత్ర యథా ఆనందస్యాతిశయ
త్వం ॥ తథా శ్రోత్రియత్వాకామహతత్వయోరపి శతగుణకత్వము
న్నేయం ॥ బ్రహ్మవిషయే । శ్రోత్రియత్వం నామ । శ్రుతిప్రతిపాద్య
త్వం ॥ 'తంత్వౌపనిషదంపృచ్ఛామీ'తిశ్రుతేః । అకామహతత్వం నా
మ ॥ నిత్యతృప్తత్వం ॥ శ్లో ॥ సర్వజ్ఞతా తృప్తిరనాదిబోధః స్వతంత్ర
తానిత్యమలుప్తశక్తిః । అనంతశక్తిశ్చవిభోర్విధిజ్ఞాః షడాహురంగాని
మహేశ్వరస్యేతి శివాగమోక్తేః । అన్తరిక్షలోకవాసినోజాతాః గ
న్ధర్వాః మేఘత్వం తే । తేదేవగన్ధర్వాః । చిరకాలస్థాయీలోకః ।
చిరలోకః । చిరలోకో యేషాం తేచిరలోకాః । పితరః ॥
అజానః । దేవలోకః । తత్రజాః । ఆజానజాః । కర్మదేవాః । స్మా
ర్త కర్మవిశేషతో దేవస్థానేజాతాః । కర్మదేవాఇత్యుచ్యంతే । యావత్ ॥
యేవైదికేన కర్మణాఅగ్నిహోత్రాదినా ॥ కేవలేనవా దేవానపియన్తి ॥
దేవాఇతి ॥ త్రయస్త్రింశత్కోటిహవిర్భుజః। ఇంద్రః । తేషాంస్వామీ ।
తస్యాచార్యోబృహస్పతిః । ప్రజాపతిశ్చతుర్ముఖః ॥ నతుదక్షాదయః
ఏకవచనస్వారస్యాత్ । తేయేశతంప్రజాపతేరితి । అత్రబ్రహ్మశబ్దః ।
బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యుపక్రమాదాగత పరశివబ్రహ్మపరః । నచబ్ర
హ్మానందస్య తేయేశతమితిపరిచ్ఛిన్నత్వం కథమితివాచ్యం । క్షణార్ధే
నబహూని యోజనానిగచ్ఛతిరవిః । ఇషువత్ ॥ గచ్ఛతీత్యవిశేషితఇషుసా
మ్యప్రతిపాదకవచనస్య । గతిసామాన్యనివృత్తిపరత్వవత్ ॥ సహస్రశీర
షాపురుషఇత్యాదిషు । సహస్రశబ్దస్యానంతార్థోపలక్షణత్వవత్ ।
తేయేశతమితివాక్యస్యాపి । చతుర్ముఖానందాదాధిక్యపరత్వేన । చతు
ర్ముఖానందాదాధిక్యస్యాససంఖ్యానిరాసార్థాభావాత్ । ఏవంభూతానన్ద
మయః । యోవేదనిహితంగుహాయామితిదహరపుండరీకాంతస్థిత
పరమాకాశోపాస్యమానః॥ క ఇత్యాకాంక్షాయామాహ॥ సయశ్చాయమి
తి । పురుషే । పురిశరీరేశేతి ఇతిపురుషః ॥ తస్మిన్ ॥ యః । వర్త
తే ॥ సోయంచ ॥ పరశివః । ఆదిత్యే । ఆదిత్యమండలే । యః ।
వర్తతే । అసౌచ । పరశివః ॥ సఏకః । జీవగుహాభాసమాన
స్సూర్యమండలాంతర్వర్తీ । యః ॥ వర్తతే । సశివః । ఏకఏవ । సఇ
తి యోముముక్షుః ॥ ఏవం । సర్వజీవహృదయపుండరీకాకాశే ।

సూర్యమండలేచభాసమానపరశివఏకఏవేతివిత్ । తాదృశపరశివజ్ఞానవాన్
సః । అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య ॥ శరీరాన్నిర్గత్య । ఏతమన్నమయమితి ।
అన్నమయావచ్ఛిన్నసద్యోజాతేశ్వరం ॥ ప్రాణమయావచ్ఛిన్న వామదేవే
శ్వరం ॥ మనోమయావచ్ఛిన్నాఘోరేశ్వరం॥ విజ్ఞానమయకోశవిశిష్టతత్పు
రుషేశ్వరం । ఆనన్దమయేశానంచనదీసముద్రవత్ప్రాప్నోతీతిభావః ॥
పూర్వోక్తప్రశ్నద్వయస్య । ఇష్టలింగోపాసకః । ప్రాణలింగోపాసక
శ్చ । ఏకమేవప్రాప్నోతివా । భిన్నం ప్రాప్నోతివేతిప్రశ్నద్వయస్య ॥
శరీరేంద్రియ మనః । ప్రాణబుద్ధిజీవప్రకాశకపరశివ ప్రాప్తి మేవలభతీ
త్యుత్తరమామ్నాయాతమితివేదితవ్యం । తదపిత్రిఅభయంప్రతిష్ఠాంవిన్దతే ।
అథసోఽభయంగతోభవతీత్యుక్తార్థేసాక్షిత్వేన । ఏతన్మంత్రోశ్లోకోభవతీ
త్యష్టమోఽనువాకః ॥ అత్రేదంవిచార్యతే ॥ యఏషోంతరాదిత్యే
హిరణ్మయః పురుషోదృశ్యతే । హిరణ్యశ్మశ్రుః హిరణ్యకేశః । ఆప్రణ
ఖాత్సర్వఏవసువర్ణః తస్యయథా కప్యాసం పుండరీకమేవమక్షిణీ ।
తస్యోదితినామేతిశ్రుతౌ । సూర్యమండలాంతర్వర్తినః పురుషస్య । అ
క్షిణీతిద్వివచనవ్యపదేశాత్ । పుండరీకాక్షఇతిలోకే నారాయణస్యై
వప్రథనాత్ । శ్లో ॥ ధ్యేయస్సదాసవితృమండలమధ్యవర్తీ నారాయ
ణస్సరసిజాసనసన్నివిష్టః। కేయూరవాన్మకరకుండలవాన్కిరీటీ హారీహిర
ణ్మయవపుర్ధృతశంఖచక్రఇతిస్మృతౌ । తస్యైవసూర్యమండలాం
తర్వర్తిత్వవ్యవస్థాపనాత్ ॥ అత్రానునాకే । సయశ్చాయం పురుషే ।
యశ్చాసావాదిత్యే ఇతివాక్య ద్వయేన । జీవాంతర్యామిత్వసూర్యమం
డలాంతర్వర్తిత్వేనచ ॥ తస్యోపదేశాత్ । ఉపసంహారానుక్రమేణఉ
పక్రమస్యఅన్వయోభవతీతిమీమాంసాన్యాయేన యోవేదనిహితంగుహా
యామితివాక్యోపదిష్టబ్రహ్మ పదవాచ్యత్వం గుహోపాస్యత్వంచతస్యైవ
సంభవతీతిచేద్భ్రమః । అష్టమూర్త్యాత్మకత్వాచ్ఛివస్యజీవసూర్యయో
శ్శరీరత్వేనతదంతర్యామిత్వంశివస్యైవ సముచితం ॥ రుద్రాధ్యాయే ॥
అసౌయోవసర్పతినీలగ్రీవోవిలోహితః। ఉతైనంగోపాఅదృశన్నదృశన్నుద
హార్యః। ఉతైనంవిశ్వాభూతానిసదృష్టోమృడయాతినఇత్యాదినా ॥ విలో
హితస్సన్ రుద్రః ॥ అర్కమండలవర్తిభూత్వా । అవసర్పతి ॥ ఉదయా
స్తమయేసంపాదయితుంప్రవర్తతే । తత్రాభివ్యక్తంపురుషంరుద్రంశ్రుతి
పారగాఉపాసతే ॥ తథాచస్మృతిః ॥ సౌరమండల మధ్యస్థం సాంబం

చంద్రార్ధశేఖరం। నీలగ్రీవం విరూపాక్షం ధ్యాయేద్యోగీ నిరంతరం॥ స్మృత్యం
తరే। సూర్యో ముఖ్యశరీరం స్యాచ్ఛివస్య పరమాత్మనః॥ తస్మాత్తదంత
రే నిత్యం। ధ్యాయేద్యోగీ సదాశివమితి॥ సౌరమండలగతం హిరణ్మయం
భ్రాజమానవపుషం శుచిస్మితం॥ చండదీధితిమఖండవిగ్రహం చిన్తయే
న్మునిసహస్రసేవితమిత్యాది శ్రుతిస్మృతి దర్శనాత్। నీలగ్రీవాదిధర్మా
ణాం శివైకరూఢత్వాచ్చ సూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వం నేతరస్యోపప
ద్యతే। ధ్యేయస్సదా సవితృమండలమధ్యవర్తీతి స్మృతిస్తు॥ సాం
ఖ్యస్మృతిత్వాత్తత్స్మృత్యనవకాశన్యాయేన శ్రుతిస్మృతివిరోధే తు శ్రుతిరేవ బ
లీయసీతి మీమాంసాన్యాయేన చ। వైదికానాం ప్రామాణ్యం॥ నను
ఛాందోగ్యశ్రుతేః కా గతిరితి చేత్॥ శ్లో॥ ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వే
దార్థముపబృంహయేత్। బిభేత్యల్పశ్రుతాద్వేదో మామయం ప్రతరిష్య
తీతి భారతే ప్రత్యర్థస్య ఇతిహాసపురాణాభ్యామేవ వేదితవ్యవ్యవస్థాపనా
త్। అథ య ఏషోఽంతరాదిత్య ఇతి ఛాందోగ్యశ్రుతేస్తు భగవతా బాదరాయ
ణేన స్కాందసూతసంహితాధ్యానయోగఖండే శివపరత్వేన వ్యవస్థాపనా
త్తదేవయుక్తం। శ్లో॥ అథవాకాశమధ్యస్థే భ్రాజమానే సుశోభనే॥
ఆదిత్యమండలే పూర్ణే॥ లక్షయోజనవిస్తృతే। సర్వలోకవిధా
తారమీశ్వరం। హేమరూపిణం। హిరణ్మయశ్మశ్రుకేశం॥ హిర
ణ్మయనఖం తథా। కప్యాద్యాసనవద్వక్త్రం। నీలగ్రీవం త్రిలోచనం।
ఆగ్నోపాదిప్రసిద్ధార్ధమంబికార్ధశరీరిణం॥ సోఽహమిత్యాదరేణైవ ధ్యాయేద్యో
గీ మహేశ్వరమితి। ఉత। కప్యాసం పుండరీకమేవమక్షిణీతి వాక్యే॥ క
ముదకం కిరణైః పిబంతీతి కపి సూర్యః॥ తేన అసం॥ వికసితం॥ యత
థా స్ఫురతి తథా పరమేశ్వరస్య లోకానుగ్రహార్థం సూర్యచంద్రాత్మ
లోచనద్వయస్య। వికసనముక్తం॥ వహ్నిరూపతృతీయలోచనస్య।
లోకానుగ్రహార్థం ముకుళీకృతపుండరీకసామ్యం లభతేత్యక్షిణీతి ద్వి
వచనగ్రహణం కృతం। నతు తృతీయలోచనాభావసూచనాయ॥ లో
కే త్రిపుత్రబ్రాహ్మణం ప్రతి ద్వౌపుత్రావస్య పండితావితివత్। యథా
తృతీయపుత్రస్య అపాండిత్యప్రకటనమాత్రం భవతి॥ తద్వదత్రాపి చిం
త్యం। కించ॥ అంతర్యామిబ్రాహ్మణే। య ఆదిత్యే తిష్ఠన్నాదిత్యాదంత
రో యమాదిత్యో న వేద యస్యాదిత్యశ్శరీరం। య ఆదిత్యమంతరో యమయ
తే॥ ఏష త ఆత్మాంతర్యామ్యమృత ఇత్యత్ర అమృతశబ్దేన శివ ఏవోచ్యతే॥

ఏతానివాఅమృతస్య నామధేయాని శతరుద్రియప్రశంసా పరజాబాలో పనిషచ్ఛ్రవణాత్ ॥ మహోపనిషది ॥ ఆదిత్యోవా ఏష ఏతన్మండలంతప తీ త్యాదినామండలప్రభాముక్త్వా । య ఏష ఏతస్మిన్పురుష ఇతి । మండ లాభిమానసూర్యమభిధాయ । అంతరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుష ఇతి త దాదిత్యాంతర్వర్తినముక్త్వా । ఆదిత్యోవైతేజ ఓజోబలమి త్యాదినాతదా దిత్యవిభూతిమభిధాయ । య ఏష పురుష ఏష భూతానామధిపతిరితి భూత పతిత్వేన తన్నిర్దిశ్య । స నః కీదృశః పురుష ఇత్యాకాంక్షాయాం । సర్వో వై రుద్ర ఇత్యారభ్య । నమో హిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్య రూపాయ హిరణ్యపతయేంబికాపతయ ఉమాపతయే పశుపతయే నమో నమ ఇత్యుపసంహృతం । తస్మాదాదిత్య మండలాంతర్వర్తిత్వం శివస్యై వ సముచితం । సింగ్రీపత్యోమాపతి త్యాదిపరశివాసాధారణలింగా నాంమహేశ్వరాదన్యత్రాదర్శనాత్ ॥ పుండరీకాక్షత్వంతు । నారా యణేతరే ॥ కమలలోచనానారీ కమలాక్షః పురుష ఇతి పురాణాదిషు ప్రయోగదర్శనాత్ । విశేషలింగసామర్థ్యాత్సామాన్య లింగానాం సంకుచితత్వమిత్యాదిభిశ్శ్రీకరభాష్యే । అంతరధికరణే బహుధాప్రప చితం ; యో రుద్రో అగ్నౌ యో అప్సు య ఓషధీషు యో రుద్రో విశ్వాభువ నావివేశ । తస్మై రుద్రాయ నమో అస్త్విత్యాదిశ్రుతిశతేషు । శివ స్య పరబ్రహ్మణస్సర్వాంతర్యామిత్వస్య స్పష్టముపదిష్టత్వాదే తదుపసంహా రాదు వాక్యోక్తజీవప్రభాకరాంతర్యామిత్వం శివస్యైవోపపన్నం । అతః ఉపక్రమవాక్యసిద్ధ బ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వం గుహోపాస్యత్వం చనక దాపినారాయణస్యసంభవతీతి రాద్ధాంతః ॥ ఇత్యష్టామానువాకవిచార స్సమాప్తః ॥ ❀ ॥

పండితగురుచరణార్పణమస్తు ॥ ❀

శ్రీశియజాపండితగురవేనమః

ఆనన్దవల్లీనవమానువాకప్రారంభః

ఓ ॥ యతో వాచో నివర్తంతే । అప్రాప్య మనసా సహ ॥ ఆనన్దం బ్రహ్మణో విద్వాన్న బిభేతి కుతశ్చనేతి ॥ ఏతగ్ంహవావ న తపతి ॥ కిమహంసాధు నాకరవం ॥ కిమహం పాపమకరవమితి ॥ స య ఏవం విద్వా నేతే ఆత్మానగ్ంస్పృణుతే । ఉభే హ్యేవైష ఏతే ఆత్మానగ్ంస్పృణుతే । య ఏవం వేద ॥ ఇత్యుపనిషత్ ॥ ఇతి నవమోనువాకస్సమాప్తః ॥ ❀ ॥

భా ॥ ఆనన్దమయస్య । ఆదిత్యజీవాంతర్యామితయాభాసమానస్య । శివస్యపరబ్రహ్మణఃమహిమాకీదృశఇత్యాకాంక్షాయామాహ । యతోవాచఇత్యాది నా । యతః । పరమాత్మనః । వాచః ॥ శ్రుతయః । వచాంసివామనసాచిత్తేనసహ ॥ అప్రాప్య । ఆనన్దస్య । ఇయత్తాలక్షణపారమలబ్ధ్వా । నివర్తన్తే ॥ నిస్సరన్తి ॥ వేదపురుషాణామపి । వాఙ్మనోతీతమహిమావానిత్యర్థః । యతో వాచఇత్యనేననిర్విష యతయాబ్రహ్మణోవిద్వదవిషయత్వంస్యాదితిచేన్న । బ్రహ్మవిదాప్నోతిపర మిత్యాదిషు ॥ విద్వద్విషయత్వస్యస్పష్ట ముపదిష్ట త్వాత్ ॥ ఆనన్దంబ్రహ్మణోవిద్వానిత్యుత్తరవాక్యవిరోధాచ్చ । బ్రహ్మణస్సదాజ్ఞానవిషయత్వ మేవయుక్తం । ఆనన్దమితి ॥ బ్రహ్మణః ॥ పరశివస్య ॥ ఆనన్దం । నిరతిశయశిరసానన్దం ॥ విద్వాన్ శ్రద్ధాభక్తిధ్యానయోగపూర్వకశివానుభవవిశిష్టః । కుతశ్చన । కాలత్రయేపి ॥ నబిభేతి ॥ భయంన ప్రాప్నోతి ॥ సర్వదాసర్వదుఃఖనిర్ముక్తోభవతీతి భావః । యదాచర్మవ దాకాశంవేష్టయిష్యంతిమానవాః ॥ తదాశివమవిజ్ఞాయదుఃఖ స్యాంతోభవిష్యతి । ఆత్మానమరణింకృత్వాప్రణవంచోత్తరారణిం । ధ్యానని ర్మథ నాభ్యాసాత్పాశందహతిపండితః ॥ తరతిశోకమాత్మవిదిత్యాదిబహుశ్రుతిషు తథాస్పష్టముపదిష్టం॥ తదేవోపపాదయతి । ఏతమితి ॥ కింకస్మాత్ అహగ్ం । అహమేవం ॥ సాధు ॥ జ్యోతిష్టోమాదిపుణ్యకర్మ॥ నాకరవం । నకృతవానస్మి । పాపం ॥ బ్రహ్మహత్యాదికంనాకరవం॥ నకృతవానస్మి ॥ ఇతిచిన్తా॥ ఏతం। బ్రహ్మవిదం ॥ హ॥ వావేత్యవధారణార్థా । నతపతి ॥ నోద్వేజయతి । సర్వదానతాపయతిముక్తస్సనసమోభవేదితిన్యాయాదితిభావః । ఏతాదృశబ్రహ్మవిద్యాయుక్తమాహాత్మ్యమపిధ్యేయమిత్యాహ ॥ సఇతి॥యః॥ ముస్తు । ఏవంవిద్వాన్ శ్రద్ధాభక్తి ధ్యానయోగ పూర్వక శివానందానుభవవాన్ సః ॥ ఆత్మానగ్ం । ఆత్మానం । స్పృణుతే । రక్షతీత్యర్థః । ఏతేనతస్య । దగ్ధపటన్యాయేన । కదాపిసుకృతదుష్కృతఫలానుభవోనాస్తీతి భావః ఉభేహ్యేవ । ఉభే । ద్వే ఏతే ॥ పుణ్యపాపే । హి॥యస్మాత్ । ఏషః ॥ శివజ్ఞానీ ॥ శివజ్ఞానాన్నాశంకరోతి । తథాస్మృతిః । జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణి । భస్మసాత్కురుతేర్జునఇతి । తస్మాత్ । ఆత్మానగ్ం । శివజ్ఞానినంస్వం । స్పృణుతే । రక్షతీత్యర్థః ॥ శివజ్ఞానినః పుణ్యపాప

వి ధూన నసామర్థ్యనిశ్చయార్థం పునరుక్తిః । యఏవంవేదఇతివాక్యమ నువాకసమాప్త్యర్థం ॥ ఇత్యుపనిషత్ ॥ ఇతి । ఇద్ధమానన్దవల్ల్యాం । ఉపనిషత్ । రహస్యోపదేశః । ఏతాదృశఉపదేశ యోగ్యాయైవవక్తవ్యమితిభావః ॥ ఇతినవమానువాకస్సమాప్తః ॥ ❀ ॥ అత్రకించి ద్విచార్యతే । ననుయతోవాచోనివర్తంతే ఇత్యాది నావాగాద్య విషయత్వోపదేశాదు పక్రమాదు పసంహార స్యబలీ యస్త్వాత్ । ఉపక్రమోపసంహారయో రేకలింగత్వాచ్చ ॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతిపరమిత్యుపక్రమవాక్యసిద్ధబ్రహ్మపదోనిర్విశేషచిన్మాత్రపరం । కించ । అదృశ్యేనిలయనే ఇత్యాదినా తదేవసూచితత్వాత్ । తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశదిత్యత్రబ్రహ్మణఏవజీవరూపేణాచేతనప్రపంచప్రవిష్టత్వోపదేశాత్ । ఉదరమంతరంకురుతే త్యత్ర । ఉదరం । కించిదపి । అన్తరం । భేదదర్శనం । యఃకురుతే । అథతస్యభయంభవతీతి । జీవబ్రహ్మణోస్స్వాభావికభేదాంగీకారే । ప్రత్యవాయశ్రవణాత్ ॥ అన్యోన్తరఆత్మానన్దమయఇత్యత్ర ॥ ఆనన్దమయశబ్దేన । జీవసమష్ట్యాత్మక హిరణ్యగర్భత్వ వ్యవస్థాపనాత్ । బ్రహ్మపుచ్ఛంప్రతిష్ఠేత్యత్రతస్యబ్రహ్మాధారత్వవ్యపదేశాత్ । నారాయణే । శుద్ధిప్రకరణే । అన్నమయప్రాణమయమనోమయవిజ్ఞానమయా నన్దమ యాః మేశుధ్యంతామిత్య త్రఅన్న మయాదివ దానందమయస్యాపి శుద్ధిత్వ వ్యప దేశాచ్చ ॥ జీవాభిన్నోజీవ సమష్టిరూపహిరణ్యా గర్భఏవాత్రఆనన్దమయః ॥ తస్మాదియమానన్ద వల్లీనిర్విశేష చిన్మాత్రబ్రహ్మ పరేతి చేత్తద విచారితరమణీయమేవ । యథా । బ్రహ్మవి దాప్నోతిపర మిత్యుపక్రమ వాక్యే । విషయవిషయిత్వప్రాప్తృప్రాప్యత్వంచ । సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ। యో వేదనిహితంగుహాయామిత్యత్ర । సత్యజ్ఞానానంతాత్మక గుహాశ్రయస్య । హృదయగుహావాసిత్వవ్యపదేశాత్ । తస్మాద్వాఏత స్మాదిత్యాదినా । తస్యైవవ్యోమాదికారణత్వోపదేశాత్ । సోకామయతేత్యాదినాతస్యకామయితృత్వవ్యపదేశాత్ । తత్సృష్ట్వాఇత్యాదినా । చేతనాచేతనాత్మకప్రపంచజనకత్వోపదేశాత్ । తదంతర్యామిత్వవ్యపదేశాత్ । శ్రుత్యంతరేషు । యస్యాత్మశరీరమితి । ప్రధానక్షేత్రజ్ఞ పతిర్గుణేశస్సంసారమోక్షస్థితి బంధహేతురితి । క్షరం ప్రధానమమృతాక్షరగంహరః । క్షరాత్మనావీశతేదేవఏకఇతి ॥ ఏషఏవసాధుకర్మకారయతి । యమూర్ధ్వలోకమున్నినీషయతీత్యాదిషు । జీవాంతర్యామిత్వ

జీవసన్నిధాననియామకత్వం చోపదేశాత్ । జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశానీశా ॥ ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయాపిత్యాదిషు । జీవేశ్వర యోగజత్వత్వ వ్యవస్థాపనాత్ . తయోర్బింబ ప్రతిబింబభావేన । భేదాల్పత్వాంగీకారే । బింబప్రతిబింబయోరేకసన్నిధ్య యోగేన । గుణాధికరణాంతర్యామ్యధికరణవిరోధాత్ । అధికంతు భేదనిర్దేశాదితి(బ్రహ్మసూత్రే) । జడజాతావశ్మలోష్ఠాదివత్ । చిజ్జాతౌ । జీవబ్రహ్మణోః పరస్పరభిదోపదేశాత్ । ఉదరమన్తరంకురుతేత్యత్ర । బింబప్రతిబింబభావతయాల్పభేదంయః కురుతే ॥ తస్యైవభయోపదేశాత్ । భీషాస్మద్వాతః పవతేత్యాదినా । స్వామిభృత్యన్యాయేన ॥ జీవబ్రహ్మణోర్నియమ్యనియామకత్వోపదేశాత్ । లోకే ॥ ప్రభుభృత్యయోః ॥ పరస్పర భిన్నత్వేపి । భృత్యేభ్యోభీతిః ప్రభోరదర్శనాత్ । అపాణిపాదోహమచింత్యశక్తిః పశ్యామ్యచక్షుస్సశృణోమ్యకర్ణ ఇత్యాదిశ్రుత్యంతరేషు । అమూర్తత్వేపి బ్రహ్మణస్సదా సవిశేషత్వోపదేశాచ్చ । ఇయమానన్దవల్లీసవిశేష బ్రహ్మపరైవేతిసిద్ధాంతితా ॥ కించ ॥ అన్నమయోపి పరశివఏవ ॥ ఆనన్దమయోభ్యాసాత్ । ఆనన్దమయః పరమాత్మా । కుతః । అభ్యాసాత్ ॥ నిరతిశయత్వరసరూపతయా । తేయే శతం తే యే శతమిత్యభ్యవహారమానస్యాపరిభిన్నానన్దస్య ॥ పరిమిత సుఖ లేశ విశిష్టే జీవే సంభవాత్ । వికారశబ్దాన్నేతిచేన్నప్రాచుర్యాత్ ॥ వికారం వాచిమయట్ప్రత్యయస్యశ్రవణాత్ । ఆనన్దమయోజీవఏవేతిచేత్ ॥ నాత్రవికారవాచీమయట్ప్రత్యయః ॥ మయడ్వైతయోర్భాషాయాంభక్ష్యాచ్ఛాదన యోరితిపూర్వసూత్రాత్ । నిత్యంవృద్ధశరాదిభ్యఇత్యత్ర భాషాయామిత్యనువృత్తేః । వికారావయవయోర మయట్ప్రత్యయస్య । భాషావిషయత్వేన । ఛన్దసి వికారార్థేమయట్ప్రత్యయస్యాసంభవాత్ ॥ యస్యపర్ణమయీ జ్యుదా ॥ తద్వచ్ఛన్దసిని విధాన బలాదుప పద్యతే । ప్రకృతే త్వానన్ద పదస్య । ద్వ్యచ్ఛాభావేన । మయట్ప్రత్యయస్యసంభవః ॥ అతఆనన్దమయ ఇత్యత్ర మయట్ప్రత్యయః ॥ తత్ప్రకృతవచనేమయడితిసూత్ర విహిత ప్రాచుర్యార్థమయట్ప్రత్యయఏవ । అతశ్చఆనన్దప్రాచుర్యత్వంచసం భవతీతిపరమాత్మైవానన్దమయః । నను । విప్రమయోగ్రామఇత్యత్ర ॥ తద్వ్యతిరిక్తానామల్పత్వ ప్రతీతివత్ । ఇహాపి । బ్రహ్మణఆనన్దప్రాచుర్యార్థే ॥ తద్వ్యతిరిక్తదుఃఖలేశప్రతీయతఇతి । దుఃఖలేశశూన్యే పరమాత్మని ॥

ఆనన్దమయః ప్రాచుర్యోక్తిరపి నసంగచ్ఛత ఇతిచేన్న ॥ ప్రకాశమయ స్సవితేత్య త్ర । సవితుః ప్రకాశప్రాచుర్యే కథితేపి ॥ తద్విరోధితమోల్పత్వస్యాత్రా ప్రతీతేః ॥ నహి సవితరి తమోలేశస్యాపి సంభావనాస్తి ॥ అతోత్ర యథా సవితరి ॥ ప్రకాశ ప్రాచుర్యం । వ్యధికరణ చంద్రాదిగత ప్రకాశాల్ప త్వాపేక్షం । నతు స మానాధికర ణాదిత్యగతతమో ల్పత్వాపేక్షం । ఏవం॥ బ్రహ్మణ్యానన్ద ప్రాచుర్యమపి । వ్యధికరణజీవానన్దాల్ప త్వాపేక్షం నతు ॥ సమానాధికరణబ్రహ్మగతదుఃఖాల్పత్వాపేక్షం ॥ అతో బ్రహ్మణి ఆనన్ద ప్రాచుర్యేనానుపపత్తిః ॥ తద్ధేతువ్యపదేశాచ్చ ॥ ఏష హ్యేవాన న్దయాతీతి ॥ ఆనన్ద మయస్య జీవానన్దయితృత్వ వ్యపదేశాత్ ॥ ఆనన్ద యితవ్యాజ్జీవా దానన్దమయబ్రహ్మణోన్యత్వం యుక్తమిత్యాదినా శ్రీకరభా ష్యేబహుధా ప్రపంచితం । కించ । ఆనన్ద మయస్యైవ చరమోపాస్య త్వవ్యపదేశాత్ ॥ బాదరాయణేన ॥ కంఠోక్త్యా ॥ వికారశబ్దాన్నేతిచేన్న ఇతిసూత్రే వికారార్థ నిరాసపూర్వక ప్రాచుర్యార్థకథనం మయ ట్ప్రత్య యస్య రాద్ధాంతితత్వాత్ । ఆనన్దమయం మే శుధ్యంతా మిత్యత్ర ॥ శో ధ్యత్వస్య ప్రసాదత్వరూపతయా శ్రద్ధాభక్తిలక్షణోపాయవశేన శాన్తకోపత్వ లక్షణప్రసాదవిశిష్టత్వరూపేణ । సాధ్యత్వ సంభవేన । శోధ్యత్వ సంభ వాచ్చ ॥ ఆనన్దమయః నేతర ఇతి రాద్ధాంతః ॥ ఇతినవమానువాకస్సమాప్తః ॥

చితా ॥ ❋ ॥ ఆనన్దవల్ల్యాః

బ్రహ్మవిదితమయమి దమేకవిగ్ం శతిరన్నాదన్నర సమయాదన్నా త్ప్రాణో వ్యానో పానో పానఆకాశః ॥ పృథివీపుచ్ఛగ్ం । షడ్విగ్ంశతిః ప్రాణం యజురు క్సామాథర్వో ధర్వాం గిరసః ॥ పుచ్ఛం ద్వావిగ్ం శతిర్యతశ్చ ద్ధర్తగ్ం సత్యం యోగో మ హాష్టాదశ । విజ్ఞానం ప్రియం మోదః ప్ర మోదఆనన్దో బ్రహ్మపుచ్ఛం ద్వావిగ్ంశతి ॥ రసన్నేవాధాష్టా విగ్ంశతి రసతీషోడశ । భీషాస్మాన్మానుషో మనుష్యగం ధర్వాణాం దేవగం ధర్వాణాం పితౄణాం చిర లోకానా మాజానజా నాం కర్మదేవానాం కర్మణా దేవానామింద్రస్య బృ హస్పతేః ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణః సయశ్చసం క్రామత్యేక పంచాశ ద్యతః కుతశ్చనైతమే కాదశనవ ॥ హరిః ఓం । ఓశాం తిశ్శాంతిశ్శాంతిః ॥ ❋ ॥

ఇతిశ్రీమద్వేదాగమోభయవేదాంతసిద్ధాంత వీరశైవప్రకాశక శ్రీపతిపండిత భగవత్పాదారాధ్య వంశసంభూత బసవ పండితారాధ్య

కృతిషు తైత్తిరీయోపనిషద్బ్రహ్మానన్దవల్ల్యాఖ్యద్వితీయాధ్యాయభాష్యం సమా
ప్తం। శ్రీపతిపండితారాధ్యవంశసంభూతనందీశ్వరపుత్రమల్లికార్జునారాధ్యేన
యథామతి పరిశోధితోऽయం గ్రంథః ॥ * ॥ శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః

శ్రీగౌరీశం మహాదేవం । శ్రీశ వాగీశవన్దితం। పశుపాశనియన్తారం భజే చంద్రార్ధశేఖరం ॥ వీరశైవమతోద్ధారం విమతారణ్యపావకం ॥ వందారుజనమన్దారం। వందే శ్రీపతిపండితం ॥ * ॥

తైత్తిరీయోపనిషద్భృగువల్లీశైవభాష్యప్రారంభః

హరిః ఓం ॥ సహనావవతు । సహనౌభునక్తు । సహవీర్యం కరవావహై । తేజస్వినావధీత । మావిద్విషావహై । ఓం శాన్తిశ్శాన్తిశ్శాన్తిః ॥ భృగుర్వై వారుణిః । వరుణం పితరముపససార । అధీహి భగవో బ్రహ్మేతి । తస్మా ఏతత్ప్రోవాచ । అన్నం ప్రాణం చక్షుశ్శ్రోత్రం మనో వాచమితి । తగ్ం హోవాచ ॥ యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే । యేన జాతాని జీవన్తి । యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి ॥ తద్విజిజ్ఞాసస్వ । తద్బ్రహ్మేతి । స తపోऽతప్యత ॥ స తపస్తప్త్వా ॥ ఇతి ప్రథమోऽనువాకః ॥ * ॥

భాష్యం ॥ నిరస్తసమస్తోపద్రవకళంకస్య । సకలనిగమాగమసారనిదానస్య। చేతనాచేతనకారణపరమశక్తివిశిష్టాద్వితీయవిభవస్య । సర్వజ్ఞత్వసర్వేశ్వరత్వనిత్యతృప్తిమత్త్వసర్వాత్మకత్వసర్వాన్తర్యామిత్వసర్వాధిష్ఠానత్వాద్యనంతగుణస్య ॥ బ్రహ్మాత్మశంభుశంకరశర్వేశరుద్రమహాదేవశివపరమాత్మసదాశివాదిసర్వశబ్దప్రకాశకపరమమహిమవిలాసస్య । స్వాంశభూతనిఖిలజీవోపాసనానుకూలపురుషార్థప్రదస్య శివస్య పరబ్రహ్మణః । సాక్షాత్కారార్థం॥ స్థూలారుంధతీన్యాయేన ॥ అన్నమయాదీనాం । బుద్ధ్యారోహార్థం సావయవోపాసనముక్త్వా ॥ ఇదానీం । జగజ్జన్మాదితాటస్థ్యలక్షణముఖేన బ్రహ్మప్రతిపాదయితుం। బ్రహ్మప్రతిపత్తౌ । తపస్సాధాతఃకరణస్య ॥ హేతుత్వమితి ప్రతిపాదనాయ ॥ అన్నమయాదీనాం యథావస్థిత్యుపాసనసోపానారోహణక్రమేణోపదిశతి ॥ పూర్వానువాకశాన్తిరత్రాపి కార్యా ॥ భృగుర్వై ఇత్యాదినా ॥ వై శబ్దః । ప్రసిద్ధార్థః । భృగురితి నామ్నా ప్రసిద్ధో ఋషిః ॥ వరుణస్యాపత్యం పుమాన్ వారుణిః ॥

వరుణం । స్వపితరం ॥ ముముక్షుస్సన్నుపససార ॥ సమీపం ప్రా
ప్తవాన్ ॥ హేభగవన్ । మాహాత్మ్యస్య సమగ్రస్య । ధైర్యశ్చ యశసశ్శ్రి
యః ॥ జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ । షణ్ణాం భగ ఇతీస్మృతిః ॥ భగోస్యా
స్తీతి భగవాన్ । ఏతత్సర్వం ముక్తిలయమహాశివయోగసాధ్యత్వాన్మ
హాయోగనిష్ఠాగరిష్ఠస్స ఇతి సూచ్యతే ॥ బ్రహ్మ । పరశివం । అధీహీతి
బ్రూహీతి । అధ్యాపయేత్యర్థః । అధీహీతి మన్త్రముచ్చరన్ పితృసమీ
పం గతవానితి భావః । తస్మా ఏతదితి తస్మై । ముముక్షవే । స్వపుత్రా
య । ఏతత్ । వక్ష్యమాణాన్నం ప్రాణంచక్షు రితివాక్యం । ప్రోవా
చ ॥ సమ్యగువాచ ॥ అన్నమితి । అన్నం । అన్నమయశరీరం । తద
న్తర్గతం ప్రాణం । అనన్తరముపలబ్ధిసాధనాని మార్గాణి । చక్షుశ్శ్రోత్రమ
నోవాచమిత్యేతాని బ్రహ్మసాక్షాత్కారసాధనాన్యుక్తవాన్ । ఏవము
క్త్వా । కిమన్నాదీని సర్వాణి బ్రహ్మాణి । ఉతైకం । తత్రాపి కిం వా బ్రహ్మే
తి వ్యాకులచిత్తం పుత్రమాలోక్య । వక్ష్యమాణరీత్యా । వాచ । తగ్ం ।
తం । పుత్రం భృగుం । హోవాచ ॥ ఉక్తవానిత్యర్థః । కిం తద్బ్రహ్మేతి చే
ద్వక్ష్యామీతి భావః । యత ఇతి యతః । యస్మాచ్ఛైవ ॥ ఇమాని । బ్రహ్మా
దిస్తంబపర్యన్తాని ॥ భూతాని ॥ జాయన్తే । ఉత్పద్యన్తే ॥ యేన ॥ జా
తాని ॥ ఉత్పద్యమానాని ॥ భూతాని ॥ జీవాః ॥ జీవన్తి ॥ ప్రాణాన్ధా
రయన్తి ॥ వర్ధన్తేత్యర్థః ॥ ప్రళయేచ ॥ యత్ । యం ! ప్రయన్తి ॥
ప్రతిగచ్ఛన్తి ॥ అభిసంవిశన్తి ॥ స్వభావసిద్ధజీవత్వనివృత్తిపూర్వకతయా కి
మిభ్రమరన్యాయేన తత్స్వరూపం ప్రాప్నువన్తి ॥ ముక్తదశాయాం ॥ ఏతేన ॥
యతో వా ఇమానీతి వాక్యేన । నిమిత్తకారణత్వం ॥ యత్ప్రయన్తీతి వాక్యేన
ఉపాదానత్వంచ తస్యైవ సిధ్యతీతి సూచితం ॥ కించ ॥ యతో వేత్యనేన శే
షత్వం । యేనజాతానీత్యనేన పారతంత్ర్యం ॥ తద్విజిజ్ఞాసస్వేత్యనేన కైంక
ర్యమపి సూచితం ॥ ఏవంచ । జగజ్జన్మాదికారణం యద్వర్తతే తద్బ్ర
హ్మ ॥ ఇతి విజిజ్ఞాసస్వ । విశేషేణ జ్ఞాతుమిచ్ఛస్వ ॥ తద్బ్రహ్మేతి యదే
వ బ్రహ్మ । తత్ ॥ అన్నాదిద్వారేణ ప్రతిపద్యస్వేత్యర్థః ॥ శ్రుత్యంతరం
చ । ప్రాణస్య ప్రాణముత చక్షుషశ్చక్షురుత శ్రోత్రస్య శ్రోత్రమన్నస్యా
న్నం మనసో మనో యే విదుస్తే నిచిక్యుర్బ్రహ్మపురాణమగ్ర్యమితి । స తప
ఇతి సః । భృగుః ॥ బ్రహ్మసాక్షాత్కారహేతుభూతమార్గాణి ॥
బ్రహ్మలక్షణంచ శ్రుత్వా ॥ తపః । మనస ఇతరేంద్రియాణాం నిగ్రహ

పూర్వకత్వేన తపోరూపశివధ్యానం । అతప్యత । కృతవాన్ । నియతః సాధ్యవిషయాణాం సర్వేషాం తప ఏవ సాధనతమ ఇతి జ్ఞాత్వా । పిత్రానుక్తమపి । బ్రహ్మోపాసనాముఖ్యాంగత్వేన ప్రథమం తపః కృతవాన్ భృగురితి భావః । తపో నామ । మనసశ్చేంద్రియాణాం చ ఐకాగ్ర్యం పరమం తపః । తజ్జ్యాయస్సర్వధర్మేభ్యస్స ధర్మః పరమస్స్మృత ఇతి శివాగమోక్తే । ఇంద్రియనిగ్రహపూర్వకశివాధీనచిత్తవృత్తిరేవ తపశ్శబ్దేన విధీయతే । నతు కేవలాత్మానాత్మవిచారరూపం తపః । ఇతి ప్రథమోఽనువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥ శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు ॥ * ॥

శ్రీశివాయ పండితగురవే నమః

భృగువల్లీద్వితీయోఽనువాకః

అన్నం బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ । అన్నాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయన్తే । అన్నేన జాతాని జీవన్తి । అన్నం ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తీతి తద్విజ్ఞాయ । పునరేవ వరుణం పితరముపససార । అధీహి భగవో బ్రహ్మేతి । తగ్ం హోవాచ । తపసా బ్రహ్మ విజిజ్ఞాసస్వ । తపో బ్రహ్మేతి । స తపోఽతప్యత । స తపస్తప్త్వా । ఇతి ద్వితీయోఽనువాకః ॥ * ॥

ప్రాణో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ । ప్రాణాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయన్తే । ప్రాణేన జాతాని జీవన్తి । ప్రాణం ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తీతి । తద్విజ్ఞాయ పునరేవ వరుణం పితరముపససార । అధీహి । భగవో బ్రహ్మేతి తగ్ం హోవాచ । తపసా బ్రహ్మ విజిజ్ఞాసస్వ । తపో బ్రహ్మేతి । స తపోఽతప్యత । స తపస్తప్త్వా । ఇతి తృతీయోఽనువాకస్సమాప్తః । 3 ॥

మనో బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ । మనసో హ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయన్తే । మనసా జాతాని జీవన్తి । మనః ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తీతి । తద్విజ్ఞాయ । పునరేవ వరుణం పితరముపససార । అధీహి భగవో బ్రహ్మేతి । తగ్ం హోవాచ । తపసా బ్రహ్మ విజిజ్ఞాసస్వ । తపో బ్రహ్మేతి । స తపోఽతప్యత । స తపస్తప్త్వా । ఇతి చతుర్థోఽనువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥

విజ్ఞానం బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ । విజ్ఞానాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయన్తే । విజ్ఞానేన జాతాని జీవన్తి । విజ్ఞానం ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తీతి । తద్విజ్ఞాయ । పునరేవ వరుణం పితరముపససార । అధీహి భగవో బ్రహ్మేతి తగ్ం హోవాచ । తపసా బ్రహ్మ విజిజ్ఞాసస్వ । తపో బ్రహ్మేతి । స తపో

తప్యత। స తపస్తప్త్వా । ఇతి పంచమోఽనువాకస్సమాప్తః ॥ ౫ ॥
భా ॥ అన్నం బ్రహ్మేతి వ్యజానాత్ । అద్యతే । భుజ్యతే సర్వైరిత్యన్నం
పృథివీ ॥ బ్రహ్మేతి । అండజోద్భిజ్జజరాయుజస్వేదజానాముత్పత్తిస్థితిలయ
కారణత్వాత్పృథివీ బ్రహ్మేతి విజానాత్ । విజ్ఞాతవాన్ । సర్వజీవస్థూలశరీ
రోత్పత్తిస్థితిలయానాం తదధీనత్వాదన్నం బ్రహ్మేతి జ్ఞాతవానిత్యర్థః ॥ ఏతేన
పృథివీవికారసమ్భూతశిలాదినిర్మితలింగపూజాధారణాదికం ప్రథమం కర్త
వ్యమితి సూచ్యతే । తథా ॥ వీరాగమే । శివధ్యానరతో భూత్వా శివ
లింగాంగసంయుతః । శివేతరపరిత్యాగీ ధ్యానయోగీ స ఉచ్యతే । యథా
బాహ్యే శివం స్పృష్ట్వా ॥ పూజాం కుర్వంతి మానవాః ॥ తథా హృది ప్ర
సన్నశ్చేద్ధ్యాన యోగస్స ఉచ్యతే ॥ ఆదిత్యపురాణే । బ్రహ్మా పూజయ
తే నిత్యం శైలం లింగమనామయం । తస్య సంపూజనాదేవ । ప్రాప్తం బ్ర
హ్మత్వముత్తమం ॥ ఇంద్రనీలమయం లింగం విష్ణుః పూజయతే సదా । వి
ష్ణుత్వం ప్రాప్తవాన్ తేన వైకుంఠం చ సనాతనం ॥ శక్రోఽపి దేవ రాజేంద్రో
లింగం మణిమయం శుభం । భక్త్యా పూజయతే నిత్యం ॥ తేన శక్రత్వమా
ప్తవాన్ ॥ సోమో ముక్తామయం లింగం ధనదో హైమలింగకం ॥ వా
యుః పిత్తళజం లింగం । వసవః కాంస్యలింగకం ॥ అశ్వినౌ వరుణశ్చైవ ॥
స్ఫాటికం లింగమాదరాత్ । దివాకరస్స్వర్ణమయం పన్నగాస్తు ప్రవాళజం ।
అసురాస్త్వాయసం లింగం వై ॥ పిశాచాస్త్రపుజం తథా । ఏవం దేవాశ్చ గంధ
ర్వాప్సరోయక్షోరగరాక్షసాః ॥ పూజయంతే సదా లింగమీశానం సురనా
యకం । పరాశరపురాణే ॥ రౌద్రం లింగం మహావిష్ణుర్భక్త్యా శుద్ధం శిలా
మయం ॥ చారుచిత్రం సమభ్యర్చ్య । లబ్ధవానుత్తమం పదం ॥ బ్రహ్మ
కైవర్తే । రౌద్రం సమభ్యర్చ్య హి లింగమాదౌ ॥ శిలామయం చారు హరిస్తు
భక్త్యా । సుదుర్లభం వైష్ణవమాధ్యమగ్ర్యం । మనాప్తవానేష పరం పదం
హి తత్ ॥ లైంగే ॥ కశ్యపాత్రిభరద్వాజగౌతమాద్యా మహర్షయః ।
ధారయన్తి సదా లింగముత్తమాంగే విశేషతః । నారాయణోఽపి భగవాన్
దేవా బ్రహ్మాదయోఽనఘాః । ధారయన్త్యుత్తమాంగేషు ॥ శివలింగమ
నామయం ॥ లక్ష్మీసరస్వతీముఖ్యాః ॥ స్వకిరీటోర్ధ్వదేశకే ॥ ధారయ
న్త్యుత్తమా దేవి లింగం త్రిభువనేశ్వరం ॥ స్కాందే ॥ శంకరసంహితా
యాం । ఉరస్థలే హరిర్లింగం ధృత్వా మూర్ధ్ని పితామహః ॥ లింగస్థం
మాంసమారాధ్య ॥ స్వం స్వం పదమవాపతుః ॥ మల్లింగముస్రకాద్యంగే

ధృత్వాశక్రపురోగమాః । దేవా మాంలింగ మధ్యస్థం । సంపూజ్యస్వం పదంయయుః । లక్ష్మీసరస్వతీముఖ్యాదేవ్యో మల్లింగమాదరాత్ ॥ ధృత్వానిజాంగేత ల్లీన భావాజగ్ముః పరంసుఖమ్ ॥ సిద్ధాంతాగమే ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వాదయో దేవామునయో గౌతమాదయః ॥ ధారయన్తి సదాలింగముత్తమాంగేవిశేషతః । లక్ష్మ్యాదిశక్తయస్సర్వాశ్శివ భక్తివిభావితాః ॥ ధారయంత్యళికాగ్రేషు । శివలింగమహర్నిశమిత్యాది నాబ్రహ్మవిష్ణ్వాది దేవానాంవ్యాసాగస్త్యభరద్వాజాదిరుషీణాం ॥ పద్మపురాణాంతర్భూతశివగీతాయాం ॥ అథరామగిరౌరామః పుణ్యేగోదావరీతటే । శివలింగం ప్రతిష్ఠాప్యకృత్వా పూజాం యథావిధి ॥ భూతి భూషిత సర్వాంగో రుద్రాక్షాభరణై ర్యుత ఇత్యాదినా ॥ భారతేద్రోణపర్వణి ॥ దేవదేవస్త్వచింత్యాత్మా అజయోర్విష్ణురవ్యయః ॥ సర్వరూపంభవంజ్ఞాత్వాలింగేర్చయతితంప్రభు మిత్యాదినాకారణపురుషయోః శ్రీరామకృష్ణయోరపి లింగధారణ పూజాదివిధివత్త్వోపదేశా ఉక్త్యాదిపాపస్థ లేషు తత్ప్రతిష్ఠితలింగానాం దృష్టత్వాత్ ॥ ప్రతమేతత్త్వాశుపతంతత్స మాచరేన్ముముక్షునర్పునర్భవాయే త్యాదిశ్రుతిషు మోక్షస్య పాశుపతదీక్షాయాః ప్రథమాంగత్వోపదేశాచ్చ । ఏతస్మిన్నర్థే నరం కావకాశః ॥ సః ॥ భృగుః ఏవంతదాకారాకారితమానసస్సన్ । తతః । తద్విజ్ఞాయ । తత్ । అన్నం విజ్ఞాయ । ప్రశమే । అన్నపదవాచ్యపృథివ్యాస్థూలావస్థాదర్శనాత్తథం బ్రహ్మభవతీతిజ్ఞాత్వా సంశయావిష్టస్సన్ ॥ పునరేవ ॥ పునః ॥ ఏవకారో సంశయనిశ్చయార్థపరః ॥ వరుణంపితరం ॥ తన్నామకపితరం ॥ ఉపససార ॥ సమీపంప్రాప్తవాన్ ॥ కీదృశస్సన్ । అధీహి । భగవో బ్రహ్మేతివాక్య ముచ్చరన్సన్ । తగ్ం హోవాచ ॥ తంభృగుం ॥ హోవాచ ॥ సమ్యగువాచ ॥ తపసా । ఇంద్రియనిగ్రహపూర్వకతదాకారాకారితచిత్తవృత్త్యా ॥ బ్రహ్మవిజిజ్ఞాసస్వ ॥ పరశివజ్ఞాతుమిచ్ఛస్వేత్యర్థః ॥ తపోబ్రహ్మేతి । తప ఏవ పరశివజ్ఞానేముఖ్య సాధనమితి ॥ తతః । సః । భృగుః ॥ అతప్యత ॥ తపఃకృతవాన్ ॥ సతపస్తప్త్వా । అన్నమయబ్రహ్మోపాసనం కృత్వేత్యర్థః ॥ తపసః పునః పునరుపదేశః । సాధననిశ్చయార్థం ॥ యావద్బ్రహ్మణో లక్షణం నిరతిశయం నభవతి । యావచ్చ । జిజ్ఞాసానివర్తతే ॥ తావత్తప ఏవ తేసాధనంభవతీత్యర్థః ॥

ఇతిద్వితీయానువాకభాష్యంసమాప్తం ॥ ప్రాణోబ్రహ్మేతివ్యజానాత్

ప్రాణలింగాత్మనాశివస్యవిరాజమానత్వాత్ప్రాణేజీవస్థితేరశనాయాదిధర్మజనకత్వద్యోతనాత్ప్రాణోబ్రహ్మేత్యుపాసనంకుర్విత్యుపదిష్టం ॥ తతస్తథోపాసనంకృత్వా । తతః । తస్మిన్నపి ॥ ఘటనాశేఘటాకాశవత్ ॥ శరీరాంతే । ప్రాణస్యస్థూలావస్థాభావరూపతయానిర్గమనదర్శనాత్పునస్సంశయావిష్టస్సన్ పితృసమీపమాగత్య ॥ బ్రహ్మస్వరూపంకథయేతిపప్రచ్ఛ ॥ తతః । మనసి । భావలింగాత్మనాశివస్యవిరాజమానత్వాత్ మనోబ్రహ్మేత్యుపదేశః కృతవాన్వారుణః । తతోభృగురపి ॥ తదుపాసనం ॥ కృత్వాపునస్తత్రపూర్వవచ్ఛరీరాంతేనిర్గమనదర్శనాత్సంశయావిష్టస్సన్పితృసమీపమాగత్యపునః । బ్రహ్మస్వరూపంబ్రూహీత్యువాచ ॥ తతోగురుః । శ్రోత్రేష్వంతర్మనసోలింగమాహురితిప్రమాణంప్రదర్శ్య । తతోఽధికోపాసనాకృతిప్రదర్శనార్థమిదమువాచ ॥ విజ్ఞానంబ్రహ్మేతి । విజ్ఞానశబ్దవాచ్యజీవే । సదాశివస్యవిభ్రాజమానత్వాత్ । సృష్టిస్థితిసంహారరూపబ్రహ్మధర్మదర్శనాత్బ్రహ్మేత్యుపదిష్టం । తతస్తదుపాసనమపికృత్వా । తావత్పర్యాలతంస్థితంప్రాప్య । తతోఽపి పూర్వవద్గమనదర్శనాత్పూర్వవత్సంశయాసన్నస్సన్ ॥ బ్రహ్మకథయేతి పితరంవరుణంసమీపమాగతవానితితృతీయచతుర్థపంచమానువాకభాష్యం సమాప్తం ॥ యస్యాత్మాశరీరం ॥ నీలతోయదమధ్యస్థాద్విద్యుల్లేఖేవభాస్వరేత్యాదిశ్రుతిచోదితప్రదర్శ్య ॥ దేహేంద్రియమనఃప్రాణబుద్ధిజీవప్రకాశకపరమానందరూపస్వరూపమత్రానువాకేనోపదిశతిభావః

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

భృగువల్లీషష్ఠసప్తమానువాకశైవభాష్యం

ఆనన్దోబ్రహ్మేతివ్యజానాత్ । ఆనన్దాద్ధ్యేవ ఖల్విమాని భూతాని జాయన్తే । ఆనన్దేనజాతానిజీవన్తి । ఆనన్దంప్రయన్త్యభిసంవిశన్తీతి । సైషాభార్గవీవారుణీవిద్యా । పరమేవ్యోమన్ప్రతిష్ఠితా । సయఏవంవేదప్రతిష్ఠతి ॥ అన్నవానన్నాదోభవతి । మహాన్భవతి । ప్రజయాపశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేన ॥ మహాన్కీర్త్యా ॥ ఇతిషష్ఠానువాకః ॥ అన్నంననిన్ద్యాత్ । తద్వ్రతం । ప్రాణోవాఅన్నం । శరీరమన్నాదం । ప్రాణేశరీరంప్రతిష్ఠితం ॥ శరీరేప్రాణఃప్రతిష్ఠితః ॥ తదేతదన్నమన్నేప్రతిష్ఠితం ॥ సయఏతదన్నమన్నేప్రతిష్ఠితం । వేదప్రతితిష్ఠతి ॥ అన్నవానన్నాదోభవతి ॥

మహాన్భవతి ॥ ప్రజయా పశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేన ॥ మహాన్కీర్త్యా ॥
ఇతిసప్తమానువాకస్సమాప్తః ॥*॥ శ్రీసందీప్తగురుచరణార్పణమస్తు ॥*॥
భా ॥ ఏవంశివోపాసనపరమాత్మోపాసన యోపరిశుద్ధాత్మా ॥ అన్నాది
షు పాకత్వేన ॥ బ్రహ్మలక్షణమపశ్యన్ । తస్మైన్నైవ సుప్రవిశ్య ॥ అన
వ్యరం పరమానందం శివంజ్ఞాత్వా తమ్తపోరూపపర మేశ్వరోపాసనా
సాధనేన భృగుస్స్వాద్బ్రహ్మ జిజ్ఞాసునేం ద్రియమనో నిగ్రహపూర్వక
శివోపాసనా రూపపర మతపస్సాధన మవశ్యమనుష్ఠే యమితిప్రకర
ణఫలితోర్థః ॥ సైషేత్యాదినావిద్యాఫలముపదిశతి ॥ భృగువరేణ యా
జ్ఞాతా భార్గవీ ॥ వరుణస్య బంధినీ వారుణీ ॥ విద్యా । శివజ్ఞానవిద్యా ॥
పరమేవ్యోమన్ ॥ పరమాకాశరూపశివే । ప్రతిష్ఠితా ॥ పరిసమాప్తా
అన్నమయాదీన్సోపానారోహణక్రమేణవిజ్ఞేయ ॥ పరమాకాశాత్మకప
రశివే । స్వభావసిద్ధ జీవభావం ॥ విహాయ । ఉపాసనామహిమ్నా ।
నదీసముద్రవత్పరశివంప్రాప్నోతి భావః । సఏవమితి । యః ॥ శివోపాస
కః ॥ ఏవం । పూర్వోక్తమార్గేణ । వేద । జానాతి ॥ సః ॥ ప్రతి
తిష్ఠతి ॥ శివరూపేణతిష్ఠతీత్యర్థః ॥ నసపునరావర్తతేనసపునరావర్తత ఇతి
శ్రుతేః ॥ తద్వేదనైహికఫలమప్యాహ ॥ అన్నవానితి ॥ అన్నవాన్
అతిథ్యభ్యాగతస్వజనపర్యాప్తభక్ష్యభోజ్యాదిరూపాన్నవాన్ ॥ అన్నమత్తీ
త్యన్నాదః ॥ దీప్తాగ్నిర్భవతీత్యర్థః । మహాన్భవతి ॥ కేన వశిన్యేత్యత ఆ
హ ॥ ప్రజయా । సంతానేన ॥ పశుభిః । గవాశ్వగజాదిభిః ॥ బ్రహ్మ
వర్చసేన ॥ శమదమవైరాగ్యశ్రద్ధాభక్తి ధ్యానయోగరూపతేజసా ॥
పూజ్యోభవతీత్యర్థః ॥ కీర్త్యా ॥ ఖ్యాత్యా । శుభప్రదాననిమిత్తయా ॥
సాత్త్వదనుభవతీతి భావః । ఇత్యష్టమానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥ శ్రీసం
దీప్తగురుచరణార్పణమస్తు ॥ * ॥ ఏవంపరమాత్మోపాసనం తదుపాసనా
ఫలంచోపదిశ్య ॥ తదంగభూతధర్మాణ్యుపదిశతి । అన్నంననింద్యాది
త్యాదినా । అన్నం । భక్ష్యాదిరూపమన్నం ॥ ననింద్యాత్ । తపో
విశిష్టబ్రహ్మోపాసకస్యాపి । తస్య । శరీరరక్షణేముఖ్యాంగత్వాత్తన్నిం
దాం కుర్యాదిత్యర్థః । యద్వా ॥ అన్నం ॥ అన్నశబ్దవాచ్యం స్థావరజం
గమాత్మకపృథివ్యాది । ననింద్యాత్ ॥ ఆత్మవత్సర్వభూతాని యః పశ్యతిస
పశ్యతి స్మృతేః స్వస్వభూతేష్వాత్మవత్ప్రీతిమేవకుర్యాదిత్యర్థః । తత్ ॥
అనత్యనేనేత్యన్నం ॥ అసుసంరక్షణే । అన్నం ॥ అన్నశబ్దితపృథివీమహా

ష్టలింగం । ననింద్యాత్ ॥ మృత్పాషాణాది నాకల్పితత్వాన్నతద్భగవ
ద్రూపమితిహీనబుద్ధిం నకుర్యాత్ కింతు ॥ పాకస్యేవ హీనపదన్తరంగో
పాసనస్య ॥ బాహ్యోపాసనంముఖ్యసాధనమితిమత్వాతత్ప్రీతింసదాకు
ర్యాదిత్యర్థః । తద్వ్రతం । పూర్వోక్తధర్మ త్రియమపి । తస్యవ్రతమి
త్యర్థః ॥ ప్రాణోవాఅన్నం ॥ శరీరాంతర్వర్తిత్వాత్ప్రాణస్య ॥ అన్న
త్వం । యోయదంతర్వర్తీభవతి । సతస్యాన్నంభవతీతినియమాత్ ॥
శరీరం ॥ అన్నాదః ॥ అన్నమత్తీత్యన్నాదః । ప్రాణేశరీరంప్రతిష్ఠితం
స్వనిష్ఠాధికరణతానిరూపితాధేయతాసంబంధేన ॥ ప్రాణేశరీరంస్థమి
త్యర్థః । శరీరేప్రాణఃప్రతిష్ఠితః ॥ ఆధేయతాసంబంధేనవర్తతఇత్యర్థః ॥
శరీరేప్రాణస్యవిద్యమానత్వాత్ ॥ ప్రాణేశరీరస్యవిద్యమానత్వాదుభయ
మన్నాదంచభవతీతిభావః॥ తదేతదితి ॥ యః । ఏతదన్నం । ప్రాణః ॥
అన్నే । శరీరే ॥ ప్రతిష్ఠితం ॥ ఏతదన్నం । శరీరంఅన్నేప్రతిష్ఠితం ॥
స్థితమితి ! వేద । సః । ప్రతితిష్ఠతి । శివస్వరూపతయాతిష్ఠతీత్యర్థః ॥
అన్నవానన్నాదోభవతీతిపూర్వవత్॥ యద్వా ॥ ప్రాణోవా । ప్రాణ
లింగమేవ। అన్నం ॥ ప్రాణస్యసర్వరక్షణహేతుత్వాదన్నత్వం ॥ ప్రా
ణంలింగేసమాధాయలింగంప్రాణే తథాకురు । స్వశరీరంమనఃకృత్వాన
కించిచింతయేత్సదేతివాతూలాగమే ।పరస్పరాధారాధేయత్వవర్ణనాత్ ॥
యోయస్మిన్ప్రకాశతే । సతస్యాన్నంభవతీతి నియమాచ్చ ॥ ఇష్ట
లింగప్రాణలింగయోశ్శరీరప్రాణవదన్నత్వాన్నాదత్వంచ సమంజసంభ
వతీతిద్రష్టవ్యం ॥ శరీరమన్నాదః ॥ శరీరం । అంగభూతమిష్టలింగం
అన్నాదః ॥ ప్రాణలింగాన్నభవవాన్ భవతీత్యర్థః । ప్రాణేశరీరంప్రతి
ష్ఠితం । స్వనిష్ఠాధికరణతానిరూపితాధేయ తాసంబంధేన ప్రాణలింగే
ఇష్టలింగం ॥ తిష్ఠతీత్యర్థః । శరీరేప్రాణప్రతిష్ఠితః ॥ ఆధేయతాసంబం
ధేనఇష్టలింగే ॥ ప్రాణలింగం తిష్ఠతీత్యర్థః ॥ తదేతదితి । యః । ఏత
దన్నం । ఏతత్ప్రాణలింగం । అన్నే । ఇష్టలింగే ॥ ప్రతిష్ఠితం । స్థి
తం । ఏతదన్నం ॥ ఏతదిష్టలింగం । అన్నేప్రాణలింగే । ప్రతిష్ఠితం ।
స్థితమితి । వేద ॥ విజానాతి ॥ సః ॥ ప్రతితిష్ఠతి । పరశివస్వరూప
తయాతిష్ఠతి । పరశివంప్రాప్నోతీతిభావః । ఇతిసప్తమానువాకస్సమాప్తః

శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

భృగువల్లీనవమానువాకప్రారంభః

అన్నంనపరిచక్షీత ॥ తద్వ్రతం ॥ ఆపోవాఅన్నం । జ్యోతిరన్నాదం । అప్సుజ్యోతిఃప్రతిష్ఠితం ॥ జ్యోతిష్యాపః ప్రతిష్ఠితాః ॥ తదేతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం ॥ సయఏతదన్నమన్నేప్రతిష్ఠితం వేద । ప్రతితిష్ఠతి । అన్నవానన్నాదోభవతి ॥ మహాన్భవతి ॥ ప్రజయాపశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేన మహాన్కీర్త్యా ॥ ఇత్యష్టమోనువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥ అన్నంబహుకుర్వీత ॥ తద్వ్రతం । పృథివీ వాఅన్నం । ఆకాశోన్నాదః । పృథివ్యామాకాశః ప్రతిష్ఠితః ॥ ఆకాశేపృథివీ ప్రతిష్ఠితా । తదేతదన్నమన్నే ప్రతిష్ఠితం । సయఏతదన్నమన్నేప్రతిష్ఠితం । వేదప్రతితిష్ఠతి॥ అన్నవానన్నాదోభవతి ॥ మహాన్భవతి । ప్రజయాపశుభిర్బ్రహ్మవర్చసేన॥ మహాన్కీర్త్యా ॥ ఇతినవమానువాకస్సమాప్తః ॥ * ॥ నకంచనవసతౌప్రత్యాచక్షీత॥ తద్వ్రతం । తస్మాద్యయాకయాచవిధయాబహ్వన్నం ప్రాప్నుయాత్ ॥ ఆరాధ్యస్మాఅన్నమిత్యాచక్షతే ॥ ఏతద్వైముఖతోన్నగ్ంరాద్ధం । ముఖతోస్మాఅన్నగ్ంరాధ్యతే । ఏతద్వైమధ్యతోన్నగ్ంరాద్ధం । మధ్యతోస్మాఅన్నగ్ంరాధ్యతే ॥ ఏతద్వాఅన్తతోన్నగ్ంరాద్ధం ॥ అన్తతోస్మాఅన్నగ్ంరాధ్యతే ॥౧॥ * ॥

భా ॥ అన్నంనపరిచక్షీత ॥ అన్నం । పరమేశ్వరార్పితప్రసాదం । నపరిచక్షీత ॥ నత్యాజ్యమిత్యర్థః ॥ తద్వ్రతం । తత్ । ప్రసాదాపరిత్యాగధర్మ । వ్రతం ॥ ప్రసాదవ్రతమిత్యర్థః । తథాశివాగమే ॥ స్వేష్టలింగప్రసాదంహి ॥ శైవదీక్షాపరాయణః ॥ ఆపద్యపిప్రమాదాద్వానత్యజేద్గిరికన్యకే ఇత్యాదినోపదిష్టం ॥ అన్యత్పూర్వవద్యోజనీయం ॥ ౧ ॥ విశేషార్థస్తు ॥ అన్నంఅన్నాత్మకమిష్టలింగం । నపరిచక్షీత ॥ నత్యజేత్ ॥ నత్యజేత్ప్రాణలింగంత్వం । యావజ్జీవంప్రతిజ్ఞయా ॥ పునర్భవోనతేవత్స ॥ విద్యతే మాతృయోనిష్విత్యాది మహాసారాంశసంగ్రహే ప్రోక్తం ॥ ... తద్వ్రతం । అవిభాజ్యమానసంబంధేనలింగధారణమేవమహద్వ్రతమిత్యుచ్యతేత్యర్థః । లింగధారణకరణాత్మకం ప్రాణప్రతిష్ఠితమిత్యుక్తం ॥ ఆపోవాఅన్నం । అత్రాపిపశ్నబ్దేన ప్రాణఉచ్యతే ॥ సౌమ్యఅన్నమయంహిమనః । ఆపోమయఃప్రాణః ॥ తేజోమయీవాగితిఛాందోగ్యశ్రుతేః॥ ఆపోవా । ప్రాణలింగంతు॥ అన్నంభవతి ॥

జ్యోతిరన్నాదం । అత్ర జ్యోతిశ్శబ్దేన జాఠరాగ్న్యభిన్నభావలింగము చ్యతే ॥ అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః ॥ ప్రాణాపానసమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధమితి కృష్ణగీతోక్తేః ॥ అన్నమత్తీత్యన్నాదః ॥ అదభక్షణే ॥ యో యస్మిన్ప్రకాశతే స తస్యాన్నం భవతీతి నియమాత్ । గురూపదిష్టనిరీక్షణసంధానేన ! ప్రాణలింగే భావలింగస్య । భావలింగే ప్రాణలింగస్యాను భవస్యశివ యోగిభిర్దర్శనాత్ ॥ ప్రాణలింగభావలింగౌ । అన్నం అన్నాదం చ భవత ఇతి ధ్యేయం అపో జ్యోతిరసం బ్రహ్మ భూర్భువస్సువరోమితి శ్రుతౌ ॥ ఉభయోరాధారాధేయత్వమపి సూచితం । అన్యత్పూర్వవద్యోజ్యం ॥ ఇత్యష్టమానువాకస్సమాప్తః ॥ శ్రీ ॥ అన్నం బహు కుర్వీతేతి । అన్నం । ప్రసాదం । బహు కుర్వీత । గురుచరమాహేశ్వరస్వజనపర్యాప్తం కుర్యాదిత్యర్థః ॥ అన్యత్పూర్వవద్యోజ్యం । విశేషార్థస్తు ॥ అన్నం ॥ సర్వజీవరక్షణహేతుభూతాన్నశబ్దితలింగం ॥ బహు కుర్వీత ॥ భావనయా ఆచారాది । షడ్లింగాని భక్తాదిస్థలేషు కుర్విత్యర్థః ! తద్వ్రతం ॥ తత్ ॥ తత్తదింద్రియైస్తత్తల్లింగానాం గంధాదిసమర్పణం యత్ ॥ తత్ ॥ వ్రతం ॥ సర్వాంగలింగసాహిత్యవ్రతం భవతి । ఏతద్రహస్యం శివాగమేషు బహుధా ప్రపంచితం ॥ ఘ్రాణాదీంద్రియేషు వా ఆచారాది లింగాని భావయేదిత్యర్థః ॥ పృథివీ వా ॥ పృథివ్యాత్మకేష్టలింగం ॥ అన్నం । భవతి ॥ ఆకాశః ॥ ఆసమంతాత్ప్రకాశతీత్యాకాశః । మహాలింగం ॥ స అన్నాదో భవతి । అత్రాపి ॥ గురూపదిష్టనిరీక్షణానుసంధానేన శివయోగినాం ॥ ఇష్టలింగే । మహాలింగస్య ॥ మహాలింగే । ఇష్టలింగస్య చానుభవదర్శనాత్పరస్పరాధారాధేయతాసిద్ధేః । ఉభయోరపి । అన్నత్వమన్నాదత్వం చ సిధ్యతీతి భావః ॥ అన్యత్పూర్వవదితి నవమానువాకభాష్యస్సమాప్తం ॥ న కంచన వసతౌ । నివాసార్థమాగతశివభక్తం । దివా రాత్రిషు । కంచన । కమపి । న ప్రత్యాచక్షీత । నని వారయేదిత్యర్థః । తద్వ్రతం । ప్రత్యుత్థానపూర్వకతయా శివభక్తస్సన్మానం శైవానాం ముఖ్యవ్రతమిత్యర్థః ॥ శ్లో ॥ శివయోగిని సంతుష్టే తుష్టో భవతి శంకరః । తం తృప్త్వా తన్మయం విశ్వం తృప్తిమేతి చరాచరం । భక్తానాం గణమూర్తీనాం ప్రాణలింగాంగసంగినాం । అతిథీనాం ద్విజాగ్ర్యాణాం ప్రాజ్ఞస్సన్మానమాచరేత్ । భోజయేదతిథిం నిత్యమన్నకామం ద్విజోత్తమం ॥ స కేవలమఘం భుంక్తే ॥

హ్యాతిథేరోభ్భోజనంవినా ॥ అతిథిర్యస్య భగ్నాశో గృహాత్ప్రతినివర్తతే ।
సతస్మైదుష్కృతం దత్త్వాపుణ్య మాదాయగచ్ఛ తీత్యాదినాశివభక్తని
రాకరణేమహాప్రత్యవాయోనిర్దిష్టః । సాఽయందశంకరసంహితాయాం
తస్మాత్ ॥ తద్ధేతోః । యయాకయాచ విధయా । యేనకేనప్రయత్నే
న ॥ బహ్వన్నం ॥ బహ్వన్నసంగ్రహణం ప్రాప్నుయాత్ ॥ కుర్యాది
త్యర్థః ॥ యస్మాదన్నవంతోశివభక్తాః । అభ్యాగతాయశివభక్తాయ ।
ఆరాధి । ప్రసిద్ధం । అస్మా । అస్మై ॥ అన్నం ॥ ఓదనం । ఇతి
ఏవం । ఆచక్షతే । ప్రత్యుద్ధానపూర్వకతయా । అభ్యానంకుర్వంన్తి ॥
నాస్తీతినవదంతీతిభావః । తస్మాద్బహ్వంన్నంప్రాప్నుయాదితిపూర్వేణా
న్వయః । కించ । అన్నదానమహిమావర్ణ్యతే । ఏతద్వైఇత్యాదినా
ఏతద్వైఅన్నం । ఏతదన్నమేవ । ముఖతః । ముఖ్యవయసి । ముఖ్య
వృత్త్యావా । సన్మానపురస్సరం । అభ్యాగతాయశివభక్తాయ । రా
ద్ధం । సంసిద్ధం । ప్రదాస్యతీతివాక్యాధ్యాహారః । తస్యకింఫలంస్యా
దిత్యతాహ । ముఖతః ॥ ప్రథమవయసి । సన్మానపూర్వకత్వేన ॥
అస్మై । అన్నదానాయ । అన్నం ॥ భక్ష్యాదికం । రాధ్యతే ॥
యథాదత్తంసిధ్యతీత్యర్థః ॥ ఏవం । మధ్యతః ॥ మధ్యవయసి । మధ్యస
న్మానేన । తథా । అన్తః ॥ అన్త్యేవయసి । నీచసన్మానేన । తథైవ ।
అస్మై । ఆరాధ్యతే ॥ సంసిధ్యత్యన్నమిత్యర్థః ॥ విశేషార్థస్తు ॥ న
కంచనేతి । దివారాత్రిష్వభ్యాగతంశివయోగనిష్ఠాగరిష్ఠం ॥ ననివార
యేత్ ॥ తద్వ్రతం । తాదృశశివయోగిసన్మానమేవ ముముక్షూణాం
ముఖ్యవ్రతం ॥ తేనకింఫలంలభతేత్యతాహ ॥ తస్మాత్ । తత్సన్మానా
త్ । యయాకయాచవిధయా । తదితరపాదసేవాదివిధినా ॥ బహ్వ
న్నంప్రాప్నుయాత్ ॥ ఆచారాదిషడ్లింగార్పితగన్ధాదిప్రసాదం కుర్యాది
త్యర్థః ॥ ఏతేన । శివయోగనిష్ఠాగరిష్ఠ మహాపురుష సేవాంకృత్వా
తదనుగ్రహంలబ్ధ్వా । తేభ్యో । ఆచారాదిషడ్లింగాఙ్గస్థానార్పణర
హస్యంజ్ఞాత్వా । తథాకృత్వా । తత్ప్రసాదోపభోగవాన్స్వయంభవేది
తిఫలితోర్థః ॥ ఆరాధ్యస్మాఇతి । అస్మా । అస్మై । సర్వాఙ్గలింగ
సాహిత్యరహస్యవేద్యాయ । ఆరాధి ॥ సంసిద్ధం । అన్నం ॥ గన్ధాది
ప్రసాదం । ఆచారాదిలింగార్పితమితియావత్ ॥ ఇతి ॥ ఏవం ॥ ఆచక్షతేవద
న్తి ॥ యస్తుపూజాసేవావినా షట్స్థలజ్ఞానినస్సంతుష్టింకురుతే ॥ సఏవ

మష్ట్యాధార్పణసంధానసిద్ధిమాప్నుపతీతిభావః । ఏతస్మైఇతి ॥ ఏతస్మై ॥ ఏతదేవ । అన్నగ్ం ॥ అన్నం । గంధాదికం ॥ రాద్ధం ॥ సంసిద్ధం ॥ ముఖతః ॥ ఆచారాదిలింగముఖతః ॥ అర్పయతి ॥ ॥ అస్మా ॥ అస్మై । భక్తాయ । ముఖతః ॥ తత్తదింద్రియేభ్యః ॥ అన్నగ్ం ॥ లింగార్పితగంధాదిప్రసాదం ॥ రాధ్యతే ॥ సిధ్యతీత్యర్థః ॥ గన్ధాద్యన్నం ఆచారాదిలింగముఖతః । ప్రాణాదీంద్రియైస్సమర్పణం । కృత్వా స్వయం తత్తదింద్రియైస్తత్ప్రసాద భోగవాన్భూయా దితిభావః । తతః కింకర్తవ్యమిత్యతఆహ ॥ మధ్యతఇతి । మధ్యతః ॥ సూక్ష్మ దేహే । భావనయా ॥ ఆధారాదిషట్చక్రాణి । విధాయ ॥ ఏతస్మై । అన్నగ్ం బాహ్యవదంతస్థితవాసనామయ గంధాద్యన్నం । రాద్ధం సంసిద్ధం । కృత్వా । దాస్యతి ॥ అస్మా । అస్మై ॥ అన్తరంగోపాసకాయ । మధ్యతః ॥ సూక్ష్మ దేహే । అన్నగ్ం । తత్తల్లింగార్పితగంధాదిప్రసాదం ॥ రాధ్యతే ॥ సంసిద్ధంభవతి । యథాబాహ్యపూజావత్తామపిముముక్షూణాం అన్తరంగోపాసనావిధీయ్యతే ॥ తద్వదిదమపి ధ్యేయం ॥ తతః కిం కర్తవ్యమిత్యతఆహ ॥ అన్తః ॥ కారణశరీరే । ఏతద్వా అన్నగ్ం ప్రియమోదప్రమోదాత్మకమన్నం ॥ రాద్ధం । సంసిద్ధం ॥ ప్రదాస్యతి ॥ భావలింగాయేతి శేషః ॥ అస్మా ॥ అస్మై । ముముక్షవే । అన్నగ్ం ॥ ఆనన్దరూపమన్నం । రాధ్యతే ॥ సంసిధ్యతి । యస్తుశరీరత్రయేప్యేవముపాసనం కరోతిసః ॥ తత్తచ్ఛరీరగతసకలమోక్షప్రతిబంధకానిదగ్ధ్వా ॥ మహానన్ద వాన్భవతీతియావత్ ॥ జ్ఞానాగ్నిస్సర్వకర్మాణిభస్మసాత్కురుతే ర్జునఇతిస్మృతేః । ఏకాదశమానువాకే ప్రథమవాక్యభాష్యంసమాప్తం ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

యఏవంవేద ॥ క్షేమఇతివాచి । యోగక్షేమఇతి ప్రాణాపానయోః ॥ కర్మేతిహస్తయోః ॥ గతిరితిపాదయోః ॥ విముక్తిరితిపాయౌ । ఇతిమానుషీస్సమాజ్ఞాః । అథదైవీః ॥ తృప్తిరితివృష్టౌ । బలమితివిద్యుతి ॥ ౨ ॥ యశఇతిపశుషు । జ్యోతిరితినక్షత్రేషు ॥ ప్రజాపతిరమృతమానన్దఇత్యుపస్థే ॥ సర్వమిత్యాకాశే । తత్ప్రతిష్ఠేత్యుపాసీత ॥ ప్రతిష్ఠావాన్భవతి । తన్మహఇత్యుపాసీత । మహాన్భవతి । తన్మనఇత్యుపాసీత । మానవాన్భవతి ॥ ౩ ॥ తన్నమఇత్యుపాసీత । నమ్యన్తేస్మైకామాః । తద్బ్రహ్మేత్యుపాసీత ॥ బ్రహ్మవాన్భవతి । తద్బ్రహ్మణః

పరిమర ఇత్యుపాసీత । పర్యేణం మ్రియన్తే ద్విషన్తస్సపత్నాః ॥ పర్యేప్రి
యా భ్రాతృవ్యాః ॥ స యశ్చాయం పురుషే ॥ యశ్చాసావాదిత్యే ॥ స ఏకః ॥
భా ॥ యః । పూర్వోక్తరీత్యాఽన్నమాహాత్మ్యం వేద । సః పూర్వోక్తఫ
లమశ్నుతే ఇతి పూర్వేణ సంబంధః ॥ ఏవముక్త్వా ఇదానీమాధ్యాత్మికోపా
సనముపదిశతి ॥ క్షేమ ఇత్యాదినా ॥ వాచి । వచసి । క్షేమః । శు
భః ॥ సర్వదా మంగళవాక్యోచ్చారణబుద్ధిం దాపయేతి పరమేశ్వరప్రా
ర్థనా ॥ వాగుపాసనా ॥ యోగ ఇతి । ప్రాణాపానయోః । యో
గక్షేమః । సంయోగరూపశుభః ॥ సదా కుర్వితి పరమేశ్వరప్రార్థనా ॥
ప్రాణోపాసనా ॥ ౨ ॥ కర్మేతి । హస్తయోః ॥ కరయోః ॥ క
ర్మ ॥ సత్కర్మ । దాపయేతి పరమేశ్వరప్రార్థనా । హస్తోపాసనా ॥ ౩ ॥
గతిరితి । పాదయోః । చరణయోః ॥ గతిః । పుణ్యక్షేత్రగురుచరణక్షేత్రా
దిగమనం దాపయేతి ప్రార్థనా పాదోపాసనా । పాయౌ ॥ గుదే । విముక్తిః ॥
తత్తదుచితస్థలేషు మలమూత్రోత్సర్జనం ॥ ధర్మ । దేహీతి ప్రార్థనా ।
పాయూపాసనా ॥ అత్ర పాయుశబ్దో మేహనస్యాప్యుపలక్షణం ॥ ప్ర
జాపతి రమృత ఇత్యుత్తర వాక్యస్థపద మత్ర యోజ్యం ॥ పాఠక్రమాద
ర్థక్రమస్య బలవత్త్వాత్ । ప్రజాపతిరమృతం ॥ అమృతత్వప్రాప్తిః పుత్రే
ణ ఋణవిమోక్షద్వారేణ । ఆనన్దః । సుఖం ॥ ఇత్యేతత్సర్వం ॥ ఉపస్థ
నిమిత్తం ॥ సర్వాత్మకత్వాత్సర్వనియామకత్వా । ద్బ్రహ్మైవ అనేనా
త్మనా ఉపస్థే ప్రతిష్ఠిత మిత్యుపాస్యం । ఇత్యేవం । మానుషీః ॥ మనుష్య
సంబంధాః । సమ్యక్ ఆజ్ఞాః ॥ సమాజ్ఞాః । ఇంద్రియాణాం తత్తదుచిత
కార్యప్రవర్తనరూపాజ్ఞాః ॥ ఏతాన్యేవమాను షాధ్యాత్మికోపాసనాభ
వంతి ॥ కించ । మృచ్ఛిలాదిశివలింగేష్వివ । సర్వేంద్రియేషు పరమేశ్వర
స్థితిం సంభావ్య । తత్తత్కార్యాత్మనా ధ్యానం కర్తవ్యమిత్యేకోర్థః ॥
ఏవం మానుషీస్సమాజ్ఞా ఉపదిశ్య ॥ దైవీస్సమాజ్ఞా ఉపదిశతి ॥ అథ దైవీ త్యా
దినా । దేవేషు భవా దైవీః ॥ సమాజ్ఞా ఉచ్యంతే ఇత్యర్థః । తృప్తిరితి । వృ
ష్టౌ । పర్జన్యే ॥ తృప్తిః ॥ ఆనన్దః ॥ వృష్టే రన్నాదిద్వారేణ జీవతృప్తి
హేతుత్వాత్ ॥ తృప్తిరూపదాత్మనా వృష్టౌ పరమేశ్వరస్థిత ఇత్యుపాస్య మి
తి వృష్ట్యుపాసనం ॥ ౨ ॥ తృతీయవాక్యప్రారంభః ॥ యశ ఇతి । కీర్తిరూ
పేణ గవాదిషు । తేజోరూపేణ । నక్షత్రేషు ॥ స్థితమితి పరమేశ్వరము
పాసితవ్యమితి పశుతారకోపాసనం భవతి ॥ సర్వమితి । యత్సర్వమాకాశే

ప్రతిష్ఠితం । అతఆకాశఏవబ్రహ్మేత్యుపాస్యం । తచ్చాకాశంబ్రహ్మైవ । యతః । తత్ । తస్మాత్ । సర్వస్య । ప్రతిష్ఠేత్యుపాసీత । ప్రతిష్ఠాగుణోపాసనాత్ప్రతిష్ఠావాన్భవతి ఏవం సర్వత్ర ॥ యద్యత్తాత్రధీనంఫలం । తద్బ్రహ్మైవ । తదుపాసనాత్తద్వాన్భవతీతిద్రష్టవ్యం । శ్రుత్యంతరాచ్చ । తంయథాయథోపాసతే । తదేవభవతీతి । తన్మహ ఇత్యుపాసీత । మహః । మహత్తత్త్వగుణవత్తదుపాసీత । మహాన్భవతి । తన్మనఇత్యుపాసీత । మననం । మనః । మానవాన్భవతి । మననసమర్థోభవతీత్యర్థః ॥ 3 ॥ తన్నమఇత్యుపాసీత । నమనం । నమః । నమనగుణవదుపాసీత । నమ్యన్తేప్రహ్వీభవన్త్యస్మై । ఉపాసిత్రే । కామాః ॥ కామ్యన్తఇతి ॥ భోగ్యాః । విషయాఇత్యర్థః । తద్బ్రహ్మేత్యుపాసీత ॥ బృహత్త్వాశ్రయధర్మవిశిష్టతయోపాసీత । బ్రహ్మవాన్భవతి ॥ ఇష్టాదిలింగత్రయవాన్భవతీత్యర్థః ॥ బ్రహ్మణః పరిమరఇత్యుపాసీత ॥ బ్రహ్మణః పరితః పరిమ్రియన్తేఽస్మిన్ పంచదేవతాః ॥ విద్యుద్వృష్టిశ్చంద్రమాఆదిత్యోఅగ్నిరిత్యేతాః ॥ అతోవాయుః ॥ పరిమరః ॥ శ్రుత్యంతరప్రసిద్ధేః ॥ సఏవాయంవాయురాకాశేనానన్యఇత్యాకాశోబ్రహ్మణఃపరిమరః ॥ తమాకాశంవాయ్వాత్మానం । బ్రహ్మణః పరిమరఇత్యుపాసీత । ఏనం । ఏవంవిధం ॥ ప్రతిస్పర్ధినః । ద్విషన్తోఽద్విషన్తోఽపిసపత్నా యతో భవన్తి । అతోవిశిష్యన్తే । ద్విషన్తస్సపత్నాఇతి । ఏనంద్విషన్తస్సపత్నాస్తేపరిమ్రియన్తే ॥ ప్రాణాన్జహంతీత్యర్థః । కించ । యేచ ॥ అప్రియాః ॥ భ్రాతృవ్యాః ॥ అద్విషన్తోఽపి ॥ తేచపరిమ్రియన్తే ॥ అత్ర అన్నఅన్నాదత్వరూపపృథివ్యాద్యాకాశ ॥ పర్యన్తమనుస్యూతపరమేశ్వరః ॥ వాగాదీంద్రియస్థానప్రకాశమాన పరశివః ॥ భిన్నోవా । అభిన్నోవేతిశంకాయామాహ ॥ సయశ్చాయ మిత్యాదినా ॥ జీవాంతర్యామిత్వేనసూర్యమండలాంతర్వర్తిత్వేనప్రభాసమానపరశివః । యోఽవత్తేసః । ఏకః ॥ ఆకాశస్యకుడ్యకుసూలఘటమఠాదిష్వనుస్యూతత్వేపి ॥ యథైకత్వముపపద్యతే । తద్వత్పరమేశ్వరస్యసర్వత్రానుస్యూతత్వేప్యేకత్వమేవసంయుజ్యతేతిభావః ॥ ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ పూర్ణఇత్యాదిశ్రుతిషు । ఆకాశాదిదృష్టాంత పూర్వకత్వేన పరమేశ్వరస్య వ్యాపకత్వప్రదర్శనాత్తస్య కేవలమూర్తత్వాంగీకారే । ఆకాశాదికారణత్వాసంభవాచ్చ । పూర్వోక్తంసమంజసం ॥ ౪ ॥ ❀ ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

ఉ ॥ సయఏవంవిత్ ॥ అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య । ఏతమన్నమయ మాత్మానముపసంక్రమ్య । ఏతంప్రాణమయమాత్మానముపసంక్రమ్య ॥ ఏతంమనోమయమాత్మానముపసంక్రమ్య ॥ ఏతంవిజ్ఞానమయ మాత్మానముపసంక్రమ్య ॥ ఏతమానన్దమయమాత్మానముపసంక్రమ్య । ఇమాన్లోకాన్కామాన్నీ కామరూప్యనుసంచరన్ ఏతత్సామగాయన్నాస్తే ॥ హా౩ । వుహా౩ । వుహా౩ । వు । ఇతిపంచమవాక్యం సమాప్తం ॥ * । సయఏవంవిత్ ॥ యస్తు । పూర్వోక్తరీత్యా బ్రహ్మ జానాతి ॥ సః అస్మాల్లోకాత్ప్రేత్య । చతుర్విషయీభూతలోకాత్కామా నాన్నిరస్య ॥ సోపానారోహణవదన్నమయాదీన్ అతిక్రమ్య । పరమానన్దాత్మకశివంప్రాప్య । కామతోన్నమస్యాస్తీతి । కామాన్నీ । కామతో రూపమస్యాస్తీతికామరూపీ ॥ తథాసన్ ॥ ఇమాన్ లోకాన్ । భూరాదిలోకాన్ ॥ సర్వజనాన్వా ॥ అనుసంచరన్ ॥ అనుసృత్యచరన్॥ ఏతత్ ॥ వక్ష్యమాణం ॥ సమత్వాత్సామ । సర్వత్రశివం ॥ గాయన్ । ముదాగీతంకుర్వన్ ఆస్తే ॥ తిష్ఠతి ॥ జీవన్ముక్తః దేహావసానపర్యంతం స్వేచ్ఛాధీనరూపస్సన్ స్వేచ్ఛాధీనాన్నస్సన్ । మహానందేనభూరాదిలోకాన్ తత్రస్థజనాననుసృత్యసంచరతిమహాయోగిరితిభావః ॥ ముక్తశ్శివసమోభవేదితిస్మృతేః । హాత్యాగేగకారేణ యోగినానార్థరత్నమాలాకోశవశాదత్ర । హకారత్రయస్యశరీరత్రయాభిమానత్యాగార్థకత్వం ॥ వుకారోనిశ్చయేప్రాప్తావితికోశబలాదుకారత్రయస్య తన్నిశ్చయార్థకత్వంచసమంజసంభవతి ॥ * ॥

శ్రీశివాయపండితగురవేనమః

అహమన్నమహమన్నమహమన్నం ॥ అహమన్నాదోహమన్నాదోహమన్నాదః ॥ అహగ్ంశ్లోకకృదహగ్ంశ్లోకకృదహగ్ంశ్లోకకృత్ ॥ అహమస్మిప్రథమజా ఋతా౩ । స్య । పూర్వందేవేభ్యోమృతస్యనా౩ । భా౩ ఇ । యోమాదదాతిసఇదేవమా౩ । వా౩ । అహమన్నమహమన్నమదన్తమా౩ద్మి ॥ అహంవిశ్వంభువనమభ్యభవా౩మ్ ॥ సువర్నజ్యోతీః ॥ యఏవంవేద ॥ ఇత్యుపనిషత్ ॥ అథచితా ॥ శోధ్యతేవిద్యమానశ్వాన్ భవత్యేకోహా౩। వయంఏవంపేద్వైకంచ ॥ ఇతిదశమానువాకస్సమాప్తః ॥ చితా ॥ భృగుస్తస్మైయతోవిశస్తిత్తద్విజిజ్ఞాసస్వతత్త్రయోదశాన్నం

ప్రాణంచమనోవిజ్ఞానమితివిజ్ఞాయతేఽం తపసా ద్వాదశ । ద్వాదశానన్దఇతి ।
సైషాదశాన్నంసనిన్ద్యాత్ప్రాణంశ్శరీరమన్నం సపరిచక్షీతాపోజ్యోతిరన్నంబ
హుకుర్వీతపృథివ్యామాకాశవికాదశైకాదశ ॥ నకంచనైకవష్ఠిరేకాన్నవి
గంశతిరేకాన్నవిగంశతిః । సహనా భవత్వితిశాన్తిః ॥ ఇతిభృగువల్లీ
సమాప్తా ॥ ❁ ॥

భా ॥ బ్రహ్మవిద్బ్రహ్మైవభవతి ! జ్ఞాత్వాశివంశాన్తమత్యంతమే
తీత్యాదిషు । బ్రహ్మోపాసకస్య ॥ బ్రహ్మత్వకత్వవ్యపదేశాత్ । అహం
మనురభవంసూర్యశ్చేత్యాదినా । యథావామదేవేన ॥ శిష్యస్యసర్వం
స్వాత్మరూపతయాయథోపదిష్టం । తథాశివాద్వైతస్యసా మరస్యభావమ
త్రోపదిశతి ॥ సూక్తార్థః ॥ అన్నఅన్నాదమాపసర్వ మప్యహమిత్యర్థః ॥
ఆదరాత్త్రిరావృత్తి రితిజ్ఞేయం ॥ అన్నమిత్యాదినా ॥ విశేషార్థః ॥ అహ
మన్నం ॥ స్థూలశరీరవిశిష్టసగుణతయాభాసమానేష్టలింగ స్వరూపోహం
సూక్ష్మదేహే । సగుణనిర్గుణజ్యోతిరూపతయాప్రకాశమానప్రాణలింగ
స్వరూపోహం ॥ కారణశరీరేభాసమానభావలింగస్వరూపోహం । ఇతి
త్రివారోక్తాహమన్నశబ్దానామర్థః ॥ అన్నాదః ॥ అన్నమత్తీత్యన్నాదః॥
అర్చనార్పణసద్భావేనేష్టలింగానుభవవానహం ॥ తద్వత్సూక్ష్మదేహ
స్థితభావనామయార్చనార్పణసద్భావేనప్రాణలింగానుభవవానహం ॥
తద్వత్కారణదేహస్థితానందార్పణ సద్భావేనభావలింగానుభవవానహమ
స్మీతిత్రివారోచ్చరితాన్నాదశబ్దానామర్థః ॥ తథాశ్రుత్యంతరే ॥ ఆనం
దమయోఽభ్యాసన్దభుగితిస్పష్టముపదిష్టం ॥ అహగ్ం శ్లోకకృదితి ॥ స్థూ
లేదేహేష్టలింగపూజాకృత్యవానహం ॥ తథాప్రాణలింగభావలింగోపా
సనారూపకృత్యవానహమితి త్రివారోచ్చరితశ్లోకకృ ద్వాక్యానామర్థః ॥
అహమితి । ప్రథమజా ॥ ప్రథమోద్భూతః । ఋతాస్య । సత్య
స్యాస్యమూర్తామూర్త ప్రపంచస్య । దేవేభ్యశ్చ ।। విష్ణ్వాదిభ్యశ్చ ॥
పూర్వం । ప్రథమ మిత్యర్థః ॥ అమృతస్య ॥ మోక్షస్య ॥ నాభా ॥
నాభిః । అధిష్ఠానమిత్యర్థః ॥ ముముక్షూణాం ప్రాప్యస్థానభూతోహమి
త్యర్థః ॥ ఇతిశబ్దోనిశ్చయార్థః । యఇతి । యః ॥ పురుషః ॥ మాం ॥ అ
న్నరూపంమాం ॥ దదాతి ॥ అభ్యాగతశివభక్తాయదదాతి ॥ సః ॥ ఇ
దేవ ॥ ఏవమేవ । మా । మాం ॥ ఆవాః । ఆవాత్ । ప్రాప్తోభవ
తి ॥ నాగతిగన్ధయోరితిధాతుః । యథావత్తమనుభవన్మాంప్రాప్నోతీతి

భావః ॥ అహమితి । అన్నం । భక్ష్యాదికం ॥ అభ్యాగతశివభక్తాయా అదత్వాస్వయమశ్నుతే ॥ తం । అహం ॥ అన్నం । అన్నవత్ । అద్మి ॥ భక్షయామి ॥ అభ్యాగతశివభక్తస్యాన్నమదత్వాయస్స్వజనపరివేష్టితస్సన్ స్వయమేవభుఙ్క్తే తన్మాయుషం పరమేశ్వరోహన్తీతితాత్పర్యం ॥ అహమితి ॥ విశ్వం । చేతనాచేతనప్రపంచం । భవన్తిభూతాన్యస్మిన్నితి భువనం । తదధిష్ఠానలోకం ॥ జాత్యైకవచనం । అభ్యభవాం ॥ అభిభవామి । తిరస్కరోమి । ప్రళయేసర్వప్రపంచసంకోచం కరోమీతిభావః । సువర్ణ ఇతి । సుష్ఠువర్ణః । సువర్ణః । పూర్ణచంద్రకాన్తిః ॥ తద్వత్ప్రకాశవానహమిత్యర్థః ॥ యద్వా । సువరాదిత్యః ॥ ఉకారోపమావాచకః । జ్యోతిః ॥ సూర్యవత్ప్రకాశమానోహమిత్యర్థః ॥ సువర్ణాయనమః । సువర్ణలింగాయనమఇత్యాదిశ్రుతిషు । పరశివస్య ॥ సువర్ణరూపత్వంస్పష్టముపదిష్టం। దీర్ఘశ్ఛాందసః యఇతి। యఃపురుషస్సాధనచతుష్టయసంపన్నః॥ భృగువత్తపోమహదాచరన్ పరశివంజానాతి।తస్య।ఉక్తరీత్యాకైవల్యంసిద్ధ్యతీతిభావః ॥ ఇత్యుపనిషత్ ॥ ఏవం । వల్లీద్వయప్రతిపాదితోపాసనారహస్యోపదేశః ॥ ఇతిదశమానువాకభాష్యంసమాప్తం

ఇతిశ్రీమద్వేదాగమోభయవేదాంతసిద్ధాంతవీరశైవప్రకాశకభగవచ్ఛ్రీపతిపండితారాధ్యవంశసంభూతరాజలింగారాధ్యపుత్రబసవపండితారాధ్యకృతిషుతైత్తిరీయకభృగువల్లీభాష్యంసమాప్తం ॥ * ॥

శ్రీపండితగురుచరణార్పణమస్తు ॥

శ్రీపండితారాధ్యవంశసంభూతనందీశ్వరపుత్రమల్లికార్జునశాస్త్రిణాయథామతిపరిశోధితోయంగ్రంధః ॥ * ॥

